

**WIELCY
POLACY**
KTÓRYCH POWINIEN
POZNAĆ ŚWIAT

ADAM BOROWSKI
WIKTOR CYGAN

WIELCY POLACY

KTÓRYCH POWINIEN
POZNAĆ ŚWIAT

Projekt realizowany na zamówienie

ORPEG
OŚRODEK ROZWOJU
POLSKIEJ EDUKACJI ZA GRANICĄ

OFICyna WYDAWNICZA VOLUMEN

Warto być Polakiem. Warto, by naród polski i jego państwo – Rzeczpospolita trwały w Europie. Te słowa są fundamentem, najgłębszą podstawą patriotyzmu. Są także waszym i moim drogowskazem. Zapobiec zmniejszenia się liczebności naszego narodu, a więc dbać o rodzinę, o elementarne warunki jej rozwoju, dbać o oświatę, o to wszystko co zapewnia wzrost, to polski obowiązek, a więc i mój obowiązek.

Lech Kaczyński,
Łódź, 3 czerwca 2006

ŚW. WOJCIECH

* OK. 956 W LIBICACH

† 23 KWIETNIA 997

Pochodził z książęcego rodu czeskich Sławnikowców, przez księżniczkę Dobrawę skoligaconego z dynastią Piastów. Kształcił się przez dziewięć lat w szkole katedralnej w Magdeburgu, jednej z najlepszych w ówczesnych Niemczech. Kierował nią mistrz Otryk, benedyktyn, mąż uczony i wymagający.

Po zakończeniu nauk w roku 981 Wojciech udał się do Pragi, gdzie przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Dytmara. Rok później, po śmierci Dytmara, za wstawiennictwem księcia Czech Bolesława II, mimo młodego wieku stanął na czele diecezji praskiej. Młody biskup w bardzo radykalny sposób wprowadzał zasady chrześcijańskie, zwalczał wielożeństwo i małżeństwa duchownych, upominał księcia Czech za handel chrześcijańskimi niewolnikami. Popadł w konflikt z wiernymi oraz Bolesławem II i ok. 989 roku wyjechał do Rzymu, gdzie zrzekł się godności biskupiej i wstąpił do klasztoru benedyktyńskiego na Awentynie. Po trzech latach, za namową papieża Sylwestra II, powtórnie objął diecezję praską (992), w której założył klasztor benedyktyński.

Tymczasem przeciwnicy Sławnikowców, z przyzwoleniem władcy Czech, we wrześniu 995 roku spalili Libice, mordując przy tym trzech braci Wojciecha razem z rodzinami. Ocaleli tylko Sobiesław i Radzym Gaudenty. Wobec konfliktu jego rodu z władcą Czech Wojciech ostatecznie opuścił Pragę. Ponownie udał się do klasztoru na Awentynie. Prowadził działalność misyjną na Węgrzech, gdzie miał udzielić chrztu przyszłemu królowi Stefanowi I. Zaprzyjaźnił się z cesarzem Ottonem III, został też jego spowiednikiem.

Na przełomie 996 i 997 roku Wojciech przybył na dwór księcia Bolesława Chrobrego, aby podjąć, razem

Staurotka Lednicka – relikwiarz przeznaczony do przechowywania Drzewa Świętego Krzyża Chrystusowego – wykonana z pozłacanej blachy brązowej, uformowanej w kształcie krzyża, oprawionej w czarny bursztyn i skórzany futerał; prawdopodobnie stanowiła dar, który otrzymał Bolesław Chrobry z rąk cesarza Ottona III w czasie zjazdu gnieźnieńskiego w roku 1000

z bratem Radzymem Gaudentym, misję chrystianizacyjną wśród pogańskich Prusów.

Wyprawa misyjna Wojciecha spotkała się z wrogim przyjęciem. 23 kwietnia, po mszy św. odprawionej we wsi Święty Gaj, misjonarze zostali zaatakowani. Wojciech zginął śmiercią męczeńską; oprawcy odcięli mu głowę i wbili na pal. Jego towarzyszy odesłano na dwór Chrobrego.

Ciało męczennika władca Polski wykupił za tyle złota, ile ważyło, i uroczyście pochował w kościele w Gnieźnie. W 999 roku papież Sylwester II na prośbę cesarza Ottona III kanonizował Wojciecha. Cesarz wspierał rozwój kultu nowego świętego, fundując świątynię pod jego wezwaniem. W roku 1000 Wojciech został patronem utworzonej w Gnieźnie metropolii arcybiskupiej.

Święty Wojciech jest jednym z trzech głównych katolickich patronów Polski. Uznawany jest także za patrona Czech, a niekiedy również Węgier.

Dwie kwatery Drzwi Gnieźnieńskich, arcydzieła romańskiej sztuki odlewniczej XII wieku, z płaskorzeźbami scen figuralnych;
powyżej: scena chrztu Prusów przez Świętego Wojciecha
poniżej: scena śmierci Świętego Wojciecha z rąk Prusów

Świadectwo Świętego Wojciecha jest nieprzemijające, gdyż cechuje je przede wszystkim umiejętność harmonijnego łączenia różnych kultur. Jako człowiek Kościoła zawsze zachowywał niezależność w niestrudzonej obronie ludzkiej godności i podnoszeniu poziomu życia społecznego. Z duchową głębią doświadczenia monastycznego podejmował służbę ubogim. Wszystkie te przymioty osobowości św. Wojciecha sprawiają, że jest on natchnieniem dla tych, którzy dziś pracują nad zbudowaniem nowej Europy, z uwzględnieniem jej korzeni kulturowych i religijnych.

**Jan Paweł II,
Oreędzie do prezydentów siedmiu państw europejskich,
Gniezno, 3 czerwca 1997**

BOLESŁAW CHROBRY

BOLESŁAW CHROBRY

* 967

† 17 CZERWCA 1025

Był jedynym synem Mieszka I i jego pierwszej żony – Dobrawy. Lata młodości spędził na dworze niemieckim w ramach wypełniania postanowień zjazdu w Kwedlinburgu (983).

Bolesław objął tron po śmierci ojca, 25 maja 992 roku. Wygnał wtedy macochę Odę oraz jej synów. Był

zwolennikiem ekspansji terytorialnej. Popierał misję chrystianizacyjną na terenie Prus, podjętą przez wygnanego z Czech biskupa Pragi Wojciecha. Po jego męczeńskiej śmierci (997) wykupił jego ciało i złożył je w kościele w Gnieźnie. Kanonizacja biskupa męczennika (999) podniosła prestiż księcia w oczach władcy Świętego Cesarstwa Rzymskiego Ottona III.

W marcu 1000 roku cesarz Otton III wyruszył z pielgrzymką do grobu Świętego Wojciecha. Podczas zjazdu gnieźnieńskiego cesarz symbolicznie koronował Bolesława na króla poprzez nałożenie na jego głowę diadem cesarski, a także uznał go za przyjaciela Świętego Cesarstwa Rzymskiego i za brata cesarskiego, co stanowiło najwyższą godność w ówczesnym ceremoniale. Efektem zjazdu było utworzenie archidiecezji w Gnieźnie z podległymi biskupstwami w Krakowie, Kołobrzegu i Wrocławiu oraz samodzielnym biskupstwem misyjnym w Poznaniu. Ponadto Bolesław uzyskał zwolnienie z płacenia obowiązkowej daniny (trybutu).

Dobre stosunki polsko-niemieckie skończyły się wraz ze śmiercią cesarza Ottona III (1002) i objęciem tronu przez Henryka II, z którym Bolesław toczył długoletnie wojny. Ostatecznie w wyniku trzech wojen z Cesarstwem (1002–1018) na mocy pokoju w Budziszynie (1018) Milsko i Łużyce zostały przyłączone do Polski. Ponadto Henryk II zobowiązał się pomóc Chrobremu w planowanej wyprawie na Kijów.

Latem 1018 roku Chrobry wyprawił się na Ruś Kijowską, pokonał wojska księcia Jarosława Mądrego, zdobył Kijów i osadził na tronie swojego zięcia Świętopełka, zwanego Przeklętym. Rok później, powracając do kraju, przyłączył do Polski Grody Czerwieńskie i Przemyśl, utracone na rzecz Rusi w 981 roku.

Włócznia Świętego Maurycego – kopia Świętej Lancy Cesarskiej (według legendy należała do Świętego Maurycego, chrześcijańskiego męczennika), ofiarowana na zjeździe gnieźnieńskim księciu Bolesławowi Chrobremu przez cesarza Ottona III

Bolesław Chrobry wykupuje ciało Świętego Wojciecha od Prusów, fragment Drzwi Gnieźnieńskich

W 1024 roku zmarli papież Benedykt VIII i cesarz Henryk II. Chrobry, wykorzystując zamieszanie związane ze zmianami na tronie papieskim i cesarskim, 18 kwietnia 1025 roku dokonał samodzielnej koronacji na króla Polski; ceremonia odbyła się zapewne w gnieźnieńskiej katedrze, przy relikwiach Świętego Wojciecha. Dwa miesiące później król zmarł.

Chrobry był jednym z najbardziej wojowniczych władców Polski. Umocnił chrześcijaństwo, utworzył niezależną polską strukturę kościelną. Znacznie powiększył terytorium kraju, zostawiając państwo w rozkwicie swojemu następcy – Mieszkowi II Lambertowi.

Zważywszy jego chwałę, potęgę i bogactwo, cesarz zawołał w podziwie: [...] „Nie godzi się takiego i tak wielkiego męża, jakby jednego spośród dostojników, księciem nazywać lub hrabią, lecz [wypada] chlubnie wynieść go na tron królewski i uwieńczyć koroną”. A zdjąwszy z głowy swej diadem cesarski, włożył go na głowę Bolesława na [zadatek] przymierza i przyjaźni, i za chorągiew tryumfalną dał mu w darze gwóźdz z krzyża Pańskiego wraz z włócznią św. Maurycego, w zamian za co Bolesław ofiarował mu ramię św. Wojciecha.

Anonim zwany Gallem,
Kronika polska

Princes Polonie, denar bity przez mennicę książęcą Bolesława Chrobrego

ŚW. STANISŁAW ZE SZCZEPANOWA

ŚW. STANISŁAW ZE SZCZEPANOWA

* 26 LIPCA 1030 W SZCZEPANOWIE

† 11 KWIETNIA 1079 W KRAKOWIE

Naukę rozpoczął w szkole katedralnej w Krakowie, pod okiem biskupa Aarona. Następnie kształcił się w gnieźnieńskiej szkole katedralnej, a potem w Liège. Po siedmiu latach nauki wrócił do Krakowa, gdzie został kanonikiem i przyjął święcenia kapłańskie. Pracował w kancelarii biskupa krakowskiego Lamberta, następnie w kancelarii księżęcej władcy krakowskiego Bolesława II Śmiałego, który uczynił go jednym ze swoich kapelanów. Po śmierci Lamberta Stanisław został obrany ordynariuszem diecezji. W roku 1072 został konsekrowany na biskupa krakowskiego. Zasłynął jako kaznodzieja.

Początkowo współpraca biskupa i księcia układała się bardzo dobrze. Okres posługi biskupiej Stanisława jest uznawany za jeden z najświetniejszych za czasów piastowskich. Biskup sprowadził do Polski legatów rzymskich, zorganizował odnowę metropolii gnieźnieńskiej, dzięki czemu ustały pretensje metropolii magdeburskiej do zwierzchnictwa nad diecezjami polskimi. Wspierał powstawanie i umacnianie klasztorów benedyktyńskich, stanowiących ośrodki ewangelizacyjne i podnoszących kulturę rolniczą. Działał na rzecz koronowania księcia Bolesława Śmiałego na króla Polski, które nastąpiło w Boże Narodzenie 1076 roku – ich wspólnym celem było dobro Polski.

Wkrótce potem doszło do konfliktu między biskupem a królem. Nie są znane przesłanki sporu; w jego efekcie Bolesław II Śmiały skazał biskupa na śmierć i doprowadził do jego egzekucji. Według tradycji bezpośrednim powodem konfliktu było to, że Stanisław bezskutecznie upominał Bolesława za niewłaściwe postępowanie wobec poddanych oraz za publiczne powodowanie zgorszenia.

Tympanon z Najświętszą Maryją Panną i Świętym Stanisławem w romańskim kościele pod wezwaniem Świętego Stanisława w Starym Zamku koło Ślęży

Kult Świętego Stanisława rozpoczął się z chwilą przeniesienia jego relikwii do katedry krakowskiej w roku 1088, jeszcze za życia Władysława Hermana, brata królewskiego. Powstała później legenda o rozbiciu dzielnicowym Polski jako karze za ten czyn świętokradczy (za taki uważano właśnie zamordowanie biskupa), według której Polska rozpadła się tak, jak członki ćwiartowanego człowieka. Oczekiwano jednak cudu za wstawiennictwem Stanisława jako patrona zjednoczenia.

Biskup Stanisław ze Szczepanowa został kanonizowany w 1253 roku.

Niemal wszyscy polscy królowie, począwszy od Władysława Łokietka, podczas koronacji klęczeli przed sarkofagiem biskupa Stanisława w katedrze wawelskiej. Wstawiennictwu Świętego Stanisława przypisywał zwycięstwo w bitwie pod Grunwaldem król Władysław Jagiełło; Zygmunt Stary uznał go za swego patrona.

Obok Świętego Wojciecha i Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski Stanisław jest głównym patronem Polski, a także między innymi archidiecezji krakowskiej, lubelskiej, poznańskiej i warszawskiej oraz diecezji kieleckiej, płockiej, sandomierskiej, tarnowskiej i świdnickiej.

Papież Jan Paweł II nazwał go patronem chrześcijańskiego ładu moralnego.

Jak zaś doszło do wypędzenia króla Bolesława z Polski, długo byłoby o tym mówić; tyle wszakże można powiedzieć, że sam będąc pomazańcem [Bożym], nie powinien był [drugiego] pomazańca za żaden grzech karać cielesnie. Wiele mu to bowiem zaszkodziło, gdy przeciw grzechowi grzech zastosował i za zdradę wydał biskupa na obcięcie członków. My zaś ani nie usprawiedliwiamy biskupa-zdrajcy, ani nie zalecamy króla, który tak szpetnie dochodził swych praw – lecz pozostawmy te sprawy.

Anonim zwany Gallem,
Kronika polska

Święty Stanisław, malowidło ściennie z bazyliki w Asyżu, włoskiego malarza tworzącego w XIV wieku – Puccia Capanny

KAZIMIERZ WIELKI

KAZIMIERZ WIELKI

* 30 KWIETNIA 1310 W KOWALU

† 5 LISTOPADA 1370 W KRAKOWIE

Był najmłodszym synem króla Władysława Łokietka i Jadwigi Bolesławówny. Miał dwóch starszych braci, którzy zmarli w dzieciństwie, oraz trzy siostry.

W roku 1325 poślubił córkę władcy Litwy, Giedymina, księżniczkę Aldonę, która na chrzcie otrzymała imię Anna. Kazimierz od wczesnej młodości był przygotowywany przez ojca do rządzenia i wprowadzany w tajniki dyplomacji. Brał udział w wojnie z Krzyżakami, między innymi w zwycięskiej bitwie pod Płowcami (1331). Tron objął po śmierci ojca (1333). Jego państwo było złożone z Małopolski, Wielkopolski oraz księstw lennych, sieradzkiego i łęczyckiego.

Rządy rozpoczął od unormowania stosunków z sąsiadami. Zawarł układ pokojowy z Brandenburgią, a dwa lata później, na zjeździe władców w Wyszehradzie (1335), uzgodniono że Zakon Krzyżacki zwróci Polsce Kujawy z ziemią dobrzyńską, zatrzymując Pomorze i ziemię chełmińską, a król Czech Jan Luksemburski za 20 tysięcy kop groszy praskich zrzekł się pretensji do polskiej korony.

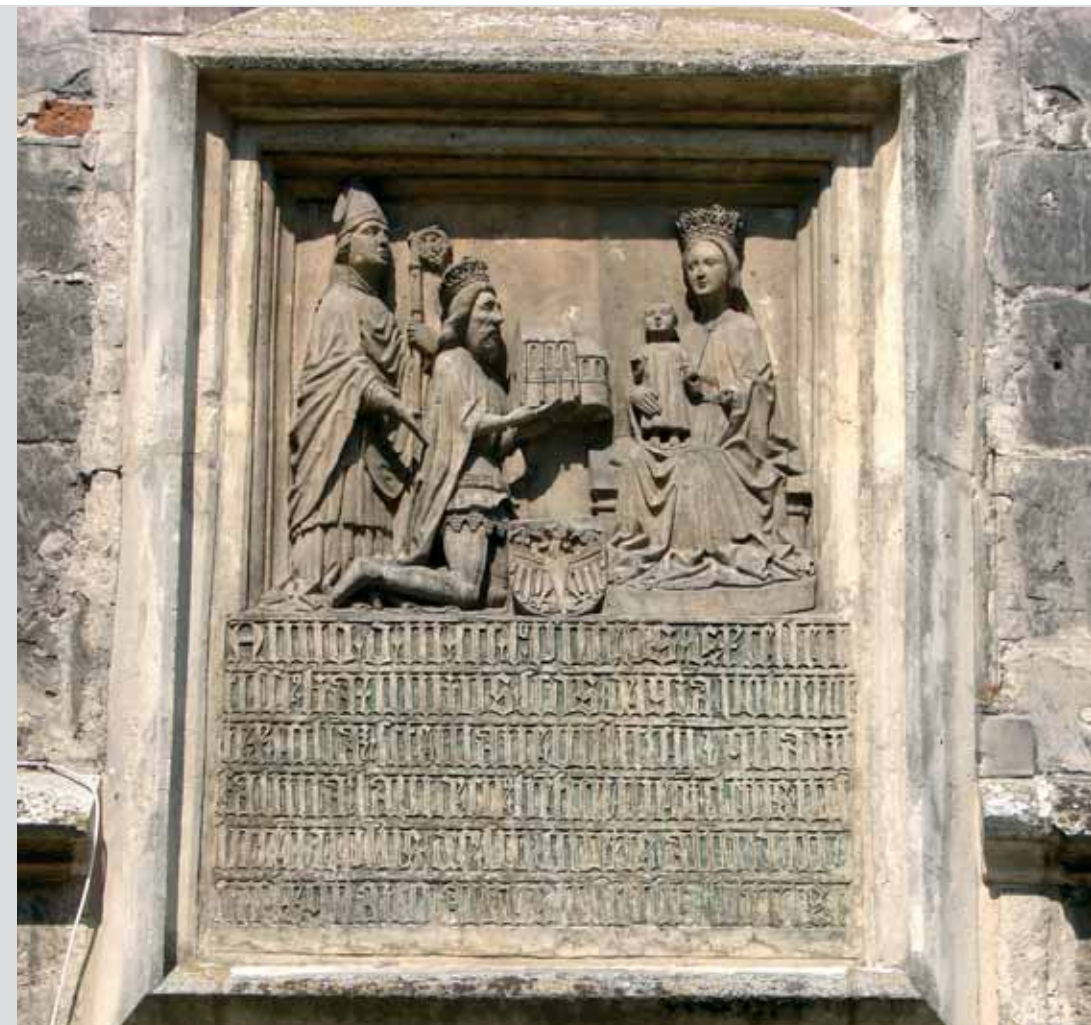
W 1339 roku w Warszawie zorganizowano proces przed legatem papieskim, którego wyrok nakazywał Krzyżakom zwrócić królowi polskiemu wszystkie ziemie z Pomorzem Gdańskim i ziemią chełmińską oraz zapłacić odszkodowanie. Niedługo później wyrok został zawieszony przez papieża. Ostatecznie strony zawarły pokój w Kaliszu (1343), który potwierdzał ustalenia zjazdu w Wyszehradzie.

W czasie 37-letniego panowania Kazimierza państwo polskie powiększyło swe terytorium niemal trzykrotnie. Władca przyłączył do niego Ruś Halicką i Włodzimierską, Podole, częściowo Mazowsze, Człopę, Wałcz i Czaplinek.

W polityce wewnętrznej król dbał o rozwój gospodarczy państwa. Wybudował kilkadziesiąt zamków, otoczył miasta murami, dzięki czemu wzmocnił system obrony, unowocześnił siły zbrojne, wprowadzając do uzbrojenia armaty. Przeprowadził reformę prawa i administracji, ujedynolicił system monetarny. Był wielkim mecenasem sztuki, przebudował Wawel, fundował kościoły, dążył do rozwoju miast.

Król miał świadomość, że Polska potrzebuje ludzi wykształconych, dlatego w 1364 roku ufundował uniwersytet – Akademię Krakowską.

Grosz krakowski, srebrna moneta wprowadzona w 1367 roku w związku z przeprowadzaną przez króla Kazimierza III Wielkiego reformą monetarną

Król Kazimierz Wielki na płycie fundacyjnej zbudowanej przez niego kolegiaty w Wiślicy; władca przedstawiony jest w pozycji klęczącej, gdy ofiaruje świątynię Matce Bożej z Chrystusem na kolanach

Pieczęć z dokumentu Kazimierza III Wielkiego

Rosnące znaczenie Polski w Europie zaowocowało w 1364 roku zjazdem europejskich monarchów w Krakowie.

Kazimierz zmarł w wyniku komplikacji po złamaniu nogi na polowaniu. Mianem Wielkiego zaczęto go określać na przełomie XV i XVI wieku.

Mimo czterech małżeństw nie doczekał się następcy tronu, wobec czego zawarł z Andegawenami układ, przyznając swojemu siostrzeńcowi Ludwikowi Węgierskiemu prawa do sukcesji. Dynastia Piastów w Polsce wygasła.

[...] był to za swoich czasów człowiek największej przeczności w sprawach świeckich, umiłował pokój i do dobrego stanu doprowadził Królestwo Polskie, chętnie stawiał kościoły, a dla zachowania pokoju przebudował grody leżące na pograniczach Królestwa i był człowiekiem wielce możnym. A chociaż, jak powiadają, skądinąd był niepowściągliwy i lubieżny, nie pozostawił jednak dziedziców płci męskiej.

**Piotr z Byczyny,
kanonik kolegiaty brzeskiej, autor lub współautor
XIV-wiecznej Kroniki książąt polskich,
o Kazimierzu Wielkim**

WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO

WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO

* OK. 1351 LUB 1361

† 1 CZERWCA 1434 W GRÓDKU

Był synem księcia Olgierda z dynastii Giedyminowiczów. Wielki książę litewski w sierpniu 1385 roku zawarł z Polską unią w Krewie, zobowiązując się do przyjęcia chrztu i chrystianizacji Litwy, połączenia Wielkiego Księstwa Litewskiego z Koroną Królestwa Polskiego oraz poślubienia królowej Jadwigi w zamian za tron polski.

5 lutego 1386 roku książę Jagiełło przyjął chrzest i przybrał chrześcijańskie imię Władysław. 18 lutego w katedrze wawelskiej odbył się jego ślub z Jadwigą. 3 marca Władysław Jagiełło został koronowany na króla Polski.

Po śmierci Jadwigi (1399) Jagiełło ożenił się jeszcze trzykrotnie: z Anną Cylejską, Elżbietą Granowską i księżniczką litewską – Zofią Holszańską, z którą miał trzech synów: Władysława III Warneńczyka, Kazimierza (zmarł po roku) i Kazimierza IV Jagiełłończyka.

Jako król polski i wielki książę litewski (od 1401 najwyższy książę litewski) prowadził aktywną politykę skierowaną przeciwko Zakonowi Krzyżackiemu. To z kolei doprowadziło między innymi do wielkiej wojny (1409–1411), w trakcie której pokonał armię krzyżacką pod Grunwaldem (15 lipca 1410), w największej bitwie średniowiecznej Europy. W czasie kampanii zastosowano nowatorskie metody działań (np. wybudowano most pontonowy na Wiśle) i dowodzenia. Próba zdobycia stolicy państwa krzyżackiego – Malborka – nie powiodła się. W następstwie wojny siła militarnej Zakonu została złamana, a na mocy pokoju w Toruniu (1411) Litwa odzyskała utraconą wcześniej Żmudź, zaś ziemia dobrzyńska ostatecznie powróciła do Polski. Kilka kolejnych wojen z Krzyżakami nie przyniosło widocznych efektów, ale podkopało wiarę w siłę państwa zakonnego. Spór polsko-krzyżacki znalazł swoje odbicie na soborze w Konstancji (1414–1418) i przyniósł sukces polskiej dyplomacji.

W roku 1413 została podpisana unia polsko-litewska w Horodle, na mocy której oba państwa miały prowadzić wspólną politykę zagraniczną, administrację litewską zorganizowano na wzór polski, a bojarzy litewscy zostali zrównani w prawach ze szlachtą polską.

Zdobycza chorągiew wielkiego mistrza w dziele *Banderia Prutenorum* Jana Długosza

Bitwa pod Grunwaldem, miniatura w kronice Diebolda Schillinga z XV wieku

Podczas swojego panowania Władysław Jagiełło zdołał zhołdować Mołdawię, złamać potęgę militarną Krzyżaków i zawrzeć sojusz z dotąd wrogą Brandenburgią. Umocnił więzi między Polską i Litwą, w której przeprowadził chrystianizację. Za jego panowania nastąpił dynamiczny rozwój demograficzny i gospodarczy kraju.

Władysław Jagiełło jest pierwszym przedstawicielem Jagiellonów na tronie polskim. Okres dynastii jagiellońskiej (do 1572) należał do najlepszych w historii Polski. Powstało wówczas wielkie państwo, odgrywające wiodącą rolę w Europie Środkowo-Wschodniej.

Mieczów ci u nas dostatek, ale i te przyjmują jako wróżbę zwycięstwa, którą mi sam Bóg przez wasze ręce zsyła. A pole bitwy On także wyznaczy. Do którego sprawiedliwości ninie się odwołuję, skargę na moją krzywdę i waszą nieprawość a pychę zanosząc – amen.

**Władysław Jagiełło
w odpowiedzi posłom krzyżackim
przed bitwą pod Grunwaldem, 15 lipca 1410**

Moneta kolekcjonerska o nominale 20 zł, wyemitowana jako upamiętnienie półgrosza Władysława Jagiełły

ŚW. JADWIGA ANDEGAWEŃSKA

ŚW. JADWIGA ANDEGAWEŃSKA

* MIĘDZY 3 PAŹDZIERNIKA 1373
A 18 LUTEGO 1374 W BUDZIE

† 17 LIPCA 1399 W KRAKOWIE

Była trzecią córką króla Węgier i Polski Ludwika Węgierskiego i Elżbiety Bośniackiej. Od dzieciństwa przygotowywano ją do pełnienia roli królowej. Otrzymała staranne wykształcenie, umiała czytać i знаła kilka języków. Po śmierci Ludwika (1382) tron polski miała objąć jego starsza córka Maria.

Jednak opór polskich możnowładców spowodował, że zasiadła na nim jej młodsza siostra, 10-letnia Jadwiga Andegawka.

Jadwiga została koronowana na królową Polski 16 października 1384 roku. Była zaręczona z austriackim księciem Wilhelmem Habsburgiem, jednak względy polityczno-dynastyczne spowodowały, że zaręczyny zerwano, a Jadwiga wyszła za mąż za księcia litewskiego Władysława Jagiełłę.

Mimo młodego wieku Jadwiga zaangażowała się w sprawy polityczne. W 1387 roku stanęła na czele wyprawy na Ruś Halicką w celu przywrócenia tych ziem Polsce. Odegrała główną rolę w pojednaniu Władysława z Witoldem. Prowadziła pertraktacje z Zakonem Krzyżackim dotyczące zwrotu ziemi dobrzyńskiej; w tej sprawie spotkała się z wielkim mistrzem Konradem von Jungingenem we Włocławku w 1397 roku.

Królowa jako osoba wykształcona rozumiała znaczenie nauki i konieczność jej rozwijania. Na swoim dworze skupiła elitę intelektualną Polski, późniejszych profesorów Akademii Krakowskiej. Zleciła tłumaczenie na język polski Księgi Psalmów. Fundowała wiele kościołów, opiekowała się klasztorami i szpitalami. W roku 1397 założyła bursę dla polskich i litewskich studentów przy Uniwersytecie Karola w Pradze oraz uzyskała zgodę papieża na utworzenie fakultetu teologii na Akademii Krakowskiej.

Jadwiga zmarła 17 lipca 1399 roku – niespełna cztery tygodnie po porodzie i cztery dni po śmierci nowo narodzonej córki, Elżbiety Bonifacji. Została pochowana w katedrze krakowskiej razem z córką. Na pogrzebie rektor Akademii Krakowskiej, Stanisław ze Skalbmierza, powiedział: „Królowa była ozdobą kleru, rosą dla biednego, kolumną Kościoła, łaskawością dla dostojników, czułą opiekunką obywateli, matką biednych, ucieczką nędzarzy, obrończynią sierot, kotwicą słabych, opiekunką wszystkich poddanych”. W testamencie Jadwiga przekazała swoje kosztow-

Pieczęć majestatyczna Jadwigi przy przywileju lokacyjnym wsi Lisów, 1385, Archiwum Narodowe w Krakowie

Królowa Jadwiga Andegawka przedstawiona jako fundatorka uniwersytetu w Krakowie, wizerunek z zaginionego XV-wiecznego obrazu

ności i suknie na odnowienie Akademii Krakowskiej. Wolę królowej wypełnił w 1400 roku jej mąż, król Władysław Jagiełło.

W roku 1979 królowa Jadwiga została beatyfikowana przez Ojca Świętego Jana Pawła II, a w 1997 roku kanonizowana.

Święta Jadwiga Andegawka jest patronką Polski i apostołką Litwy, patronką Nieszawy, Radomska, Inowrocławia i Tczewa. Jej pomniki znajdują się w Inowrocławiu, Radomsku, Krakowie i Budapeszcie. Jej imię nosi Uniwersytet Rzeszowski.

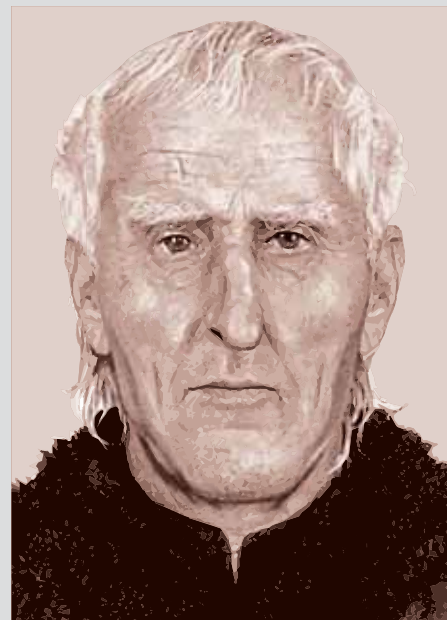
Najgłębszym rysem jej krótkiego życia, a zarazem miarą jej wielkości, jest duch służby. Swoją pozycję społeczną, swoje talenty, całe swoje życie prywatne całkowicie oddała na służbę Chrystusa, a gdy przypadło jej w udziale zadanie królowania, oddała swe życie również na służbę powierzonego jej ludu.

Ojciec Święty Jan Paweł II
fragment homilii kanonizacyjnej, 8 czerwca 1997

Złota moneta kolekcjonerska 500 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Królową Polską, św. Jadwigę Andegawę

MIKOŁAJ KOPERNIK

MIKOŁAJ KOPERNIK

* 19 LUTEGO 1473 W TORUNIU

† PRZED 21 MAJA 1543 WE FROMBORKU

Studiował na Wydziale Sztuk Wyzwolonych Akademii Krakowskiej (1491–1495), studia kontynuował na uczelniach włoskich, w Bolonii (prawo), Padwie (prawo i medycynę) oraz Ferrarze (prawo). W roku 1503 uzyskał doktorat z prawa kanonicznego.

Choć posiadał tylko niższe święcenia, sprawował funkcję kanonika warmińskiej kapituły katedralnej, a także był jej kanclerzem. W latach 1516–1519 był administratorem dóbr kapituły z siedzibą w Olsztynie. Podczas wojny z Krzyżakami (1519–1521) organizował obronę zamków na Warmii. W roku 1521 objął stanowisko komisarza Warmii, zaś w 1523 przez osiem miesięcy sprawował funkcję generalnego administratora biskupstwa warmińskiego. Ostatecznie osiadł we Fromborku, poświęcając się pracy naukowej.

Kopernik zasłynął przede wszystkim jako twórca heliocentrycznego modelu Układu Słonecznego i prawdopodobnie pierwszy europejski heliocentryk od czasów starożytnej Grecji. Jego prace (z najśłynniejszym dziełem *O obrotach sfer niebieskich*) dokonały przełomu

De revolutionibus orbium coelestium [*O obrotach sfer niebieskich*], najważniejsze dzieło Mikołaja Kopernika, wydane w 1566 roku

Nie ma obowiązków większych nad obowiązek względem ojczyzny, dla której nawet życie należy poświęcić.
Mikołaj Kopernik

i wywołały jedną z najważniejszych rewolucji naukowych od starożytności – przewrót kopernikański.

Kopernik był nie tylko astronomem i astrologiem, ale zajmował się także matematyką i ekonomią. Sformułował ilościową teorię pieniądza oraz prawo Kopernika-Greshama, o tym, że „gorszy pieniądz wypiera lepszy”. Jest również autorem twierdzenia geometrycznego mówiącego o tym, że „jeśli wewnątrz dużego okręgu toczy się bez poślizgu okrąg o promieniu dwa razy mniejszym, to dowolny, lecz ustalony punkt małego okręgu porusza się prostoliniowo po średnicy dużego”.

Kopernik jest patronem między innymi uniwersytetu w Toruniu oraz Centrum Astronomicznego Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Kraterzy jego imienia znajdują się na Księżycu i Marsie, na Spitsbergenie – Góra i Przełęcz Kopernika, jego nazwiskiem nazwano planetoidę. Postawiono mu wiele pomników.

Należał do najświetlejszych umysłów swojej epoki.

Najstarszy wizerunek Mikołaja Kopernika, według Tobiasza Stimmera, 1574–1579, przedstawia astronoma w postawie stojącej, trzymającego konwalię w lewej ręce, a prawą opierającego się o płytę z łacińską inskrypcją, w tłumaczeniu: „prawdziwy obraz Mikołaja Kopernika, namalowany według jego autoportretu”

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Mikołaja Kopernika

Chociaż niezliczone są klęski, wskutek których zazwyczaj podpadają królestwa, księstwa i rzeczpospolite, to jednak najgroźniejsze są – moim zdaniem – cztery: niezgoda, śmiertelność, nieurodzajność ziemi oraz spadek wartości monety. Trzy pierwsze są tak oczywiste, że nie ma nikogo, kto by o tym nie wiedział, jednakże czwarta, która dotyczy monety, dostrzegana jest przez niewielu i to jedynie przez najgłębiej myślących, ponieważ nie powoduje natychmiastowego i gwałtownego upadku państw, ale doprowadza je do tego stanu stopniowo i jakby niewidocznie.

Mikołaj Kopernik,
Rozprawa o urządzeniu monety

STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI

STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI

* 1547 w TURYNCE

† 7 PAŹDZIERNIKA 1620 w BEREZOWCE

Pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej. Uczył się w szkole katedralnej we Lwowie. W 1566 roku został dworzaniem kanclerza Jana Zamoyskiego. Dzięki jego poparciu rozpoczął karierę polityczną. Był sekretarzem króla Stefana Batorego. Podczas wojny domowej między kró-

lem Zygmuntem III Wazą a pretendentem do tronu arcyksięciem Maksymilianem III Habsburgiem jako zwolennik króla został ciężko ranny w bitwie pod Byczyną (1588). W tym samym roku został hetmanem polnym koronnym, w 1590 roku kasztelanem, a w 1608 – wojewodą kijowskim.

Pod dowództwem Jana Zamoyskiego uczestniczył w zwycięskich wyprawach na Mołdawię i Wołoszczyznę. Brał udział w wojnach ze Szwecją, Rosją, Turcją i Tatarami. W sposób szczególny wyróżnił się podczas wojny polsko-rosyjskiej 1609–1618. Odnosił błyskotliwe zwycięstwo pod Kłuszynem (4 lipca 1610), gdy na czele 2700 husarzy i 200 piechurów rozbił trzydziestotysięczną armię rosyjską, wspieraną przez korpus szwedzki (5000 ludzi). Po zwycięstwie zajął Moskwę, biorąc do niewoli cara Wasyla Szujskiego. Zwolennik unii polsko-moskiewskiej, po zwycięstwie podpisał układ z bojarami rosyjskimi, na mocy którego syn Zygmunta III

Potrzeba w miejscu, nadzieja w męstwie, zbawienie w zwycięstwie. Czyńcie swoją powinność!

Hetman Stanisław Żółkiewski, mowa do żołnierzy przed bitwą pod Kłuszynem w roku 1610

Atak husarii pod Chocimiem, obraz Stanisława Kaczora-Batowskiego (1866–1946)

Bitwa pod Cecorą 1620, obraz Witolda Piwnickiego (1851–1932)

Wazy, królewicz Władysław, został ogłoszony carem Rosji. Jednak sukces ten był przejściowy, a w roku 1612 Polacy utracili zajętą uprzednio Moskwę.

Wojna z Moskwą odwróciła uwagę króla od spraw południowych granic przez Tatarów napadających na ziemie polskie i Kozaków wyprawiających się na bogate miasta tureckie. Dodatkowo tlił się konflikt zbrojny z Turcją o wpływy w Mołdawii. W roku 1617 Żółkiewski podpisał porozumienie pod Buszą/Jarugą. Obie strony zobowiązały się do powstrzymania Kozaków i Tatarów. Rzeczpospolita zobowiązała się nie ingerować w sprawy Mołdawii, Wołoszczyzny i Siedmiogrodu.

W roku 1618 Żółkiewski został mianowany hetmanem wielkim koronnym oraz kanclerzem wielkim koronnym; był jednym z najważniejszych urzędników Rzeczypospolitej.

Mimo zwycięskich walk z Rosją i Szwecją nie udało mu się odnieść sukcesów w starciach z Tatarami. Król Polski, chcąc odzyskać wpływ w Mołdawii, w 1620 roku zorganizował wyprawę, na której czele postawił schorowanego hetmana Żółkiewskiego. Wyprawa zakończyła się klęską oddziałów polskich, a sam hetman zginął podczas odwrotu.

Hetman Żółkiewski pozostawił po sobie dzieło *Początek i progres wojny moskiewskiej*; spopularyzował powiedzenie „pięknie i słodko umrzeć za ojczyznę”.

Jego prawnukiem był król Jan III Sobieski.

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca zwycięską bitwę hetmana polnego koronnego Stanisława Żółkiewskiego pod Kłuszynem w roku 1610

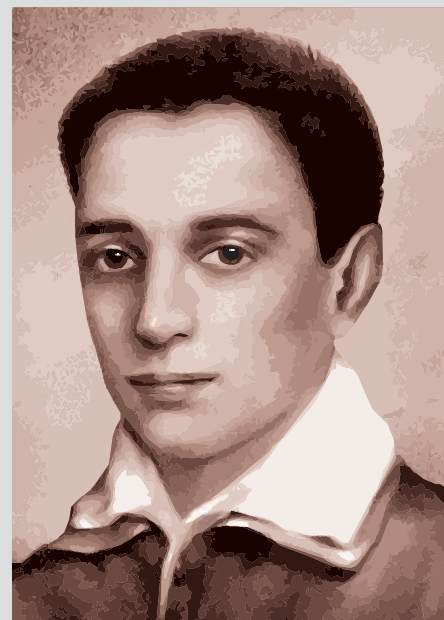

ŚW. STANISŁAW KOSTKA

ŚW. STANISŁAW KOSTKA

* 28 PAŹDZIERNIKA 1550 W ROSTKOWIE

† 15 SIERPNI 1568 W RZYMIE

Był synem Jana – kasztelana zakroczymskiego, średniozamożnego szlachcica, i Małgorzaty z Kryskich. Miał trzech braci i dwie siostry. Wychowywany w atmosferze religijnej, pierwsze nauki pobierał w domu od rodziców, później u Jana Bilińskiego, absolwenta Akademii Krakowskiej.

W roku 1564 rodzice wysłali Stanisława wraz z bratem Pawłem pod opieką Jana Bilińskiego do Wiednia, gdzie podjął naukę w prowadzonym przez ojców jezuitów Collegium Nobilium. Wkrótce stał się jednym z najlepszych uczniów; jego metoda nauki polegała na robieniu dokładnych notatek i późniejszym ich studiowaniu oraz rozważaniu.

W końcu 1565 roku Stanisław ciężko zachorował. Spodziewając się, że już nie wyzdrowieje, zaczął gorliwie modlić się do Świętej Barbary – patronki dobrej śmierci. Doznał widzenia, w którym przyniosła mu ona w asyście dwóch aniołów Komunię Świętą. Kiedy prosił Matkę Bożą o pomoc, również doznał widzenia Maryi z Dzieciątkiem, która poleciła mu wstąpić do zakonu jezuitów. Zaczął szybko wracać do zdrowia. Przekonany, że to Matka Najświętsza cudem go uzdrowiła, stał się od tej pory jeszcze gorętszym niż dotąd Jej wielbicielem i sługą. Napisał do ojca, prosząc o zezwolenie na wstąpienie do Towarzystwa Jezusowego. Spotkał się jednak ze zdecydowaną, gniewną odmową. Wówczas sam zwrócił się z prośbą o przyjęcie go do klasztoru do prowincjała o. Wawrzyńca Magiussa, który nie mając zgody rodziców, zdecydowanie odmówił. W tej sytuacji Stanisław 10 sierpnia 1567 roku opuścił potajemnie Wiedeń i udał się do Rzymu do samego generała zakonu o. Franciszka Borgiasza. W Augsburgu zatrzymał się u prowincjała Górnych Niemiec o. Piotra Kanizjusza, który widząc gorliwość Stanisława, wystawił mu bardzo pochlebną opinię w liście do generała zakonu i poparł go w staraniach o przyjęcie do zgromadzenia.

Stanisław dotarł do Rzymu, gdzie spełniło się jego pragnienie. 28 października 1567 roku wstąpił do nowicjatu Towarzystwa Jezusowego przy kościele Świętego Andrzeja. Na początku 1568 roku złożył śluby zakonne. Stanisław Kostka w rzymskim nowicjacie spędził niespełna 10 miesięcy. Wróciły dolegliwości zdrowotne. Zmarł 15 sierpnia 1568 roku, w osiemnastym roku życia, w dniu Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny.

Relikwie świętego Stanisława Kostki

Okolicznościowa koperta, znaczek i datownik pierwszego dnia obiegu, wprowadzone do obiegu przez Poczta Polska z okazji Roku Świętego Stanisława, obchodzonego w roku 2018

Kiedy dwa lata później otworzono grób Stanisława, znaleziono w nim nietknięte ciało.

W roku 1606 Stanisław został beatyfikowany przez papieża Pawła V jako pierwszy jezuita w historii Kościoła, a kanonizowany w 1726 przez papieża Benedykta XIII.

W roku 1674 został ogłoszony szczególnym patronem Polski i Litwy. Ponadto patronuje archidiecezji warszawskiej, łódzkiej, diecezji płockiej oraz kilku miastom, licznym szkołom i seminariom duchownym. Święty z Rostkowa szczególnie opiekuje się polską młodzieżą. Jego święto obchodzone jest 18 września.

Medalik z wizerunkiem świętego Stanisława Kostki

Święty Stanisław Kostka, plakietka religijna z roku 1926

Był dla wszystkich wzorem i zwierciadłem doskonałości zakonnej. Niezwykle pokorny, pełen wzdrygi względem zaszczytów świata, skromności przedziwnej, w posłuszeństwie dokładny, bez żadnego sprzeciwu względem rozkazów, bez oporu i wahania tak wykonywał otrzymane zlecenia, jak gdyby wyszły z ust samego Boga... Słodki względem innych, twardy i surowy był względem siebie... Ciało trapił ostrymi pokutami. Życie jego było życiem doskonałego zakonnika, jakiego obraz kreślił nam ojciec nasz św. Ignacy w swych konstytucjach. Wszystkie czyny jego były zgodne z regułą. Był tak ściśle zjednoczony z Bogiem, że całe godziny spędzał na modlitwie bez żadnego roztargnienia.

Mistrz nowicjatu
w: Stanisław Bońkowski, *Święty Stanisław Kostka*

ŚW. ANDRZEJ BOBOLA

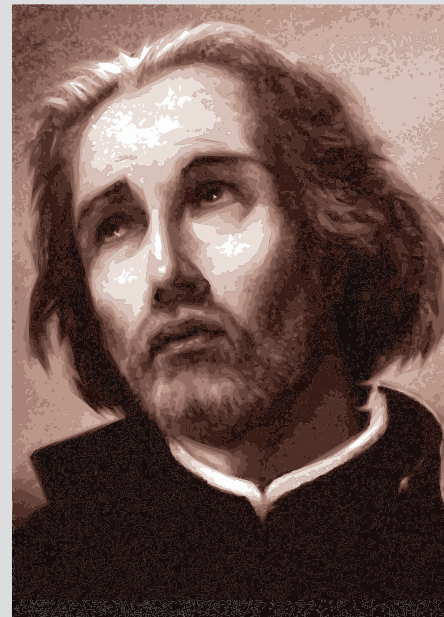
Ryngraf z wizerunkiem świętego męczennika Andrzeja Boboli

ŚW. ANDRZEJ BOBOLA

* 30 LISTOPADA 1591 W STRACHOCINIE

† 16 MAJA 1657 W JANOWIE POLESKIM

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Leliwa. Jego ojciec, Mikołaj, był dzierżawcą sołectwa strachocińskiego, wchodzącego w skład dóbr królewskich.

W latach 1606–1611 uczył się w szkole jezuickiej w Braniewie, po czym wstąpił do zakonu jezuitów. Nowicjat odbył w Wilnie, gdzie jego spowiednikiem był ks. Wawrzyniec Bartilius (1569–1635), jezuita, prowincjał litewski, filozof i teolog, autor dzieł ascetycznych. Śluby zakonne złożył 31 lipca 1613 roku.

Studiował filozofię i teologię na założonej przez jezuitów Akademii Wileńskiej, po czym w 1622 roku został wyświęcony na kapłana. Przez rok był rektorem kościoła w Nieświeżu, następnie kaznodzieją i spowiednikiem w kościele Świętego Kazimierza w Wilnie. W następnych latach posługiwał na różnych stanowiskach: w Bobrujsku – jako superior domu zakonnego jezuitów, w Płocku – jako prefekt kolegium i kaznodzieja, w Warszawie – jako kaznodzieja, w Łomży – jako kaznodzieja i dyrektor szkoły humanistycznej i w Pińsku, gdzie prowadził szeroko zakrojoną ewangelizację wśród Rusinów, w związku z czym nazwano go apostołem Pińszczyzny i Polesia oraz łowcą dusz.

Podczas wojny ze Szwecją był autorem ogłoszonych przez króla Jana Kazimierza ślubów lwowskich (1 kwietnia 1656).

Andrzej Bobola 16 maja 1657 roku we wsi Mohilno koło Janowa Poleskiego został schwytany przez walczących z Rzeczpospolitą Kozaków. Z powodu swojej działalności misyjnej (nawracania ruskiej ludności prawosławnej na katolicyzm) był traktowany jako wróg polityczny. Kozacy zdarli z niego sutannę, przywiązali go do słupa i bili nahajami, żądając, by wyrzekł się wiary. Następnie przez dwie godziny go torturowali: wyrwali paznokcie, cięli go szablami, przypalali ogniem, grubym sztydem rzeźniczym podziurawili mu lewy bok. Potem powiesili jego ciało twarzą do dołu, nieludzkie męczarnie uderzeniem szabli w szyję zakończył dowódca oddziału.

Jego nieulegające rozkładowi ciało pochowano w kościele parafialnym w Połocku; w maju 1924 roku – jako rodzaj „zapłaty” za pomoc w czasie głodu – zostało przekazane przez Związek Sowiecki

Święty Andrzej Bobola, prezbiter i męczennik, patron Polski, obraz olejny, nieznanego autora

Watykanowi, a w 1938 przewiezione do Polski; obecnie znajduje się w kościele Ojców Jezuitów w Warszawie.

Po śmierci Andrzej Bobola ukazywał się w widzeniach wielu osobom, między innymi w 1819 roku dominikaninowi o. Alojzemu Korzeniowskiemu, przepowiadając zmartwychwstanie znajdującej się pod zaborami Polski.

Andrzej Bobola został beatyfikowany w bazylice Świętego Piotra w Rzymie w 1853 roku, a w 1938 kanonizowany. Od roku 2002 jest patronem Polski.

Kiedy zapoznałem się z jego życiorysem, z okolicznościami jego śmierci oraz z losami pośmiertnymi, jeszcze bardziej przejrzysty stał się dla mnie ten znak, jakim jest Święty Andrzej Bobola. Jego życie symbolizuje jakiś wielki okres dziejów Polski, Polski unijnej, Rzeczypospolitej trzech narodów.

**Ojciec Święty Jan Paweł II
po modlitwie na Anioł Pański, Plac św. Piotra, 29 maja 1988**

Srebrny medalik z czasów, gdy święty Andrzej Bobola był jeszcze błogostawionym

KRZYSZTOF ARCISZEWSKI

KRZYSZTOF ARCISZEWSKI

* 9 GRUDNIA 1592 W ROGALINIE

† 7 KWIETNIA 1656 POD GDAŃSKIEM

Pochodził z rodziny szlacheckiej. Należał do braci polskich, nazywanych arianami. Początkowo uczęszczał do szkoły ariańskiej w wielkopolskim Śmiglu, od 1608 roku pobierał nauki we Frankfurcie nad Odrą.

Od 1619 roku wraz z bratem Eliaaszem służył ówczesnemu hetmanowi polnemu litewskiemu księciu Krzysztofowi II Radziwiłłowi. Razem z nim wziął udział w wyprawie inflanckiej przeciw Szwedom, między innymi w oblężeniu i odbiciu Mitawy.

Po walkach wrócił w rodzinne strony. W roku 1623 został skazany przez Trybunał Koronny na wieczystą banicję za zabójstwo (razem z bratem) Kacpra Jaruzela Brzeźnickiego, prawnika, który nieuczciwie przejął majątek rodzinny. W samym roku osiadł w Hadze w Holandii.

Studiował artylerię oraz inżynierię i nawigację wojskową na Uniwersytecie w Lejdzie, a potem także artylerię w Paryżu.

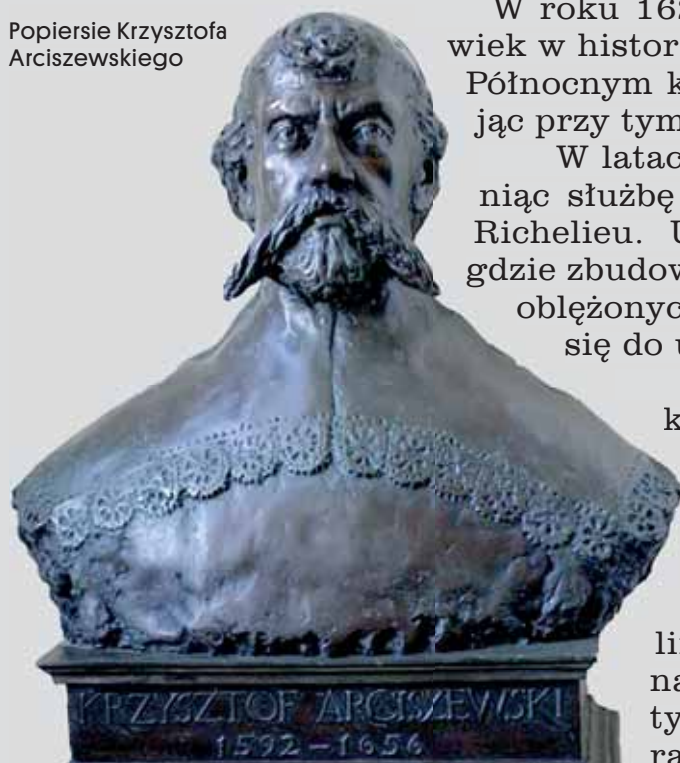
W roku 1625, prawdopodobnie jako pierwszy człowiek w historii, nurkował przez kilka godzin w Morzu Północnym koło miejscowości Scheveningen, używając przy tym skafandra.

W latach 1626–1629 przebywał we Francji, pełniąc służbę w wojskach kardynała Armanda Jeana Richelieu. Uczestniczył w oblężeniu La Rochelle, gdzie zbudował potężną groblę morską, która odcięła oblężonych od dostaw żywności, i tym przyczynił się do upadku twierdzy.

W listopadzie 1629 roku w stopniu kapitana zaciągnął się do służby w Holenderskiej Kompanii Zachodnioindyjskiej. Uczestniczył w walkach przeciwko Hiszpanii i Portugalii na terenie Brazylii. W roku 1637 został wicegubernatorem holenderskiej Brazylii, przez pewien czas sprawował również naczelne dowództwo sił holenderskich na tym terenie. Awansował do stopnia generała.

Popiersie Krzysztofa
Arciszewskiego

Krzysztof Arciszewski, rycina
Antoniego Oleszczyńskiego
z roku 1632

Medal wybity na cześć Krzysztofa
Arciszewskiego przez Holenderską
Kompanię Zachodnioindyjską
w roku 1637

Podczas pobytu w Ameryce Południowej spisywał obserwacje dotyczące plemion indiańskich, z którymi się zetknął. Niepokojąc się o losy swoich zapisków w wypadku ewentualnej śmierci na polu bitwy, wysłał je do Holandii, do znajomego naukowca Gerardusa Vossiusa. W roku 1642 w Amsterdamie ukazało się dzieło Vossiusa *De theologia gentili et physiologia christiana sive de origine et progressu idolatriae*, w którym autor cytował z entuzjazmem całe fragmenty przekazanych mu wcześniej notatek Polaka. Obserwacje etnograficzne Arciszewskiego cieszyły się wielkim uznaniem naukowców w Holandii XVII wieku.

W roku 1646 Arciszewski powrócił do Rzeczypospolitej i objął w stopniu generalskim dowództwo nad artylerią koronną. Podczas panowania króla Jana Kazimierza uczestniczył w walkach z Kozakami i Tatarami. Wprowadził wiele reform i udoskonaleń w dziedzinie artylerii i budowania fortyfikacji. W 1650 roku złożył dymisję z zajmowanych stanowisk. Osiadł we wsi Buszkowy niedaleko Gdańska, gdzie zmarł. Jego ciało, na wyrażone przed śmiercią życzenie, pochowano w zborze braci czeskich w Lesznie (gdzie wcześniej spoczęli jego rodzice). W czasie walk ze Szwedami zbór spłonął, a wraz z nim doczesne szczątki Krzysztofa Arciszewskiego.

Jest patronem ulicy w Warszawie.

MICHAŁ BOYM

MICHAŁ BOYM

* 1612 LUB 1614 WE LWOWIE

† 22 SIERPNIA 1659 W GUANGXI

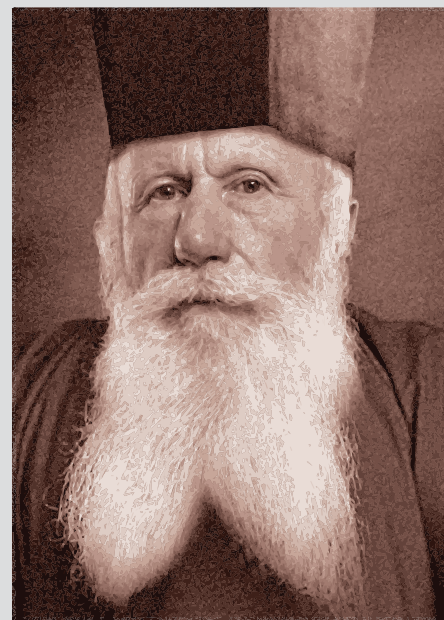
Pochodził z rodziny szlacheckiej; jego dziadek, Jerzy, przybył do Polski z Węgier razem ze Stefanem Batorym i ożenił się z Jadwigą Niżniowską. Ojciec, Paweł, był nadwornym lekarzem Zygmunta III Wazy.

W wieku 14 lat Michał ciężko się rozchorował – przysiągł wtedy Świętemu Franciszkowi Ksaweremu, że jeżeli odzyska zdrowie, odda się działalności misyjnej. Wyzdrowiał i skończył szkoły mające przygotować go do pracy misyjnej: kolegium jezuickie we Lwowie, filozofię w Kaliszu i teologię w Krakowie, gdzie wstąpił do nowicjatu Towarzystwa Jezusowego (zakonu jezuitów).

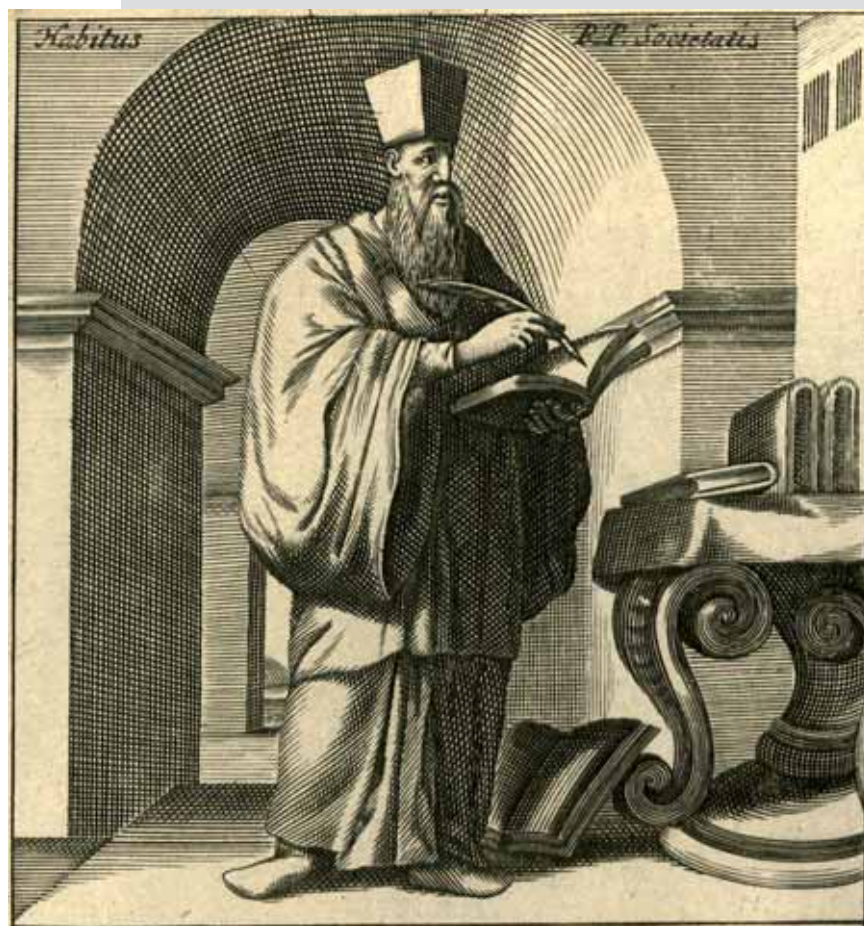
Dzięki przejawianym od najmłodszych lat zdolnościom matematyczno-przyrodniczym i gruntownej wiedzy w tym zakresie jego wniosek o wyjazd na misję do Chin został rozpatrzony pozytywnie.

Zanim wyruszył na swoją wyprawę, udał się do Stolicy Apostolskiej, gdzie otrzymał błogosławieństwo od papieża Urbana VIII. W 1643 roku odpłynął z Lizbony i, opływając Afrykę, dotarł do Mozambiku, gdzie sporządził rysunki flory i fauny oraz zwyczajów jego mieszkańców. Dalej popłynął do Goa w Indiach, aż pod koniec 1644 roku dotarł do Makau – portugalskiej enklawy na południu Chin. Początkowo w tamtejszym kolegium jezuickim prowadził wykłady i jednocześnie uczył się języka chińskiego. Prócz działalności ewangelizacyjnej prowadził prace przyrodnicze.

W roku 1649 trafił na dwór cesarza Yongli, władcy z południowej dynastii Ming, przez którego zo-

Prawdopodobny portret o. Michała Boyma, rycina z dzieła Athanasiusa Kirchera *China Illustrata*, Amsterdam, 1667

stał wysłany jako poseł, między innymi do papieża Innocentego X, króla Portugalii, generała zakonu jezuitów i doży weneckiego. W drodze do Europy, w maju 1651 roku, dopłynął do Goa, gdzie został pojmany przez przedstawicieli Portugalii. Zdołał uwolnić się z opresji i pieszo, niezbadanym szlakiem, dotarł do Trapezuntu nad Morzem Czarnym. Stamtąd statkiem dopłynął do Izmiru, by w grudniu 1652 roku dotrzeć do Wenecji.

Jego misja polityczna zakończyła się fiaskiem. Dopiero nowy papież Aleksander VII udzielił mu moralnego wsparcia; poważniejszą pomoc obiecał król Portugalii Jan IV. Jednak po powrocie do Goa okazało się, że sytuacja polityczna cesarza Yongli była beznadziejna i nikt na miejscu nie chciał się angażować po jego stronie. Ojciec Boym, chcąc wypełnić misję, udał się pieszo do stolicy Syjamu, Ajutthai, a stamtąd statkiem do północnego Wietnamu. Zmarł w trakcie drogi do cesarza.

Ojciec Boym był nie tylko misjonarzem, który ochrzcił cesarza Chin, ale także jednym z pierwszych sinologów, propagatorem chińskiej medycyny w Europie.

Podczas podróży uważnie obserwował wiele dziedzin życia mieszkańców Państwa Środka. Sporządził atlas Chin, zweryfikował informacje przekazane przez słynnego podróżnika Marca Polo, stwierdził, że Korea jest półwyspem, a nie wyspą, jak sądzono, zaznaczył istnienie pustyni Gobi i prawidłowy przebieg Wielkiego Muru Chińskiego.

Wszechstronnie uzdolniony uczonec był autorem prac z zakresu botaniki, zoologii, medycyny, historii, geografii i języka chińskiego; stał się jednym z pionierów europejskiej sinologii.

O. Michał Boym chrzcił cesarza Chin Yongli, rycina nieznanego autora z Biblioteki Watykańskiej

JAN III SOBIESKI

JAN III SOBIESKI

* 17 SIERPNI 1629 W OLESKU

† 17 CZERWCA 1696 W WILANOWIE

Pochodził ze znamienitego rodu magnackiego Sobieskich z Sobieszyna, był spokrewniony z hetmanem Stanisławem Żółkiewskim.

Uczył się w Kolegium Nowodworskim w Krakowie i na Wydziale Filozoficznym Akademii Krakowskiej (do 1646), zdobywając wszech-

stronne wykształcenie. Po studiach przebywał w zachodniej Europie, zapoznając się z organizacją armii francuskiej, szwedzkiej i hiszpańskiej oraz z fortyfikacjami w Niderlandach. Uczestniczył w walkach z Kozakami podczas powstania Bohdana Chmielnickiego, między innymi pod Zbarażem (1649) i Beresteczkiem (1651), z Rosją pod Ochmatowem (1655) i ze Szwedami podczas potopu. 16 października 1655 roku przeszedł na służbę do króla Karola X Gustawa i przebywał w niej do 24 marca 1656 roku,

kiedy powrócił pod rozkazy króla polskiego Jana Kazimierza. W 1665 roku otrzymał godność marszałka wielkiego koronnego, w 1666 hetmana polnego, a w 1668 hetmana wielkiego koronnego.

Był zwycięskim wodzem w walkach z Kozakami i Tatarami, a także Turkami. Po klęsce Rzeczypospolitej w wojnie z Turcją, zakończonej pokojem w Buczaczu (1672), jesienią tego samego roku rozbił oddziały tatarskie, a w roku 1673 tureckie pod Chocimiem.

21 maja 1674 roku został obrany królem Polski. Jego panowanie było czasem stabilizacji państwa po okresie wojen kozackich, wojny polsko-rosyjskiej i potopu szwedzkiego.

W roku 1683 uratował Europę przed agresją turecką (islamską), wygrywając bitwy pod Wiedniem i Parkanami. Po tych zwycięstwach Turcy nazwali go „Lwem Lechistanu”, a papież Innocenty XI uhonorował tytułem obrońcy wiary.

Maria Kazimiera de La Grange d'Arquien, Marysiénka (1641–1716), królowa Polski, ukochana żona króla Jana III Sobieskiego

Płaskorzeźba z fasady pałacu w Wilanowie, przedstawiająca bitwę pod Parkanami, stoczoną 9 października 1683 roku między wojskami polsko-cesarskimi Jana III Sobieskiego a wojskami tureckimi, która zakończyła się druzgocącą klęską wojsk tureckich

Mimo licznych sukcesów militarnych w walkach z Turkami Sobieski za swojego życia nie zdołał odzyskać utraconego w 1672 roku Kamieńca Podolskiego.

Był mecenasem kultury, wybudował pałac w Wilanowie. Opiekował się artystami, między innymi architektami (Tylmanem z Gameren i Augustynem Loccim), malarzami (Danielem Schulztem i Jerzym Eleuterem) oraz humanistami (Wespazjanem Kochowskim, Wojciechem Stanisławem Chrościńskim, Janem Schultzem-Szuleckim), matematykami i astronomami (Janem Heweliuszem i Adamem Adamandym Kochańskim).

Zapewnił gdańskiemu astronomowi Janowi Heweliuszowi dożywotnią pensję, za co ten odwdzieczył mu się, nazywając nowo odkryty gwiazdozbiór Tarczą Sobieskiego. Sobieski sponsorował wydawanie książek naukowych. Z jego donacji Heweliusz opublikował *Atlas ciał niebieskich*, najdokładniejszy na ówczesne czasy katalog gwiazd, zawierający 1564 pozycje.

Jest uhonorowany licznymi pomnikami, znajdującymi się między innymi w Warszawie, Krakowie, Gdańsku, Przemyślu, Padwie, Wiedniu czy w Štúrovie.

Venimus, vidimus, Deus vicit [Przybyliśmy, zobaczyliśmy, a Bóg zwyciężył].

Król Polski Jan III Sobieski, z listu do papieża Innocentego XI po zwycięstwie pod Wiedniem

Srebrna moneta kolekcjonerska 20 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca emisję szóstaka Jana III Sobieskiego

KAZIMIERZ PUŁASKI

KAZIMIERZ PUŁASKI

* 4 LUB 6 MARCA 1745 W WARSZAWIE

† 11 PAŹDZIERNIKA 1779 POD SAVANNAH

Był synem Józefa, starosty wareskiego, i Marianny Zielińskiej z Gościsk. Od najmłodszych lat uczył się jazdy konnej, fechtunku i strzelania. Kształcił się w szkole dla zaможnej młodzieży szlacheckiej księży teatynów w Warszawie. W 1764 roku z ojcem i dwoma braćmi złożył

podpis pod elekcją Stanisława Poniatowskiego.

Podpisał akt założenia konfederacji barskiej (29 lutego 1768) w obronie wiary katolickiej i niepodległości Rzeczypospolitej, skierowany przeciwko kurateli Rosji, królowi Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu i popierającym go wojskom rosyjskim. Jej celem było zniesienie ustaw narzuconych przez Rosję.

W latach 1768–1772 był – pomimo młodego wieku – jednym z czołowych dowódców konfederacji barskiej. Do legendy taktyki wojskowej przeszedł manewr wykorzystany przez Pułaskiego w bitwie pod Słonimem 12 lipca 1769 roku. Konny oddział dowodzony przez Pułaskiego upozorował odwrót i zapędził oddziały rosyjskie wprost pod lufy ukrytych w zaroślach dział.

Pułaski wslawił się także obroną Jasnej Góry. Kiedy jesienią 1770 roku dowiedział się, że Rosjanie zamierzają najechać i splądrować jasnogórską twierdzę, postanowił uchronić paulinów przed grabieżą, a Polaków – przed utratą morale. W Nowy Rok 1771 rozpoczęło się trwające 16 dni oblężenie Jasnej Góry. Pułaski nie tylko nie poddał twierdzy, ale organizował nocne wypadki zaczepne poza jej mury, nękając Rosjan i niszcząc ich działa. Kiedy rosyjski generał Drewicz, zmęczony oporem Polaków, postanowił zaprzestać oblężenia, Pułaski ruszył w pościg za jego oddziałami, zmuszając wojska rosyjskie do spalenia kilkuset wozów ze sprzętem i żywnością.

Był organizatorem nieudanego porwania króla (3 listopada 1771), w związku z czym w roku 1773 został skazany na karę śmierci.

Jako że władze żadnego kraju europejskiego nie chciały go przyjąć, ostatecznie w roku 1777 wyjechał do Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Tam w stopniu generała brygady walczył z Anglikami w szeregach armii Jerzego Waszyngtona. Był współorganizatorem ame-

Pułaski w Barze, obraz Kornelego Szlegla (1818–1870)

Krzyż konfederatów barskich

rykańskiej kawalerii. W roku 1778 utworzył legion kawalerii, na czele którego zwyciężył Anglików pod Charlestonem (1779).

Zmarł od ran odniesionych w bitwie pod Savannah.

Zarówno w Polsce, jak i w Stanach Zjednoczonych jest uważany za bohatera narodowego. Pośmiertnie (2009) jako siódma osoba w historii Stanów Zjednoczonych otrzymał honorowe obywatelstwo amerykańskie. 11 października jest Dniem Pamięci Generała Pułaskiego.

Jego imię nosi Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu; w USA w stanach Arkansas, Georgia, Illinois, Indiana, Kentucky, Missouri i Wirginia istnieją hrabstwa Pulaski.

Pomniki poświęcone jego postaci znajdują się w wielu miejscowościach, zarówno w Polsce, jak i w USA.

Był to rycerz z krwi i kości, syn rycerskiego narodu, rycerski w postawie i zwyczajach: mężny, nieustraszony, odważny i śmiały – a zarazem kobiecej łagodności i uprzejmości, pełen słodyczy w obejściu – ten, w którego imieniu zespala się cały urok romantyczności dawnego rycerstwa.

**William Taft,
prezydent USA, 1910**

Pomnik Kazimierza Pułaskiego autorstwa Jerzego Kędziory w parku im. Stanisława Staszica w Częstochowie

Ryngraf z okresu konfederacji barskiej (1768–1772) z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej

MAURYCY BENIOWSKI

MAURYCY BENIOWSKI

* PRZED 20 WRZEŚNIA 1746 WE VRBOVÉM

† 22 MAJA 1786 NA MADAGASKARZE

Pochodził z rodziny węgiersko-słowackiej, która od XIV wieku była silnie związana z Polską. Był synem pułkownika Samuela Beniowskiego i baronówny Anny Róży Révay. Sam zawsze podkreślał, że czuje się Polakiem. Ożenił się z Anną Zuzanną Heńską (Hönsch), Polką pochodzącą ze Spisza. Podczas dochodzenia swoich praw spadkowych dokonał typowego staropolskiego zajazdu na majątek w Hruszowie. Ścigany przez urzędników Marii Teresy, zbiegł na teren Rzeczypospolitej.

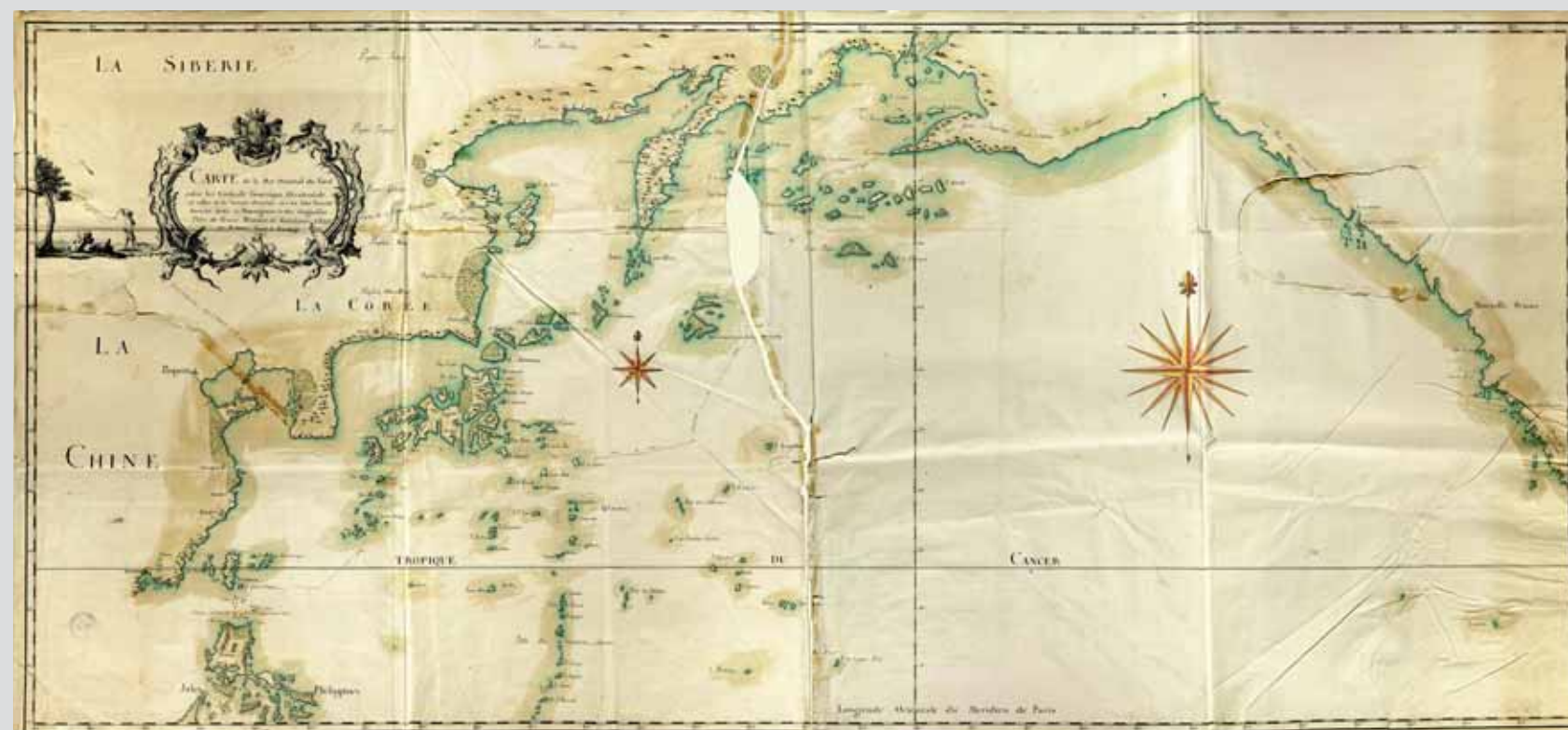
Latem 1768 roku przystąpił do konfederacji barskiej – zbrojnego zrywu szlachty polskiej w obronie wolności i wiary. Walczył w wielu bitwach przeciwko wojskom rosyjskim, był siedmiokrotnie ranny, a w maju 1769 roku, w starciu pod Nadworną, dostał się do carskiej niewoli. Został zesłany przez Rosjan do Kazania, a potem do Bolszeriecka na Kamczatce.

Szybko wszedł w łaski lokalnego gubernatora Niłowa – bywał u niego na pogawędkach i partyjkach szachów. Dzieciom gubernatora udzielał korepetycji – uczył języków i gry na pianinie. Przy okazji rozkochał w sobie jego córkę Afanasję.

Jednocześnie gromadził wokół siebie stronników gotowych podjąć ryzyko buntu i ucieczki z Kamczatki. Wśród nich był niejaki Baturin, niedoszły zabójca Katarzyny II, skazany za próbę zamachu na nią. Beniowski zorganizował spisek i po opanowaniu statku „Św. Piotr i Paweł” – na którego maszcie zawisła flaga konfederatów barskich – z grupą blisko stu osób wyruszył w podróż. Aby zmylić spodziewaną pogoń, nie popłynął od razu na południe, lecz na północ, na dziewicze obszary Morza Beringa, przy okazji odkrywając położone na jego obszarze wyspy na kilka lat przed Jamesem Cookiem. Później zawrócił na południe, dotarł do Japonii i dalej do Makau, gdzie umarła trawiona chorobą Afanasja. Ostatecznie – po drodze odwiedzając Madagaskar – w lipcu 1772 roku Beniowski dotarł do Paryża.

Przyjęty do francuskiej armii, został wysłany, by zdobyć Madagaskar i zamienić go we francuską kolonię. Dotarł tam w 1774 roku i podporządkował sobie

Porwany przez Maurycygo Beniowskiego statek „Św. Piotr i Paweł” u wybrzeży Formozy [Tajwanu], ok. 1772

Mapa Maurycygo Beniowskiego, 1772

wyspę. Jego podejście do miejscowej ludności było inne niż reszty Europejczyków przybywających na wyspę. Zjednał sobie ich sympatię i 10 października 1776 roku został obwołany królem. Jednak w tym samym roku powrócił do Francji. Następnie służył jako pułkownik w armii austriackiej, przebywał też w Stanach Zjednoczonych. W czerwcu 1785 roku powrócił na Madagaskar, gdzie zginął w potyczce z Francuzami.

Beniowski był podróżnikiem, typem awanturnika, któremu przysporzyły sławy wydane już po jego śmierci *Pamiętniki*.

Jego przygody fascynowały wielu twórców, między innymi Juliusza Słowackiego, który poświęcił mu swój dramat *Beniowski*. Słynny podróżnik jest patronem ulicy w Antananarywie, stolicy Madagaskaru, w Budapeszcie, Bratysławie, Wiedniu oraz w wielu miastach Polski, między innymi w Gdańsku, Gdyni, Krakowie i Wrocławiu.

Poglądy Beniowskiego wyprzedzały epokę, a obejście się jego z Malgaszami było światlejsze i sprawiedliwsze niż obejście innych Europejczyków, którzy przybywali na tę wyspę.

**William Ellis,
Trzy podróże na Madagaskar, 1879**

TADEUSZ KOŚCIUSZKO

Ludwika Sosnowska,
portret ukochanej
Kościuszki z roku
1792 autorstwa Józe-
fa Marii Grassiego
(1757–1838)

TADEUSZ KOŚCIUSZKO

* 4 LUTEGO 1746 W MERECZOWSZCZYŹNIE

† 15 PAŹDZIERNIKA 1817 W SOLURZE

Ród Kościuszków wywodził się od Konstantego Fiodorowicza, nazywanego zdrobniale „Kostiuszką”. Ojciec, Ludwik Tadeusz, był miecznikiem brzeskim, matką była Tekla z domu Ratomska.

Kształcił się w Kolegium Pijarów w Lubieszowie, a potem w Korpusie Kadetów Szkoły Rycerskiej w Warszawie, po ukończeniu której został w niej instruktorem. Od roku 1765 przebywał jako królewski stypendysta we Francji, gdzie pogłębiał swoją wiedzę w Akademii Wojskowej Szwoleżerów Gwardii Królewskiej w Wersalu. Nie mogąc podjąć służby w zredukowanej armii Rzeczypospolitej, w 1776 roku wyjechał do Ameryki.

Jako inżynier armii amerykańskiej fortyfikował obozy Armii Kontynentalnej. Dzięki jego pracy Amerykanie zwyciężyli Anglików pod Saratogą. W dowód uznania dla jego umiejętności powierzono mu budowę twierdzy West Point, a potem awansowano do stopnia generała brygady. Jako jeden z trzech cudzoziemców został przyjęty do elitarnego Towarzystwa Cyncynatów. Podczas pobytu w Ameryce swoje pobory przeznaczal między innymi na wykup z niewoli i kształcenie czarnoskórych mieszkańców.

W roku 1784 powrócił do kraju, gdzie jako generał otrzymał przydział do armii polskiej w 1789 roku. Podczas wojny polsko-rosyjskiej (1792) dowodził dywizją. Wyróżnił się w bitwach pod Zieleńcami i Dubienką. Po przegranej wojnie udał się na emigrację.

Jako Najwyższy Naczelnik Siły Zbrojnej Narodowej był przywódcą insurekcji skierowanej przeciwko Rosji (marzec – listopad 1794). W czasie powstania zreformował armię polską, wprowadzając w niej kilka innowacji, między innymi formacje kosynierów i oddziały strzelców celnych, prekursorów snajperów. Wydał też Uniwersał połaniecki, przyznający ograniczoną wolność osobistą chłopom pańszczyźnianym.

Tadeusz Kościuszko odniósł zwycięstwo pod Racławicami, obronił Warszawę przed armią rosyjsko-pruską, jednak poniósł klęskę pod Maciejowicami (10 października), gdzie ranny dostał się do rosyjskiej niewoli.

Zwolniony z niej w 1796 roku, udał się przez Finlandię i Sztokholm do Wielkiej Brytanii, a potem do Stanów Zjednoczo-

Przysięga Kościuszki na rynku krakowskim 24 marca 1794 roku, obraz Franciszka Smuglewicza (1745–1807)

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Tadeusza Kościuszke

nych Ameryki. Wszędzie po drodze przyjmowany był nie tylko jako polski bohater narodowy, ale także jako wielki żołnierz walczący o wolność. W roku 1797 zamieszkał w Szwajcarii.

Był przeciwny wiązaniu sprawy polskiej z osobą Napoleona Bonapartego, któremu nie ufał.

Kościuszko jest uznawany za bohatera narodowego Polski, Stanów Zjednoczonych i Białorusi. Posiadał honorowe obywatelstwo Francji.

Jego nazwisko nosi najwyższa góra w Australii, wyspa w Archipelagu Aleksandra u brzegów Alaski i jedna z planetoid.

Ja, Tadeusz Kościuszko, przysięgam w obliczu Boga całemu Narodowi Polskiemu, iż powierzonej mi władzy na niczyj prywatny ucisk nie użyję, lecz jedynie dla obrony całości granic, odzyskania samowładności Narodu i ugruntowania powszechnej wolności używać będę.

**Tadeusz Kościuszko,
przysięga złożona na rynku w Krakowie, 24 marca 1794**

JÓZEF WYBICKI

JÓZEF WYBICKI

* 29 WRZEŚNIA 1747 W BĘDOMINIE

† 10 MARCA 1822 W MANIECZKACH

Pochodził ze średniozamożnej szlachty kaszubskiej. Ojciec, Piotr, był stronikiem Stanisława Leszczyńskiego. Matka to Konstancja z Lniskich herbu Ostoja Pruska.

Naukę rozpoczął w kolegium jezuickim w Starych Szkotach pod Gdańskiem.

Z wykształcenia prawnik, działalność polityczną rozpoczął w wieku 20 lat jako poseł ziemi pomorskiej. Zasiadł podczas obrad w 1768 roku, kiedy wygłosił protest przeciwko porwaniu senatorów i wtrącaniu się Rosji w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej.

Brał udział w konfederacji barskiej (1768–1772) i jako jej emisariusz wypełniał misje na dworze wiedeńskim i berlińskim. W 1771 roku wyjechał do Holandii, gdzie na Uniwersytecie w Lejdzie studiował prawo i ekonomię.

Powrócił do kraju po I rozbiórce Polski (1772). Jako szambelan królewski uczestniczył w opracowaniu *Zbioru praw sądowych*. Po jego odrzuceniu przez sejm w 1780 roku wycofał się z czynnego życia politycznego. Zajął się prowadzeniem majątku ziemskiego oraz twórczością literacką.

W okresie reform Sejmu Czteroletniego (1788–1792) zaangażował się w przygotowanie Kodeksu Stanisława Augusta, regulującego przepisy prawa cywilnego, karnego i procesowego.

Po przegranej wojnie polsko-rosyjskiej 1792 roku uczestniczył w przygotowaniach do powsta-

Medal ku czci Józefa Wybickiego autorstwa Józefa Stasińskiego, 1972

Rzeknij, Najjaśniejszy Panie: Jest Królestwo Polskie!
Józef Wybicki
do Napoleona I Bonaparte, 1812

nia kościuszkowskiego (1794), podczas którego odgrywał głównie rolę polityczną. W jego trakcie poznał generała Jana Henryka Dąbrowskiego, z którym związał wieloletnią przyjaźń.

Po klęsce powstania udał się na emigrację do Paryża, gdzie starał się o utworzenie wojska polskiego u boku Francji. Współpracował z generałem Dąbrowskim przy formowaniu we Włoszech Legionów Polskich (1797). W tym samym roku w Reggio Emilia we Włoszech napisał *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*, która od 1927 roku jest polskim hymnem narodowym.

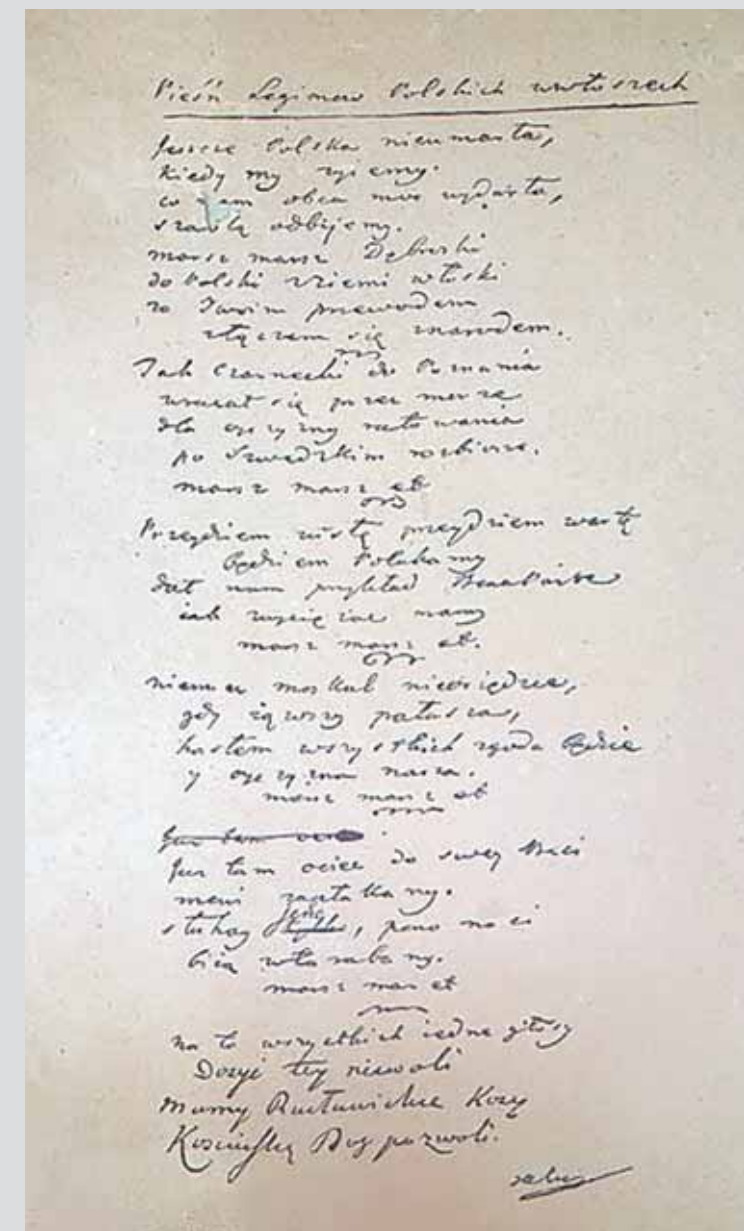
W okresie wojny francusko-pruskiej (1806–1807) był organizatorem polskich władz w Wielkopolsce. Wiosną 1807 roku kierował zaopatrzeniem armii francuskiej. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego został senatorem-wojewodą. W czasie wojny polsko-austriackiej 1809 roku organizował skuteczną obronę Wielkopolski.

Po upadku cesarza Napoleona I i utworzeniu Królestwa Polskiego objął stanowisko prezesa jego Sądu Najwyższego i funkcję tę sprawował do 1820 roku.

Józef Wybicki jest patronem jednostki wojskowej, w miejscu jego urodzenia znajduje się Muzeum Hymnu Narodowego, patronuje też ulicom i szkołom na terenie całej Polski.

Mimo dżdżystej pogody listopadowej na drogach podmiejskich witały ich tłumy, a entuzjazm stawał się coraz większy, im bliżej byli miasta [...] Dąbrowski i Wybicki słyszą znane sobie słowa: „Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę, będziemy Polakami!”. Tak, to lud śpiewa, a z jego oczu płyną łzy szczęścia, radości.

relacja z wjazdu generała Henryka Dąbrowskiego i Józefa Wybickiego do Poznania, 6 listopada 1806

Faksymile rękopisu Mazurka Dąbrowskiego Józefa Wybickiego

JAN HENRYK DĄBROWSKI

JAN HENRYK DĄBROWSKI

* 2 SIERPNIA 1755 W PIERZCHOWIE

† 6 CZERWCA 1818 W WINNEJ GÓRZE

Syn pułkownika Jana Michała Dąbrowskiego i Zofii Marii von Lettow herbu Lemiesz, pochodzenia kurlandzkiego.

Służbę wojskową w armii saskiej (1771–1892) rozpoczął w stopniu podchorążego. W roku 1792, za namową króla Stanisława Augusta,

przeszedł do Wojska Polskiego. Niezorientowany w sytuacji politycznej, złożył przysięgę na wierność konfederacji targowickiej. W roku 1793 na czele I Wielkopolskiej Brygady Kawalerii stawiał opór wkraczającym do Gniezna oddziałom pruskim.

Walczył w powstaniu kościuszkowskim (1794), wyróżnił się podczas obrony Warszawy (28 sierpnia pod Marymontem i Powązkami), za co został awansowany do stopnia generała. We wrześniu, z rozkazu Tadeusza Kościuszki, dowodził wyprawą do Wielkopolski, zwyciężając w bitwach pod Łabiszynem (29 września) i Bydgoszczą (2 października). Po klęsce Tadeusza Kościuszki pod Maciejowicami wycofał się z Wielkopolski i pod Radoszycami (18 listopada) dostał się do niewoli rosyjskiej.

Po upadku insurekcji udał się na emigrację.

W roku 1797 w porozumieniu z Napoleonem Bonapartem utworzył Legiony Polskie, walczące u boku wojsk rewolucyjnej Francji głównie na terenie Włoch. Fundusze na stworzenie Legionów Dąbrowski uzyskał ze sprzedaży ziemi w Pierzchowie, należącej wcześniej do jego ojca. W legionowych oddziałach zniósł kary cielesne, nakazał naukę czytania i pisanie, dał możliwość awansu żołnierzom niemającym pochodzenia szlacheckiego. W stanie szczątkowym przetrwały one (jako półbrygada) do 1806 roku.

W roku 1806, podczas wojny cesarza Napoleona I (od 1804) z Prusami, Dąbrowski organizował na terenie Wielkopolski oddziały polskie, które wzięły udział w walkach na Pomorzu; zdobył Tczew, uczestniczył w oblężeniu Gdańska i w bitwie pod Frydlandem.

W roku 1808 został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Virtuti Militari. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego w roku 1807 służył w jego armii. Był

uczestnikiem wojny z Austrią (1809), w roku 1812 wziął udział w wyprawie na Moskwę, gdzie odznaczył się w bitwach pod Mohylewem i Borysowem. 26 listopada w bitwie nad Berezyną został ciężko ranny w czasie obrony jednego z mostów. Po śmierci księcia Józefa Poniatowskiego pod Lipskiem (19 października 1813) został naczelnym wodzem armii Księstwa Warszawskiego u boku Napoleona I, liczącej już tylko ok. 5 tysięcy ludzi.

Po upadku Napoleona I, w 1815 roku, powrócił do Warszawy i stanął na czele Komitetu Organizacyjnego Wojskowego, którego celem było zorganizowanie armii utworzonego właśnie Królestwa Polskiego. Awansował na generała jazdy, ale jeszcze w tym samym roku przeszedł w stan spoczynku. Był senatorem i wojewodą, jednak odsunął się od spraw publicznych.

Był wybitnym dowódcą i organizatorem sił zbrojnych. W roku 1797 Józef Wybicki dla Legionów Dąbrowskiego napisał *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*, która przez żołnierzy została nazwana *Mazurkiem Dąbrowskiego*; od 1927 roku pieśń jest hymnem Rzeczypospolitej Polskiej.

W miejscu urodzenia Dąbrowskiego, w Pierzchowie, w 1997 roku usypano kopiec.

Jan Henryk Dąbrowski – wjazd do Poznania (4 listopada 1806), grafika nieznanego autora z roku 1807

Miłości i jedności ducha tylko nam trzeba, bo bagnety to się znajdują i resztę zrobią.

Jan Henryk Dąbrowski

Legiony polskie formują się we Włoszech [...] Przybywajcie, koledzy, rzucajcie broń, którą wam nosić przymuszono, bijmy się za sprawę wspólną wszystkich narodów, za wolność pod walecznym Bonaparte.

Jan Henryk Dąbrowski,
z *Odezwy legionowej* z 20 stycznia 1797

JÓZEF PONIATOWSKI

JÓZEF PONIATOWSKI

* 7 MAJA 1763 W WIEDNIU

† 19 PAŹDZIERNIKA 1813 POD LIPSIEM

Pochodził z rodziny arystokratycznej. Ojciec, Andrzej, był marszałkiem polnym w służbie austriackiej. Matka, Józefa Teresa Kinsky-Herula, wywodziła się ze sławnej rodziny austriackiej. Był bratankiem ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego. Tytuły książęce – polski i cze-

ski – uzyskał jeszcze jako niemowlę.

Przeznaczeniem księcia Józefa miało być wojsko. Służył w armii austriackiej, był adiutantem cesarza Józefa II. W roku 1789 w stopniu generała wstąpił do polskiego wojska. Skutecznie dowodził armią koronną podczas wojny polsko-rosyjskiej 1792 roku w obronie Konstytucji 3 maja. Odniósł zwycięstwo w bitwie pod Zieleńcami, za które otrzymał pierwsze polskie odznaczenie wojskowe – Order Virtuti Militari.

Po przystąpieniu króla do Targowicy książę Józef udał się na emigrację.

Po wybuchu powstania kościuszkowskiego (1794) przyłączył się do niego jako ochotnik. Walczył ofiarnie z wojskiem pruskim w obronie Warszawy, a później na linii rzeki Bzury.

Po klęsce powstania odmówił przyjęcia stanowiska w armii Katarzyny II oraz złożenia deklaracji lojalności wobec władz rosyjskich, dostał polecenie opuszczenia stolicy i w kwietniu 1795 roku wyjechał do Wiednia.

W czasie wojny francusko-pruskiej 1806–1807 po zajęciu Warszawy przez wojska francuskie stanął na czele milicji miejskiej, zaś od początków 1807 roku był dyrektorem wojny (ministrem) Komisji Rządzącej w armii późniejszego Księstwa Warszawskiego. Był organizatorem armii, od marca 1809 roku naczelnym wodzem Wojsk Polskich Księstwa Warszawskiego. W tym samym roku dowodził w zwycięskiej wojnie polsko-austriackiej, w efekcie której doszło do powiększenia Księstwa Warszawskiego o część ziem zabranych przez Austrię w I i III rozbiórce Polski (1772, 1795). Dzięki tej zwycięskiej kampanii, pierwszej samodzielnie prowadzonej przez Polaków od czasów Jana III Sobieskiego, zdobył wielką popularność w społeczeństwie oraz zaufanie cesarza Francuzów Napoleona I.

W czasie kampanii rosyjskiej Napoleona I (1812–1813) dowodził V (Polskim) Korpusem Wielkiej Armii. Ciężko kontuzjowany, już po

Napoleon Bonaparte i książę Józef Poniatowski pod Smoleńskiem, 17 sierpnia 1812 r., obraz Jeana-Charles'a Langlois [1789–1870]

zajęciu Moskwy w końcu października odjechał na leczenie do Warszawy.

Po klęsce armii Napoleona I w Rosji wiosną 1813 roku zreorganizował siły polskie i na ich czele jako dowódca VIII Korpusu brał udział w walkach na terenie Niemiec. Jako jedyny cudzoziemiec w armii napoleońskiej otrzymał stopień marszałka Francji.

Zginął w „bitwie narodów” pod Lipskiem, osłaniając francuski odwrót. Kilukrotnie raniony, rzucił się z koniem do Elstery, w której utonął.

Ciało księcia sprowadzono do kraju we wrześniu 1814 roku i złożono w podziemiach bazyliki Świętego Krzyża w Warszawie. Zgodnie z wolą Senatu Rządzącego Wolnego Miasta Krakowa oraz za zgodą cara Aleksandra I 23 lipca 1817 roku uroczyste złożono je w katedrze na Wawelu.

Jako obywatel nie mogę słuchać rady W Pana, która pod pozorem wolności, upstrzona licznymi bajkami, wsparta jest obcą przemocą. Ci, którzy śmieli dla ich dumy i własnej miłości zaprzedać krew współziomków swoich, są ohydą narodu i zdrajcami ojczyzny!

**Józef Poniatowski,
z listu do hetmana Seweryna Rzewuskiego**

Książę Józef Poniatowski, medal z 1813 roku, autorstwa François Augustina Caunois [1787–1859]

**Bóg mi powierzył
honor Polaków,
Bogu go tylko
oddam.**

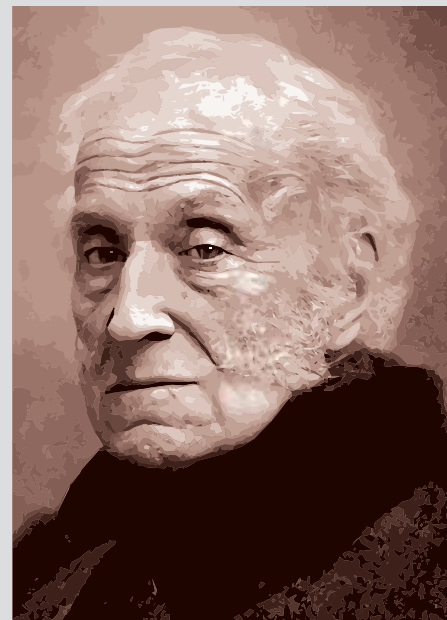
Józef Poniatowski

ADAM JERZY CZARTORYSKI

ADAM JERZY CZARTORYSKI

* 14 STYCZNIA 1770 W WARSZAWIE

† 15 LIPCA 1861 W MONTFERMEIL

Był członkiem rodziny stanowiącej w XVIII wieku elitę Rzeczypospolitej. Otrzymał staranne wykształcenie domowe. Studiował w Edynburgu.

W roku 1792 jako ochotnik brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej w obronie Konstytucji 3 maja; za udział w bitwie pod Grannem otrzymał Krzyż Kawalerski Orderu Virtuti Militari.

Po przegranej wojnie odszedł ze służby wojskowej i wyjechał za granicę.

Po wybuchu powstania kościuszkowskiego (1794) próbował przedostać się do kraju; uniemożliwiły mu to władze austriackie. Po klęsce powstania i ostatnim rozbiórze Polski (1795) rodzina wysłała go do Petersburga. Na dworze Katarzyny II został osobistym adiutantem wielkiego księcia Aleksandra (od 1801 cara Aleksandra I), z którym się zaprzyjaźnił. W latach 1804–1806 był ministrem spraw zagranicznych Imperium Rosyjskiego. Był nieprzejednanym wrogiem Napoleona, zwolennikiem zjednoczenia Polski pod berłem Rosji. Członek Senatu i Rady Państwa, w latach 1803–1824 jako kurator sprawował władzę szkolną w ośmiu guberniach zachodniej Rosji. Szczególnie dbał o rozwój Uniwersytetu Wileńskiego i Liceum Krzemienieckiego.

Podczas kongresu wiedeńskiego (1815) jako doradca cara współdziałał w tworzeniu Królestwa Polskiego. Był też projektantem konstytucji nowo powstałego państwa połączonego unią personalną z Rosją. W Królestwie pełnił funkcję wiceprezesa Rządu Tymczasowego, a następnie senatora-wojewody.

Po wybuchu powstania listopadowego w 1830 roku był prezesem Rządu Narodowego. Początkowo liczył na ugodę z Rosją, a potem na interwencję dyplomatyczną państw zachodnich. Za udział w powstaniu został skazany przez cara Mikołaja I na karę śmierci.

Po upadku powstania udał się na emigrację. W roku 1833 zamieszkał w Paryżu, gdzie w 1843 roku kupił Hôtel Lambert na Wyspie Świętego Ludwika i stanął na czele stronnictwa konserwatywnego pod tą nazwą. Popierał antyrosyjską politykę państw europejskich oraz ruchy rewolucyjne i narodowe, upatrując w nich możliwości odbudowy Polski. Przyszłe państwo polskie miało być monarchią konstytucyjną.

W czasie wojny krymskiej (1853–1856) patronował polskim formacjom wojskowym w Turcji. W roku 1860 powołał Biuro Paryskie Spraw Polskich, koordynujące działalność ugrupowań umiarkowanych na emigracji i w trzech zaborach.

Był mecenasem literatury i sztuki, członkiem Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie (1829), współorganizatorem Towarzystwa Literackiego (1832), współtwórcą Stowarzyszenia Pomocy Naukowej i Biblioteki Polskiej w Paryżu. Pisał dzieła z zakresu polityki, a także wiersze i poematy.

Odegrał wielką rolę w historii Polski w XIX wieku.

Polonez Chopina. Bal w Hôtel Lambert, obraz Teofila Kwiatkowskiego [1809–1891]

Adam Czartoryski, medal z 1847 roku autorstwa A. Barre'a

W ciągu całego mego życia widziałem w naszym kraju tylko dwie partie. Partię polską i antypolską, ludzi godnych i ludzi bez sumienia, tych, którzy pragnęli ojczyzny wolnej i niepodległej, i tych, którzy woleli upadające obce panowanie.

Adam Jerzy Czartoryski

Wolność! Ty najpierwsza z własności człowieka, Bez której inne nikną i szczęście ucieka...

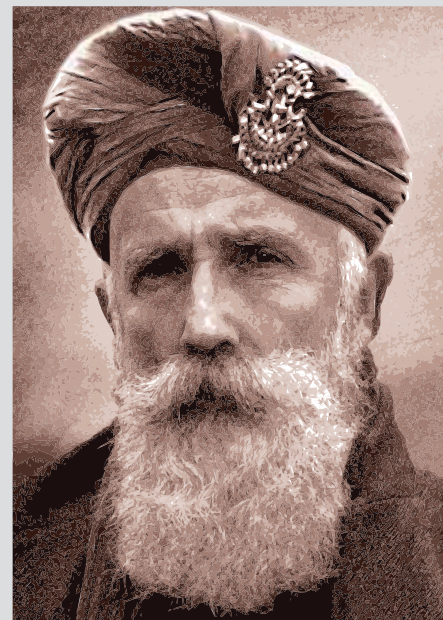
Adam Jerzy Czartoryski
Bard Polski 1795 r., 1912

EMIR WACŁAW SEWERYN RZEWUSKI

EMIR WACŁAW SEWERYN RZEWUSKI

* 15 GRUDNIA 1784 WE LWOWIE PAŁĘDZIE

† 14 MAJA 1831 POD DASZOWEM [?]

Pochodził z jednego z najstarszych i najpotężniejszych rodów Rzeczypospolitej, herbu Krzywda. Był synem targowiczana, hetmana polnego koronnego Seweryna Rzewuskiego, i Konstancji Małgorzaty Lubomirskiej. Kształcił się w elitarniej akademii wojskowej Theresianischen Militärakademie w Wiedniu, po czym służył w armii austriackiej. Uczestniczył w wojnie z Francją, walczył pod Aspern (1809).

Pod wpływem swojego wuja, autora *Rękopisu znalezionej w Saragossie*, Jana Potockiego, zainteresował się krajami Azji i Afryki Północnej. Nauczył się arabskiego i tureckiego (znał francuski, niemiecki i włoski). Był inicjatorem założenia wiedeńskiego Towarzystwa Orientalistycznego, twórcą pierwszego w świecie pisma orientalistycznego „Mines d’Orient. Fundgruben des Orients. Fontes Rerum Orientalium”, wychodzącego od 1809 roku w Wiedniu.

W roku 1811 zakończył służbę wojskową w stopniu rotmistrza. Osiadł w swoich dobrach w Sawraniu na Podolu (dzisiejsza Ukraina), gdzie poznał paszę Ramiza. Pod jego wpływem w roku 1817 wyjechał na Wschód w misji zakupu koni arabskich dla cara Aleksandra I. W latach 1818–1820 podróżował po Bliskim Wschodzie, zwiedzając Syrię, Irak, Liban i Palestynę. Jako jeden z wodzów eskorty dotarł z pielgrzymką do Mekki. Opracował mapy Persji i Półwyspu Arabskiego, a także plan meczetu w Mekce.

Pozyskał zaufanie i przyjaźń przywódców szczepów beduińskich, z którymi brał udział w wyprawach wojennych. Został przyjęty do trzynastu plemion arabskich, otrzymując tytuł emira oraz imiona Tadż al-Fahr (Korona Sławy) i Abd al-Niszan (Sługa Znaku).

Po powrocie do Sawrania założył stadninę koni arabskich. Był kolekcjonerem orientalnych rękopisów, książek, strojów, broni i fajek. Wiele czasu spędzał wśród Ukraińców, nocując z nimi w stepach pod namiotem. Stał się wśród nich tak popularny, że zaczęli układać o nim pieśni.

W latach 1825–1826 był członkiem tajnego Towarzystwa Patriotycznego. Zadenuncjowany władzom rosyjskim, przez dwa lata był kontrolowany i przesłuchiwany. Wobec konsekwentnego

Emir Waclaw Seweryn Rzewuski

nieprzyznawania się do winy ostatecznie dochodzenie przeciwko niemu umorzono.

Po wybuchu powstania listopadowego (1830–1831) emir Rzewuski wystawił oddział jazdy kozackiej, który wyposażył we własne konie arabskie. Zaginął w niewyjaśnionych okolicznościach, dowodząc oddziałem podczas przegranej bitwy pod Daszowem.

Waclaw Rzewuski fascynował polskich twórców kultury. Poświęcili mu utwory Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki i Wincenty Pol, na obrazach uwiecznili go Juliusz Kossak, Piotr Michałowski i January Suchodolski.

Rzewuski jest autorem dzieła *Sur les chevaux orientaux et provenants des races orientales*. W roku 1927 manuskrypt został zakupiony przez Bibliotekę Narodową. Zawiera on ponad 400 kolorowych rysunków przedstawiających arabskie konie i stroje, stanowiących źródło do badań nad tamtejszą kulturą i zwyczajami. Są w nim też reprodukcje zapisów nutowych, które pozwalają odtworzyć muzykę beduińską sprzed dwustu lat, a także spisy ludności niektórych plemion. Wydanie naukowe tej pracy (po francusku, angielsku i polsku) powstało dzięki jego sfinansowaniu przez Katar.

Imię Rzewuskiego nosi Szkoła Polska przy Ambasadzie RP w Abu Zabi z siedzibą w Dubaju.

Emir Waclaw Seweryn Rzewuski, na akwareli Juliusza Kossaka [1824–1899]

**A w Moskwie z dział bito na górze pokłonnej
I miasto się trzęsło od pieśni studzwonnej.
Cieszył się car ruski, że Emir Rzewuski
W stepowym śpi cicho kurhanie.**

**Juliusz Słowacki,
ostatnia strofa wiersza *Duma o Waclawie Rzewuskim***

EDWARD RACZYŃSKI

EDWARD RACZYŃSKI

* 2 KWIECIEŃ 1786 W POZNANIU

† 20 STYCZNIĄ 1845 W ZANIEMYŚLU

Pochodził z rodziny szlacheckiej. Studiował we Frankfurcie nad Odrą i w Berlinie.

W latach 1806–1809 służył w armii napoleońskiej i w wojsku Księstwa Warszawskiego; należał do Gwardii Honorowej Napoleona.

W roku 1810 wystąpił z wojska i osiadł w Rogalinie. W latach 1813–1814 zwiedzał Szwecję, Laponię, Turcję (prowadził wykopaliska w Troi) i Grecję. Plonem tych wojaży było dzieło *Dziennik podróży po Turcji* z roku 1814, które miało dużą wartość krajoznawczą i naukową, a zamieszczone w nim rysunki zawierały informacje o życiu codziennym mieszkańców państwa tureckiego. Podróż tę Raczyński określił jako najwspanialszą w życiu.

Po powrocie do kraju rozpoczął intensywną działalność polityczną, naukową i kulturalną, a także edytorską, wydając źródła i prace historyczne, traktaty polityczne, pamiętniki, przekłady z literatury antycznej. Do najcenniejszych jego prac należą *Gabinet medalów polskich* (1838–1843) oraz *Wspomnienia Wielkopolski* (1842) – dwutomowe dzieło obejmujące szeroki zarys dziejów i zabytków Wielkopolski.

Raczyński był działaczem politycznym i społecznym Wielkiego Księstwa Poznańskiego, posłem na sejm prowincjonalny. Opowiadał się za współpracą z Hohenzollernami, przy zachowaniu polskości. Opracował memoriał w sprawie używania języka polskiego, przekazany królowi pruskiemu Fryderykowi Wilhelmowi IV.

Był filantropem, fundatorem Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu (1829), do której przekazał bogaty księgozbiór, pochodzący między innymi z zasobów kasowanych przez władze pruskie zakonów. Biblioteka ta do dziś jest ważnym ośrodkiem kultury polskiej.

Złota Kaplica – Kaplica Królów Polskich – projektu Franciszka Lanciego, wybudowana w latach 1836–1837, rycina gazetowa, Poznań, 1860

Pałac w Rogalinie od strony dziedzińca, litografia Napoleona Ordy, 1880

Na skutek doniesień o dokonaniu na cmentarzu winiarskim (1828) ekshumacji szczątków osób rzekomo pogrzebanych żywcem zdecydował o ufundowaniu w Poznaniu Przedsionka Śmierci (zwanego również Domem dla Pozornie Zmarłych). Była to swista kostnica, przeznaczona dla osób obawiających się pogrzebania za życia. Projekt ten na podstawie testamentu zrealizował jego syn Roger (1848).

Raczyński współfinansował budowę pierwszego wodociągu w Poznaniu i przyczynił się do utworzenia tamtejszego Szpitala Przemienienia Pańskiego.

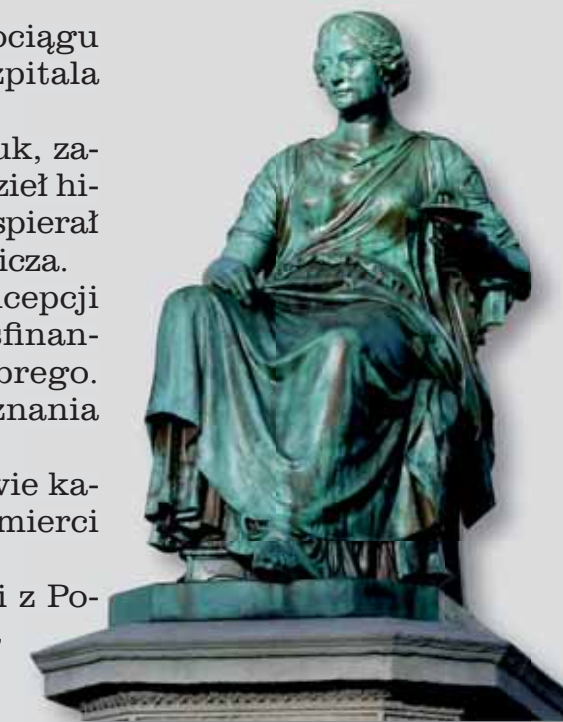
Był członkiem warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, założył szkołę rolniczą w Jeżewie koło Śremu. Autor i wydawca dzieł historycznych i źródłowych, pionier literatury krajoznawczej, wspierał finansowo pisarzy i uczonych, między innymi Adama Mickiewicza.

Wspólnie z biskupem Teofilem Wolickim był autorem koncepcji budowy Złotej Kaplicy w katedrze poznańskiej, do której sfinansował posągi polskich władców: Mieszka I i Bolesława Chrobrego. Stał też na czele komitetu budowy tej kaplicy. W dowód uznania otrzymał w roku 1834 honorowe obywatelstwo Poznania.

Pomówienia o nieprawidłowości i malwersacje przy budowie kaplicy doprowadziły Edwarda Raczyńskiego do samobójczej śmierci na Wyspie Edwarda na Jeziorze Raczyńskim w Zaniemyślu.

Grobowce Edwarda Raczyńskiego i jego żony Konstancji z Potockich znajdują się pod kościołem Świętego Wawrzyńca w Zaniemyślu, a serce Raczyńskiego złożono w krypcie rodzinowej w Rogalinie.

Posąg z brązu rzymskiej bogini zdrowia Hygiei o twarzy żony Edwarda Raczyńskiego, Konstancji z Potockich, wykonany przez Alberta Wolffa w roku 1814

IGNACY PRĄDZYŃSKI

IGNACY PRĄDZYŃSKI

* 20 LIPCA 1792 W SANNIKACH

† 4 SIERPNIA 1850 NA WYSPIE HELGOLAND

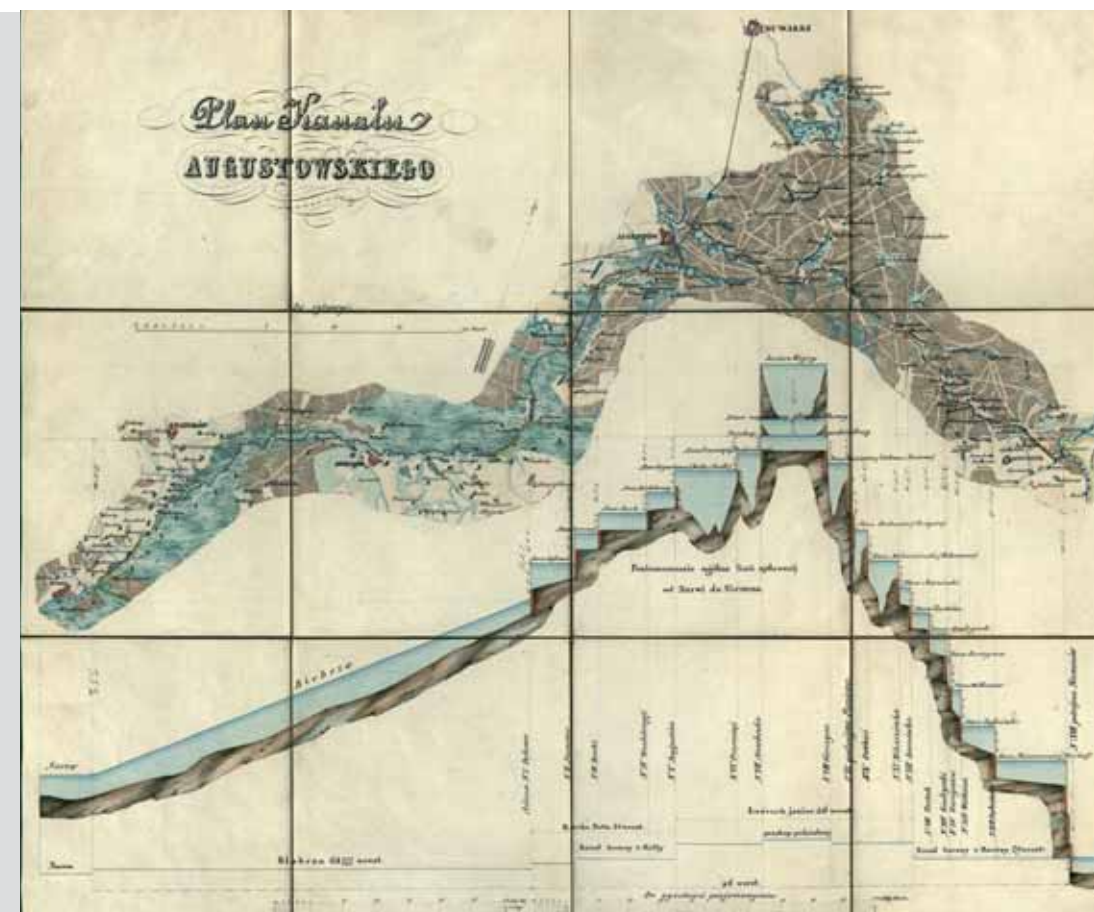
Pochodził ze szlacheckiej rodziny z Wielkopolski, kształcił się w Poznaniu i w Dreźnie.

Od roku 1807 służył w armii Księstwa Warszawskiego. Był uczestnikiem kampanii 1809. W tym samym roku dostał się do Szkoły Aplikacyjnej Artylerii i Inżynierii w Warszawie, którą ukończył rok później. Uczestnik wyprawy cesarza Napoleona I na Moskwę w 1812, za udział w bitwie pod Berezyną został odznaczony Złotym Krzyżem Orderu Virtuti Militari. Brał udział w „bitwie narodów” pod Lipskiem i w obronie Paryża (1813).

Po upadku cesarza Napoleona I podjął służbę w wojsku Królestwa Polskiego; służył w Kwatermistrzostwie Generalnym, był też wykładowcą taktyki i fortyfikacji. Wybitny inżynier wojskowy, był autorem projektu Kanału Augustowskiego (1822–1824), łączącego drogą okrężną dopływy Wisły z Morzem Bałtyckim poprzez dopływy Niemna z pominięciem dolnego biegu Wisły w celu omięcia pruskich komór celnych. Współcześnie Kanał Augustowski włączony został w Europejski Szlak Tematyczny Transport i Komunikacja, stanowiący część Europejskiego Szlaku Dziedzictwa Narodowego.

Bitwa pod Iganiami, 10 kwietnia 1831, rycina niemieckiego artysty Georga Benedikta Wundera [1786–1858]

Rękopiśmienny plan Kanału Augustowskiego z lat 40. XIX wieku, Gabinet Zbiorów Kartograficznych BUW

W 1825 roku Prądzyński ożenił się z Emilią Rutkowską, z którą miał pięcioro dzieci.

Uczestniczył w działalności konspiracyjnej na rzecz niepodległości Polski. Był członkiem Związku Kosynierów i współzałożycielem Towarzystwa Patriotycznego (1821), w latach 1826–1829 więzionym przez władze rosyjskie za tę działalność.

Podczas powstania listopadowego pełnił między innymi funkcje podkomendanta twierdzy w Zamościu i zastępcy kwatermistrza w Sztabie Generalnym. Od lutego 1831 roku kierował planami operacyjnymi wojsk polskich. Brał udział w wielu potyczkach. Wsławił się w lutym 1831 roku pod Wawrem, walczył też w bitwie grochowskiej, po której został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari. W kwietniu 1831 roku, już w stopniu generała brygady, dowodził pod Dębem Wielkim i Iganiami. Z przerwami pełnił funkcję kwatermistrza generalnego. W sierpniu 1831 roku, po usunięciu Henryka Dembińskiego, trzykrotnie oferowano mu stanowisko naczelnego wodza. Przyjął je 16 sierpnia, lecz już trzy dni później, w obliczu licznych konfliktów z generalicją, złożył rezygnację.

Po upadku powstania przebywał na zesłaniu w Wiatce w Rosji (1832–1833). Towarzyszyła mu żona. Zgodę na powrót otrzymali wiosną 1833 roku. Osiedli w Przepiórowie, gdzie Prądzyński kontynuował działalność pisarską; zaczął też spisywać swoje wspomnienia. W 1850 roku dla ratowania zdrowia udał się na wyspę Helgoland, należącą wówczas do Wielkiej Brytanii, gdzie utonął podczas kąpieli.

Jest patronem jednostki wojskowej, osiedla w Augustowie oraz szkoły w Nowych Iganiach.

Medal wybitny w 150. rocznicę śmierci gen. Ignacego Prądzyńskiego przez Mennicę Polską nakładem PTN Augustów

JÓZEF BEM

Medal z brązu upamiętniający gen. Józefa Bema autorstwa A. i R. Nowakowskich

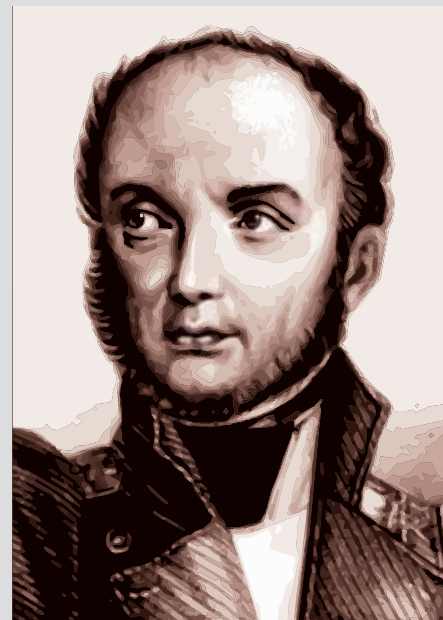

Bitwa pod Ostrołęką, obraz Juliusza Kossaka [1824–1899]

JÓZEF BEM

* 14 MARCA 1794 W TARNOWIE

† 10 GRUDNIA 1850 W ALEPPO

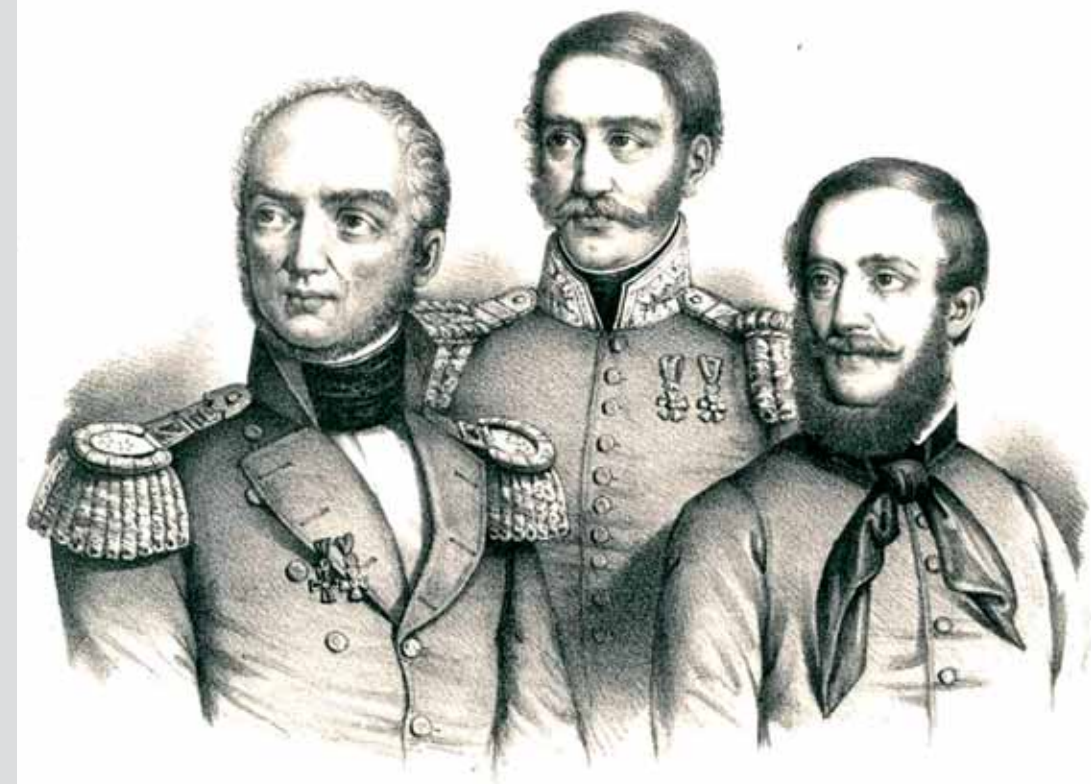

Pochodził z rodziny szlacheckiej. W roku 1809 został umieszczony przez rodziców w Korpusie Kadetów, w klasie o profilu artyleryjnym i inżynierskim. W następnym roku przeszedł do elitarnej warszawskiej Szkoły Aplikacyjnej Artylerii i Inżynierii, którą ukończył z wyróżnieniem. Oprócz strzelania i obsługi dział w programie znalazły się zajęcia inżynierskie, takie jak budowanie fortyfikacji oraz mostów.

Od kwietnia 1810 roku był oficerem służby stałej artylerii wojsk Księstwa Warszawskiego. Uczestnik wyprawy Napoleona I na Moskwę (1812), najpierw w I Korpusie Davouta, a później w X Korpusie Macdonalda. W roku 1813 roku wraz z całą armią francusko-polską brał udział w odwrocie z Dyneburga; walczył w obronie Gdańska.

Po upadku Księstwa Warszawskiego we wrześniu 1817 roku przywrócono go do służby czynnej w armii Królestwa Polskiego. Bem prowadził własne doświadczenia z raketami bojowymi. Dzięki tym badaniom w armii polskiej sformowano oddziały artylerii raketowej, tzw. raketników. W służbie czynnej pozostawał do 1826 roku.

Następnie poświęcił się działalności gospodarczej. W roku 1829 wydał podręcznik obsługi silników parowych dla mechaników.

Józef Bem w towarzystwie gen. Henryka Dembińskiego i węgierskiego bohatera narodowego Lajosa Kossutha

Po wybuchu powstania listopadowego 1830 roku wrócił do służby wojskowej. Wyróżnił się podczas zwycięskiej bitwy pod Iganiami (10 kwietnia 1831) oraz przegranej pod Ostrołęką (26 maja 1831), gdzie ogniem dział powstrzymał natarcie rosyjskie, umożliwiając odwrót Polakom. W późniejszych działaniach w stopniu generała dowodził artylerią.

Po upadku powstania znalazł się na emigracji, gdzie założył Towarzystwo Politechniczne Polskie w Paryżu.

Podczas Wiosny Ludów w Europie (1848) od 26 do 31 października nieformalnie dowodził obroną rewolucyjnego Wiednia. Nie chcąc się poddać, w przebraniu przedostał się na Węgry. Tam od grudnia dowodził wojskami węgierskimi w Siedmiogrodzie i Banacie, skąd wyparł wojska austriackie.

Został bohaterem narodowym Węgier, między innymi otrzymał Krzyż Wielki Orderu Świętego Stefana z gwiazdą orderową z diamentem wyjętym z korony pierwszego króla tego kraju.

Latem 1849 roku wojska austriacko-rosyjskie wyparły oddziały Bema na teren Banatu. 7 sierpnia Bem został naczelnym wodzem armii węgierskiej. Dwa dni później poniósł klęskę w bitwie pod Temeszwarem, wkrótce po czym rewolucja na Węgrzech upadła.

Bem przedostał się do Turcji. Chcąc wstąpić do armii tureckiej, dokonał konwersji na islam, przyjmując imię Murad. Mianowany generałem, dowodził artylerią podczas obrony Aleppo przeciwko beduińskim powstańcom. Miasto obronił – była to jego ostatnia bitwa. W listopadzie 1850 roku ciężko zachorował na malarię azjatycką.

W roku 1929, po ekshumacji, jego szczątki zostały sprowadzone do kraju i złożone w mauzoleum w rodzinnym Tarnowie.

Płaskorzeźba przedstawiająca Bema autorstwa węgierskiego rzeźbiarza Richárda Juhy

Polsko, Polsko! Ja cię już nie zbawię.

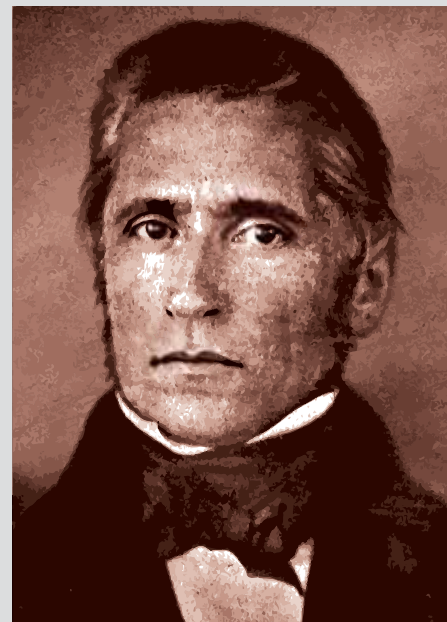
**Józef Bem,
słowa generała
w chwili śmierci**

PAWEŁ EDMUND STRZELECKI

PAWEŁ EDMUND STRZELECKI

* 20 LIPCA 1797 W GŁUSZYNIE

† 6 PAŹDZIERNIKA 1873 W LONDYNIE

Pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej z Wielkopolski. Nie miał wyższego wykształcenia, był samoukiem.

Od dzieciństwa marzył o podróżach. Pierwsze odbył po Europie (Austria, Czechy, Szwajcaria, Włochy, Dalmacja), prawdopodobnie za środki uzyskane w spadku po zmarłych rodzicach. We Włoszech poznał Franciszka Sapię, który powierzył mu administrowanie majątkiem Bychowiec pod Mohylewem. Zmarły w 1829 roku Sapięha pozostawił Strzeleckiemu w spadku wielką kwotę, pozwalającą na sfinansowanie późniejszych wypraw.

W roku 1834 Strzelecki wyruszył w sfinansowaną przez siebie dziewięcioletnią podróż dookoła Ziemi. W latach 1834–1835 prowadził badania w Ameryce Północnej (odkrył m.in. złoża rud miedzi w Kanadzie) i w Ameryce Południowej (badał wulkany i złoża surowców mineralnych w Argentynie, Peru i Ekwadorze). W 1836 roku prowadził badania geologiczne i obserwacje meteorologiczne w Brazylii, Urugwaju i Chile, zaś w 1838 na Hawajach i w Polinezji. W latach 1839–1843 przebywał w Australii, Nowej Zelandii i na Tasmanii.

Zbadał Wielkie Góry Wododziałowe w Australii, najwyższy szczyt nazwał Górą Kościuszki. Strzelecki wpisał się w historię tego kontynentu odkryciem krainy Gippsland (obecnie główny australijski region hodowli bydła), a także doliny Latrobe, gdzie znajdują się jedne z największych na świecie pokładów węgla brunatnego, ropy naftowej i złota. Opracował pierwszą szczegółową mapę geologiczną Nowej Południowej Walii i Tasmanii. Odkrył pokłady węgla, miedzi i kwarcu.

Aborygeni darzyli go wielkim szacunkiem. Sprzeciwiał się nazywaniu ich „dzikimi”, utrzymując, że „Europejczycy są większymi ludożercami od tych, którym sami nadają to miano”.

Z powodów zdrowotnych w 1843 roku powrócił do Anglii, gdzie wydał pierwsze wielkie opracowanie naukowe o Australii i Tasmanii *Physical description of South Wales and Van Diemen's Land* – dzieło zawierające wyniki jego badań geologicznych, mineralogicznych, etnograficznych, a także informacje o klimacie, rolnictwie, faunie, florze i kolonialnej historii Australii oraz Tasmanii. Praca Strze-

leckiego przez prawie pół wieku była niezastąpionym źródłem wiedzy o tamtej części świata.

W roku 1845 otrzymał obywatelstwo brytyjskie. Podczas wielkiego głodu w Irlandii (1845–1849) niósł pomoc dzieciom, czym zyskał uznanie duchowieństwa zarówno protestanckiego, jak i katolickiego.

Był pierwszym Polakiem, który indywidualnie okrążył świat w celach naukowych, odwiedzając wszystkie kontynenty (prócz Antarktydy).

Paweł Edmund Strzelecki odznaczony został Złotym Medalem Odkrywców, był członkiem The Royal Society of London, otrzymał tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Oksfordzkiego i tytuł lorda z woli brytyjskiej królowej Wiktorii.

W Australii jego nazwisko nosi pasmo górskie, dwa szczyty, jezioro, rzeka i miasto.

Oto kwiat z Góry Kościuszki – najwyższego szczytu tego kontynentu, pierwszego w Nowym Świecie, który nosi polskie imię. Wierzę, że będziesz pierwszą Polką, która ma kwiat z tej góry. Niechaj Ci on przypomina o wolności, patriotyzmie i miłości.

Paweł Edmund Strzelecki,
z listu do swojej pierwszej miłości i wieloletniej przyjaciółki,
Aleksandry Katarzyny Turno

Góra Kościuszki – najwyższy szczyt lądowej części Australii [2228], położona w Nowej Południowej Walii, w Parku Narodowym Kościuszki, w Górach Śnieżnych, w paśmie Alp Australijskich; odkryta, zdobyta i nazwana przez Pawła Edmunda Strzeleckiego w czasie jego historycznej wyprawy z Jamesem Macarthurem z Sydney do Melbourne w roku 1840

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Pawła Edmunda Strzeleckiego

Znaczek Poczty Polskiej o nominale 1,50 zł, upamiętniający Pawła Edmunda Strzeleckiego

ADAM MICKIEWICZ

ADAM MICKIEWICZ

* 24 GRUDNIA 1798 W ZAOSIU
LUB NOWOGRÓDKU

† 26 LISTOPADA 1855 W STAMBULE

Był synem adwokata sądowego, wywodzącego się ze szlachty zaściankowej. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim i w seminarium nauczycielskim, uzyskał tam magisterium (1819).

W czasie studiów był współzałożycielem tajnego patriotycznego, Towarzystwa Filomatów. Aresztowany w roku 1823 przez władze rosyjskie i uwięziony z grupą przyjaciół w klasztorze Bazylanów w Wilnie, skazany został na zesłanie w głąb Rosji z prawem wyboru miejsca pobytu. Przebywał w Petersburgu, Odessie, Moskwie i na Krymie (1824–1827).

Pod koniec lat 20. XIX wieku poznał Marylę Wereszczakównę – swoją wielką i nieszczęśliwą miłość.

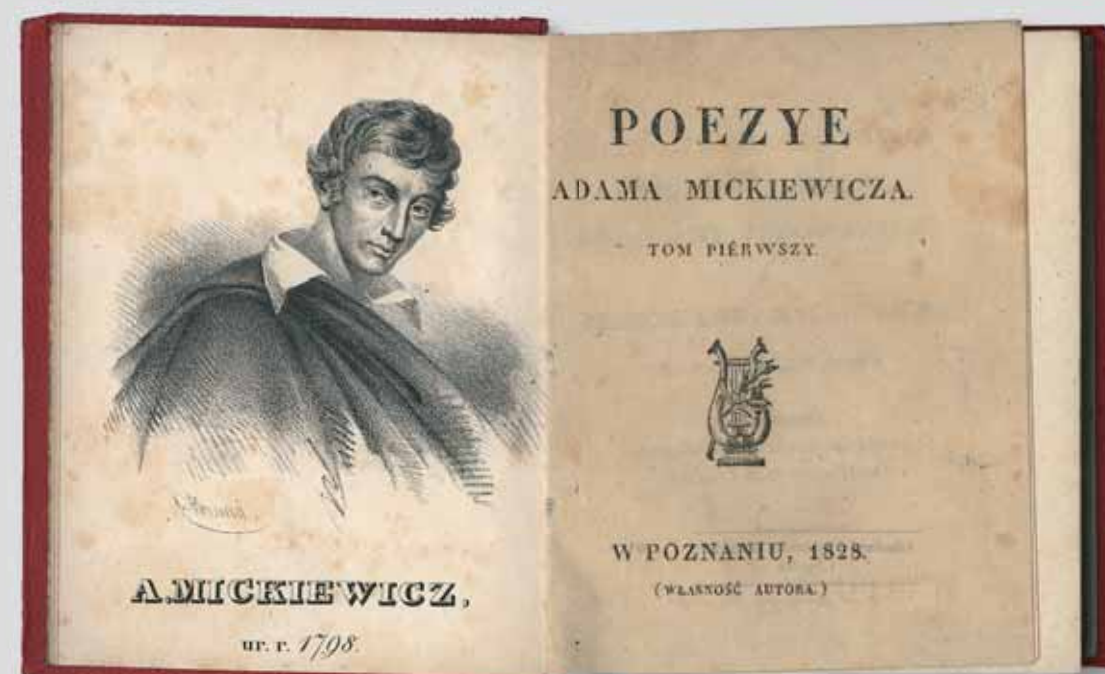
Później wyjechał na zachód Europy. Po wybuchu powstania listopadowego (1830–1831) bezskutecznie usiłował wrócić do kraju.

Zamieszkał w Paryżu. W roku 1834 ożenił się z Celiną Szymanowską, z którą miał sześcioro dzieci. W latach 1840–1844 prowadził katedrę języków słowiańskich Collège de France. Na jego wykłady uczęszczali twórcy, działacze i myśliciele. Ze względu na pozycję społeczną i aktywność w polskich środowiskach patriotycznych jest uznawany za czołowego reprezentanta Wielkiej Emigracji.

W tym czasie był głównym propagatorem polskiego nurtu mesjanizmu, na co miała wpływ znajomość z Andrzejem Towiańskim (do 1847). Mickiewiczowskie sformułowanie zasad mesjanizmu w *Księgach narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego* pozwoliło czytelnikom w Europie dostrzec i odczytać w nich rewolucyjne hasła wolnościowo-wyzwoleńcze. Miało to wyraz w wielu określeniach mesjanizmu polskiego, używanych przez samego Mickiewicza, takich jak „Polska Chrystusem Narodów”. Według niego Polska jak Chrystus cierpi za inne narody, a katami są zaborcy. Ta ofiara ma głęboki sens. Polska cierpiąca jest narodem wybranym, a odkupieni zostaną wszyscy.

W czasie Wiosny Ludów w roku 1848 Mickiewicz założył we Włoszech Legion Polski na służbie walczącej Lombardii. We wrześniu 1855, podczas wojny krymskiej, wyjechał do Stam-

Maska pośmiertna
Adama Mickiewicza, brąz, 1855

Poezje Adama Mickiewicza, T. 1,
wydane w Poznaniu, 1828

bułu, by tworzyć tam Legion Polski i Legion Żydowski do walki z Rosją. Jego śmierć przekreśliła tę ostatnią akcję patriotyczną.

Mickiewicz (obok Juliusza Słowackiego i Zygmunta Krasińskiego) jest uważany za największego poetę polskiego romantyzmu i jednego z największych w Europie, porównywany do George'a Byrona i Johanna Wolfganga Goethego. Znany jest przede wszystkim jako autor ballad, powieści poetyckich, dramatu *Dziady* oraz epopei narodowej *Pan Tadeusz*. Był też prekursorem literatury fantastycznonaukowej. Nieopublikowana *Historia przyszłości* zdaniem badaczy mogła zrewolucjonizować literaturę światową.

Jego nazwiskiem nazwano krater na najmniejszej planecie Układu Słonecznego, Merkury, jest patronem uniwersytetu w Poznaniu, a pomniki wieszczą znajdują się w kilkunastu miastach Europy.

Jest narodowym poetą Polski, Litwy i Białorusi.

Bo kto siedzi w Ojczyźnie i cierpi niewolę, aby zachować życie, ten straci Ojczyznę i życie; a kto opuści Ojczyznę, aby bronił Wolności narażeniem życia swego, ten obroni Ojczyznę i będzie żyć wiecznie.

**Adam Mickiewicz,
z *Ksiąg narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego***

Złota moneta kolekcjonerska
200 zł wyemitowana przez NBP,
upamiętniająca 200. rocznicę
urodzin Adama Mickiewicza

IGNACY DOMEYKO

IGNACY DOMEYKO

* 31 LIPCA 1802 W NIEDŹWIADCE WIELKIEJ

† 23 STYCZNIA 1889 W SANTIAGO

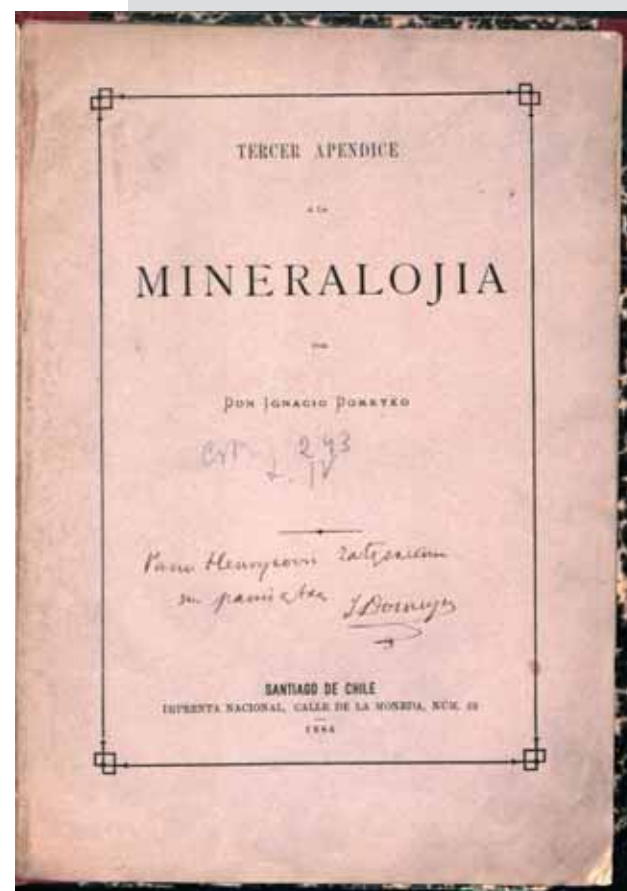
Pochodził z zamożnej i wykształconej rodziny szlacheckiej herbu Dangel. Geologią interesował się od dziecka dzięki wychowującemu go stryjowi Józefowi, inżynierowi górnictwa, który ukończył Akademię Górniczą we Freibergu.

Ignacy Domeyko ukończył studia na Wydziale Fizyczno-Matematycznym Cesarskiego Uniwersytetu Wileńskiego (1822). W tym czasie poznał Adama Mickiewicza i zaangażował się w działalność Towarzystwa Filomatów – tajnej organizacji patriotycznej. W 1823 roku został aresztowany; do 1824 więziony był w klasztorze Bazylianów w Wilnie, który zamieniono na więzienie. Staraniem rodziny uniknął jednak zesłania. W latach 1824–1829 gospodarował w majątkach rodzinnych koło Lidy, pozostając pod dozorem policji.

Walczył w powstaniu listopadowym (1830–1831) w szeregach 25 pułku piechoty jako adiutant pułkowy. Po przegranej bitwie pod Szawłami (8 lipca 1831) przekroczył granicę Prus Wschodnich i został internowany.

Wyjechał do Paryża, gdzie uczył na wykłady na Sorbonie, w Collège de France, Konserwatorium Sztuk i Rzemiosł oraz w Ogrodzie Botanicznym. W roku 1837 ukończył studia w Szkole Górniczej, po czym podjął pracę na terenie Alzacji.

W październiku 1837 roku, polecony przez francuskich profesorów, otrzymał od rządu chilijskiego propozycję pracy w Coquimbo w Chile na stanowisku wykładowcy chemii i mineralogii. Po czteromiesięcznej uciążliwej podróży przez Atlantyk, Argentynę i Andy, w czerwcu 1838 roku objął posadę. Oprócz osobistych bagaży przywiózł ze sobą ponad 500 kilogramów zakupionego we Francji sprzętu laboratoryjnego. Pracę rozpoczął

Strona tytułowa podręcznika *Tercer apendice a la mineralojia*, opracowanego przez Ignacego Domeykę, Santiago, 1884

od urządzenia laboratorium mineralogicznego, pracowni chemicznej i fizycznej oraz biblioteki. Później wielu jego uczniów wysłano na dalsze studia do Paryża. Jego praca zyskała uznanie władz, mianowano go też sędzią górnictwem.

Domeyko odwiedzał odległe kopalnie, często położone w wysokich pasmach Andów. Podczas wypraw odkrywał nowe złoża minerałów i metali szlachetnych, a w swoim laboratorium chemicznym badał skład wydobywanych rud. Jego prace dotyczące geologii są aktualne do dziś. Jeden z odkrytych przez uczonego minerałów – arsenek miedzi – został na jego cześć nazwany domeykitem.

W 1846 roku Domeyko przeniósł się do Santiago, gdzie objął posadę profesora na Universidad de Chile – w 1867 roku został jego rektorem.

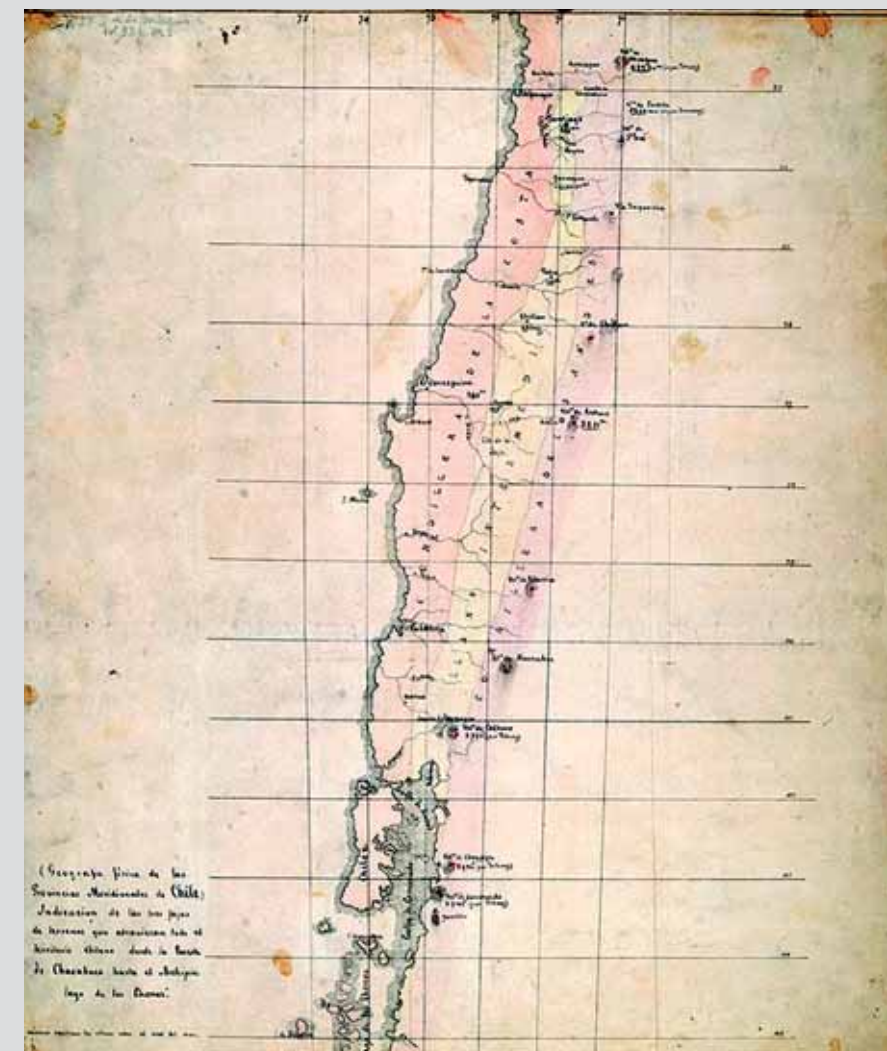
W roku 1848 za zasługi dla Chile Kongres (parlament) przyznał mu obywatelstwo chilijskie. W Santiago Domeyko założył rodzinę – wraz z żoną Enriquetą de Sotomayor дочеkał się czworga dzieci.

Opracował *Traktat o probiernictwie* i podręcznik do mineralogii. W pracy tej podał własności nie tylko znanych już minerałów, ale także tych nowych, opisanych po raz pierwszy, takich jak arketyt, amiolit, domeykit.

Poza mineralogią i geologią interesował się meteorytami, propagował wykorzystywanie przez rolnictwo złóż saletry. Opublikował opracowanie na temat trzęsień ziemi w Chile.

Działalność Domeyki w Chile miała duże znaczenie dla tego kraju – dzięki jego badaniom rozwinął się przemysł górniczy; badacz przyczynił się do upowszechnienia oświaty i podniesienia jej poziomu.

Jego nazwiskiem nazwano miasteczko w Chile, jedną z planetoid, pasmo górskie w Andach i gatunek pająka, jest patronem ulic w Warszawie, Lublinie, Wrocławiu i Mińsku na Białorusi.

Mapa autorstwa Ignacego Domeyki z 1845 roku, obecnie przechowywana w Bibliotece Narodowej w Chile

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Ignacego Domeykę

EMILIA PLATER

EMILIA PLATER

* 13 LISTOPADA 1806 W WILNIE

† 23 GRUDNIA 1831 W JUSTIANOWIE

Pochodziła z rodziny arystokratycznej, była córką hrabiego Franciszka Ksawerego Broel-Platera i Anny von der Mohl. Gdy miała dziewięć lat, jej rodzice się rozwiedli.

Dzieciństwo spędziła w majątku Liksna w okolicach Dyneburga w polskich Inflantach. Matka Emilii

była kobietą wykształconą i dążyła do tego, by córka otrzymała staranne wychowanie. Emilia interesowała się literaturą i historią, jeździła konno, ćwiczyła fechtunek i oddawała się treningom strzeleckim. Pisała wiersze, pięknie rysowała i śpiewała. Wzorce czerpała z biografii wielkich postaci, Joanny d'Arc, Tadeusza Kościuszki i greckiej bohaterki Laskariny Bubuliny, która w czasie powstania greckiego ofiarowała cały swój majątek na rzecz powstańców. Emilia czytała lektury filomatów i filaretów, popierała patriotyczny ruch młodzieżowy. Znała dzieła wielkich romantyków: Johanna Wolfganga Goethego i Friedricha Schillera. Interesowała się życiem chłopów.

Na wieść o rozpoczęciu powstania w Warszawie nawoływała do podjęcia walki na Litwie. Po wybuchu powstania na Żmudzi, w marcu 1831 roku, Emilia ścięła włosy, kazała uszyć dla siebie i Marii Prószyńskiej męskie stroje i razem z nią udała się do Dusiat, gdzie w majątku swojego kuzyna, Cezarego Platera, zorganizowała oddział liczący 280 strzelców, kilkuset kosynierów i 60 kawalerzystów. Zaplanowała zdobycie Dyneburga, licząc na wsparcie swoich krewnych z tamtejszej szkoły podchorążych.

2 kwietnia 1831 roku stoczyła zwycięską potyczkę pod Ucinami, następnie opanowała miejscowość Jeziorosy, gdzie wpisano do ksiąg grodzkich akt powstania. Później w zaciętych walkach stoczonych pod Onikszdami jej oddział poniósł znaczne straty. Plany zdobycia Dyneburga musiała porzucić.

30 kwietnia z resztkami oddziału przyłączyła się do wolnych strzelców wilkomierskich Karola Załuskiego.

Gdy na Litwę przybyły wojska generała Dezyderego Chłapowskiego, Emilia Plater stawiała się do służby i została dowódcą 1 kompanii 1 Pułku Piechoty Litewskiej (później przemianowanego na 25 Pułk Piechoty Liniowej) w stopniu kapitana. Wzięła udział w szeregu drobnych zwycięskich bitw. Po upadku po-

Emilia Plater na czele kosynierów w 1831, obraz Jana Henryka Rosena (1898–1981)

Pomnik Emilii Plater w miasteczku Kopciowo na Litwie, postawiony w 1999 roku

wstania na Litwie postanowiła na własną rękę przedostać się do Warszawy. Po drodze ciężko zachorowała i zatrzymała się w wiejskiej chacie, skąd przewieziono ją do dworu sędziego Ignacego Abłamowicza, gdzie zmarła na rękach jego żony Anny. Została pochowana na cmentarzu w Kopciowie pod nazwiskiem panny Korawińskiej.

Emilia Plater zmarła w wieku zaledwie 25 lat i stała się bohaterką patriotycznej legendy, sławioną przez poetów, takich jak Adam Mickiewicz i Georg Büchner.

Jest patronką szkół w Gdańsku, Lublinie, Płocku, ulic i drużyn harcerskich. Jej pomniki znajdują się w Kopciowie i Justianowie na Litwie.

Rękojeść szabli z powstania listopadowego (1830–1831)

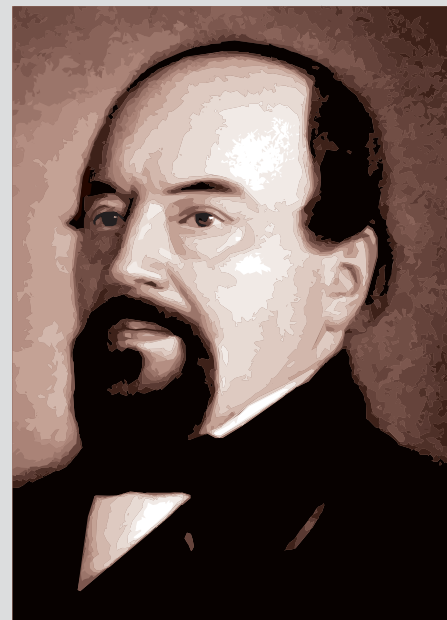

WŁADYSŁAW BROEL-PLATER

WŁADYSŁAW BROEL-PLATER

* 7 LISTOPADA 1808 W WILNIE

† 22 KWIECIEŃ 1889 W BROELBERG
K. ZURYCHU

Pochodził z wybitnego litewskiego rodu arystokratycznego. Kształcił się w Wilnie. W roku 1827 wyruszył w podróż po Europie; odwiedził Petersburg, Niemcy, Szwajcarię i Anglię, gdzie zastał go wybuch powstania listopadowego (1830–1831).

Na początku roku 1831 powrócił do kraju i podjął służbę w Wydziale Spraw Zagranicznych Rządu Narodowego. Jako poseł do sejmku powstańczego podpisał akt detronizacji Mikołaja I z polskiego tronu (25 stycznia 1831).

Po upadku powstania jego majątek został skonfiskowany, a on sam wyjechał do Paryża, gdzie powołał wraz z bratem Cezarym Towarzystwo Litewskie i Ziemi Ruskich. Związał się z głównym ośrodkiem polskiej emigracji – Hôtel Lambert księcia Adama Jerzego Czartoryskiego. W latach 1833–1836 z ramienia Towarzystwa Literackiego w Paryżu wydawał pismo w języku francuskim „Le Polonais. Journal des intérêts de la Pologne”. Przez pewien czas był łącznikiem między księciem Adamem Jerzym Czartoryskim a francuskim światem politycznym.

W grudniu 1839 roku wyjechał do Londynu z misją zainteresowania rządu brytyjskiego kwestią Wolnego Miasta Krakowa, ale nic konkretnego nie udało mu się zdziałać. W czerwcu 1840 roku powrócił do Paryża; poróżnił się z księciem Czartoryskim. W następnym roku założył monarchistyczny „Dziennik Narodowy”.

W roku 1844 kupił dom niedaleko Zurychu i przeniósł się do Szwajcarii.

Wybuch Wiosny Ludów roku 1848 zakończył spór między Platerem a obozem księcia Czartoryskiego. Przestał też ukazywać się „Dziennik Narodowy”.

Podczas powstania styczniowego (1863–1864) wraz ze szwajcarskim pisarzem Gotfrydem Kellerem Plater założył Szwajcarski Centralny Komitet Pomocy Polakom z siedzibą w Zurychu. Organizował przerzut ochotników do oddziałów walczącego Królestwa Polskiego. W marcu 1864 roku, w uznaniu zasług, władze powstań-

Polska mu serce i głowę
zapelniała. Kochał ją i myślał
o niej, pragnąc jej służyć jak
najskuteczniej. I służył – służył,
jak mógł i umiał.

Zygmunt Miłkowski, pułkownik
w powstaniu styczniowym,
pisarz i działacz społeczny
o Władysławie Broel-Platerze

cze powierzyły mu misję agenta Rządu Narodowego w Szwajcarii, a dyktator powstania Romuald Traugutt przekazał mu „szczerze podziękowania za jego patriotyczne prace”.

Po upadku powstania Plater podejmował inicjatywy mające jednoczyć przeciwników Rosji w Ligę Antymoskiewską. W setną rocznicę zawięzania konfederacji barskiej (1768–1772) ufundował Kolumnę Barską – nazywaną Kolumną Wolności, nad Jeziorem Zuryskim. Dwa lata później w zamian za sfinansowanie remontu będącego w ruinie zamku w Rapperswilu otrzymał prawo jego dzierżawy na 99 lat w celu utworzenia w nim Muzeum Narodowego Polskiego. Na dziedziniec zamku przeniesiona została Kolumna Barska. Dzięki darom i legatom emigrantów przekazujących dzieła sztuki, pamiątki, militaria, archiwa i księgozbiory Muzeum stało się ważną polską placówką kultury na obczyźnie.

Muzeum, będąc obrazem Polski pod względem historycznym, naukowym, literackim i artystycznym, odda znakomitą przysługę sprawie polskiej i stanie się instytucją użyteczną wielkiemu dziełu oświaty i wolności ludów.

z aktu fundacyjnego
Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu, 1869

Pocztówka – Kolumna Barska na dziedzińcu dzierżawionego zamku w Rapperswilu; 16 sierpnia 1868 roku w uroczystości odsłonięcia pomnika uczestniczyło kilka tysięcy osób

FRYDERYK CHOPIN

FRYDERYK CHOPIN

* 22 LUTEGO LUB 1 MARCA 1810
W ŻELAZOWEJ WOLI

† 17 PAŹDZIERNIKA 1849 W PARYŻU

Był synem Francuza, Mikołaja (Nicolas) Chopina, który do Polski przyjechał w 16. roku życia, był uzdolniony muzycznie, grał na flecie i skrzypcach. Zasymilował się w nowej ojczyźnie i wziął udział w insurekcji kościuszkowskiej (1794). Matka, Tekla Justyna z Krzyżanowskich, śpiewała

i grała na fortepianie. Kilka miesięcy po urodzeniu Fryderyka rodzina Chopinów przeprowadziła się z dworku w Żelazowej Woli do prawego skrzydła Pałacu Saskiego w Warszawie.

Fryderyk gry na fortepianie uczył się od matki. Od szóstego roku życia pobierał lekcje u czeskiego emigranta, skrzypka i nauczyciela, Wojciecha Żywnego, kształcił się w dziedzinie kompozycji u Józefa Elsnera oraz u wybitnego pianisty i profesora konserwatorium Wilhelma Wacława Würfla.

Już przed ukończeniem siódmego roku życia Fryderyk skomponował kilka polonezów; w roku 1817 jeden z nich ukazał się drukiem. W następnym roku odbył się jego pierwszy publiczny koncert. W tym czasie Chopin skomponował *Marsz wojskowy*, wykonywany podczas parad armii Królestwa Polskiego. Młody muzyk koncertował w warszawskich domach szlachty i arystokracji. Grał dla cara Aleksandra I i jego żony oraz wielkiego księcia Konstantego Romanowa.

W latach 1826–1829 kształcił się w warszawskiej Szkole Głównej Muzyki, na wydziale „teorii muzyki, jenerałbasu i kompozycji”.

W roku 1830 Chopin w wieku 20 lat opuścił Polskę, do której nigdy już nie powrócił. Zamieszkał w Paryżu, gdzie w roku 1832 dał pierwszy publiczny koncert, zyskując wielkie uznanie słuchaczy. W latach 1835–1846, porzuciwszy karierę wirtuoza, poświęcił się komponowaniu.

W tym czasie brał aktywny udział w życiu polskich emigrantów. Utrzymywał kontakty z Adamem

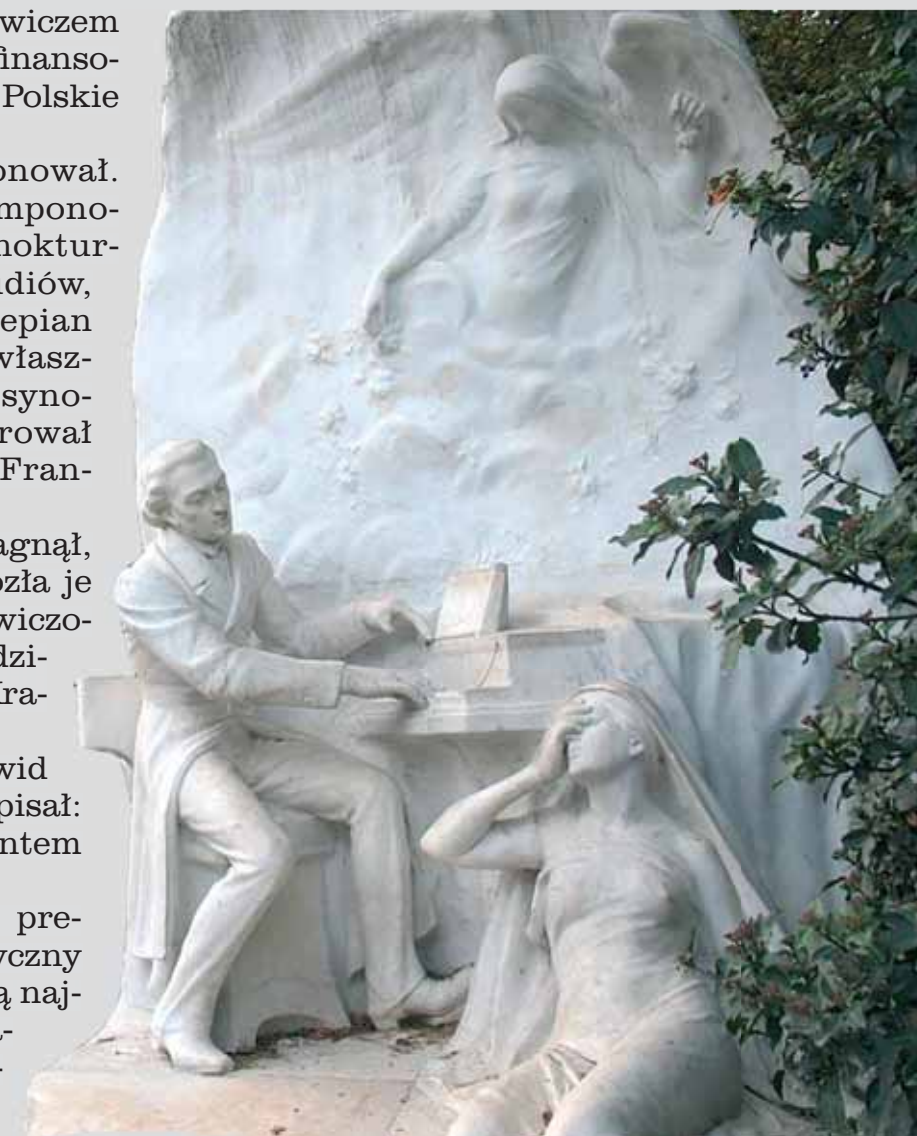
Mickiewiczem, Julianem Ursynem Niemcewiczem i Cyprianem Kamilem Norwidem. Wsparł finansowo powstające Towarzystwo Politechniczne Polskie w Paryżu.

Mimo słabego stanu zdrowia wiele komponował. Jest autorem 7 polonezów (nie licząc 9 skomponowanych w dzieciństwie), 57 mazurków, 21 nokturnów, 4 scherz, 4 ballad, 2 cykli etiud, 24 preludiów, 3 sonat fortepianowych, 2 koncertów na fortepian i orkiestrę oraz 19 pieśni. Jego utwory (zwłaszcza polonezy i mazurki) traktowano jako synonim polskości; polski kompozytor inspirował Ryszarda Wagnera, Roberta Schumanna i Franciszka Liszta.

Zmarł prawdopodobnie na gruźlicę. Pragnął, by jego serce wróciło do Warszawy. Przywiozła je do kraju siostra pianisty, Ludwika Jędrzejewiczowa, i przekazała do parafialnej świątyni rodziny Chopinów, kościoła Świętego Krzyża na Krakowskim Przedmieściu.

Po śmierci Chopina Cyprian Kamil Norwid przesłał do Warszawy nekrolog, w którym napisał: „Rodem warszawianin, sercem Polak, a talentem świata obywatel”.

Od roku 1927 odbywa się w Warszawie prestiżowy Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina, na który przyjeżdżają najwybitniejsze talenty z całego świata. Festiwale muzyki Chopina odbywają się też w Dusznikach, Gandawie, Genewie i Paryżu.

Pomnik Fryderyka Chopina, projektu Guillaume Jacqueta, w parku Monceau w Paryżu

Ach, gdyby tylko lud polski uciemiężon cara, króla pruskiego i austriackiego mógł przegonić i w zgodzie z Konstytucją Majową przenaświętą Sasa na tronie posadzić! Gdyby tylko Polska na mapie mogła znów dumnie figurować! Lecz wiele to lat jeszcze minie! Ja mogę jedynie me mazurki i polonezy komponować, by Polakom czasy sielskich zabaw ludowych przypominać. Obym jedynie niegdyś do wolnej Warszawy mógł się wybrać. Na razie jednak pozostają mi romantyczne marzenia...

Fryderyk Chopin,
z „Pamiętnika”, Paryż, 30 października 1831

George Sand – wielka miłość Fryderyka Chopina, związana z nim w latach 1838–1847; rozstanie prawdopodobnie przyspieszyło śmierć chorego kompozytora

ERNEST MALINOWSKI

ERNEST MALINOWSKI

* 5 STYCZNIA 1818 NA WOŁYNIU

† 2 MARCA 1899 W LIMIE

Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej z Wołynia. Ukończył renomowane Liceum Krzemienieckie. Jego brat, Rudolf, walczył w powstaniu listopadowym (1830–1831), ojciec, Jakub, był posłem na sejm w 1831 roku. Po upadku powstania trzynastoletni Ernest wraz z rodziną znalazł się na emigracji, a ich majątek został skonfiskowany przez Rosję.

Studiował w École polytechnique w Palaiseau pod Paryżem i w École nationale des ponts et chaussées (Szkoła Budowy Mostów i Dróg) w Paryżu, uzyskał dyplom inżyniera. W latach 1839–1852 zatrudniony był na różnych stanowiskach inżynierskich we Francji i Algierii.

W roku 1852 podpisał kontrakt na pracę w Peru na stanowisku inżyniera rządowego. Na miejsce dopłynął statkiem drogą wokół przylądka Horn, przepływając się przez „ryczące czterdziestki”. Uczestniczył w tworzeniu pierwszej peruwiańskiej szkoły technicznej, a także w pracach komisji opiniującej projekt rozbudowy i modernizacji mennicy państwowej.

Zasłynął znakomitą obroną portu Callao podczas konfliktu z Hiszpanią (1866), walczył na wałach fortu Santa Rosa, za co uzyskał dyplom, medal i honorowe obywatelstwo Peru.

W roku 1868 powierzono Malinowskiemu budowę Centralnej Kolei Transandyjskiej. Przygotowany przez niego projekt połączenia kolejowego z portu Callao na wybrzeżu Oceanu Spokojnego do górniczego miasta La Oroya w głębi Andów część ekspertów uznała za niewykonalny, jednak władze Peru zdecydowały się rozpocząć budowę, a jej kierownictwo powierzyły Malinowskiemu. Prace podjęto w 1870 roku.

Projekt przewidywał przebicie 63 tuneli o łącznej długości ponad 6 kilometrów (tunel Galera – 1177 metrów na wysokości 4781 metrów n.p.m.) oraz budowę przeszło 30 mostów i wiaduktów. Kolej miała się

Pomnik wzniesiony w 1999 roku na przelęczu Ticlio w najwyższym punkcie Kolei Transandyjskiej

Jeden z wiaduktów linii kolejowej Callao–La Oroya; widok współczesny

wspiąć od poziomu morza na wysokość prawie 5 tysięcy metrów. Dotąd nigdzie na świecie nie budowano linii kolejowych tak wysoko.

W roku 1878 został oddany do użytku 141-kilometrowy odcinek Callao–Chilca. Rok później wybuchła wojna z Chile, budowę kolei przerwano, a Malinowski wyjechał do Ekwadoru i tam także projektował linie kolejowe. Wrócił do Limy w 1886 roku.

Prace wznowiono w 1890 roku, dzięki spółce The Peruvian Corporation z angielskim kapitałem. W 1893, przez przełęcz Ticlio (4817,8 metra n.p.m.), doprowadzono kolej do La Oroya.

O Centralnej Kolei Transandyjskiej i osiągnięciach technicznych pisały wszystkie najważniejsze pisma techniczne świata, a Malinowski zyskał sławę wybitnego inżyniera.

Był członkiem korespondentem Towarzystwa Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu.

Inżynierowie europejscy długo w nią uwierzyć nie chcieli, uważając za oszustwo. Trzeba było dopiero każdego ministra europejskiego, każdego z admirałów angielskich lub francuskich, w miarę jak przybywali do Callao, zapraszać po kolei w tę jednodniową wprawdzie, ale pełną osobliwości wycieczkę, by wreszcie w Europie uwierzono w istnienie nadzwyczajnego dzieła.

**Wojciech Folkierski,
matematyk, inżynier, przyjaciel Malinowskiego,
fragment relacji**

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Ernesta Malinowskiego

STANISŁAW MONIUSZKO

STANISŁAW MONIUSZKO

* 5 MAJA 1819 W UBIELU

† 4 CZERWCA 1872 W WARSZAWIE

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Krzywda, o patriotycznych tradycjach. Był jedynym potomkiem Czesława i Elżbiety z Madzarskich. Jego stryjowie brali udział w kampanii 1812 roku cesarza Francuzów Napoleona I.

Pierwszą nauczycielką muzyki i gry na fortepianie pięcioletniego Stanisława była jego matka. W roku 1827 wraz z rodziną Moniuszko przeniósł się do Warszawy, gdzie uczył się gry u kompozytora i organisty Karola Augusta Freyera. Od roku 1830 pobierał nauki u pianisty i dyrygenta Dominika Stefanowicza w Mińsku Litewskim.

W latach 1837–1840 studiował u niemieckiego kompozytora i pedagoga muzycznego Carla Friedricha Rungenhagena, ówczesnego dyrektora berlińskiej Singakademie.

Po ukończeniu studiów wrócił do kraju, ożenił się z Aleksandrą Müllerówną, z którą miał dziesięcioro dzieci. Zamieszkał w Wilnie, gdzie pracował jako organista i organizator życia muzycznego. Tu napisał i wystawił dwuaktową operę *Halka*, której premiera przeszła bez większego echa.

Przełom w karierze Moniuszki nastąpił w roku 1858, po premierze nowej, czteroaktowej wersji *Halki*, po której otrzymał nominację na

stanowisko dyrygenta w warszawskim Teatrze Wielkim. Od tej pory co roku wystawiał premiery swoich dzieł. Jeszcze na koniec 1858 roku przygotował *Flisa*, w 1860 *Hrabinę*, w 1861 *Verbum nobile*. Napięta atmosfera przed wybuchem powstania styczniowego w Warszawie opóźniła premierę *Strasznego dworu* – obok *Halki* uznawanego za najwybitniejsze dzieło Moniuszki. *Straszny dwór* wystawiono po raz pierwszy dopiero w 1865 roku. Jednocześnie kompozytor wykładał harmonię i kontrapunkt w Instytucie Muzycznym w Warszawie.

Na przełomie 1866 i 1867 roku Moniuszko odbył podróż do Czech,

Dworek z gankiem wspartym na czterech słupach w Ubielu, leżącym kilka kilometrów od Mińska, gdzie przyszedł na świat Stanisław Moniuszko, szkic Napoleona Ordy (1807–1883)

Stanisław Moniuszko dyryguje orkiestrą, rysunek Ksawerego Pillatiego, „Biesiada Literacka” 1892, nr 36

gdzie poznał Bedřicha Smetanę, najwybitniejszego muzyka czeskiego XIX wieku. Z jego inicjatywy pod koniec lutego 1868 roku odbyła się w Pradze premiera *Halki*. Później wystawiano ją w Moskwie (1869) i Petersburgu (1870).

Kompozytor zmarł nagle na zawał serca. Został pochowany na Powązkach, a w jego pogrzebie uczestniczyło 60–80 tysięcy rodaków.

Stanisław Moniuszko przeszedł do historii jako prekursor polskiej opery narodowej i czołowy przedstawiciel gatunku pieśni w muzyce polskiej. Skomponował ponad 268 pieśni, 10 oper (3 nieukończone) i kilkanaście operetek, kilkadziesiąt utworów kameralnych i symfonicznych, a także ponad 40 utworów religijnych.

Jego imię nosi Dworzec Centralny w Warszawie, wiele ulic w Polsce oraz w stolicy Białorusi – Mińsku. Pomniki i popiersia Moniuszki znajdują się w Bydgoszczy, Częstochowie, Katowicach, Raciborzu, Budapeszcie i Wilnie.

Ja nic nowego nie tworzę; wędruję po polskich ziemiach, jestem natchniony duchem polskich pieśni ludowych i z nich mimo woli przelewam natchnienie do wszystkich moich dzieł.

Stanisław Moniuszko

Popiersie Stanisława Moniuszki autorstwa Giennadija Jerszowa, Akademia Muzyczna w Gdańsku, 2007

IGNACY ŁUKASIEWICZ

IGNACY ŁUKASIEWICZ

* 8 LUB 23 MARCA 1822
W ZADUSZNIKACH

† 7 STYCZNIA 1882 W CHORKÓWCE

Pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej herbu Łada. Ojciec, Józef, walczył pod Zieleńcami i Dubienką, a potem w powstańczych wojskach Tadeusza Kościuszki. Matka to Apolonia z domu Świetlik. Miał czwórkę rodzeństwa.

Uczył się w gimnazjum ojców pijarów w Rzeszowie. Z powodu ciężkich warunków, w jakich znalazła się jego rodzina, przerwał naukę. W latach 1836–1845 pracował w aptece w Łańcucie, później, jako pomocnik, w aptece w Rzeszowie.

Związał się z tajnymi organizacjami niepodległościowymi, został zaprzysiężony przez Edwarda Dembowskiego na agenta Centralizacji Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, przygotowującego powstanie przeciwko zaborcy. Na początku roku 1846 władze austriackie aresztowały Łukasiewicza, lecz ten konsekwentnie nie przyznawał się do winy. Śledztwo umorzono. W grudniu 1847 roku został zwolniony z obowiązkiem zamieszkania we Lwowie.

Podjął pracę w aptece. Następnie studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie; dyplom magistra farmacji uzyskał w Wiedniu (1852).

Powrócił do Lwowa i do pracy w aptece. Razem z Janem Zehem prowadził badania nad destylacją ropy naftowej, otrzymując

naftę metodą frakcjonowanej destylacji. Szukając praktycznego zastosowania nafty, zbudował lampę naftową (31 lipca 1853), co potem stało się oficjalną datą narodzin przemysłu naftowego w Polsce. Po raz pierwszy oświetlenie naftowe zostało wykorzystane podczas operacji we lwowskim szpitalu.

Na przełomie roku 1853 i 1854 Łukasiewicz opuścił Lwów i przeniósł się do Gorlic, gdzie dzierżawił aptekę – w pobliżu terenów roponośnych. Nie zaprzestał prac nad doskonaleniem procesu otrzymywania nafty. W roku 1854, wspólnie z Tytusem Trzeciejskim, założył pierwszą na świecie spółkę naftową, która zaczęła wydobywać i eksploatować ropę w Bóbrce koło Krosna i działa do dziś.

Laboratorium
we lwowskiej
aptece Pod Złotą
Gwiazdą, gdzie
gdzie badania
nad ropą naftową
prowadził Ignacy
Łukasiewicz

Ignacy Łukasiewicz
z pracownikami kopalni
w Bóbrce koło Krosna, 1855

W roku 1857 otworzył rafinerię w Kłęczanach koło Nowego Sącza, gdzie z wydobywanej ropy produkował naftę, oleje i asfalt. Wspierał finansowo powstanie styczniowe (1863–1864), a potem pomagał jego uczestnikom.

W następnych latach inicjował uruchamianie kolejnych kopalń ropy; utworzył w Gorlicach Krajowe Towarzystwo Naftowe.

Jako społecznik propagował zakładanie sądów, budowę dróg i mostów, szkół, szpitali, niejednokrotnie finansując te inicjatywy. Był zwolennikiem rozwoju przemysłu naftowego, pomagał w tworzeniu firm innych niż własne.

Poślubił swoją młodszą o 15 lat siostrzenicę Honoratę (1837–1897), miał córkę, która zmarła w wieku dziecięcym.

Za działalność charytatywną papież Pius IX w roku 1873 nadał mu tytuł szambelana papieskiego i odznaczył Orderem Świętego Grzegorza.

Łukasiewicz zmarł na zapalenie płuc, został pochowany na cmentarzu parafialnym w Zręcinie.

Jest patronem Politechniki Rzeszowskiej. W roku 2019 została utworzona Sieć Badawcza Łukasiewicz, skupiająca kilkadziesiąt polskich instytutów badawczych.

Ten płyn to przyszłe bogactwo kraju, to dobrobyt i pomysłowość dla jego mieszkańców, to nowe źródło zarobków dla biednego ludu i nowa gałąź przemysłu, która obfite zrodzi owoce.

Ignacy Łukasiewicz

Ignacy Łukasiewicz, statuetka
z mosiądzu, umieszczona na
marmurowej podstawie,
wykonana na indywidualne
zamówienie

KORNEL UJEJSKI

KORNEL UJEJSKI

* 12 WRZEŚNIA 1823 W BEREMIANACH

† 19 WRZEŚNIA 1897 W PAWŁOWIE

Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej z okolic Lwowa. Dorastał w pobliżu ruin pamiętających heroiczne boje z Kozakami, Tatarami i Turkami. Ojciec, Erazm, przywiązanie do polskiej tradycji podkreślał sarmackim wąsem i noszonym na co dzień szlacheckim kontuszem. Jak

pisał Ujejski: „Lubiał opowiadać o dawnych czasach i ludziach, a głównie ze mną, który go z zajęciem zawsze słuchałem”.

Kornel naukę zaczął w szkole ojców bazylianów w Buczaczu i kontynuował w szkole realnej we Lwowie. W roku 1845 osiadł w majątku Lubsza; wówczas też debiutował jako poeta.

Brał udział w działalności konspiracyjnej przygotowującej w roku 1846 powstanie. Wstrząsem dla konspiratorów był wybuch rabacji (rzezi) galicyjskiej, podczas której planowane powstanie zostało utopione we krwi szlachty i ziemiaństwa Galicji.

Jesienią 1847 roku Ujejski wyjechał do Paryża, gdzie poznał najwybitniejszych polskich romantyków: Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Fryderyka Chopina, Józefa Bohdana Zaleskiego. W lutym 1848 roku uczestniczył w rewolucji w Paryżu, a po powrocie do kraju w rewolucji lwowskiej (1–2 listopada).

W roku 1849 ożenił się z hrabianką Henryką Komorowską, osiadł w majątku żony w Pawłowie i rozpoczął żywot gospodarza. Ufundował pomnik upamiętniający zniesienie przez władze austriackie pańszczyzny w Pawłowie, cerkiew oraz odbudowę spalonego kościoła w tej wsi.

W roku 1863 uczestniczył w konspiracji galicyjskiej, między innymi w Bratniej Pomocy. Po upadku powstania styczniowego zajął się działalnością publiczną. Brał udział w uroczystościach patriotycznych, wygłaszając mowy, między innymi na pogrzebie Artura Grottgera. Za wiersze z cyklu *Dla Moskali*, poświęconego oficerom rosyjskim popierającym Polaków w ich dążeniu do niepodległości, został skazany na areszt i konfiskatę twórczości.

My w nieszczęściu razem!
Albo wytępić wrogów tym żelazem,
Lub za najświętszą wielkich bogów wola
W grobie się wolni schronim przed niewolą.
Na naszej skroni tylko z laurów wieniec
Lub bladeść trupia – nie wstydu rumieniec!

Kornel Ujejski, *Maraton*

Dom, w którym urodził się Kornel Ujejski

Był kontynuatorem nurtu romantycznego, autorem liryki wizyjnej oraz religijno-mesjanistycznej, stylizowanej na modlitwy i biblijne psalmy.

Jego najsławniejszym utworem jest napisana w roku 1846 pieśń *Z dymem pożarów*, stylizowana na biblijne błaganie Boga o łaskę i zmiłowanie nad cierpiącym narodem. Spopularyzowana podczas Wiosny Ludów (1848–1849), stała się hymnem Polski w niewoli.

Ujejski był członkiem honorowym Towarzystwa Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu.

Mimo że życzył sobie skromnego pogrzebu, uroczystości po jego śmierci były manifestacją patriotyczną. Wzięli w niej udział między innymi prezydent Lwowa Godzimir Małachowski i premier Austrii hrabia Stefan Badeni, który pożegnał poetę słowami: „Trudno nam dziś prawie uwierzyć, że nie ma ostatniego z grona tych wielkich, co byli chlubą naszą i pociechą, i narodu drogowskazem”.

Wśród zbiorów poezji Ujejskiego wymienić należy poemat *Maraton* (1845), zawierający aluzje patriotyczne do ówczesnej sytuacji kraju, *Pieśni Salomona* (1846), *Skargi Jeremiego* (1847), *Kwiaty bez woni* (1848), *Zwiędłe liście* (1849), *Melodie biblijne* (1852), *Dla Moskali* (1862), *Tłumaczenia Szopena* (1866).

Jego pomnik został przeniesiony ze Lwowa do Szczecina.

Zawiodło mnie życie. Ja tak silnie wierzyłem, że doczekam Polski, albo że przynajmniej będę jak żołnierz, co umierając na polu bitwy, patrzy na zapalającą się armię zapowiadającą jej bliskie zwycięstwo. [...] Żyj, Polsko!

Kornel Ujejski,
z mowy na jubileusz 70. rocznicy urodzin, 1893

Tablica pamiątkowa we lwowskim kościele Ojców Bernardynów

ROMUALD TRAUGUTT

ROMUALD TRAUGUTT

* 16 STYCZNIA 1826 W SZOSTAKOWIE

† 5 SIERPNI 1864 W WARSZAWIE

Antenat Traugutta przybył do Polski z Saksonii, był oficerem gwardii Augusta II Mocnego. Dziadek, Jakub, brał udział w powstaniu kościuszkowskim. Matka, Alojza Błocka, zmarła, gdy Romuald miał dwa lata. Wychowująca go babka wpoila mu wartości patriotyczne i katolickie.

Ukończył gimnazjum w Świsłoczy. W roku 1845 rozpoczął naukę w szkole oficerskiej w Żelechowie, którą ukończył ze stopniem oficerskim – chorążego.

Podczas Wiosny Ludów, w roku 1849, jako oficer rosyjskiej armii w oddziałach generała Iwana Paskiewicza wspomagał Austrię w tłumieniu powstania węgierskiego wspieranego przez Legiony Polskie.

Po powrocie do Królestwa Polskiego ożenił się z córką warszawskiego jubilera Anną Pikiel. Miał czworo dzieci, córki: Justynę, Annę i Alojzę, oraz syna Konrada.

W latach 1854–1856 uczestniczył w wojnie krymskiej, w czasie której fortyfikował twierdzę Silistra i walczył o Sewastopol. W roku 1862 w stopniu podpułkownika przeszedł na emeryturę.

Po śmierci żony i dwójki dzieci (1859–1860) Traugutt w następnym roku ożenił się po raz drugi, z Antoniną Kościuszkówną (krewną słynnego Naczelnika), aby córki Anna i Alojza miały kobiecą opiekę.

Po wybuchu powstania styczniowego od kwietnia do lipca 1863 roku dowodził oddziałem kobryńskim. Po jednej z przegranych bitew wyjechał do Warszawy i oddał się do dyspozycji Rządu Narodowego. Awansowany na generała, został wysłany z misją polityczną do Paryża w celu szukania pomocy dla powstania. Po powrocie z nieudanej misji do kraju, 17 października został dyktatorem powstania, przybrał pseudonim Michał Czarnecki. Zreorganizował siły powstańcze, co je wzmocniło i umożliwiło działania zbroj-

Mosiężna, spatynowana kłamra do pasa z trójpolowym herbem z koroną z powstania styczniowego [1863–1864]

Patrol powstańczy Maksymiliana Gierymskiego [1846–1874]

ne na dużą skalę w 1864 roku. Wydał dekret powołujący delegatów terenowych w celu uwłaszczenia chłopów. Prowadził szeroko zakrojoną politykę zagraniczną, nawiązując między innymi kontakty z innymi europejskimi rewolucjonistami, np. z Giuseppem Garibaldim.

Traugutt został zdradzony przez sekretarza naczelnika Wydziału Skarbu Rządu Narodowego Artura Goldmana. Został aresztowany z 10 na 11 kwietnia 1864 roku, w śledztwie nie wydał nikogo. Skazany na karę śmierci, został powieszony wraz członkami Rządu Narodowego: Rafałem Krajewskim, Józefem Toczyskim, Romanem Żulińskim i Janem Jeziorańskim.

Po śmierci Traugutta zaczął się kształtować kult jego osoby, prowadzącej życie „prawdziwie święte”. Współcześnie czynione są starania zmierzające do wszczęcia jego procesu beatyfikacyjnego.

Jest patronem ulic w wielu miastach w Polsce, drużyn harcerskich, szkół w Częstochowie, Lublinie i Warszawie, gdzie ustawiony został krzyż upamiętniający śmierć bohatera w miejscu jego stracenia.

Polska istnieć będzie, bo istnienie jej dla postępu ludzkości nie tylko jest potrzebnym, ale i koniecznym, czas zmiłowania Bożego nad nią, jak mocno ufamy, już niedaleki...

**Romuald Traugutt,
fragment Odezwy do ludów Europy, 18 marca 1864**

Medal wybity dla upamiętnienia uwłaszczenia włościan przez Rząd Narodowy w czasie powstania styczniowego; na awersie: trójpolowy herb Rzeczypospolitej z 1863 roku z wizerunkiem Orła, Pogoni i Świętego Michała Archanioła

BENEDYKT DYBOWSKI

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Benedykta Dybowskiego

BENEDYKT DYBOWSKI

* 12 MAJA 1833 W MAJĄTKU ADAMARYN

† 30 STYCZNIA 1930 WE LWOWIE

Urodził się w rodzinie szlacheckiej herbu Nałęcz wywodzącej się z Kujaw, jako jedno z sześciorga dzieci Jana i Salomei z Przesieckich.

Początkowe nauki pobierał w domu. W latach 1848–1853 uczył się w gimnazjum w Mińsku. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości studio-

wał medycynę i biologię na carskim Uniwersytecie w Dorpacie. W maju 1857 roku został relegowany z uczelni za sekundowanie w pojedynku. Przeniósł się na studia do Wrocławia, następnie na studia paleontologiczne, botaniczne i medyczne do Berlina, gdzie w 1860 obronił pracę doktorską. Zatrudnienie znalazł w Warszawskiej Szkole Głównej. Były to niespokojne lata poprzedzające wybuch antyrosyjskiego powstania. Dybowski w pamiętnikach napisał: „W chwili, kiedy wśród młodzieży akademickiej warszawskiej wrzało i kipiało jak w kotle stojącym na płomieniach ogniska, rozpocząłem w świeżo dzwigniętej Szkole Głównej Warszawskiej wykłady zoologii i anatomii porównawczej”.

W czasie powstania styczniowego (1863–1864) został komisarzem Rządu Narodowego na Litwę i Białoruś. Aresztowany 16 marca 1864 roku przez władze rosyjskie, został osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej i skazany na karę śmierci przez powieszenie. Dzięki wstawiennictwu zoologów niemieckich wyrok zamieniono na 15 lat zesłania na katorgę.

Na zesłaniu prowadził działalność badawczą, od 1868 nad jeziorem Bajkał, gdzie osiedlił się we wsi Kułtuk. Wraz z Wikto-rem Godlewskim, przyjacielem i współpracownikiem, rozpoczął żmudne badania fauny i flory jeziora. Przy braku sprzętu badawczego, w ekstremalnych często warunkach pogodowych, mrozie dochodzącym do -40 stopni odkrył wiele nowych dla nauki form zwierzęcych; 116 nowych gatunków skorupiaków i 6 gatunków ryb. Część zbiorów badacze opracowali samodzielnie, część wysłali na uczelnie Berlina, Lwowa i Krakowa, gdzie zajęli się nimi sławni przyrodnicy.

Dybowski zbadał też Kraj Amurski, Ussuryjski i Nadmorski. W roku 1871 – jezioro Chubsuguł w Mongolii. W latach 1872–1875 odbył wielką wyprawę wzdłuż Arguni i Amuru do Władywostoku. Odkrył wówczas nowy podgatunek jelenia wschodniego,

noszącego obecnie nazwę jelenia Dybowskiego.

W roku 1879 – mimo że minęła już kara zesłania – przybył na Kamczatkę, gdzie pracował jako lekarz (tworzył szpitale dla trędowatych), zakładał hodowle zwierząt z myślą o poprawieniu sytuacji miejscowej ludności, jednocześnie kontynuował działalność naukową. Zbadał także Wyspy Komandorskie. Z własnych pieniędzy sfinansował zakup koni i reniferów dla mieszkańców Wyspy Beringa.

W 1882 roku powrócił na ziemię polskie. W latach 1884–1906 stał na czele Katedry Zoologii Uniwersytetu Lwowskiego. Poświęcił się pracy pedagoga, lecz kontynuował badania z dziedziny anatomii porównawczej, systematyki i antropologii. Benedykt Dybowski zmarł w wieku 97 lat, został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim, na tzw. górcie powstańców styczniowych.

Badania we wschodniej Syberii Dybowski prowadził niecałe 12 lat, ale przyniosły niezwykle efekty. Poza opisaniem ok. 400 gatunków zwierząt żyjących w jeziorze Bajkał uczony przygotował dokładne opracowania tamtejszych warunków hydrologicznych i klimatycznych.

Pozostawił po sobie olbrzymi dorobek naukowy i badawczy. Okazy niektórych z opisanych przez niego gatunków zwierząt można zobaczyć w Muzeum Zoologicznym we Lwowie, noszącym imię wielkiego badacza Bajkału.

Jest uważany za jednego z ojców polskiej limnologii – nauki z zakresu hydrologii, zajmującej się badaniem wód zbiorników śródlądowych.

Był honorowym obywatelem Lwowa, jest patronem ulicy w Irkucku w Rosji.

Aleuci, myśliwi z Wyspy Beringa, ok. 1884–1886

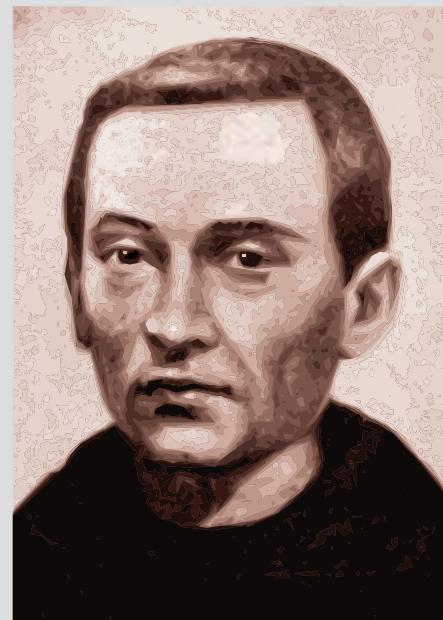
Weterani powstania styczniowego (1863–1864); od lewej: Marian Dubiecki, Henryk Wohl, Benedykt Dybowski, Feliks Zienkowicz i Leon Dąbrowski, ok. 1900

ŚW. RAFAŁ KALINOWSKI

ŚW. RAFAŁ KALINOWSKI

* 1 WRZEŚNIA 1835 W WILNIE

† 15 LISTOPADA 1907 W WADOWICACH

Pochodził z rodziny wywodzącej się z drobnej szlachty podlaskiej, herbu Kalinowa. Jego ojciec, Andrzej, zajmował się kształceniem i wychowaniem młodzieży. Matka, Józefa z Płońskich, zmarła kilka dni po urodzeniu drugiego syna. Wkrótce ojciec ożenił się z Wiktorią, młodszą siostrą pierwszej małżonki. Po śmierci drugiej żony poślubił dziewiętnastoletnią Zofię z Wereszczaków i to ona rozbudziła w rodzinie Kalinowskich uczucia patriotyczne.

Początkowe nauczanie przyszły święty pobierał w Instytucie Szlacheckim w Wilnie, potem w szkole rolniczej w Hory-Horkach. Od roku 1853 kształcił się w Mikołajewskiej Szkole Inżynieryjnej w Sankt Petersburgu. Ukończył studia, uzyskując dyplom inżyniera. W armii rosyjskiej awansował do stopnia kapitana. Pracował przy budowie kolei na linii Odessa–Kursk i fortyfikacji w Brześciu Litewskim.

Po wybuchu powstania styczniowego (1863–1864) opuścił armię rosyjską. Mimo że był przeciwny walce zbrojnej, objął funkcję ministra wojny w litewskich władzach powstańczych. W tym czasie przeżywał przebudzenie religijne i odczuwał przejmującą potrzebę wiary. W grudniu 1863 roku, wobec upadku powstania na Litwie, zaniechał wszelkich działań.

Aresztowany w Wilnie przez władze rosyjskie (z 24 na 25 marca 1864), został umieszczony w więzieniu w zaadaptowanym na ten cel klasztorze Dominikanów, a 28 maja skazany na karę śmierci. W wyniku starań rodziny karę zamieniono na 10 lat katorgi na Syberii. Przebywał w Usolu, a potem w Irkucku.

Na zesłaniu stał się prawdziwym świadkiem Chrystusa. Prowadził ascetyczne życie, w miarę możliwości pogłębiał swoją wiedzę religijną, zwiększała się też jego żarliwość religijna, co zadziwiało jego współtowarzyszy, nieprzyzwyczajonych do stykania się z taką pobożnością

Orzeł karmiący siedzące w gnieździe trzy pisklęta – alegoria Polski, Litwy i Rusi – na mogile powstańczej z 1863 roku w Potoku Wielkim

u osób świeckich, zwłaszcza młodych mężczyzn. W roku 1874 został zwolniony z zesłania.

W Krakowie pracował jako wychowawca Augusta Czartoryskiego (późniejszego zakonnika i błogosławionego Kościoła rzymskokatolickiego).

W roku 1877 wstąpił do zakonu karmelitów bosych w Grazu w Austrii, przyjmując imię zakonne Rafał od Świętego Józefa. Rozpoczął studia teologiczne i filozoficzne. W 1882 został wyświęcony na kapłana w Czernej. Trzykrotnie sprawował funkcję przeora klasztoru w Czernej i trzykrotnie w Wadowicach. Przyczynił się do ożywienia zakonu w Polsce.

Zmarł po 11 miesiącach choroby w klasztorze w Wadowicach.

Do chwały ołtarzy wyniósł go Jan Paweł II przez beatyfikację 22 czerwca 1983 roku w Krakowie, a 17 listopada 1991 dokonując uroczystej kanonizacji w Rzymie.

Święty Rafał Kalinowski jest patronem diecezji sosnowieckiej, sybiraków, saperów, oficerów i żołnierzy, kolejarzy, inżynierów oraz osób przeżywających sprawy trudne lub beznadziejne.

Święty Rafał Kalinowski odwiedza Świętego Brata Alberta w krakowskim przytulisku dla ubogich, obraz s. Marceliny J. Jachimczak (1912–1990) w refektarzu wadowickiego klasztoru Karmelitów Bosych

Błogosławiony Rafał Kalinowski, medal z 1983 roku autorstwa Ewy Olszewskiej-Borys, wybitny przez Mennicę Warszawską dla klasztoru w Czernej

**Dobrzy ludzie podobni są do świeżego powietrza,
oddycha się nim, chociaż się go nie widzi.**

o. Rafał Kalinowski

HENRYK WIENIAWSKI

HENRYK WIENIAWSKI

* 10 LIPCA 1835 W LUBLINIE

† 31 MARCA 1880 W MOSKWIE

Pochodził ze zasymilowanej rodziny żydowskiej. Jego ojciec ochrzcił się i przyjął nazwisko Tadeusz Wieniawski – od dzielnicy Lublina Wieniawy; był lekarzem, wziął aktywny udział w powstaniu listopadowym (1830–1831). Matka Henryka, Regina Wolff, była córką znanego żydowskiego lekarza z Warszawy i tak jak przyszły mąż zmieniła wiarę z mojżeszowej na katolicką, i przyjęła chrzest.

W tajniki muzyki wprowadzała przyszłego kompozytora matka, później lekcji gry na skrzypcach udzielali mu Jan Hornziel, skrzypek warszawskiego Teatru Wielkiego, oraz Stanisław Serwaczyński, koncertmistrz Opery Budapesztańskiej.

W roku 1843 pod opieką matki Henryk wyjechał do Paryża, gdzie mając osiem lat, przyjęty został do Konserwatorium Paryskiego. Nauki pobierał u belgijskiego skrzypka Lamberta-Josepha Massarta. Po trzech latach, jako najmłodszy student w dziejach uczelni, został bezapelacyjnym zwycięzcą egzaminu konkursowego kończącego studia.

Po ukończeniu studiów koncertował jako poddany i stypendysta cara Rosji. W roku 1847 opublikował swoje pierwsze dzieło, *Wielki kaprys fantastyczny op. 1*.

W latach 1849–1850 w Konserwatorium Paryskim studiował w klasie kompozycji u profesora Hipolita Colleta. Następnie rozpoczął działalność koncertową – początkowo z młodszym bratem Józefem (1837–1912) – w miastach Imperium Rosyjskiego oraz we wszystkich najważniejszych salach koncertowych i na dworach królewskich, wszędzie wzbudzając entuzjazm.

W roku 1860 przyjął posadę pierwszego skrzypka dworu carskiego i solisty Rosyjskiego Towarzystwa Muzycznego. W tym samym roku ożenił się z Izabelą Hampton, z którą miał ośmioro dzieci. To żonie zadedykował *Legendę op. 17*.

W roku 1872 wraz z rosyjskim pianistą, kompozytorem i dyrygentem Antonem Rubinsteinem wyjechał na tournée koncertowe do Stanów Zjednoczonych, gdzie w ciągu ośmiu miesięcy dali 215 koncertów. Po powrocie do Europy, w latach 1874–1877 pracował w konserwatorium w Brukseli. Do samej śmierci koncertował w całej Europie.

Skrzypce, które otrzymał Henryk Wieniawski jako nagrodę dla najlepszego skrzypka kończącego Konserwatorium Paryskie w 1846 roku

Także w Poznaniu, co pięć lat, od 1957 roku organizowany jest Międzynarodowy Konkurs Lutniczy jego imienia.

Twórca *Dziadów* godzinami wsłuchiwał się w grę moich braci, zwłaszcza w produkcje ich na tematy narodowe. Oparłszy ręce na kolanach i przepiękną swoją głowę ukrywając w dłonie, nieraz ze zwilżonymi oczyma wypowiadał kilka wierszy z arcydzieł swoich, które mu pieśń swojska na pamięć przywodziła.

Julian Wieniawski,
o bytności Adama Mickiewicza
w paryskim domu Reginy Wieniawskiej

Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim. W manifestacyjnym pogrzebie uczestniczyło 40 tysięcy miłośników jego talentu.

Był najwybitniejszym wirtuozem skrzypiec, który przeszedł do historii muzyki jako kompozytor. Dzięki niemu do europejskiej literatury skrzypcowej wszedł polonez, stylizował też mazurki, jednak największą popularność zyskał *Koncert skrzypcowy d-moll op. 22*, który po koncertach Niccolò Paganiniego jest najczęściej nagrywanym i wykonywanym koncertem skrzypcowym.

Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu podejmuje liczne inicjatywy upowszechniające i propagujące muzykę swojego patrona. Od 1952 roku odbywa się w Poznaniu, zapoczątkowany w 1935 roku w Warszawie, najstarszy na świecie Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy (przeznaczony dla artystów do 30. roku życia).

Józef i Henryk Wieniawscy,
Lipsk 1853

Złota moneta kolekcjonerska
200 zł wyemitowana przez NBP,
upamiętniająca Henryka Wieniawskiego

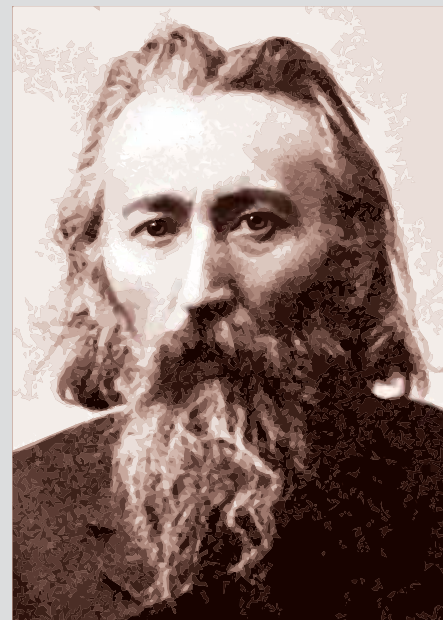

JAN MATEJKO

JAN MATEJKO

* 24 CZERWCA 1838 W KRAKOWIE

† 1 LISTOPADA 1893 W KRAKOWIE

Ojciec, Franciszek Ksawery Matejko, był Czechem. Przybył do Galicji w charakterze guwernera i nauczyciela muzyki. Matka, Joanna Karolina Rossberg, pochodziła ze spolonizowanej niemieckiej rodziny zamożnych rymarzy. Franciszek był katolikiem, Joanna – protestantką.

Matejkowie zamieszkali przy ulicy Floriańskiej. Mieli jedenaścioro dzieci. W ich domu żywe były ideały niepodległościowe.

Jan Matejko w wieku 13 lat podjął naukę w krakowskiej Szkole Rysunku i Malarstwa, gdzie nauczycielami byli Władysław Łuszczkiewicz i Józef Kremer. Pod wpływem Paula Delaroche'a i Carla von Piloty'ego postanowił zająć się malarstwem. W roku 1858 otrzymał stypendium i rozpoczął studia w Akademii Sztuk Pięknych

w Monachium. W roku 1853 powstał jego pierwszy obraz historyczny *Carowie Szujscy przed Zygmuntem III*. Kolejny, namalowany w 1859 roku, to *Otrucie królowej Bony*. W roku 1862 Matejko stworzył jeden z najważniejszych obrazów – *Stańczyka*.

Dwaj bracia Matejki, Edmund i Kazimierz, walczyli w powstaniu styczniowym (1863–1864). On sam, ze względu na słaby wzrok, nie mógł wziąć udziału w walkach, ale woził broń i wspierał materialnie powstańców.

Jako malarz cieszył się wielką sławą, zarówno w Polsce, jak i w Europie. Krytyka francuska zaliczyła go do grona najwybitniejszych twórców malarstwa historycznego. Pierwszy sukces odniósł w 1865 roku, zdobywając na dorocznym Salonie Paryskim złoty medal za *Kazanie Skargi* (1864). Dwa lata później na Wystawie Powszechnej w Paryżu za obraz *Rejtan na sejmie warszawskim 1773 roku* (1866) uzyskał złoty medal I klasy. Dzieło zakupił cesarz Austrii Franciszek Józef.

Matejko był honorowym członkiem akademii paryskiej, berlińskiej, praskiej, wiedeńskiej i Akademii Rafaelowskiej w Urbino. Od roku 1873 pełnił funkcję dyrektora Szkoły Sztuk Pięknych

Jan Matejko z żoną Teodorą i córką Heleną

Stańczyk, obraz Jana Matejki namalowany w 1862

Sztuka jest obecnie dla nas pewnego rodzaju orężem w ręku: oddzielać sztuki od miłości ojczyzny nie wolno.

Jan Matejko, na inauguracji roku akademickiego 1882–1883

(dawniej Szkoła Rysunku i Malarstwa) w Krakowie. Jego wychowankami byli wybitni twórcy okresu modernizmu – Jacek Malczewski, Józef Mehoffer i Stanisław Wyspiański.

Jest autorem ponad 300 obrazów olejnych oraz kilkuset rysunków i szkiców. Do najważniejszych zaliczyć należy obrazy *Unia lubelska* (1869), *Stefan Batory pod Pskowem* (1872), *Alchemik Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem* (1873), *Bitwa pod Grunwaldem* (1878), *Hołd pruski* (1882), *Jan Sobieski pod Wiedniem* (1883) – подарowany papieżowi Leonowi XIII, *Kościuszko pod Racławicami* (1888), *Konstytucja 3 maja 1791 roku* (1891) i *Śluby Jana Kazimierza* (1893). Matejko jest też autorem polichromii kościoła Mariackiego w Krakowie.

Wyrazem uznania rodaków dla patriotycznej postawy Jana Matejki było wręczenie artyście w 1878 roku berła – przez prezydenta Krakowa Mikołaja Zybkiewiczza – jako symbolu jego duchowej władzy nad narodem w dobie bezkrólewia.

Matejko ożenił się z Teodorą Giebułtowską, z którą miał pięcioro dzieci. Twarz Teodory mają niemal wszystkie kobiety na obrazach Matejki, między innymi królowa Bona Sforza w *Hołdzie pruskim*.

W roku 1887 Matejce nadano tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego w dowód uznania dla jego wiedzy historycznej.

Jan Matejko – popiersie z 1894 roku, które zdobi portal głównego wejścia do gmachu ASP przy placu Matejki w Krakowie

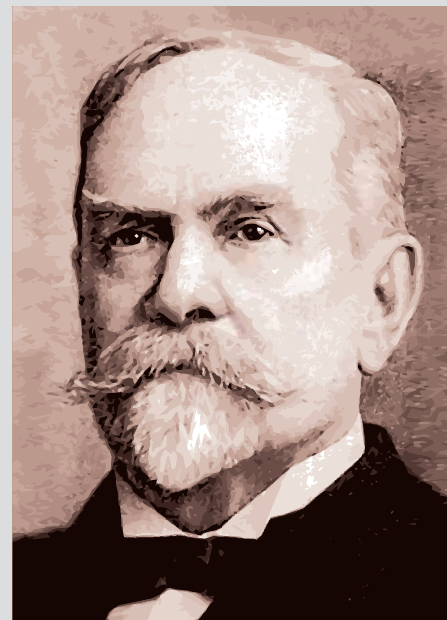

ZYGMUNT MINEYKO

ZYGMUNT MINEYKO

* 1840 W BAŁWANISZKACH

† 27 GRUDNIA 1925 W ATENACH

Pochodził z rodziny szlacheckiej o korzeniach litewskich, pieczętującej się herbem Gozdawa. Jego ojciec, Stanisław Jerzy Mineyko, walczył w powstaniu listopadowym (1830–1831).

Dzieciństwo spędził w majątku rodzowym ojca na Litwie. Ukończył wileńskie liceum (1852), następnie kształcił się w Mikołajewskiej Akademii Sztabu Generalnego w Sankt Petersburgu, gdzie należał do polskiej konspiracji niepodległościowej. W 1861 roku opuścił Akademię, wrócił w rodzinne strony, by prowadzić antyrosyjską agitację. Zagrożony aresztowaniem, zbiegł do Włoch, gdzie został słuchaczem Polskiej Szkoły Wojskowej w Genui.

Po wybuchu powstania styczniowego (1863–1864) wrócił do kraju i służył w oddziale Mariana Langiewicza, dowodząc pododdziałem kosynierów w bitwach pod Chrobrzem i Grochowiskami. Po rozproszeniu jego oddziału pod Rosoliszkami (15 czerwca) dostał się do niewoli rosyjskiej. Został skazany na karę śmierci, zamienioną na 12 lat zsyłki.

W roku 1865 zbiegł z zesłania i przedostał się do Francji. Dzięki jego informacjom cesarz Napoleon III zdołał uzyskać u Rosjan zwolnienie Francuzów, których zesłano na Syberię za udział w powstaniu styczniowym.

W podziękowaniu władze francuskie umożliwiły Mineyce studia w École militaire, gdzie uzyskał dyplom inżyniera.

Walczył w wojnie francusko-pruskiej (1870–1871). Następnie budował linie kolejowe, mosty i kanały w Bułgarii, Turcji i Grecji.

Na początku lat 70. XIX wieku osiadł w Grecji. Jako naczelny inżynier odpowiadał za budowę fortec Jánina i Préveza oraz dróg strategicznych. Przez kolejne dekady nadzorował budowę linii kolejowych, mostów i kanałów w Bułgarii, Turcji i Grecji.

Zafascynowany kulturą grecką, zainicjował badania archeologiczne i odnalazł świątynię Zeusa w Dodonie (1878).

Podczas I wojny bałkańskiej (1912–1913) jego plany strategiczne przyczyniły się do kilku znaczących sukcesów armii greckiej.

Replika ryngrafu z okresu powstania styczniowego (1863–1864)

Brał udział w rekonstrukcji i renowacji antycznych obiektów, w tym stadionu goszczącego pierwsze nowożytne igrzyska olimpijskie (1896).

W roku 1874 ożenił się z Greczynką Prozerpiną Manarys, miał z nią kilkoro dzieci. Jedną z jego córek wyszła za mąż za Jeorjosa Papandreu. Zięć, wnuk i prawnuk Mineyki sprawowali urząd premiera Grecji.

Do końca swych dni pozostał polskim patriotą. Dwukrotnie odwiedzał ojczyznę (1922 i 1923). Otrzymał Order Virtuti Militari V klasy za udział w powstaniu styczniowym oraz nominację na stopień pułkownika weterana. Przyznano mu też tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.

Pochowany jest w Atenach.

Zygmunt Mineyko jest bohaterem Polski, Białorusi i Grecji – w roku 1910 został jej honorowym obywatelem. Jest patronem ulicy w Oszmianie i Szkoły Polskiej przy Ambasadzie RP w Atenach.

Zwiedziłem wiele miejscowości świata i rozlicznych jego miast wspaniałej piękności, ale Wilno pozostało na zawsze najpiękniejszym ze wszystkich, a Litwa najbardziej czarującym krajem w mej wyobraźni.

**Zygmunt Mineyko,
Z tajgi pod Akropol, wspomnienia z lat 1848-1866**

Ruiny miasta Dodona – w starożytności ośrodek kultu Zeusa Naiosa i Dione, słynny z najstarszej wyroczni greckiej w świętym gaju dębowym Zeusa; na zdjęciu amfiteatr w Dodonie, który odkrył Mineyko

Zeus, najwyższy z bogów w starożytnej Grecji, mający swój ośrodek kultu w Dodonie

HELENA MODRZEJEWSKA

Helena Modrzejewska, popiersie

HELENA MODRZEJEWSKA

* 12 PAŹDZIERNIKA 1840 W KRAKOWIE

† 8 KWIETNIA 1909 W NEWPORT BEACH

Właściwie Jadwiga Helena Misel, była nieślubną córką Józefy Bandy z domu Misel, wdowy po zamożnym kupcu. Miała dwóch przyrodnich braci, Józefa i Feliksa, którzy także zostali aktorami. Uczyła się na pensji, a potem w szkole siostr prezenetek w Krakowie.

W początkach kariery pomógł jej dyrektor teatrów prowincjonalnych Gustaw Zimajer – życiowy partner, ojciec jej dzieci, Rudolfa i Marylki. Jadwiga Helena przybrała pseudonim sceniczny Modrzejewska. Debiutowała na scenie w Bochni w 1861 roku. Potem grała w Nowym Sączu, Przemyślu, Rzeszowie i Brzeżanach. W recenzjach pisano „o niezaprzeczonego talentu pani Modrzejewskiej”. W roku 1862 zaprezentowała swój talent publiczności we Lwowie. Od roku 1865 grała w teatrze w Krakowie, a od 1868 w teatrach warszawskich. Tam w ciągu ośmiu lat występów osiągnęła status gwiazdy.

W 1868 roku Modrzejewska poślubiła polskiego arystokratę, Karola Chłapowskiego. Wraz z nim, swoim synem Rudolfem i grupą przyjaciół, wśród których znajdował się przyszły laureat Nagrody Nobla, Henryk Sienkiewicz, wyjechała w 1876 roku do Południowej Kalifornii w USA. Zamieszkali na ranchu w Anaheim, w górach Santa Ana.

Dzięki intensywnej nauce języka angielskiego jako Helena Modjeska zadebiutowała w California Theatre. Karierę aktorską kontynuowała, występując przeważnie na scenach amerykańskich i angielskich. Zyskała olbrzymie uznanie i rozgłos, grając głównie w repertuarze szekspirowskim (Lady Makbet, Ofelia, Julia). W roku 1883 uzyskała obywatelstwo amerykańskie.

W roku 1893 wygłosiła odczyt na Kongresie Kobiet w Chicago, krytycznie przedstawiając sytuację kobiet w zaborze rosyjskim i pruskim. W następstwie tego władze rosyjskie zakazały jej wjazdu na teren Imperium Rosyjskiego.

W latach 1902–1903 występowała we Lwowie, w Poznaniu i Krakowie, po czym powróciła do Stanów Zjednoczonych. Tam, po odbyciu dwuletniego tournée, w 1907 roku zakończyła karierę aktorską.

Aktorka zmarła w Stanach Zjednoczonych. Jej pogrzeb odbył się w Los Angeles. Później, zgodnie z ostatnią wolą, jej szczątki

Helena Modrzejewska, 1868 [?]

spoczęły obok grobu matki na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Polskie uroczystości pogrzebowe przerodziły się w patriotyczną manifestację.

Jeden ze szczytów gór Santa Ana został ku jej czci nazwany Modjeska Peak. Część kanionu Santiago, w którym mieszkała Modrzejewska ze swym mężem, jest obecnie nazywana Modjeska Canyon; ich dom został wpisany na listę Narodowych Miejsc Historycznych.

Polska, pozbawiona niepodległości narodowej, jest krępowana w każdym przejawie swej siły żywotnej. Ci, którzy nam zabrali byt narodowy, usiłują wmówić w cały świat, że nie ma i nigdy nie było takiej rzeczy, jak naród polski. Starają się wymazać z kronik ludzkości historię Polski; skępować albo nawet zupełnie zakazać używania naszego języka; tamować rozwój i wszelki postęp, czy to ekonomiczny, czy intelektualny, czy też społeczny.

**Helena Modrzejewska,
z wystąpienia na Międzynarodowym Kongresie Kobiet,
Chicago, 19 maja 1893**

Helena Modrzejewska, popiersie
dłuta Xawerego Dunikowskiego
[1875–1964] z cyklu:
Głowy wawelskie

JÓZEF BRANDT

JÓZEF BRANDT

* 11 LUTEGO 1841 W SZCZEBRZESZYNI

† 12 CZERWCA 1915 W RADOMIU

Pochodził z rodziny szlacheckiej. Ojciec, Jan Alfons (1812–1846), walczył w powstaniu listopadowym (1830–1831), zmarł przedwcześnie na tyfus. Matka, Anna Krystyna z Lesslów (1811–1878), pochodziła z Drezna.

Otrzymał staranne wykształcenie. Początkowo nauki pobierał na pensji Leszczyńskiego, później w Instytucie Szlacheckim w Warszawie. Po ukończeniu gimnazjum wyjechał do Paryża, gdzie rozpoczął studia w École des ponts et chaussées, mające go przygotować do zawodu inżyniera. Za namową Juliusza Kossaka porzucił studia inżynierskie i postanowił poświęcić się malarstwu. Kształcił się w pracowni Léona Cognieta, pobierał korepetycje u Henryka Rodakowskiego.

W roku 1860 razem z Kossakiem powrócili do Polski, odbyli też wyprawę na dawne Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej. Brandt zadebiutował w roku 1861 na wystawie w Towarzystwie Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Pokazane prace cieszyły się przychylnością widzów i recenzentów. Rok później młody malarz wyjechał na studia do Królewskiej Akademii Sztuk Pięknych w Monachium. Uczył się u znanych batalistów i malarzy historycznych – Franza Adama, Theodora Horschelta i Carla von Piloty’ego.

Od roku 1875 prowadził prywatną szkołę malarską, stając się przywódcą tzw. monachijskiej szkoły malarstwa polskiego, z którą byli związani między innymi Tadeusz Ajdukiewicz, Aleksander Gierymski, Alfred Kowalski, Wojciech Kossak i Leon Wyczółkowski. Odnosił sukcesy artystyczne i komercyjne. Płótna wychodzące spod jego pędzla były nagradzane medalami na wystawach w Monachium, Paryżu, we Lwowie, w Warszawie i Krakowie. Natychmiast znajdowały nabywców i wzbudzały podziw dla ich twórcy.

W roku 1877 Józef Brandt ożenił się z Heleną z Woyciechowskich Pruszkową (1847–1938), właścicielką wsi Orońsko koło Radomia, gdzie spędzał letnie wakacje, tworzył i prowadził szkołę przez większą część życia. Posiadłość szybko stała się miejscem pracy twórczej dla Brandta, jego przyjaciół malarzy i uczniów.

Jego twórczość cechuje realizm szczegółów, swobodna kompozycja i mistrzowskie oddanie ruchu. Wywarł duży wpływ na

Pojmanie na arkan, obraz Józefa Brandta

polskie malarstwo oraz literaturę, w tym na twórczość Henryka Sienkiewicza.

Został honorowym profesorem Akademii Sztuk Pięknych w Monachium (1878), członkiem Akademii Sztuk w Berlinie (1877) i Akademii Sztuk Pięknych w Pradze (1900).

Wybuch I wojny światowej przyniósł gwałtowne zmiany. Żołnierze niemieccy zarekwirowali najpierw konie, potem rozgrabili dzieła sztuki, zapasy ze spiżarni i stodół. Dotknięty depresją i poczuciem niesprawiedliwości dziejowej artysta zachorował na zapalenie płuc i zmarł. Pochowano go obok matki i jej brata Stanisława Lessla na cmentarzu miejskim w Radomiu.

Przesyłam Wam, Czcigodny Mistrzu, słowa najserdeczniejszej podziękii za to dzieło waszego pędzla, które będzie nie tylko perłą w zbiorze lubownika, ale i drogą od was pamiątką dla gorącego waszego wielbiciela. Mówię to zupełnie szczerze, albowiem otwarcie wyznaję, że waszemu mistrzostwu i waszemu niezrównanemu poczuciu rycerskiego i stepowego życia dawnych Polaków zawdzięczam niejedno natchnienie, niejednen pomysł i wprost niejedną scenę w mojej Trylogii.

**Henryk Sienkiewicz,
z listu w którym dziękował malarzowi za otrzymany obraz**

Popiersie Józefa Brandta, dłuta artysty Antoniego Pastwy (ur. w 1944) w parku przy Centrum Rzeźby Polskiej we wsi Orońsko

MARIA KONOPNICKA

MARIA KONOPNICKA

* 23 MAJA 1842 W SUWAŁKACH

† 8 PAŹDZIERNIKA 1910 WE LWOWIE

Była córką Józefa Wasiłowskiego i Scholastyki z Turskich. Kształciła się na pensji sióstr sakramentek w Warszawie, gdzie poznała Elżę Pawłowską, później Orzeszkową. Ich przyjaźń, ugruntowana wspólnymi zainteresowaniami literackimi, przetrwała do końca życia Marii.

Jej jedyny brat, Jan, student politechniki w Liège, poległ 19 lutego 1863 roku w powstaniu styczniowym w pierwszej bitwie oddziału pod Krzywosądem.

W roku 1862 Maria wyszła za mąż za zubożalego ziemianina Jarosława Konopnickiego herbu Jastrzębiec. Po zamążpójściu w roku 1870 podjęła działalność literacką. Była poetką, nowelistką okresu realizmu, krytykiem literackim, publicystką i tłumaczką.

Zjazd rodzinny w domu Jana Konopnickiego, syna poetki, we wsi Kapituła w centralnej Polsce, ok. 1899

Karnet składający się z trzech pocztówek, wydany ku czci Marii Konopnickiej w roku 1902

Pomnik Marii Konopnickiej artysty rzeźbiarza Bohdana Chmielewskiego (1927–2014), stojący przy placu, którego jest patronką, w Suwałkach

W roku 1877 opuściła męża i razem z dziećmi zamieszkała w Warszawie. Pracowała jako korepetytorka. W latach 1884–1886 redagowała pismo dla kobiet „Świt”. Wiele podróżowała po Europie.

Była autorką utworów dla dzieci (od 1884). Eliminując w nich natrętny dydaktyzm, rozbudzała wrażliwość czytelników, co stanowiło wówczas nowość w tej dziedzinie pisarstwa.

Uczestniczyła w międzynarodowym proteście przeciwko prześladowaniu polskich dzieci we Wrześni przez niemieckich pedagogów (1901–1902), brała udział w walce o prawa kobiet, akcji potępiającej represje władz pruskich i w pomocy dla więźniów.

W roku 1908 opublikowała wiersz *Rota*, co stanowiło kulminacyjny punkt kampanii poetki skierowanej przeciwko polityce germanizacyjnej w zaborze pruskim. Wiersz ten, po napisaniu doń muzyki, w II Rzeczypospolitej był kandydatem na polski hymn narodowy, stał się jednak hymnem Litwy Środkowej (1920–1923).

W dowód uznania dla jej twórczości na 25-lecie pracy pisarskiej (1903) Konopnicka otrzymała w darze od narodu dworek w Żarnowcu koło Krosna.

Podczas II wojny światowej, w czasie niemieckiej okupacji, cała jej twórczość znalazła się na liście proskrypcyjnej jako szkodliwa i niepożądana, z przeznaczeniem do zniszczenia.

Jej nazwiskiem nazwano jeden z kraterów na planecie Wenus, pomniki poetki znajdują się w Bydgoszczy, Gdańsku, Kaliszu, Suwałkach, Warszawie i we Wrześni.

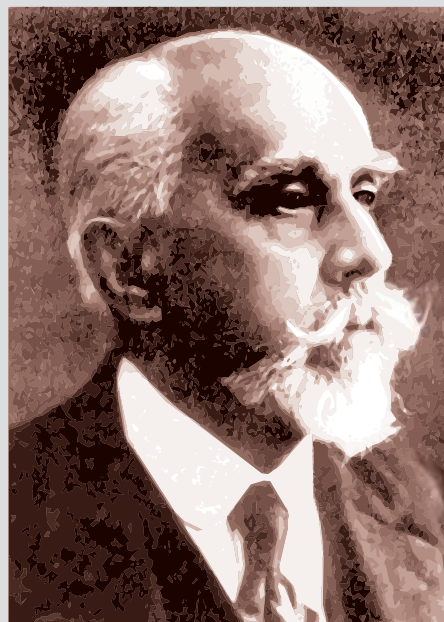

Tylko miłość jest siłą, co złagodzić może ból świata.

Maria Konopnicka

STEFAN DRZEWIECKI

Strona tytułowa
dzieła Stefana
Drzewieckiego
*Laboratoire d'Essais
Aerodynamiques*
(Laboratorium Badań
Aerodynamicznych)

STEFAN DRZEWIECKI

* 26 LIPCA 1844 W KUNCE

† 23 KWIETNIA 1938 W PARYŻU

Urodził się na Podolu, w zamożnej szlacheckiej rodzinie o tradycjach patriotycznych. Dziadek, Józef Borsza-Drzewiecki herbu Nałęcz, służył pod Tadeuszem Kościuszką i Janem Henrykiem Dąbrowskim; ojciec, Karol Borsza-Drzewiecki, uczestniczył w powstaniu listopadowym (1830–1831).

Stefan Drzewiecki kształcił się we Francji, ukończył studia matematyczne w École centrale des arts et métiers, uzyskując dyplom inżyniera. Po wybuchu powstania styczniowego (1863–1864) wrócił do Polski, gdzie był świadkiem jego upadku i represji wobec uczestników. Wyjechał do Paryża i wziął udział w Komunie Paryskiej (1871). Po jej upadku zamieszkał w Wiedniu.

Swoje pierwsze wynalazki zaprezentował na wystawie wiedeńskiej (1872), dwa z nich zostały nagrodzone. Wynaleziony przez niego dromograf – przyrząd automatycznie kreślący kurs pływającego statku – zainteresował władze rosyjskie, które mianowały wynalazcę członkiem i doradcą Komitetu Technicznego Marynarki Rosyjskiej. W 1877 roku Drzewiecki zaprojektował i zbudował z własnych środków pierwszą jednoosobową jednostkę poruszaną siłą ludzkich mięśni. Jako pierwszy zastosował w okręcie podwodnym peryskop. Do roku 1891 pracował na terenie Rosji, wprowadzając w życie swoje wynalazki, np. czteroosobowy okręt podwodny (pod jego kierunkiem wybudowano ich pięćdziesiąt), oraz podwodny o napędzie elektrycznym (1888).

Po powrocie do Francji kontynuował działalność wynalazczą. W 1901 roku marynarki wojenne Rosji i Francji wprowadziły wyrzutnie torped jego konstrukcji, zaś w 1908 Rosjanie wybudowali zaprojektowany przez niego okręt podwodny o napędzie spalinowym o wyporności 350 ton.

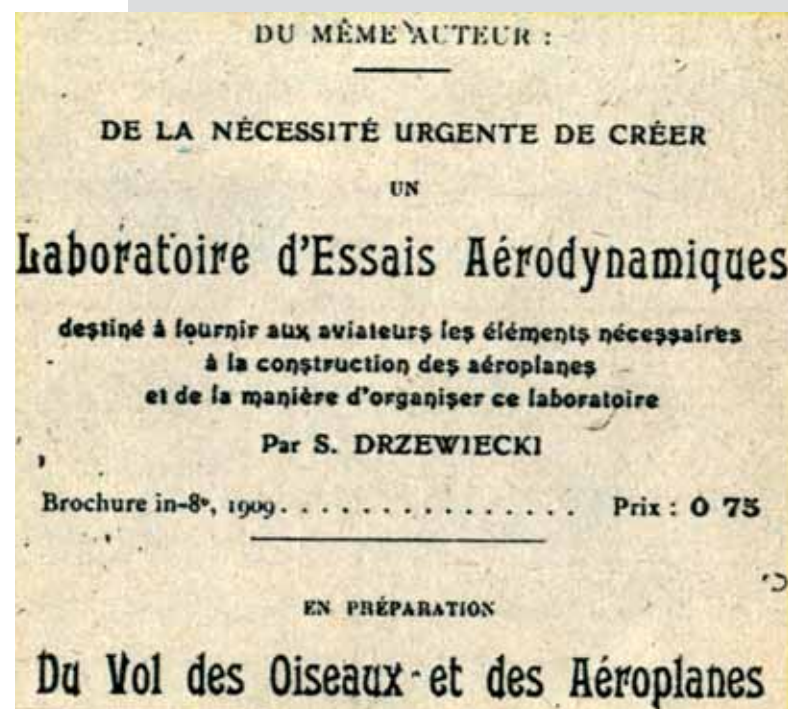
Łódź podwodna projektu
Drzewieckiego zbudowana
w roku 1881

Drzewiecki był też pionierem lotnictwa, pierwszym naukowcem, który stwierdził, że możliwy jest lot maszyny cięższej od powietrza. Był autorem prac dotyczących lotnictwa, ogłaszanych od roku 1887. Jego publikacja *Lotnictwo dnia jutrzejszego* jest zaliczana do podstaw współczesnej aeronautyki. Zajmował się (zarówno w teorii, jak i w praktyce) problemami śmigieł. Z jego inicjatywy wybudowano pierwszy we Francji tunel aerodynamiczny.

Jego opatentowanymi wynalazkami były cyrkiel do przekrojów stożkowych, regulator silników parowych, kilometromierz dla pojazdów konnych, automatyczny sprzęg do wagonów, dromograf, pierwsze zastosowanie peryskopu w łodzi podwodnej, pierwsza łódź podwodna o napędzie elektrycznym, łódź podwodna z pancierzem wodnym, ogólna teoria napędów śmigłowych, samolot z samoczynnym urządzeniem stabilizującym. Drzewiecki jako pierwszy skonstruował i zastosował w swojej łodzi podwodnej oczyszczacz zużytego powietrza.

Wynalazca wspierał polskie badania naukowe w dziedzinie aeronautyki; w testamencie zapisał swoją paryską pracownię państwu polskiemu.

Był nazywany polskim Edisonem; jego wynalazki stosowane są na świecie do dziś.

KAROL OLSZEWSKI

* 29 STYCZNIA 1846
W BRONISZOWIE TARNOWSKIM
† 24 MARCA 1915 W KRAKOWIE

ZYGMUNT WRÓBLEWSKI

* 28 PAŹDZIERNIKA 1845 W GRODNIU
† 16 KWIECZNIA 1888 W KRAKOWIE

Zygmunt Wróblewski w 1862 roku ukończył gimnazjum w Grodnie i rozpoczął studia na uniwersytecie w Kijowie. Za pracę konspiracyjną przeciw rosyjskiemu zaborcy został w 1863 roku aresztowany i zesłany do Tomsku, następnie do Cywińska na Syberii. Zwolniony po sześciu latach, wyjechał studiować do ośrodków uniwersyteckich w Berlinie, Heidelbergu i Monachium. W 1882 roku objął Katedrę Fizyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Został też członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie.

Karol Olszewski uczęszczał do szkół w Nowym Sączu i Tarnowie, studiował chemię i fizykę na Uniwersytecie Jagiellońskim, później kształcił się na Uniwersytecie w Heidelbergu. Od roku 1876 kierował Katedrą Chemii Ogólnej, następnie Katedrą Chemii Nieorganicznej UJ. Od 1888 był członkiem korespondentem, od 1896 członkiem rzeczywistym Akademii Umiejętności w Krakowie.

Obaj uczeni 5 kwietnia 1883 roku dokonali pierwszego w świecie skroplenia tlenu, a kilka dni potem, 13 kwietnia, skroplenia azotu, co było ważnym wydarzeniem w ówczesnym świecie naukowym. Potem zdołali zestalić dwutlenek węgla i alkohol za pomocą kaskadowej metody skraplania gazów pod zmniejszonym ciśnieniem.

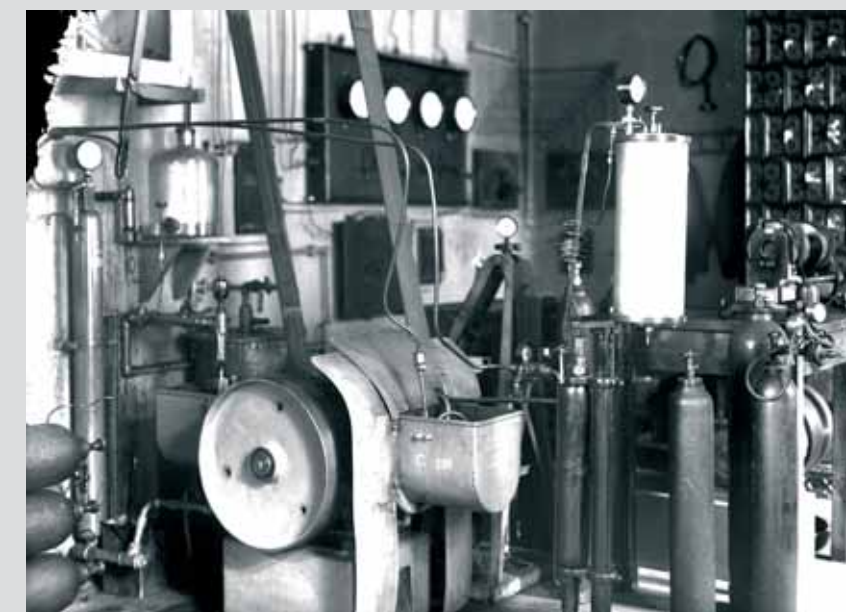
Profesor Karol Olszewski [trzeci z lewej] wśród współpracowników

Badacze zyskali bardzo dużą sławę naukową. Pochwały i zaszczyty płynęły do nich z różnych stron Europy. Dzięki ich badaniom Kraków był jednym z nielicznych ówczesnych ośrodków naukowych w Europie, w których osiągnęto temperatury poniżej -100 stopni Celsjusza.

Po śmierci Wróblewskiego – w następstwie nieszczęśliwego wypadku, jaki wydarzył się w jego pracowni – Karol Olszewski uznawany był za jeden z największych w świecie autorytetów w dziedzinie skraplania gazów. Przyczynił się do rozwoju rentgenografii. Pierwsze zdjęcie wykonał na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1896, rok po odkryciu dokonanym przez Wilhelma Röntgena.

W latach 1904 i 1913 był zgłaszany do Nagrody Nobla z dziedziny fizyki i chemii.

Nazwiskiem Wróblewskiego nazwano jeden z kraterów na Księżycu.

Aparatura do skraplania powietrza w laboratorium Instytutu Chemicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Było to sensacyjne odkrycie, które tym większe wywołało wrażenie, że zostało uzyskane środkami względnie prymitywnymi, w mieście leżącym z dala od centrów światowych.

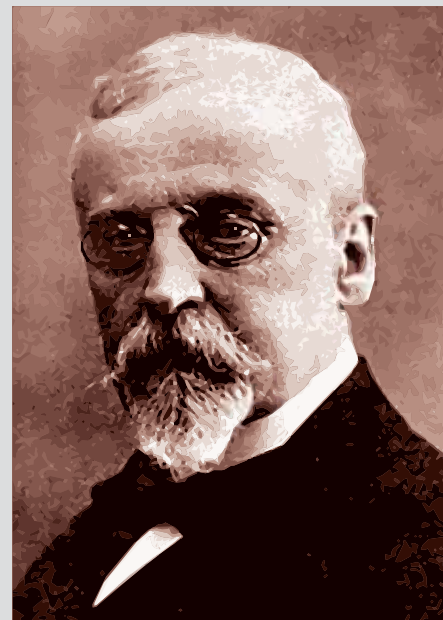
**Marian Smoluchowski,
profesor na Uniwersytecie Jagiellońskim,
o skropleniu składników powietrza przez obu fizyków, 1917**

HENRYK SIENKIEWICZ

HENRYK SIENKIEWICZ

* 5 MAJA 1846 W WOLI OKRZEJSKIEJ

† 15 LISTOPADA 1916 W VEVEY

Urodził się na Podlasiu w zubożałej rodzinie szlacheckiej herbu Oszyk.

Od 1858 mieszkał w Warszawie, gdzie kształcił się w trzech gimnazjach; maturę zdał eksternistycznie. W latach 1866–1871 studiował w Szkole Głównej Warszawskiej, lecz egzaminów końcowych nie złożył. Jako dziennikarz debiutował na łamach „Przeglądu Tygodniowego” (1869). W latach 1872–1887 współpracował z prasą warszawską: dwutygodnikiem „Niwa”, „Tygodnikiem Ilustrowanym” i „Gazetą Polską”, dla których pisał pod pseudonimem Litwos reportaże, felietony i recenzje.

Jego debiutancka powieść *Na marne* ukazała się w 1872 roku.

W 1876 roku razem ze swoją przyjaciółką Heleną Modrzejewską – znaną wówczas aktorką – wyjechał do Stanów Zjednoczonych, skąd wysyłał *Listy z podróży* oraz inne utwory związane z tematyką amerykańską. Publikowane w „Gazecie Polskiej”, przyniosły mu uznanie czytelników. Do Europy powrócił w 1878 roku.

W 1879 roku Sienkiewicz poznał Marię Szetkiewiczównę, która dwa lata później została jego żoną. Urodziło im się dwoje dzieci (Jadwiga i Henryk Józef). Po czterech latach małżeństwa Maria zmarła na gruźlicę.

W roku 1882 Sienkiewicz nawiązał współpracę z dziennikiem „Słowo”, w którym publikował swoją pierwszą wielką powieść historyczną – *Ogniem i mieczem*. Powieść ta oraz kolejne części Trylogii (*Potop*, *Pan Wołodyjowski*) przyniosły mu wielkie uznanie w polskim społeczeństwie i uczyniły z niego najpopularniejszego pisarza polskiego.

Henryk Sienkiewicz z dziećmi, Henrykiem Józefem i Jadwigą, nad Czarnym Stawem Gąsienicowym, 1897

Henryk Sienkiewicz i Kazimierz Pochwański na statku – ok. 1940, scena z obrazu Kazimierza Pochwańskiego [1855–1940]

**Biada narodom,
które kochają
więcej wolność
niż ojczyznę!**

**Henryk
Sienkiewicz**

W latach 1894–1895 publikował w warszawskiej „Gazecie Polskiej” powieść *Quo vadis*, która szybko zdobyła popularność na całym świecie. Została przetłumaczona na 57 języków i opublikowana w 70 krajach. W latach 1896–1900 Sienkiewicz pisał inną dużą powieść – *Krzyżacy*.

Z okazji jubileuszu 25-lecia pracy twórczej otrzymał od narodu majątek ziemski w Oblęgorku (1900).

W 1905 roku uhonorowany został Literacką Nagrodą Nobla. W przemówieniu wygłoszonym w Sztokholmie powiedział: „Głoszono ją umarłą, a oto jeden z tysięcznych dowodów, że ona żyje! [...] Głoszono ją niezdolną do myślenia i pracy, a oto dowód, że działa! [...] Głoszono ją podbitą, a oto nowy dowód, że umie zwyciężać!”

Po wybuchu I wojny światowej wyjechał do Szwajcarii. Osiadł w Vevey koło Lozanny, gdzie razem Ignacym Janem Paderewskim został założycielem Szwajcarskiego Komitetu Generalnego Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce.

Zmarł w Szwajcarii; jego prochy w 1924 roku uroczystie sprowadzono do Polski i pochowano w krypcie katedry Świętego Jana w Warszawie.

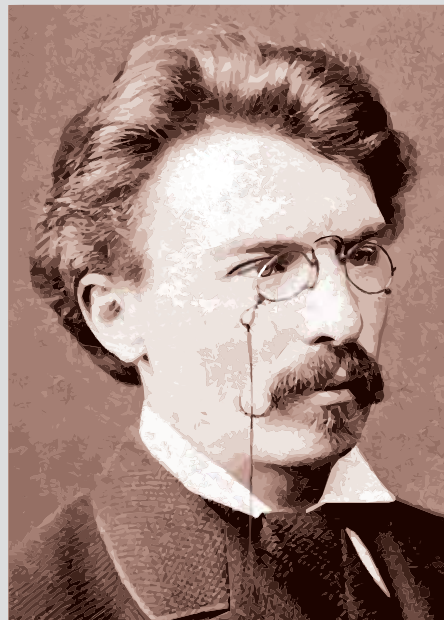
Sienkiewicz uratował duszę polską – i także stał się potężnym Tyrteuszem, który zbudził ją wiekową surmą z błęgiego snu duchowego zdrętwienia, umysłowej tępoty i zdechlizny, stał się jej wybawicielem z grzędawiska starczego marazmu i materialistycznego kretynizmu.

Stanisław Przybyszewski

Pomnik Henryka Sienkiewicza we wsi Okrzeja w województwie lubelskim, odsłonięty w roku 1980

WŁADYSŁAW BEŁZA

WŁADYSŁAW BEŁZA

* 17 PAŹDZIERNIKA 1847 W WARSZAWIE

† 29 STYCZNIA 1913 WE LWOWIE

Był synem Józefa i Augusty Bogumiły Teofili Ostrowskiej. Ojciec naukowo zajmował się chemią, ukończył też filozofię, prawo i administrację.

Uczył się w gimnazjum rządowym w Warszawie. W roku 1865 wstąpił lub został powołany z poboru do armii rosyjskiej, rozpoczynając służbę

junkierską w szkole oficerskiej w Kazaniu. Po roku uzyskał zwolnienie ze służby, wrócił do Warszawy i rozpoczął dwuletnie studia literackie w Szkole Głównej Warszawskiej.

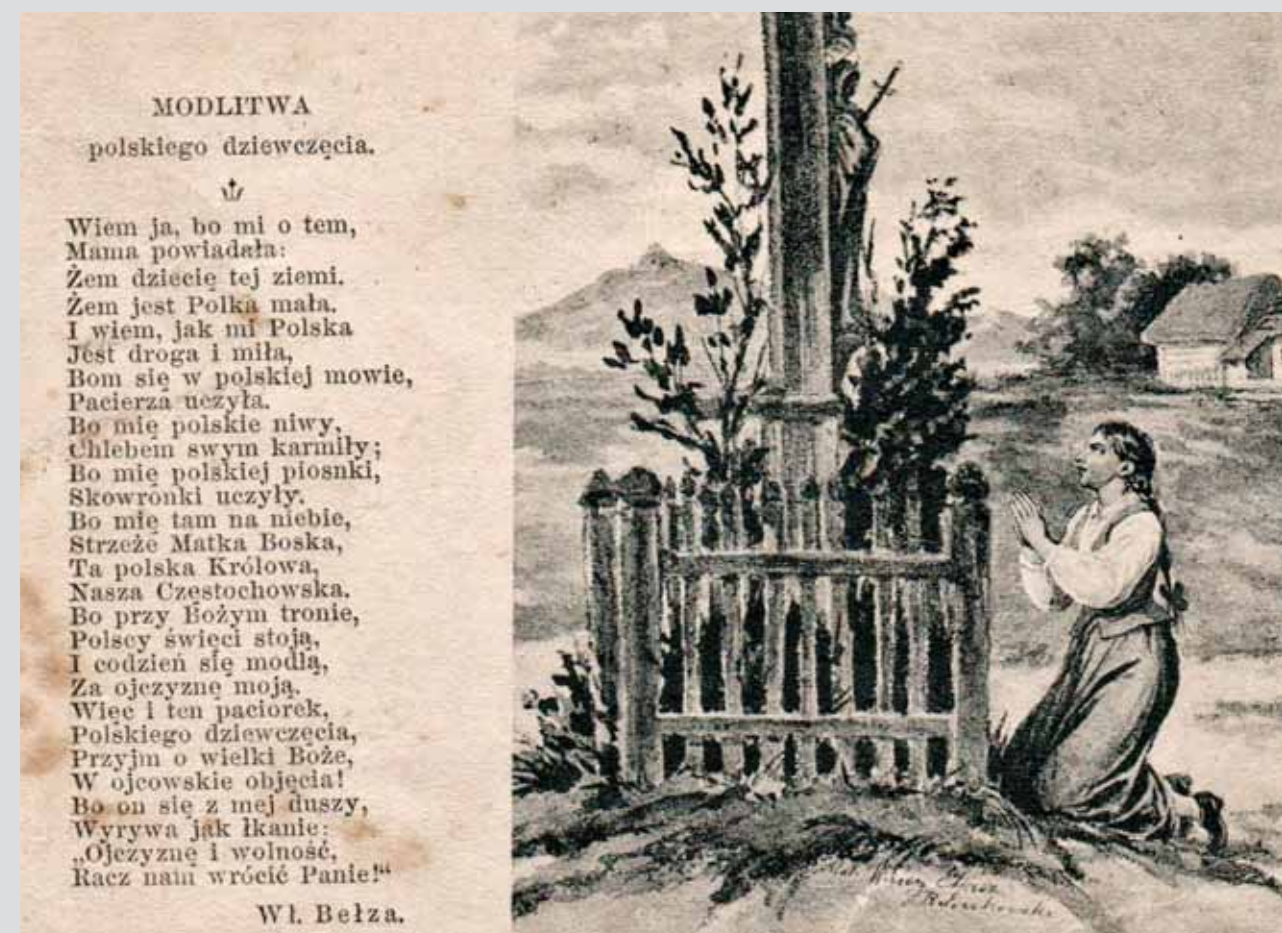
Podczas studiów pisał do warszawskich tygodników „Przyjaciel Dzieci” oraz „Przegląd Tygodniowy”. Jego debiutem poetyckim był wiersz *Deszczyk wiosenny* (1863). Cztery lata później wydał swój debiutancki tom *Podarek dla grzecznych dzieci*.

Od roku 1868 mieszkał w Krakowie, gdzie zaprzyjaźnił się z poetą Wincentym Polem. To dzięki niemu ukazał się drugi tom Władysława Bełzy, *Abecadlnik w wierszykach dla dzieci polskich*.

Po zagranicznych wояżach (Wenecja, Padwa, Zurych i Paryż) zamieszkał w Poznaniu (w zaborze pruskim), gdzie z Edmundem Callierem, Klemensem Kanteckim i Władysławem Ordonem założył „Tygodnik Wielkopolski” oraz pismo dziecięce „Promyk”. W 1871 roku, za krytykę administracji pruskiej, starającej się germanizować Polaków, dostał nakaz opuszczenia granic państwa pruskiego.

Osiadł we Lwowie, gdzie ożenił się z Marią z patrycjuszowskiego lwowskiego rodu Ostrowskich. Mieli jedną córkę, która zmarła wkrótce po narodzinach.

Zaangażował się w upowszechnianie czytelnictwa polskich książek. Od roku 1882 pracował w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Lwowie. Rok później razem z Józefem Ignacym Kraszewskim i Antonim Małeckim założył stowarzyszenie oświatowo-wydawnicze Macierz Szkolna, które do wybuchu I wojny światowej w 1914 roku wydało 1,5 mln książek, w tym 180-tysięczny nakład *Pana Tadeusza*. Macierz Szkolna była pierwszą organizacją na terytorium dawnej Rzeczypospolitej, która szerzyła oświatę przez wydawanie tanich książek.

Władysław Bełza uczył dzieci kochać Polskę, myśleć i czuć po polsku; na zdjęciu karta z wierszem *Modlitwa polskiego dziewczęcia*

W 1886 razem z gronem lwowskich uczonych, literatów i miłośników literatury założył Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, które wydawało „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, poświęcony badaniu życia i twórczości poety. Pisał artykuły dotyczące współczesnej literatury ojczystej do dwutomowej popularnej publikacji *Encyklopedia. Zbiór wiadomości z wszystkich gałęzi wiedzy*, opracowanej w latach 1898–1907.

Władysław Bełza, poeta neoromantyczny, nazywany był piewą polskości. Wydał zbiory wierszy *Z wiosny*, *Pieśni liryczne*, *Z doli i niedoli*, napisał jednoaktówkę *Emancypantka*, dramat *Kacper Karliński* oraz poemat *Zamek grójecki*. Wiersze pisane w tonie patriotyczno-wychowawczym były adresowane do dzieci i młodzieży. W roku 1900 napisał swój najbardziej znany wiersz *Katechizm polskiego dziecka*, który został wydany w tomiku o tym samym tytule.

Pochowany został w Alei Zasłużonych na lwowskim Cmentarzu Łyczakowskim.

Jest patronem skweru we Wrocławiu, jego pomnik znajduje się w Iwoniczu-Zdroju.

- Kto ty jesteś?
- Polak mały.
- Jaki znak twój?
- Orzeł biały.
- Gdzie ty mieszkasz?
- Między swemi.
- W jakim kraju?
- W polskiej ziemi.
- Czym ta ziemia?
- Mą ojczyzną.
- Czym zdobyta?
- Krwią i blizną.
- Czy ją kochasz?
- Kocham szczerze.
- A w co wierzysz?
- W Polskę wierzę!
- Coś ty dla niej?
- Wdzięczne dziecię.
- Coś jej winien?
- Oddać życie.

Władysław Bełza,
Katechizm polskiego dziecka

A więc ucz się polska młodzi,
Nie schodź nigdy z drogi cnoty!
Może w tobie Bóg odrodzi,
Zygmuntowski wiek nasz złoty!

Władysław Bełza,
Do dzieci

BŁ. JAN BEYZYM

BŁ. JAN BEYZYM

* 15 MAJA 1850 W BEYZYMACH WIELKICH
† 2 PAŹDZIERNIKA 1912 NA MADAGASKARZE

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu własnego. Był najstarszym z pięciorga dzieci Jana i Olgi Stadnickiej. Ojciec za udział w powstaniu styczniowym (1863–1864) został skazany zaocznie na karę śmierci, a dwór rodzinny w Onackowcach na Wołyniu został spalony przez Kozaków.

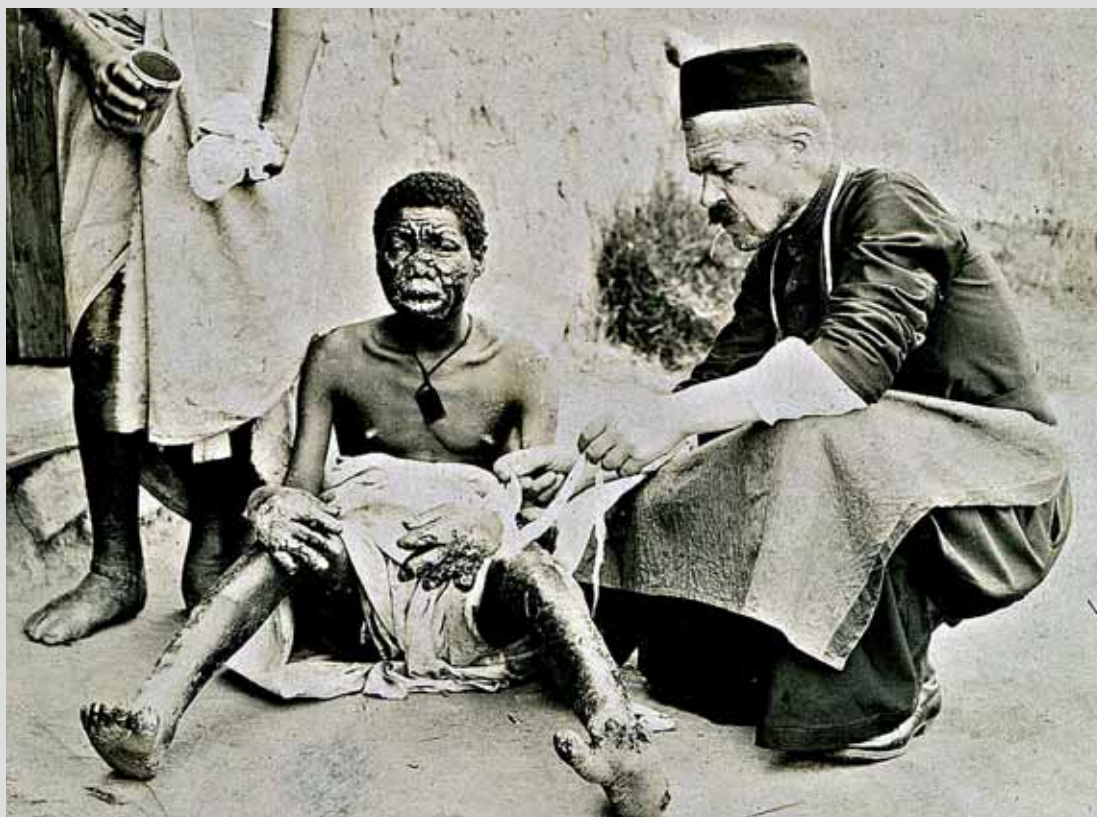
Matka wraz z dziećmi przeniosła się do Kijowa. Ojciec potajemnie przedostał się do Galicji i osiadł w Porudnem koło Jaworowa u swoich krewnych; z rodziną kontaktować się nie mógł.

Jan ukończył II Gimnazjum w Kijowie (1872). Następnie wyjechał do Porudna, by spotkać się z ojcem i poinformować go, że chce zostać kapłanem. Rok później wstąpił do zakonu jezuitów w Starej Wsi. Tam, po dwuletnim nowicjacie, studiach humanistycznych i filozoficznych oraz studiach teologicznych w Krakowie, przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa Albina Dunajewskiego (1881).

Pracował jako wychowawca w konwiktach w Tarnopolu, następnie był wychowawcą młodzieży w gimnazjum ojców jezuitów w Chyrowie.

Przez swoje czyny miłosierdzia wobec ludzi opuszczonych i wzgardzonych dawał niezwykle świadectwo Ewangelii.

Jan Paweł II,
18 sierpnia 2002

Ojciec Jan Beyzym opatruje rany trędowatemu w schronisku Ambahivoraca, 1899–1902

W roku 1898 jako misjonarz wyjechał na Madagaskar, by służyć trędowatym. W schronisku Ambahivoraca – do którego został skierowany – przebywało 150 chorych, pozbawionych opieki medycznej, którzy częściej tam umierali z głodu niż w następstwie choroby. Katolicy i poganie, mężczyźni, kobiety, dzieci, stłoczeni razem jak zwierzęta – tak opisał schronisko dla trędowatych. I tym opuszczonym, chorym i głodnym, wyrzuconym poza nawias społeczeństwa, tym najbardziej nieszczęśliwym z nieszczęśliwych, oddał ojciec Beyzym wszystkie swoje siły, zdolności i serce. Zamieszkał wśród nich, by opiekować się nimi dniem i nocą. W ciągu niespełna czterech lat rozbudował schronisko. Zbierał jałmużnę, by ich nakarmić i uratować przed śmiercią głodową.

Szpital dla trędowatych w Maranie, zdjęcie współczesne

Pod koniec września 1902 roku rząd zlikwidował schronisko Ambahivoraca. Ojciec Beyzym wyruszył pieszo do odległej o prawie 400 kilometrów Marany. Tam z ofiar zebranych głównie wśród rodaków z kraju (Galicji) i na emigracji wybudował pierwszy w historii misji na Madagaskarze szpital dla trędowatych. W tym czasie przygotował słownik polsko-malgaski. Zmarł z wyczerpania surowym trybem życia i pracą ponad ludzkie siły.

Ojciec Beyzym stworzył pionierskie dzieło, które istnieje do dziś. W głównym ołtarzu szpitalnej kaplicy znajduje się kopia obrazu Matki Bożej Częstochowskiej.

18 sierpnia 2002 roku na krakowskich Błoniach Jan Paweł II zaliczył ojca Jana Beyzyma do grona błogosławionych Kościoła katolickiego.

Dziś się dowiedziałem, że i rząd, i krajowcy nie uważają trędowatych za ludzi, tylko za jakieś wyrzutki społeczeństwa ludzkiego. Wypędzają ich z miast i wsi, niech idą, gdzie chcą, byleby nie byli między zdrowymi – u nich trędowaty, to trędowaty, ale nie człowiek. Wielu z tych nieszczęśliwych włóczy się po bezludnych miejscach, póki mogą, aż wreszcie wycieńczeni padają i giną z głodu, przy drogach wielu żebrze, ale mało kto da jaką jałmużnę, wszyscy od nich uciekają.

ojciec Jan Beyzym,
13 kwietnia 1899

Medalion upamiętniający 100. rocznicę otwarcia szpitala dla trędowatych w Maranie na Madagaskarze (1911–2011) oraz 100. rocznicę śmierci budowniczego tego szpitala, błogosławionego Ks. Jana Beyzyma SI

WŁADYSŁAW ZAMOYSKI

WŁADYSŁAW ZAMOYSKI

* 18 LISTOPADA 1853 W PARYŻU

† 3 PAŹDZIERNIKA 1924 W KÓRNIKU

Pochodził z arystokratycznej rodziny. Ojciec, Władysław, walczył w powstaniu listopadowym w stopniu pułkownika, był polskim działaczem emigracyjnym, matka to Jadwiga z Działyńskich.

Zdał maturę w Paryżu, po czym służył w armii francuskiej, uzyskując stopień podporucznika. Był członkiem francuskiej misji rządowej na Wystawę Powszechną w Sydney.

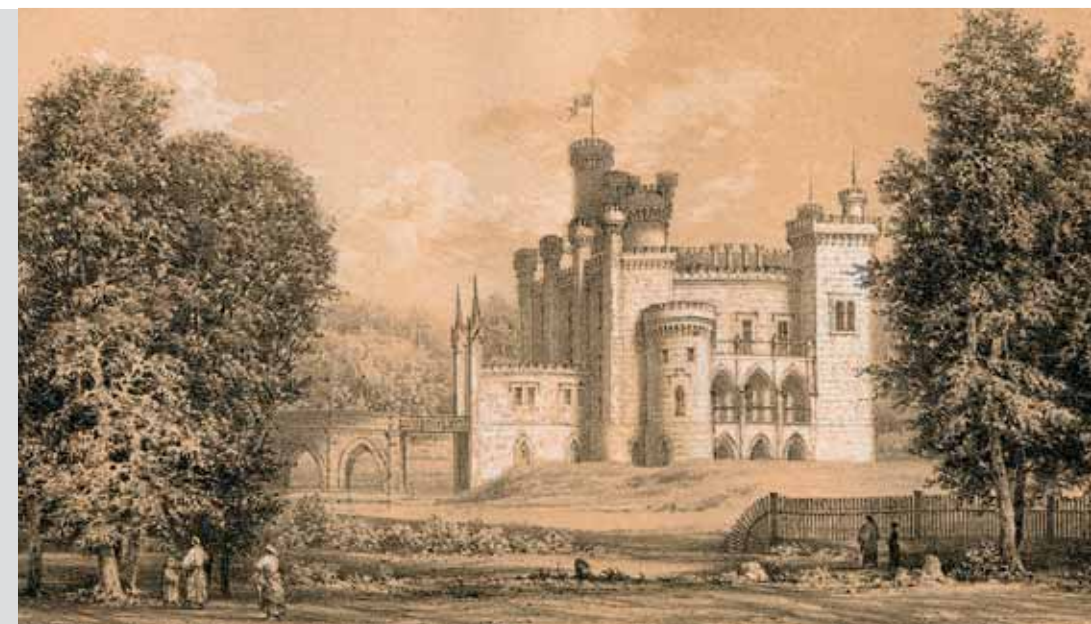
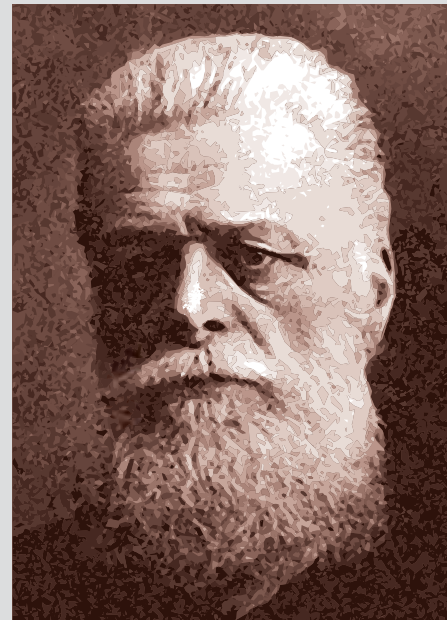
Po śmierci wuja, Jana Działyńskiego (1880), odziedziczył położone w Wielkopolsce dobra kórnickie. Po ich objęciu rozpoczął działalność społeczno-gospodarczą. Wykupywał majątki polskie zagrożone przejęciem przez Niemców, wspierał matkę w organizacji Szkoły Domowej Pracy Kobiet, zwanej Zakładem Kórnickim.

W roku 1885 Władysław – jako obywatel francuski – został zmuszony do wyjazdu z matką i siostrą z państwa pruskiego. Na zaproszenie krewnego – Andrzeja Zamoyskiego, zamieszkał w Galicji.

W roku 1889 z myślą o ratowaniu lasów tatrzańskich (by nie wpadły w obce ręce) nabył na licytacji w Nowym Sączu dobra zakopiańskie z okolicami Morskiego Oka. Olbrzymim wysiłkiem

Władysław Zamoyski podczas wycieczki w Tatry

Zamek Kórnik, siedziba Tytusa i Celestyny Działyńskich, drzeworyt, 1880

Pomnik Władysława Zamoyskiego w Zakopanem, autorstwa zakopiańskiego rzeźbiarza Michała Gąsienicy-Szostaka

i w krótkim czasie zalesił ogołocone z drzew zbocza górskie, zaprowadził racjonalną gospodarkę leśną i ochronę przyrody.

Podczas konfliktu polsko-węgierskiego o przebieg granicy między Galicją a Węgrami doprowadził do powołania w roku 1901 w Grazu Międzynarodowego Sądu Rozjemczego ds. ustalenia granicy w Tatrach. W 1902 uzyskał wyrok włączający okolice Morskiego Oka w granice ziem polskich, tym samym kończąc spór o ziemie tatrzańskie. Po I wojnie światowej granica ta stała się podstawą do wytyczenia granicy polsko-czechosłowackiej.

Zamoyski należał do Towarzystwa Tatrzańskiego i Sokoła.

Przyczynił się do zbudowania linii kolejowej Chabówka-Zakopane oraz szosy do Zakopanego, jego zasługą jest też pierwsza zakopiańska elektrownia, ujęcia wody i początki wodociągów.

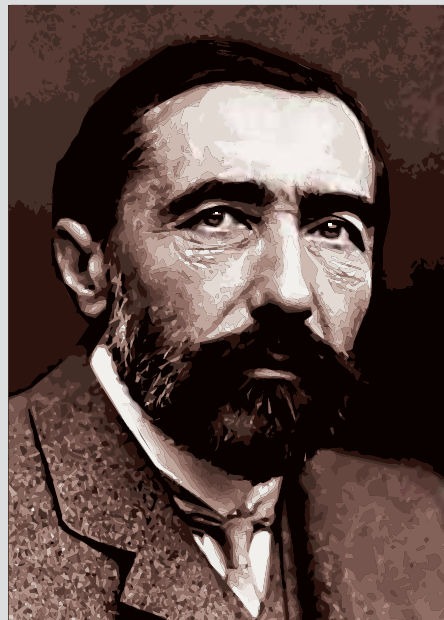
W 1924 roku Zamoyski założył Fundację „Zakłady Kórnickie” i przekazał wszystko – Kórnik i Tatry z Zakopanem – narodowi polskiemu.

Pochowany został w podziemiach kościoła w Kórniku w krypcie rodu Zamoyskich.

Majątku, jaki mi Bóg w ręce oddał, nigdy nie uważałem za własność moją, lecz za własność Polski, w czasowym moim posiadaniu; własność, z której mi uronić niczego nie wolno, która Ojczyźnie jedynie, a nie mnie ma służyć. [...] Jedno miałem pragnienie gorące, by wysiłki były skuteczne, a pomoc dana zmarnowaną nie została. Nie chodzi tu o mnie, boć mnie niewiele potrzeba, ale o krzywdę wyrządzoną sprawie publicznej, której służyć i służyć ma wszystko, czym rozporządzam.

**Władysław Zamoyski,
z listu do Zofii Broel Platerowej**

JOSEPH CONRAD (JÓZEF KONRAD KORZENIOWSKI)

JOSEPH CONRAD (JÓZEF KONRAD KORZENIOWSKI)

* 3 GRUDNIA 1857 W BERDYCZOWIE
† 3 SIERPNIA 1924 W BISHOPSBOURNE

Był przedstawicielem rodziny o tradycji powstańczej – jego ojciec Apolonia Korzeniowski herbu Nałęcz należał do grona konspiratorów sprzed powstania styczniowego (1863–1864), zaś wuj był jednym z jego przywódców. Matka, Ewelina z Bobrowskich, i ojciec zostali skazani na zesłanie do

Wołogdy, w północnej Rosji.

Uczył się w gimnazjach w Krakowie i Lwowie, jednak szkół tych nie ukończył. Od roku 1874 pracował jako marynarz we Francji – pływał na Martynikę, Karaiby i do Ameryki Południowej. Od 1878 roku służył w brytyjskiej marynarce handlowej. W 1886 uzyskał obywatelstwo brytyjskie oraz stopień kapitana. Pływał między Australią a Azją. W 1890 roku przebywał w Afryce, skąd w styczniu 1891, chory i wycieńczony, powrócił do Europy. W latach 1891–1893 jako pierwszy oficer pływał między innymi do Australii. W roku 1894 uzyskał zwolnienie z marynarki.

W tym samym roku debiutował powieścią *Szaleństwo Almayera*. W swojej twórczości opisywał kraje egzotyczne.

W ciągu następnych 30 lat napisał jeszcze 14 powieści i 8 tomów opowiadań. Zasłynął jako pisarz morski i takie utwory jak *Murzyn z załogi „Narcyza”* i *Tajfun* są uważane za czołowe osiągnięcia literatury marynistycznej. Nikt tak wspaniale jak Conrad nie potrafił pisać o zdradliwych urokach morza i o ciężkiej pracy marynarzy.

Angielscy krytycy – wszak istotnie jestem pisarzem angielskim – mówiąc o mnie, zawsze dodają, że jest we mnie coś niezrozumiałego, niepojętego, nieuchwytnego. Wy jedni to nieuchwytność uchwycić możecie, niepojęte pojąć. To jest polskość. Polskość, którą wzięłem do dzieł swoich przez Mickiewicza i Słowackiego.

Joseph Conrad,
„Tygodnik Ilustrowany”, 1914

Bark „Otago” – statek handlowy, drobnicowiec, konstrukcji żelaznej, nitowanej, jedyny żaglowiec prowadzony przez Józefa Konrada Korzeniowskiego jako kapitana [1888–1889]

Większość jego twórczości oraz opisywanych bohaterów wzorowana była na zdarzeniach i postaciach, które znał (lub tych, o których słyszał) w czasie służby w marynarce.

Najbardziej znaną, zwłaszcza w Polsce, powieścią Conrada jest *Lord Jim*, opowiadająca o oficerze marynarki, który opuścił powierzony mu statek; rzecz o utraconym i odzyskanym honorze. Ukazała się w roku 1900 i jest jednym z kluczowych dzieł światowej prozy XX wieku.

Choć Conrad jest uznawany za jednego z największych stylistów w angielskiej literaturze, do końca życia mówił po angielsku z polskim akcentem. Mimo to wywarł wpływ na twórczość wielu pisarzy XX wieku, takich jak Francis Scott Fitzgerald czy William Faulkner.

Powieści Conrada rozgrywały się przeważnie na morzu, wśród marynarzy oraz egzotycznej scenarii Oceanu Indyjskiego. Te specyficzne warunki życia były tłem dla rozważań na temat granic moralnych i etycznych. Jego twórczość pozostaje zjawiskiem odosobnionym w literaturze światowej, łącząc w sobie nurt romantyzmu z pozytywizmem i symbolizmem z impresjonizmem.

Pod koniec życia pisarz zamierzał powrócić na stałe do Polski, lecz zbyt wiele spraw wiązało go z Anglią.

W 1998 roku wydawnictwo Modern Library umieściło cztery dzieła Conrada na liście stu najlepszych powieści anglojęzycznych XX wieku.

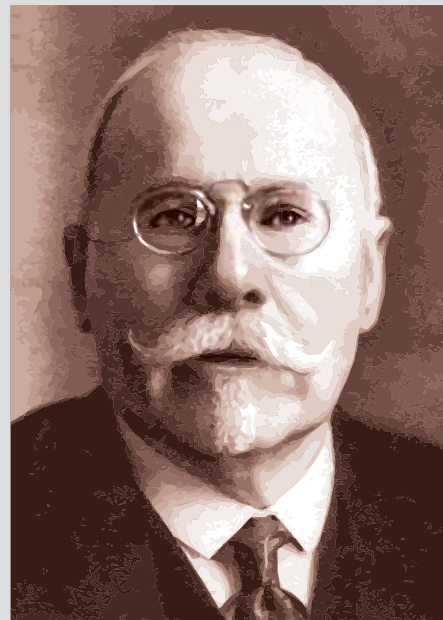
Biada człowiekowi, którego serce nie nauczyło się za młodu ufać, kochać – i pokładać w życiu nadzieję!

Joseph Conrad

Złota moneta kolekcjonerska 200 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Józefa Konrada Korzeniowskiego ps. Joseph Conrad

WACŁAW SIEROSZEWSKI

WACŁAW SIEROSZEWSKI

* 24 SIERPNI 1858 w Wólce Kozłowskiej

† 20 KWIETNIA 1945 w PIASECZNI

Jego dziad walczył pod Samosierrą (1802). Ojciec, Leopold, brał udział w powstaniu styczniowym (1863–1864). Za działalność w konspiracyjnej organizacji młodzieżowej młody Wacław został wyrzucony z gimnazjum. Związał się z ruchem socjalistycznym,

za co w 1878 roku trafił do X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. W tym samym roku został zesłany na Syberię za redagowanie nielegalnej więziennej gazetki i udział w buncie więźniów.

W 1880 przybył do Wierchojańska, gdzie spędził trzy lata, zajmując się głównie prowadzeniem warsztatu kowalskiego, myślistwem oraz wyrobem biżuterii. W maju tego roku ożenił się z dwudziestoletnią Jakutką, Ariną Czelbą-Kysą. Dwukrotnie podejmował nieudane próby ucieczki. W obu przypadkach współorganizatorką była żona Sieroszewskiego.

W trakcie zesłania zebrał materiały etnograficzne dotyczące Jakutów. Jego książka dotycząca tej problematyki zdobyła nagrodę Cesarskiego Towarzystwa Geograficznego, a sam Sieroszewski uzyskał zgodę na powrót do kraju.

W 1900 roku aresztowany przez władze rosyjskie i wydalony z terenu Królestwa Polskiego, dzięki poparciu Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego w latach 1903–1904 odbył wyprawę na Daleki Wschód Rosji i na Wyspy Japońskie. Przez Koreę, Chiny, Cejlon i Egipt powrócił do Warszawy.

W czasie rewolucji 1905 roku więziony przez władze rosyjskie, później mieszkał w Galicji i w Paryżu. Związany z ruchem niepodległościowym, w czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich walczących u boku Austro-Węgier. Potem był działaczem politycznym obozu niepodległościowego. W listopadzie 1918 roku został ministrem w lewicowym Tymczasowym Rządzie Republiki Polskiej w Lublinie.

W niepodległej Polsce był pisarzem, w latach 1927–1930 prezesem Związku Zawodowego Literatów Polskich, członkiem Polskiej Akademii Literatury oraz senatorem RP (1935–1938).

Oficerowie Legionów, Zakopane, 16 grudnia 1914. Od lewej: Tytus Czaki, Wacław Sieroszewski, Józef Piłsudski, Tadeusz Kasprzycki, Walery Sławek

Był popularny jako powieściopisarz i autor nowel o życiu na Dalekim Wschodzie, a także kilku książek o charakterze naukowym, opisujących Jakutów, Koreańczyków czy Ajnów. Sieroszewski nie patrzył na krajowców, tak jak zwykli to często czynić antropolodzy z krajów kolonizatorskich; nawiązywał z nimi przyjaźnie, zawierał znajomości, nawet założył rodzinę, udało mu się więc poznać od wewnątrz społeczeństwa, które opisywał.

Był współautorem scenariuszy do czterech filmów, między innymi *Na Sybir* i *Rok 1914*.

Wśród ludów obcych, w świątyniach cudzych nauczylibyśmy się szanować siebie samych, i zobaczylibyśmy, że krew i łzy wszędzie mają ten sam blask i kolor... [...] Naówczas wrócilibyśmy lepsi i silniejsi, aby znów podstawić wygojone barki pod ciężar istnienia, co musi być wciąż wtaczany do góry.

Wacław Sieroszewski,
Na daleki wschód. Kartki z podróży, 1904

Pomnik Wacława Sieroszewskiego w Jakucku

To nic, że obecnie trzeba walczyć, przelewać krew swoją i cudzą... Wojny i rewolucje są jak tajfuny, które odświeżają zastale nad bagnami powietrze!

Wacław Sieroszewski

LUDWIK ZAMENHOF

LUDWIK ZAMENHOF

* 15 GRUDNIA 1859 W BIAŁYMSTOKU

† 14 KWIETNIA 1917 W WARSZAWIE

Pochodził z rodziny żydowskiej. Jego rodzicami byli Markus i Rozalia z domu Sofer. W jego domu mówiło się w języku jidysz. Uczył się w białostockim chederze i od jesieni 1869 roku uczęszczał do miejscowego gimnazjum. Studiował medycynę w Moskwie i Warszawie, gdzie uzyskał dyplom; pracował jako lekarz okulista.

Jego prawdziwą pasją były języki; biegle władał polskim, jidysz, rosyjskim, niemieckim, francuskim, angielskim, łaciną i greką. Idealistycznie wierzył, że jeden uniwersalny język da ludziom możliwość lepszego porozumiewania się i zapobiegania konfliktom.

W roku 1887, po kilkuletnich badaniach lingwistycznych, Zamenhof wydał pierwszy podręcznik do nauki języka międzynarodowego *Lingvo Internacia* pod pseudonimem Doktoro Esperanto, co znaczyło „Doktor, który wierzy”. Z czasem esperanto przyjęło się jako nazwa samego języka.

W tym samym roku poślubił Klarę Sibernik. By zapewnić jej byt, pracował jako lekarz okulista, jednocześnie w kolejnych latach propagował swój ambitny projekt.

Język esperanto zdobył dość dużą popularność dzięki swej prostocie i użyteczności. W różnych krajach Europy zaczęły powstawać klu-

by esperanckie, a w roku 1905 odbył się pierwszy Światowy Kongres Esperanto. Kongresy odbywały się corocznie, niemal nieprzerwanie (z wyjątkiem lat I i II wojny światowej), co roku w innym kraju. W roku 2009, z okazji 150. rocznicy urodzin twórcy esperanto – dr. Ludwika Zamenhofa, Kongres odbył się w jego rodzinnym mieście – Białymstoku.

Twórca esperanto rzekł się wszelkich należnych mu praw, oddając język na użytek całej ludzkości. Jednak po latach

Ludwik Zamenhof w warszawskim gabinecie

Pomnik młodego Ludwika Zamenhofa w Białymstoku, odsłonięty 14 kwietnia 2019

się okazało, że język esperanto nie spełnił swej funkcji – nie upowszechnił się, a jego miejsce zajął język angielski. Szlachetna idea się nie sprawdziła.

Zamenhof był ośmiokrotnie nominowany do Pokojowej Nagrody Nobla.

Jego nazwisko nosi planetoida między Jowiszem a Marsem. W Polsce jest patronem Uniwersyteckiego Dziecięcego Szpitala Klinicznego w Białymstoku oraz wielu ulic i placów na całym świecie.

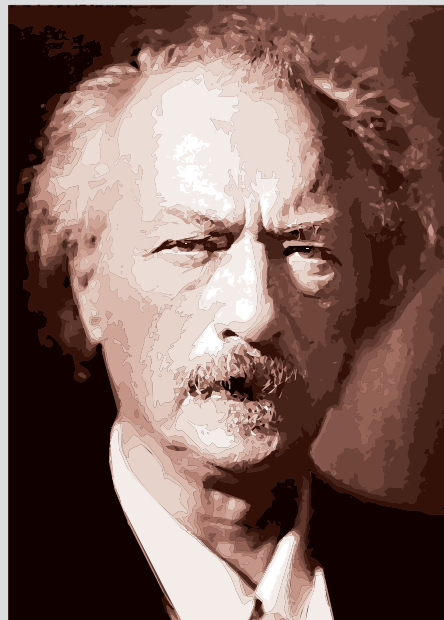
W razie, gdybyście koniecznie musieli mówić o mojej osobie, możecie mnie nazywać „synem polskiej ziemi” (nikt bowiem nie może zaprzeczyć, że ziemia, w której spoczywają oboje moi rodzice i na której stale pracuję i zamierzam pracować do śmierci, jest moim domem, choć nie jestem nacjonalistą), lecz nie nazywajcie mnie „Polakiem”, aby nie mówiono, że – dla przyjmowania zaszczytów – nałożyłem maskę narodu, do którego nie należę.

**Ludwik Zamenhof,
z listu do Komitetu Organizacyjnego 8. Światowego Kongresu Esperantystów w Krakowie, 1912**

Uczestnicy I Światowego Kongresu Esperanto, 7 sierpnia 1905

IGNACY JAN PADEREWSKI

IGNACY JAN PADEREWSKI

* 18 LISTOPADA 1860 W KURYŁÓWCE

† 29 CZERWCA 1941 W NOWYM JORKU

Urodził się w patriotycznej rodzinie. W latach 1872–1878 kształcił się w Warszawskim Instytucie Muzycznym; naukę kontynuował w Berlinie i Wiedniu.

Pierwszy duży koncert w paryskiej Salle Érard w roku 1888 zapoczątkował wielką karierę Paderewskiego – pianisty i kompozytora.

Artysta występował na wszystkich kontynentach. Nazywany był „największym ze wszystkich”, „mistrzem”, „królem pianistów”, „czarodziejem klawiatury”.

Działalność polityczną rozpoczął w 1908 roku, zlecając wykonanie pomnika upamiętniającego zwycięstwo polskiego oręża pod Grunwaldem. Uroczystość jego odsłonięcia w 500. rocznicę bitwy zgromadziła w Krakowie 150 tysięcy gości i licznych mieszkańców Krakowa.

W czasie I wojny światowej, wykorzystując swoją popularność na Zachodzie, Paderewski prowadził działalność dyplomatyczną na rzecz niepodległości Polski. Zbierał fundusze na pomoc ofiarom wojny w ojczyźnie. W roku 1915 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie zagrał ponad 300 koncertów, na których apelował o pomoc dla walczących o niepodległość Polaków. Spotkał się

z prezydentem Thomasem Woodrowem Wilsonem, któremu w styczniu 1917 roku przekazał memoriał dotyczący konieczności odbudowy Polski. W efekcie tych starań prezydent Wilson 8 stycznia 1918 roku w orędziu pokojowym uznał kwestię niepodległości Polski za jeden z warunków przyszłego pokoju w Europie.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, 26 grudnia 1918 roku, Paderewski przybył do administrowanego przez Niemców Poznania, co stało się impulsem do wybuchu zwycięskiego powstania wielkopolskiego. 1 stycznia 1919 roku dotarł do Warszawy, gdzie witało go 300 tysięcy osób. Naczelnik Józef Piłsudski powierzył mu stanowisko premiera, tekę ministra spraw zagranicznych oraz delegata polskiego na konferencję pokojową w Paryżu (z Romanem Dmowskim, 26 czerwca 1919 roku podpisał traktat wersalski).

Stronnicтво powinno być jedno – Polska, i temu jednemu służyć będę do śmierci. Żadne stronnicтво z osobna nie odbuduje Ojczyzny – odbudują ją wszyscy, a podstawa główna to robotnik i lud.

Ignacy Jan Paderewski, z przemówienia do warszawiaków, 1 stycznia 1919

Ignacy Jan Paderewski podczas uroczystości odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie; mottem były słowa „Pracjom na chwałę, braciom na otuchę”, 15 lipca 1910

Popiersie Ignacego Jana Paderewskiego angielskiego rzeźbiarza Alfreda Gilberta [1854–1934] w Victoria and Albert Museum

W grudniu 1919 roku Paderewski podał się do dymisji, wyjechał do Szwajcarii, ale nadal reprezentował Polskę przy Radzie Ambasadorów i pozostał delegatem do Ligi Narodów. W 1921 roku opuścił Europę, udał się do Stanów Zjednoczonych, gdzie koncertował, głównie w celach charytatywnych.

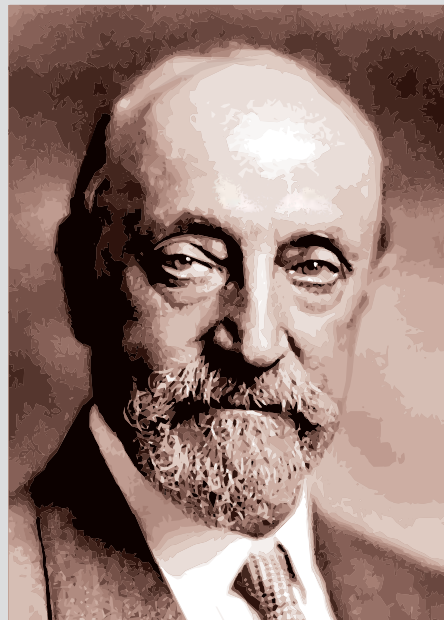
Po wybuchu II wojny światowej objął stanowisko przewodniczącego Rady Narodowej RP. W sierpniu 1940 roku wyjechał do Stanów Zjednoczonych z misją uzyskania pomocy dla Polski.

Umarł w Nowym Jorku w 1941 roku; pochowany został na cmentarzu wojskowym Arlington w Waszyngtonie. W 1992 jego prochy zostały sprowadzone do Polski i złożone w archikatedrze Świętego Jana w Warszawie.

Dzieło, na które patrzymy, nie powstało z nienawiści. Zrodziła je miłość głęboka Ojczyzny, nie tylko w jej minionej wielkości i dzisiejszej niemocy, lecz i w jej jasnej, silnej przyszłości. Zrodziła je miłość i wdzięczność dla tych przodków naszych, co nie po łup, nie po zdobycz szli na pole walki, ale w obronie dobrej, słusznej sprawy zwycięskiego dobyli oręża [...] Pragniemy gorąco, by każdy Polak i Litwin każdy, z dawnych dzielnic Ojczyzny, czy zza Oceanu, spoglądali na ten pomnik jako na znak wspólnej przeszłości, świadectwo wspólnej chwały, zapowiedź lepszych czasów, jako na część własnej, wiarą silnej duszy [...] Prastarej, ukochanej stolicy naszej oddajemy to dzieło we władanie wieczyste.

Ignacy Jan Paderewski – fundator pomnika, Kraków, 15 lipca 1910

RUDOLF MODRZEJEWSKI

RUDOLF MODRZEJEWSKI

* 27 STYCZNIA 1861 W BOCHNI

† 26 CZERWCA 1940 W LOS ANGELES

Był synem wybitnej polskiej aktorki Heleny Modrzejewskiej. Pierwsze lata życia spędził głównie w aktorskich garderobach i za kulisami scen teatrów prowincjonalnych, na których występowała jego matka. Wraz z matką i jej mężem, Karolem Chłapowskim, szlachcicem z Wielkopolski, w wieku 15 lat wyjechał do Stanów Zjednoczonych.

W roku 1881 dostał się do słynnej paryskiej École nationale des ponts et chaussées (Państwowej Szkoły Dróg i Mostów), którą ukończył z wyróżnieniem.

W latach 1884–1885 często przyjeżdżał do Krakowa do rodziny. Podczas jednej z wizyt zaręczył się ze swą daleką kuzynką Felicją Benda. Ich ślub odbył się 28 grudnia 1885 roku w kościele polskim pod wezwaniem Świętego Stanisława w Nowym Jorku. Mieli dwóch synów, Feliksa i Karola – obaj poszli w ślady ojca i zostali inżynierami – oraz najmłodszą córkę Marylkę, znaną potem malarzką Modjeską Pattison.

Po powrocie do Ameryki dostał pierwszą pracę jako inżynier u wybitnego konstruktora mostów George'a S. Morisona, ojca budownictwa mostów amerykańskich. W roku 1893 założył w Chicago własne biuro projektowe, istniejące do dziś pod nazwą Modjeski & Masters. W 1911 obronił doktorat na Illinois State University.

Był światowej sławy inżynierem, budowniczym linii kolejowych i mostów, pionierem w budownictwie mostów wiszących. Zbudował prawie 40 mostów na największych rzekach Ameryki Północnej (wśród nich San Francisco – Oakland Bay Bridge, łączący San Francisco przez zatokę

Bay Bridge, łączący San Francisco z Oakland, otwarty w 1936

o tej samej nazwie). Odegrał znaczącą rolę jako wychowawca następnych pokoleń amerykańskich konstruktorów i budowniczych mostów. Był pionierem praktycznego zastosowania w budowie mostów wiszących sprężystych pylonów stalowych. Ciężar mostów w tej konstrukcji w znacznej mierze wisiał nad wodą, zamiast opierać się na podporach.

W roku 1903 Rudolf Modrzejewski został uznany przez prasę amerykańską za najwybitniejszego specjalistę w dziedzinie budowy mostów; w roku 1929 otrzymał John Fritz Gold Medal, najwyższe amerykańskie odznaczenie w dziedzinie inżynierii. W tym samym roku Politechnika Lwowska przyznała mu doktorat honoris causa.

Nigdy nie zerwał kontaktów z Polską – dużo pisał po polsku i wielokrotnie podkreślał swoje polskie pochodzenie. Korespondencję kierowaną do kraju zawsze podpisywał pełnym polskim nazwiskiem Rudolf Modrzejewski.

Jest patronem Zespołu Szkół Geodezyjno-Drogowych w Poznaniu.

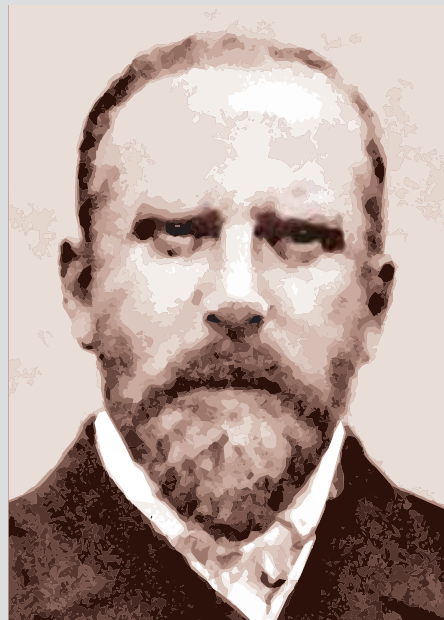
Quebec Bridge na rzece Saint Lawrence, 1939

Rudolf Modrzejewski, 1914

WŁADYSŁAW HORODECKI

WŁADYSŁAW HORODECKI

* 4 CZERWCA 1863 W SZOŁUDKACH

† 3 STYCZNIA 1930 W TEHERANIE

Pochodził z polskiej zubożałej rodziny szlacheckiej herbu Kornic na Podolu. Ukończył Gimnazjum Realne Świętego Pawła w Odessie, następnie Cesarską Akademię Sztuk Pięknych w Sankt Petersburgu z uprawnieniami do wznoszenia budowli. Po studiach osiedlił się w Kijowie, gdzie wiele lat tworzył i pracował.

Pierwsze zamówienia, jak budynek kijowskiego oddziału Carskiego Towarzystwa Myślistwa czy szalety miejskie, zaprojektował bezpłatnie. W roku 1897 na kijowską wystawę gospodarstwa wiejskiego i przemysłu zbudował z drewna pawilony w stylu myśliwskim i neorenesansowym dla grafów Józefa i Konstantego Potockich. Przedsięwzięcie przyniosło młodemu architektowi rozgłos i sławę w całym Imperium Carskim. W Kijowie stworzył kilkanaście budowli, z których cztery: budynek Narodowego Muzeum Sztuki

Dom z Chimerami lub Dom Horodeckiego w Kijowie; fasadę zdobią rzeźby dzikich zwierząt: słoni, nosorożców, lwów, antylop, żyraf i ortów; na dachu siedzą ogromne żaby oraz bóstwa morskie z łańcuchami zamiast włosów, 2013

Mauzoleum Potockich w Peczorze niedaleko Niemirowa, wybudowane na planie krzyża łacińskiego w 1904 roku

(1897–1899), karaimska kenesa (dom modlitwy) z elementami architektury mauretańskiej (1900), Dom z Chimerami (1901–1903) – obecnie jedna z rezydencji prezydenta Ukrainy – i neogotycki kościół Świętego Mikołaja (1899–1909), należą do pereł architektury stolicy Ukrainy.

Horodecki realizował wiele różnorodnych zamówień, takich jak fabryki, cukrownie, wiejskie szpitale, winiarnie i stajnie, gimnazja w Humaniu i Czerkasach.

Po zajęciu Kijowa przez bolszewików w maju 1920 roku wyjechał do Polski, gdzie pracował w Ministerstwie Robót Publicznych.

W latach 1924–1928 prowadził biuro projektowe. Zaprojektował między innymi budynek kasyna w Otwocku (1926), budynek Elektrowni Lublin (1927), wieżę ciśnień w stylu neorenesansowym w Piotrkowie Trybunalskim (1927), Miejską Łaźnię w Zgierzu (1927–1929), a także kierował remontem pałacu Wiśniowieckich i Mniszchów w Wiśniowcu (1924).

W roku 1928 wyjechał do Teheranu, gdzie został głównym architektem Syndykatu Kolei Perskich. Przez półtora roku zbudował tam hotel oraz pierwszy w Persji dworzec kolejowy; były to zadania, które powierzyły mu władze Persji. Zmarł nagle na zawał serca. Został pochowany na katolickim cmentarzu Dulab w Teheranie. Jego nagrobek został opatrzony skromnym napisem w języku polskim – profesor architektury.

Jest patronem ulicy w Kijowie, jego pomnik wzniesiono w Niemirowie (Ukraina), z okazji 150. rocznicy urodzin na Ukrainie wybito monetę o nominale 5 hrywien.

Władysław Horodecki – rzeźba stojąca na głównej alei Kijowa, Chreszczatyku

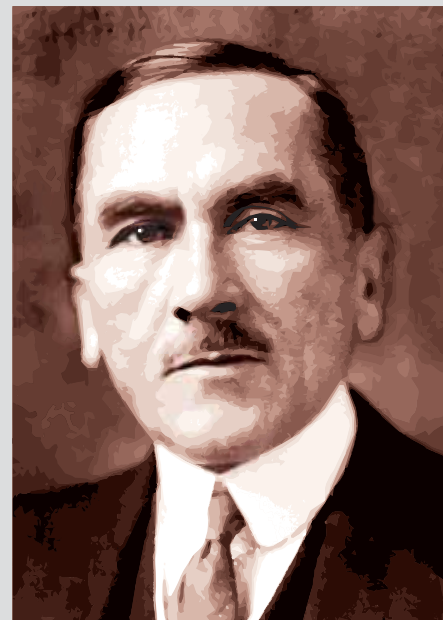

ROMAN DMOWSKI

ROMAN DMOWSKI

* 9 SIERPNIA 1864 W KAMIONKU
KOŁO WARSZAWY

† 2 STYCZNIA 1939 W DROZDOWIE

Pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej. Ukończył studia przyrodnicze na Uniwersytecie Warszawskim (1890). W czasie studiów wstąpił do Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, organizacji patriotycznej (1888), później działał w Lidze Polskiej, skupiającej niepodległościowe środowiska w kraju i na emigracji.

W 1893 roku założył Ligę Narodową. Aresztowany przez władze rosyjskie, został skazany na zesłanie, skąd zbiegł na teren Galicji.

W latach 1907–1912 był posłem do rosyjskiej Dumy Państwowej, pełniąc funkcję prezesa Koła Polskiego.

Po wybuchu I wojny światowej, w listopadzie 1914 roku, utworzył w Warszawie prorosyjski Komitet Narodowy Polski. Po zajęciu Warszawy przez Niemców na początku sierpnia 1915 roku wyjechał do Petersburga, gdzie brał udział w pracach komisji polsko-rosyjskiej mającej ustalić zasady przyszłej autonomii Królestwa.

Zajęcie przez wojska państw centralnych całego Królestwa Polskiego stworzyło nową sytuację polityczną. Dmowski zdecydował się wyjechać na Zachód, gdzie rozpoczął działania na rzecz niepodległości Polski. W sierpniu 1917 roku został prezesem powstałego w Lozannie Komitetu Narodowego Polskiego, uznanego przez państwa ententy za oficjalne przedstawicielstwo Polski. Z jego inicjatywy powstała we Francji Armia Polska, na czele której stanął generał Józef Haller.

W listopadzie 1918 roku Dmowski uznał Józefa Piłsudskiego za Naczelnika Państwa, czym ułatwił powołanie rządu krajowego w Warszawie. Został delegatem pełnomocnym Polski na konferencję pokojową w Paryżu, gdzie 29 stycznia 1919 roku wygłosił 5-godzinne exposé dotyczące polskich oczekiwań. W imieniu Polski, z premierem Ignacym Paderewskim, 26 czerwca podpisał traktat wersalski.

W II Rzeczypospolitej był posłem do Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) i ministrem spraw zagranicznych w rządzie Wincenego Witosa (1923).

Po przewrocie majowym (1926) założył Obóz Wielkiej Polski – ponadpartyjną organizację opozycyjną wobec władz rządowych,

Komitet Narodowy Polski; siedzą od lewej: Maurycy Zamoyski, Roman Dmowski, Erazm Piltz, stoją od lewej: Stanisław Kozicki, Jan Emanuel Rozwadowski, Konstanty Skirmunt, Franciszek Fronczak, Władysław Sobański, Marian Seyda, Józef Wielowieyski; Paryż, 1918

mającą formować przyszłą elitę polskiego ruchu narodowego. Był przywódcą Stronnictwa Narodowego i głównym ideologiem obozu narodowego. Uważał, że Polacy, tak jak inne narody, mają do odegrania własną misję cywilizacyjną.

Pozostawił po sobie bogaty dorobek polityczny i intelektualny. Jest autorem prac: *Myśli nowoczesnego Polaka* (1903), *Niemcy, Rosja i kwestia polska* (1908), *Polityka polska i odbudowanie państwa polskiego* (1925), *Kościół, naród, państwo* (1927), *Świat powojenny i Polska* (1931).

Jest jednym z ojców niepodległości Polski.

Jego pomnik znajduje się w Warszawie, Dmowski jest też patronem ulic w Częstochowie, Krakowie i we Wrocławiu.

Jestem Polakiem – więc mam obowiązki polskie: są one tym większe i tym silniej się do nich poczuwam, im wyższy przedstawiam typ człowieka. Bo im szersza strona mego ducha żyje życiem zbiorowym narodu, tym jest mi ono droższe, tym większą ma ono dla mnie cenę i tym silniejszą czuję potrzebę dbania o jego całość i rozwój.

Roman Dmowski,
Myśli nowoczesnego Polaka, 1903

Złota moneta kolekcjonerska 100 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Romana Dmowskiego

W walce nie ma zmiłowania, nie ma kapitulacji na dogodnych warunkach, można tylko zginąć lub zwyciężyć.

Roman Dmowski

ŚW. URSZULA LEDÓCHOWSKA

ŚW. URSZULA LEDÓCHOWSKA

* 17 KWIETNIA 1865 W LOOSDORF

† 29 MAJA 1939 W RZYMIE

Pochodziła z wielodzietnej rodziny arystokratycznej. Jej rodzicami byli Antoni Ledóchowski, polski emigrant polityczny, i Józefina ze szwajcarskiej rodziny Salis-Zizers. Jej rodzeństwo: Maria Teresa (beatyfikowana), Julia i brat Włodzimierz (przełożony generalny Towarzystwa Jezusowego) poświęciło się służbie Bogu i Kościołowi katolickiemu.

Była stryjeczną bratanicą prymasa Polski księdza kardynała Mieczysława Halki-Ledóchowskiego.

W roku 1883 wraz z rodziną przenieśli się do Lipnicy Murowanej w pobliżu Krakowa. W 1886 wstąpiła do zakonu ss. urszulanek w Krakowie – przyjęła imię Urszula. Od 1907 kierowała internatem przy polskim gimnazjum w Petersburgu.

Po wybuchu I wojny światowej siostra Urszula musiała opuścić terytorium Rosji i osiadła w Szwecji, dokąd sprowadziła z Rosji siostry. Tam kontynuowała pracę pedagogiczną – założyła szkołę dla dziewcząt, ochronkę dla sierot, współpracowała z Komitetem Pomocy Ofiarom Wojny, jednocześnie starając się uwrażliwić Skandynawów na sprawę niepodległości Polski.

W roku 1920 z liczącą ok. 40 osób wspólnotą sióstr i grupą osieroconych dzieci powróciła do kraju i osiedliła się w Pniewach koło Poznania. W tym samym roku papież Benedykt XV zezwolił im na przekształcenie klasztoru petersburskiego w apostolskie Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego.

Nowy zakon miał żyć duchowością urszulańską oraz tradycją pracy wychowawczej jako uprzywilejowanego narzędzia ewangelizacyjnego. Zgromadzenie działało na terenie Polski, Włoch i Francji (obecnie pracuje też w Argentynie, Brazylii, Finlandii, Niemczech, na Ukrainie, w Tanzanii, na Białorusi, Filipinach, w Rosji i Boliwii).

Urszula Ledóchowska w 1925 roku założyła w Pniewach pierwsze w Polsce koło Krucjaty Eucharystycznej.

Była powszechnie ceniona i szanowana za poświęcenie dla innych (zwłaszcza dzieci) oraz pogodę ducha, którą sama uznawała za świadectwo więzi z Chrystusem.

Tuż po śmierci Urszuli Ledóchowskiej pojawiały się głosy, że zmarła święta.

W roku 1983 została beatyfikowana, a w 2003 kanonizowana przez Ojca Świętego Jana Pawła II.

Jest patronką Sieradza, Pniew oraz średniej szkoły z polskim językiem wykładowym w Czarnym Borze na Litwie.

Urszula Ledóchowska [druga z prawej] z prezydentem RP Ignacym Mościckim i jego żoną z okazji nadania siostrze orderu Polonia Restituta 4 kl., Pniewy, 22 lipca 1927

Ostoją każdego
narodu jest miłość
Ojczyzny.

św. Urszula,
1932

Nie pograżajmy się w materializmie, który jest bożyszczem naszego wieku.

św. Urszula,
Jeszcze Polska nie zginęła, dopóki kochamy!, 1918

BRONISŁAW PIŁSUDSKI

BRONISŁAW PIŁSUDSKI

* 2 LISTOPADA 1866 W ZUŁOWIE

† 17 MAJA 1918 W PARYŻU

Był starszym bratem Józefa, przywódcy polskiego ruchu niepodległościowego. Ukończył gimnazjum w Wilnie, następnie studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Petersburgu. Tam związał się z rosyjskimi studentami tajnego stowarzyszenia Wola Ludu i został wciągnięty w przygotowania do zamachu na cesarza Aleksandra III. Po dekonspiracji został aresztowany w marcu 1887 roku i skazany na karę śmierci, zamienioną na 15 lat katorgi. Zesłanie spędził na Sachalinie, gdzie zaczął interesować się kulturą autochtonicznych mieszkańców wyspy: Ajnów, Niwchów i Oroków; poznał ich problemy, nauczył sadzić ziemniaki i konserwować ryby, tym samym chroniąc ich przed głodem. Z jego inicjatywy powstała szkoła, w której sam też uczył. Tam również ożenił się z krewną jednego z wodzów, z którą miał dwójkę dzieci.

Napisał pracę na temat klimatu (1896), po czym z misją meteorologiczną został wysłany na południową część wyspy, gdzie zetknął się z ludem Ajnów. Po 10 latach zesłania jego kara została zamieniona na nakaz osiedlenia bez prawa opuszczenia rosyjskiego Dalekiego Wschodu.

W roku 1903 udał się na wyspę Hokkaido, gdzie prowadził badania nad językiem i obyczajami Ajnów – tworzył zapisy, słowniki, robił nagrania na woskowych wałkach. To dzięki niemu ocalało kulturowe dziedzictwo tego ludu. Jego nagrania współcześnie są jedynymi znanymi dźwiękowymi świadectwami języka Ajnów z tamtego okresu.

Stworzył słowniki, w których przetłumaczył ponad 10 tysięcy słów z języka ainu, 6 tysięcy z gilackiego oraz 2 tysiące z języka orockiego i Manguńów. Opisał kulturę i obyczaje tych ludów, zanotował wiele podań i legend, wykonał ok. 300 fotografii, posługiwał się też kamerą filmową.

Bronisław Piłsudski z rodziną na Sachalinie

Bronisław Piłsudski wśród Ajnów

W roku 1906 powrócił do Europy i zamieszkał w Zakopanem, gdzie prowadził badania etnograficzne Podhala.

W czasie I wojny światowej wyjechał do Szwajcarii, włączając się do prac niepodległościowych. Pod koniec 1917 roku przeniósł się do Paryża, gdzie w 1918 utonął w Sekwanie. Podejrzuje się, że była to śmierć samobójcza, związana z depresją. Został pochowany na cmentarzu Les Champeaux w Montmorency pod Paryżem.

Jego pomnik znajduje się w japońskim mieście Shiraoi na wyspie Hokkaido.

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Bronisława Piłsudskiego

Formułki są ważniejsze od istoty rzeczy. Dla uczącego się jestem za stary, dla uczonego brak mi stopni naukowych. A jednak jestem jednym i drugim obecnie. Czuję się Polakiem, za granicą jestem nawet podziwianym Polakiem, a dla swoich zupełnie niepotrzebną rzeczą, najwyżej żebrakiem, który kęsek chleba może wyprosić.

z listu Bronisława Piłsudskiego do Juliana Talko-Hrynczewicza, napisanego, gdy odmówiono mu katedry etnologii na Uniwersytecie Jagiellońskim

TADEUSZ ROZWADOWSKI

TADEUSZ ROZWADOWSKI

* 20 MAJA 1866 W BABINIE

† 18 PAŹDZIERNIKA 1928 W WARSZAWIE

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Trąby, o tradycjach wojskowych. Antenat rodu, Maciej, walczył pod Wiedniem (1683), pradziad Kazimierz w powstaniu kościuszkowskim (1794), dziad Wiktor w powstaniu listopadowym (1830–1831), stryj Tadeusz poległ w powstaniu styczniowym (1863–1864), ojciec – Tomisław, był dowódcą oddziału jazdy powstańczej w powstaniu styczniowym.

Tadeusz kształcił się w Szkole Kadetów Kawalerii w Hranicach na Morawach, następnie ukończył Techniczną Akademię Wojskową i prestiżową, przeznaczoną dla elity korpusu oficerskiego, Szkołę Wojenną w Wiedniu.

W roku 1894 ożenił się z Marią hrabianką Komorowską.

Po wybuchu I wojny światowej został szefem 12 Brygady Artylerii w armii Austro-Węgier; już w stopniu generała odegrał kluczową rolę w przełamaniu przez wojska niemieckie i austro-węgierskie frontu rosyjskiego pod Gorlicami (maj 1915). Następnie awansował na dowódcę 43 Dywizji Piechoty. W roku 1916, w związku z częstymi konfliktami z dowództwem, także na tle austriackich prześladowań w Galicji, odszedł w stan spoczynku. W Cesarskiej i Królewskiej Armii dosłużył się stopnia marszałka polnego porucznika.

W październiku 1918 roku został powołany na stanowisko szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego przy Radzie Regencyjnej i zajął się organizacją armii polskiej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 roku Rozwadowski złożył urząd w związku z różnicą zdań między nim a Naczelnikiem Państwa Józefem Piłsudskim na temat organizacji polskiego wojska.

Objął dowództwo Wojsk Polskich w Galicji Wschodniej (Armia Wschód) i ruszył z odsieczą do obleganego przez Ukraińców Lwowa.

Krzyż Komandorski Orderu Virtuti Militari, jaki otrzymał generał Rozwadowski w 1922 roku

Tam przekształcił oddziały ochotnicze w regularne wojsko.

W kwietniu 1919 roku objął stanowisko szefa Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu, gdzie skutecznie zabiegał o polskie interesy w Galicji Wschodniej. W lipcu 1920 roku jako jedyny przedstawiciel Polski oficjalnie zaprotestował przeciwko niekorzystnym dla Rzeczypospolitej ustaleniom konferencji w Spa.

W trakcie przełomowych tygodni wojny polsko-bolszewickiej od 22 lipca 1920 roku ponownie był szefem Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. Należał do planistów Bitwy Warszawskiej (sierpień 1920). Zwycięstwo w niej zatrzymało pochód wojsk bolszewickich na zachód Europy na 20 lat.

Po zakończeniu wojny sprawował funkcję generalnego inspektora kawalerii. Zajmował jedno z najważniejszych stanowisk w armii polskiej.

Podczas przewrotu majowego 1926 roku jako legalista stanął po stronie sił wiernych rządowi, obejmując dowództwo obrony Warszawy. W obawie przed wybuchem wojny domowej prezydent Stanisław Wojciechowski złożył urząd i rozkazał zaprzestać bratobójczych walk. Rozwadowski wraz z kilkoma oficerami został internowany przez zwycięski obóz piłsudczykowski oraz przeniesiony w stan spoczynku. Część internowanych oficerów szybko zwolniono, ale generała Rozwadowskiego (i trzech innych) oskarżono o przestępstwa kryminalne i uwięziono w Warszawie, a następnie w Więzieniu Śledczym nr III na Antokolu w Wilnie. W roku 1927 Rozwadowski został zwolniony w wyniku protestów społecznych.

Więzienie spowodowało, że generał podupadł na zdrowiu. Pochowano go zgodnie z jego wolą na Cmentarzu Obrońców Lwowa, wśród jego żołnierzy.

Jest patronem jednostki wojskowej.

Generał Tadeusz Rozwadowski, 1920

Srebrna moneta kolekcjonerska 20 zł wydana przez NBP z okazji 90. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, z wizerunkami generałów: Tadeusza Rozwadowskiego, Józefa Hallera i Józefa Dowbor-Muśnickiego

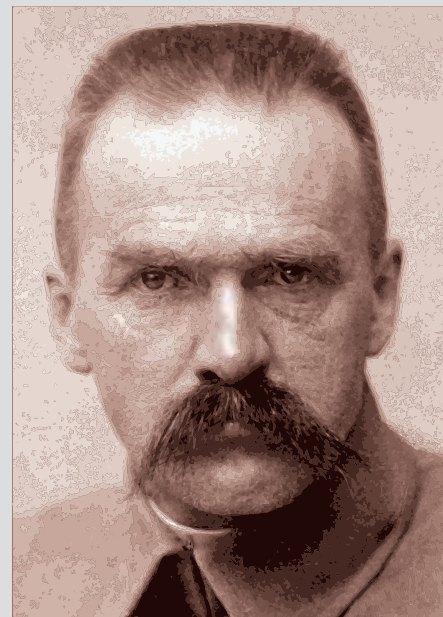

JÓZEF PIŁSUDSKI

JÓZEF PIŁSUDSKI

* 5 GRUDNIA 1867 W ZUŁOWIE

† 12 MAJA 1935 W WARSZAWIE

Urodził się w zamożnej rodzinie ziemiańskiej herbu własnego. Ojciec, Józef Wincenty (1833–1902), w czasie powstania styczniowego (1863–1864) był komisarzem Rządu Narodowego na powiat rosieński, matka, Maria z Billewiczów (1842–1884), pochodziła ze znanego rodu szlacheckiego herbu Mogiła.

Studiował na uniwersytecie w Charkowie. Zamieszany w przygotowania do zamachu na cara Aleksandra III, w 1887 roku został aresztowany przez władze rosyjskie. Skazany na pięcioletnie zesłanie na Syberię, po odbyciu kary osiadł w Wilnie.

Od 1893 roku członek Polskiej Partii Socjalistycznej, a od 1894 jej Centralnego Komitetu Robotniczego. Był inicjatorem powstania, potem redaktorem i drukarzem pisma „Robotnik”. Aresztowany w 1900 roku przez władze rosyjskie, w 1901 zbiegł ze szpitala w Petersburgu i przedostał się do Galicji. Należał do ścisłego kierownictwa PPS. W czasie rewolucji 1904–1906 utworzył Organizację Bojową. Po rozłamie w partii w 1906 roku należał do przywódców PPS-Frakcji Rewolucyjnej. Kierował akcją zdobycia pieniędzy na stacji w Beżanach (1908).

Był twórcą polskiego niepodległościowego czynu zbrojnego. Kierował Związkiem Walki Czynnej (od 1908) i Związkiem Strzeleckim (od 1910).

W czasie I wojny światowej był dowódcą I Brygady Legionów, walczącej u boku Austro-Węgieł (1914–1916), jednocześnie przywódcą polskiego ruchu niepodległościowego. Od 1917 roku więziony przez Niemców.

Chcemy Polski niepodległej, abyśmy tam mogli urządzić życie lepsze i sprawiedliwsze dla wszystkich.

Józef Piłsudski

Komendant Józef Piłsudski w okopach na froncie wołyńskim, 1916

Zwolniony w listopadzie 1918 roku, został naczelnikiem państwa i naczelnym wodzem armii polskiej. Był zwolennikiem państwa federacyjnego. Współpracował z państwami podbitymi niegdyś przez Rosję. Zwycięski wódz w wojnie z bolszewikami 1919–1920. Osobiście dowodził w 1920 roku podczas operacji kijowskiej i w bitwie niemeńskiej. Jego dowodzenie w Bitwie Warszawskiej wyprzedziło myśl wojskową o 20 lat. W roku 1920 mianowany został Pierwszym Marszałkiem Polski.

Główny ojciec niepodległości Polski funkcję naczelnika państwa sprawował do 1922 roku.

Z jego inicjatywy już w 1918 roku kobiety w Polsce uzyskały prawa wyborcze.

Do władzy w państwie powrócił drogą przewrotu wojskowego w maju 1926 roku. Był dwukrotnie premierem Polski (1926–1928, 1930), ministrem spraw wojskowych i generalnym inspektorem sił zbrojnych.

Wywarł decydujący wpływ na kształt polityki wewnętrznej i zagranicznej II RP.

Przed Polską leży i stoi wielkie pytanie: czy ma być państwem równorzędnym z wielkimi potęgami świata, czy ma być państwem małym, potrzebującym opieki możnych?

Józef Piłsudski,
z przemówienia wygłoszonego w Lublinie, 1920

Złota moneta kolekcjonerska 100 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Józefa Piłsudskiego

Rękojeść szabli Józefa Piłsudskiego

MARIA SKŁODOWSKA-CURIE

MARIA SKŁODOWSKA-CURIE

* 7 LISTOPADA 1867 W WARSZAWIE

† 4 LIPCA 1934 W PASSY

W roku 1883 ukończyła III Żeńskie Gimnazjum Rządowe ze złotym medalem. Marię i jej siostrę Bronisławę (marzyła o medycynie) łączyła pasja do nauki. Ponieważ na polskich ziemiach pod zaborem rosyjskim kobiety nie mogły studiować, siostry postanowiły wyjechać do Paryża.

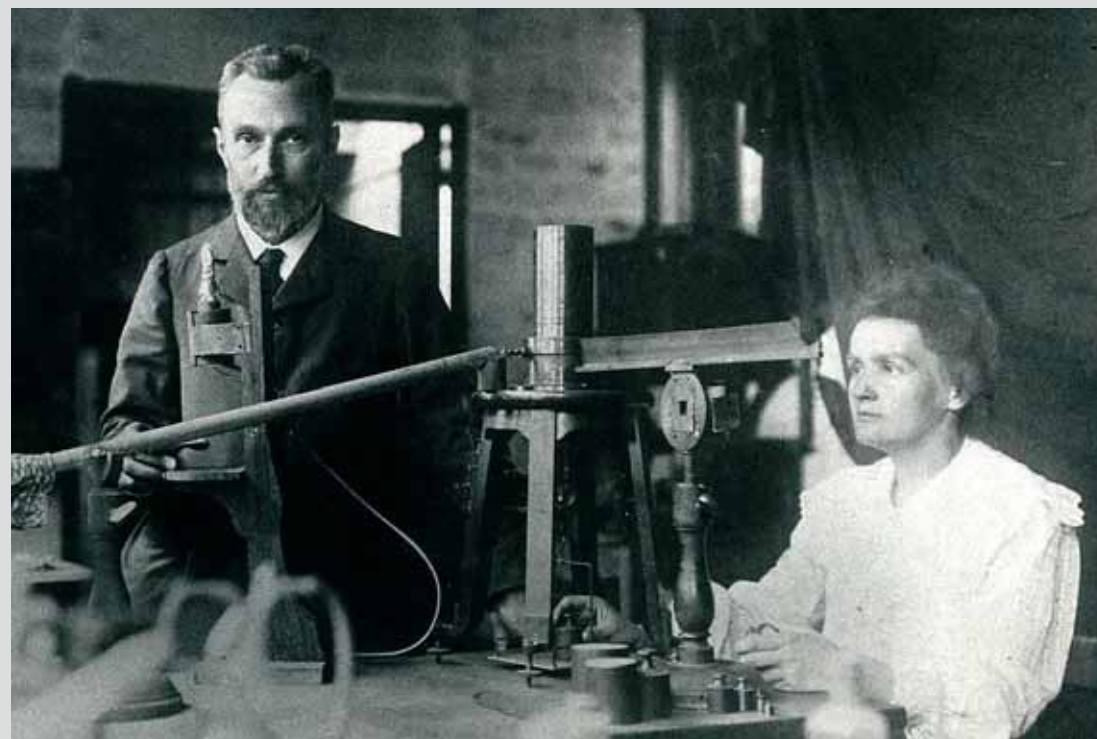
Najpierw wyjechała Bronisława, a gdy jej sytuacja się ustabilizowała, w 1891 roku zaprosiła młodszą siostrę. Maria rozpoczęła studia na Wydziale Nauk Matematyczno-Przyrodniczych na Sorbonie. W roku 1893 uzyskała licencjat z fizyki, rok później z matematyki.

W roku 1895 poślubiła francuskiego fizyka Piotra Curie, którego poznała w czasie wizyty u mieszkającego w Paryżu polskiego fizyka Józefa Wierusza-Kowalskiego.

Od roku 1897 prowadziła badania z promieniami Becquerela. W roku 1898 razem z mężem odkryła dwa nowe pierwiastki chemiczne – polon i rad.

Za badania nad odkrytym przez Becquerela zjawiskiem promieniotwórczości w roku 1903 Maria i Piotr Curie otrzymali wspólnie z Becquerelem Nagrodę Nobla z fizyki.

9 kwietnia 1906 roku, wracając z zebrania Stowarzyszenia Profesorów Wydziałów Nauk Ścisłych, Piotr Curie zginął, potrącony

Piotr Curie z Marią Skłodowską-Curie, ok. 1904

przez konny wóz ciężarowy. W maju tego roku Maria jako pierwsza kobieta została profesorem na paryskiej Sorbonie; objęła Katedrę Fizyki po mężu.

W 1911 roku otrzymała po raz drugi Nagrodę Nobla (z chemii) – za odkrycie polonu i radu, wydzielenie czystego radu i badanie właściwości chemicznych pierwiastków promieniotwórczych. Należy do grona czterech osób, które otrzymały tę nagrodę więcej niż jeden raz, i jest wśród nich jedyną kobietą.

Z jej inicjatywy rząd francuski przeznaczył środki na prywatny Instytut Radowy, w którym prowadzono podstawowe prace oraz badania nad promieniotwórczością i radioizotopami. Później, dzięki zbiórkom, zakupiła gram radu do Instytutu Radowego w Paryżu, a także do Instytutu Radowego w Warszawie (1932).

Podczas I wojny światowej zebrała aparaty rentgenowskie z paryskich pracowni i zorganizowała specjalne samochody z aparaturą. W ten sposób udało jej się wyposażać 20 wozów służby radiologicznej. Były to pionierskie działania z zakresu diagnostyki zdrowia. Dzięki jej pracy można było wykonywać zdjęcia rentgenowskie w polowych warunkach. Ta działalność uratowała wielu żołnierzy od pewnej śmierci.

Maria Skłodowska-Curie była też członkinią Szwajcarskiego Komitetu Generalnego Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce, do którego należeli także Henryk Sienkiewicz i Ignacy Jan Paderewski.

Była prekursorką nowej gałęzi chemii – radiochemii; z jej inicjatywy prowadzono badania nad leczeniem raka za pomocą promieniotwórczości.

Jest patronką wielu placówek naukowych i edukacyjnych w Polsce i we Francji, jej imię noszą między innymi uniwersytet w Lublinie, szkoły w Katowicach, Krakowie, Lublinie i Łodzi.

W roku 1995 Maria Skłodowska-Curie jako pierwsza kobieta spoczęła w paryskim Panteonie.

Ja zaś myślę, że w każdej epoce można mieć życie interesujące i użyteczne, a o to głównie chodzi, aby go nie zmarnować i móc sobie powiedzieć, jak Romain Rolland „Jak tylko mogłem”.

Maria Skłodowska-Curie,
z listu do siostrzenicy Hanny Szalayówny
6 stycznia 1913

Dyplom Nagrody Nobla dla Piotra i Marii Curie

Moneta 20 euro, upamiętniająca Marię Skłodowską-Curie

STANISŁAW PRZYBYSZEWSKI

* 7 MAJA 1868 W ŁOJEWIE

† 23 LISTOPADA 1927 W JARONTACH

Był synem wiejskiego nauczyciela Józefa i Doroty z Grąbczewskich. W domu rodzinnym uczył się muzyki, w 1889 roku ukończył gimnazjum w Wągrowcu, następnie studiował w Berlinie architekturę i medycynę, studiów jednak nie ukończył, ponieważ za utrzymywanie kontaktów z ruchem robotniczym został aresztowany i wydalony z uczelni.

Obracał się w kręgu artystów i pisarzy, razem z Augustem Strindbergiem i Edvardem Munchem tworzył berlińską bohémę – Niemcy nazywali go *der genialer Pole* (genialnym Polakiem).

Był współzałożycielem artystyczno-literackiego czasopisma „Pan”, najważniejszego pisma modernistycznego w Niemczech. Publikował też na łamach gazety satyrycznej „Die Fackel” i literackiego pisma „Freie Bühne”.

W roku 1891 związał się z Martą Foerder i miał z nią troje dzieci. W 1893 poślubił pianistkę i pisarkę Dagny Juel, z którą mieszkał w Berlinie i w Kongsvinger, mieli razem dwójkę dzieci. Dagny porzuciła Przybyszewskiego i związała się między innymi z Munchem; te wydarzenia stały się inspiracją dla wielu arcydzieł norweskiego malarza.

Dagny Przybyszewska – norweska pisarka, pianistka, tłumaczka, muza wielu artystów; na zdjęciu z synem Stanisława, Zenonem

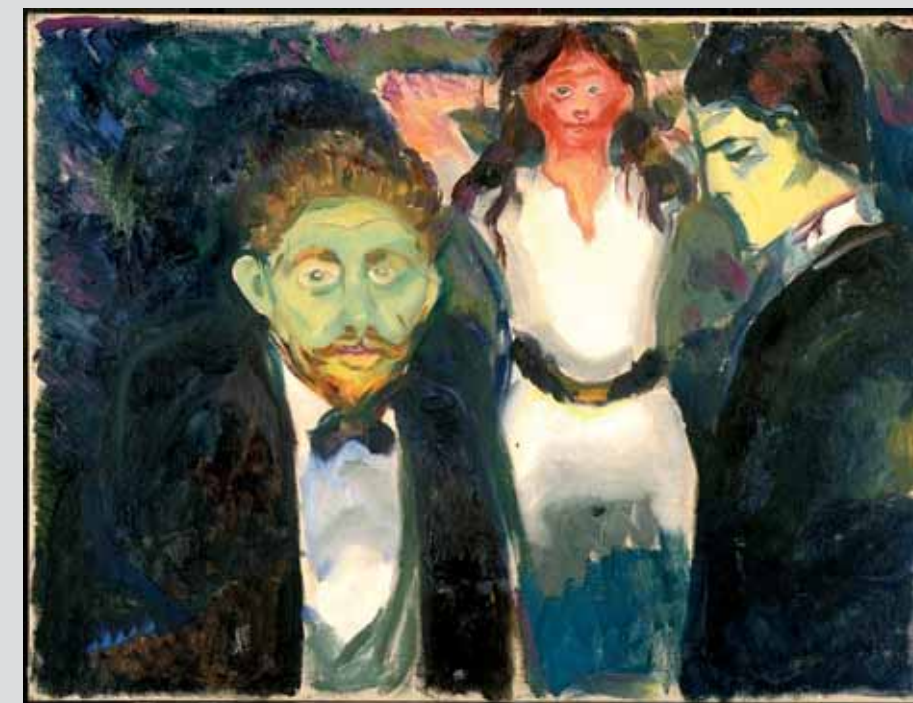
W 1898 roku Przybyszewski przeprowadził się do Krakowa, gdzie jako redaktor tygodnika „Życie” stał się artystycznym przywódcą Młodej Polski (polskiej odmiany modernizmu w literaturze). Opublikował na łamach „Życia” swój manifest artystyczny *Confiteor*, jeden z najważniejszych tekstów programowych epoki. Gło-

sił w nim kult sztuki jako jedyne-
go i wyłącznego absolutu. Intereso-
wał się wiedzą tajemną i gotykami,
był propagatorem idei „sztuki dla
sztuki” i „nagiej duszy”.

W późniejszych latach mieszkał między innymi w Toruniu i Monachium, zaś w niepodległej już Polsce w Krakowie i w Poznaniu. Od końca 1924 roku pracował w kancelarii prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego.

Pisał powieści (*W drodze*, *Dzieci szatana*, *Synowie ziemi*), opowiadania, sztuki teatralne (między innymi najbardziej znany *Śnieg*) i eseje, cztery jego utwory zostały zekranizowane.

Obok samej twórczości (tworzył w języku polskim i niemieckim) rozgłos przyniosła mu atmosfera, jaką wokół siebie wytwarzał. Uważa się go za prekursora współczesnego satanizmu intelektualnego (choć pod koniec życia nawrócił się na katolicyzm). Jak pisał August Strindberg, Przybyszewski był „genialnym Polakiem, który wpłynął na niemiecką literaturę ostatniego dziesięciolecia XIX wieku jak mało kto”. Jego utwory były również niezwykle popularne w Rosji.

Edvard Munch, *Zazdrość*, 1907, olej na płótnie

Sztuka nie ma żadnego celu, jest celem sama w sobie, jest absolutem, bo jest odbiciem absolutu – duszy. A ponieważ jest absolutem, więc nie może być ujęta w żadne karby, nie może być na usługach jakiegokolwiek idei, jest panią, praźródłem, z którego całe życie się wyłoniło. Sztuka stoi nad życiem, wnika w istotę wszechrzeczy, czyta zwykłemu człowiekowi ukryte runy, obejmuje wszechrzecz od jednej wieczności do drugiej, nie zna ni granic, ni praw, zna tylko jedną odwieczną ciągłość i potęgę bytu duszy, kojarzy duszę człowieka z duszą wszechnatury, a duszę jednostki uważa za przejaw tamtej.

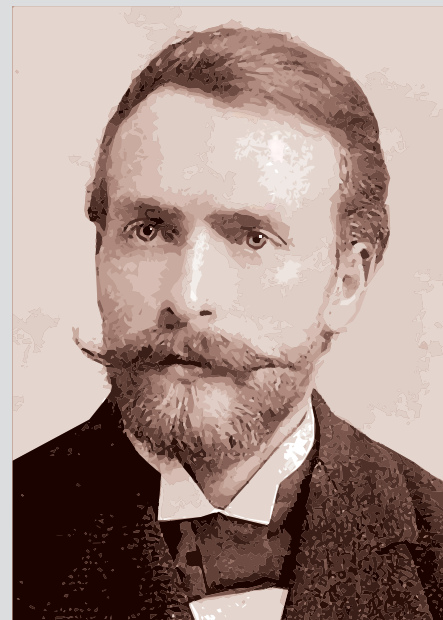
Stanisław Przybyszewski,
fragment eseju *Confiteor*, „Życie”, 10 stycznia 1899

STANISŁAW WYSPIAŃSKI

STANISŁAW WYSPIAŃSKI

* 15 STYCZNIA 1869 W KRAKOWIE

† 28 LISTOPADA 1907 W KRAKOWIE

Rodzina Wyspiańskich mieszkała nieopodal Wawelu w Krakowie. Ojciec, Franciszek, był rzeźbiarzem. Miejsce i środowisko, w jakim wychował się Stanisław, ukształtowało jego sposób myślenia i wyobraźnię artystyczną.

Pierwsze kroki w nauce stawiał w Szkole Ćwiczeń, mieszczącej się w Pałacu Larischa, gdzie spotkał Józefa Mehoffera, z którym się zaprzyjaźnił. Uczył się w Gimnazjum Świętej Anny. Po maturze studiował malarstwo w Szkole Sztuk Pięknych u Jana Matejki, twórcy wielkich płócien historycznych. Jako wyróżniający się uczeń z Janem Matejką był współwykonawcą polichromii w odnawianym kościele Mariackim. Pracami kierował architekt Tadeusz Stryjeński, który stał się protektorem talentu Wyspiańskiego. Podczas wakacyjnych podróży po Galicji i Kielecczyźnie Stanisław pomagał w inwentaryzowaniu i opisywaniu zabytków. Równolegle zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Od szkolnych lat fascynował się teatrem, oglądał na krakowskiej scenie najwybitniejszych wówczas aktorów polskich (między innymi Helenę Modrzejewską), sam brał udział w przedstawieniach amatorskich.

W roku 1890 wyjechał za granicę, przez Wiedeń, Wenecję, Padwę, Weronę, Mantuę, Mediolan, Como, Lucernę, Bazyleę do Paryża. Rok później razem ze swoim przyjacielem Mehofferem studiował w prywatnej Académie Colarossi w Paryżu.

W końcu lat 90. XIX wieku odgrywał dużą rolę w ruchu modernistycznym. Zaprojektował i częściowo wykonał polichromię w krakowskim kościele Franciszkanów oraz witraże. Jako malarz i dekorator nawiązał współpracę z Teatrem Miejskim w Krakowie, gdzie rozwinął swoją twórczość dramatyczną.

Był współzałożycielem Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka” (1897), a od roku 1906 profesorem krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych.

Do ostatnich dni tworzył. Kiedy nie miał już władzy w rękach, kazał przywiązywać sobie deski do ramion, a do nich narzędzia do rysowania. Kiedy nie mógł już malować, dyktował utwory literackie. Był artystą wszechstronnym i obdarzonym niespotykaną wyobraźnią.

Witraż *Bóg Ojciec*
w bazylice Świętego
Franciszka z Asyżu

Śpiący Staś, obraz Stanisława
Wyspiańskiego, 1904

Kazimierz Wielki, projekt witraża
do katedry na Wawelu [1899–1900]

Dorobek artystyczny Wyspiańskiego jest bardzo szeroki, obejmuje malarstwo: rysunki, szkice, obrazy olejne, pastele przedstawiające widoki Krakowa, portrety własnych dzieci, przyjaciół (Jacek Malczewski, Lucjan Rydel, Ludwik Solski) i autoportrety, rośliny; to także projekty witraży i malowideł, ilustracje, grafika, projekty mebli i wnętrz, architektoniczny projekt zabudowy Wawelu. Wyspiański był twórcą 20 dramatów, między innymi *Nocy listopadowej*, *Warszawianki* i *Wesela*. W swojej twórczości kontynuował tradycje romantyczne. Nazywano go czwartym wieszczem narodowym (obok Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego i Zygmunta Krasińskiego).

W czasie II wojny światowej, podczas niemieckiej okupacji, cała jego twórczość trafiła na listy proskrypcyjne jako szkodliwa i niepożądana, z przeznaczeniem do zniszczenia.

Jest patronem Teatru Śląskiego w Katowicach, szkoły w Legnicy, jego pomnik znajduje się w Krakowie.

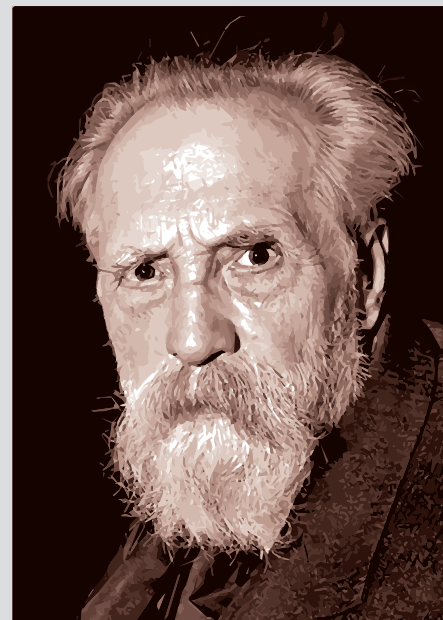
**By zacząć sztukę, stworzyć dzieło, potrzeba męki, trudu,
pasji, bólu, skarg, żalu, smętku, lęku, grozy, litości.**

Stanisław Wyspiański

HENRYK BRONISŁAW ARCTOWSKI

* 15 LIPCA 1871 W WARSZAWIE

† 21 LUTEGO 1958 W WASZYNGTONIE

Urodził się jako Henryk Arzt; jego przodkowie, rodzina Arztów, pochodzili z niemieckiej Wirtembergii. Do Polski przybyli w XVII wieku. Edukację rozpoczął w inowrocławskim gimnazjum, jednak musiał przerwać naukę ze względu na szkodliwy wpływ patriotycznych przekonań. Za namową rodziców wyjechał do Liège, gdzie ukończył gimnazjum i rozpoczął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym miejscowego uniwersytetu. Po roku przeniósł się do Paryża, by kontynuować naukę z zakresu geologii i chemii w Collège de France, na Sorbonie i w Szkole Górniczej. Tu poznał Marię Skłodowską-Curie. Po zakończeniu studiów powrócił do Belgii, gdzie podjął pracę na Uniwersytecie w Liège (1893). Chcąc podkreślić swoją polskość, zmienił nazwisko na Arctowski.

Zafascynowany Arktyką, w 1895 roku rozpoczął przygotowania do wyprawy na ten kontynent. Dzięki baronowi Adrienowi de Gerlache'owi de Gomery'emu Brukselskie Towarzystwo Geograficzne zgodziło się sfinansować wyprawę naukową. W latach 1897–1899 Arctowski na statku „Belgica” wyruszył do Arktyki. Prowadził badania z zakresu glaciologii, oceanografii, geologii i meteorologii. W ich efekcie opracował *Projekt międzynarodowych badań Antarktydy*.

W latach 1903–1909 kierował stacją meteorologiczną w Uccle w Belgii. W 1909 roku razem z żoną, śpiewaczką Arian Jane Addy pochodzącą z USA, przeniósł się do Nowego Jorku, gdzie w latach 1911–1919 piastował stanowisko dyrektora działu przyrodniczego w Nowojorskiej Bibliotece Publicznej. W 1910 roku popłynął statkiem „Île-de-France” na Spitsbergen i Lofoty.

W roku 1919 podjął współpracę z amerykańską Komisją do spraw Polski, dla której opracował *Raport o Polsce*, omawiający kwestie dotyczące polskiej demografii, agrokultury, geologii i bogactw naturalnych, industrializacji, wyznań i języków. Raport był ważnym dokumentem, który posłużył do prac Komisji przy ustaleniach traktatu wersalskiego, rozstrzygającego między innymi o kształcie granic II RP. Później premier RP Ignacy Jan Paderewski zaproponował uczonemu objęcie stanowiska ministra oświaty w swoim rządzie. Propozycji premiera Arctowski nie przyjął, natomiast objął Katedrę Geofizyki i Meteorologii na

Henryk Arctowski, fotografia z książki Iana Camerona *Antarctica: The Last Continent*

Uniwersytecie Lwowskim. Został też członkiem Polskiej Akademii Umiejętności i prezydentem Międzynarodowej Komisji Zmian Klimatu.

W 1939 roku wyjechał do Waszyngtonu na Kongres Międzynarodowej Unii Geodezyjno-Geofizycznej. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił mu powrót do ojczyzny. Otrzymał obywatelstwo amerykańskie i pracę w obserwatorium astronomicznym (Smithsonian Institution) w Waszyngtonie.

Jest autorem ponad 400 prac naukowych.

Imieniem prof. Henryka Arctowskiego nazwano górę i lódowiec na Spitsbergenie, górę na Antarktydzie, półwysep, zatokę, nunatak, góry, placówkę badawczą na Wyspie Króla Jerzego w archipelagu Szetlandów Południowych oraz Polską Stację Antarktyczną.

Obecność Polaków w Antarktyce postawi nas w rzędzie państw kulturalnych.

**Henryk Arctowski,
Marek Borucki, *Wielcy zapomniani Polacy,*
którzy zmienili świat, 2015**

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Henryka Bronisława Arctowskiego i Antoniego Dobrowolskiego

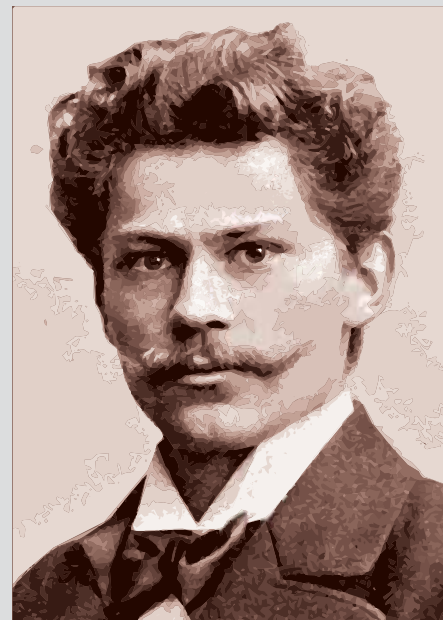

JAN SZCZEPANIK

JAN SZCZEPANIK

* 13 CZERWCA 1872 W RUDNIKACH
KOŁO MOŚCISK

† 18 KWIETNIA 1926 W TARNOWIE

Był nieślubnym dzieckiem Mariany Szczepanik. Wcześniej osierocony, wychowywał się u krewnych w Krośnie. Naukę kontynuował w Krakowie, gdzie ukończył seminarium nauczycielskie (1892). Przez trzy lata pracował jako nauczyciel szkoły ludowej w podkrośnieńskich wsiach.

W roku 1896 wyjechał do Krakowa, gdzie został zatrudniony w magazynie aparatów fotograficznych krakowskiego przedsiębiorcy i finansisty Ludwika Kleinberga.

Był genialnym samoukiem; szybko opanował podstawy mechaniki, elektrotechniki, fizyki, chemii i optyki. Zainteresował pracodawcę swoimi wynalazkami, a ten zajął się ich finansowaniem. W 1898 roku Kleinberg założył w Wiedniu towarzystwo zajmujące się wdrażaniem wynalazków Szczepanika pod nazwą Société des Inventions Jan Szczepanik et Cie.

Szczepanik był autorem ponad 50 wynalazków i kilkuset opatentowanych pomysłów technicznych. Wprowadził nowe metody w dziedzinie fotowłókiennictwa. Skracały one czas produkcji tkanin i obniżały koszty, zapewniając doskonałą jakość. Rozwiąza-

Jan Szczepanik z żoną Wandą [oboje w środku] i jej rodziną

Jan Szczepanik w swojej pracowni; był nazywany polskim Edisonem, austriackim Edisonem, Leonardem da Vinci z Galicji, galicyjskim geniuszem; przed 1901

nia te zdominowały austriacki oraz niemiecki przemysł włókienniczy. Wynalazki Szczepanika wniosły poważny wkład w rozwój takich dziedzin jak fotografia barwna, film kolorowy, telewizja, film dźwiękowy, telekomunikacja.

Szczepanik stworzył materiał kuloodporny, który dwukrotnie uratował życie królowi Hiszpanii Alfonsowi XIII, za co ten przyznał wynalazcy najwyższe hiszpańskie odznaczenie, Order Izabeli Katolickiej. Wynalazek znalazł uznanie także u cara Rosji Mikołaja II. Szczepanik odmówił przyjęcia od niego odznaczenia, otrzymał jednak w prezencie niezwykle cenny, wysadzany brylantami złoty zegarek.

W roku 1902 poślubił Wandę Dzikowską (1879–1942), córkę tarnowskiego lekarza powiatowego Zygmunta Dzikowskiego. Ślub miał miejsce w katedrze tarnowskiej. Potem rodzina przenieśli się do Tarnowa. Mieli pięcioro dzieci: Andrzeja, Zbigniewa, Bogdana, Bogusława i Marię.

W roku 1925 Szczepanik zachorował na nowotwór wątroby. Leczył się w szpitalu w Berlinie; zmarł w 1926 roku. Żona z dziećmi przeniosła się do Warszawy, gdzie zmarła w 1942 roku. Cała dokumentacja dotycząca życiowego dorobku Jana Szczepanika uległa zniszczeniu w czasie powstania warszawskiego w 1944 roku.

Szczepanik jest patronem szkół w Łodzi, Krośnie i Tarnowie, ulic w Krośnie, Korczynie, Warszawie i Tarnowie. W tym mieście znajdują się dwa jego pomniki.

Popiersie z nagrobka Jana Szczepanika na Starym Cmentarzu w Tarnowie

JÓZEF HALLER

JÓZEF HALLER

* 13 SIERPNIA 1873 W JURCZYCACH

† 4 CZERWCA 1960 W LONDYNIE

Naukę rozpoczął w gimnazjum niemieckim we Lwowie, kontynuował ją w wojskowej Niższej Szkole Realnej w Koszycach oraz Wyższej Szkole Realnej w Hranicach. Studiował artylerię w Akademii Technicznej w Wiedniu.

W roku 1895 rozpoczął w stopniu porucznika służbę w armii austriackiej, zarówno w jednostkach polowych, jak i w pionie edukacyjnym. Odnosił spore sukcesy w każdym obszarze, dbając o polskie interesy narodowe w takim stopniu, na jaki pozwalało prawo Austro-Węgier, czyli na przykład wprowadził język polski do szkół oficerskich.

Armię austriacką opuścił na przełomie pierwszej i drugiej dekady XX wieku i oddał się pracy społecznej. Działał w spółdzielczości, skautingu i harcerstwie, przyczyniając się do powstania projektu Krzyża Harcerskiego. Po wybuchu I wojny światowej był organizatorem Legionu Wschodniego na bazie Drużyn Polowych Sokoła, Drużyn Bartoszewskich i Polskich Drużyn Strzeleckich.

Następnie dowodził 3 Pułkiem Legionów podczas walk w Karpatach, na Huculszczyźnie i w Bukowinie. W 1918 roku wraz z II Brygadą Legionów Polskich, którą wtedy dowodził, protestując przeciwko postanowieniom traktatu brzeskiego, przeszedł przez front na stronę rosyjską, gdzie wkrótce dostał pod swoją komendę 5 Dywizję Strzelców Polskich, a potem II Korpus Polski na Ukrainie.

Po przegranej bitwie pod Kaniowem z Niemcami uniknął niewoli i dotarł do Paryża, gdzie dzięki decyzji Komitetu Narodowego Polskiego, którego był członkiem, stanął na czele Błękitnej Armii. Oddziały te, uznane przez ententę za oficjalne i sojusznicze Wojsko Polskie, walczyły w Wogezach i Szampanii przeciwko Niemcom. W 1919 roku armia ta dotarła do Polski i ruszyła na front. Generał Haller, kierując siłami przejmującymi przyznane Polsce Pomorze, dokonał 10 lutego 1920 roku symbolicznych zaślubin Polski z Bałtykiem.

Jako generalny inspektor Armii Ochotniczej odniósł duże sukcesy, a w czasie Bitwy Warszawskiej dowodził Frontem Północnym.

Generał Józef Haller składa przysięgę na sztandar I Pułku Strzelców Polskich i obejmuje dowództwo nad Armią Polską we Francji, Nancy, 6 października 1918

Złota moneta kolekcjonerska 100 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Józefa Hallera

W dwudziestoleciu międzywojennym był działaczem ZHP i PCK oraz posłem na Sejm RP. Utrzymywał kontakty z młodzieżą akademicką.

W czasie II wojny światowej działał na rzecz Polski w Paryżu i Londynie. Do kraju nie powrócił.

Idziemy nad polskie morze – idziemy w kraj odwiecznie polski, wielokrotnie wydzierany nam przez wrogą siłę niemiecką. Ale tęższą i większą jest moc polska – moc polskiego oręża i polskiego ducha [...] Wraca do Polski ziemia polska, ziemia zroszona krwią męczeńską polskiego biskupa św. Wojciecha, gdzie niegdyś tylu znakomitych rodaków działało, gdzie żył i pracował człowiek, „co wstrzymał słońce, ruszył ziemię – polskie go wydało plemię” [...], skąd w czasach upadku wyszło tylu obrońców swobody narodu [...] Niech żyje zjednoczona nasza Polska!

generał Józef Haller,
z Zaślubin Polski z morzem, 10 lutego 1920

Czapka generała Józefa Hallera

JANUSZ KORCZAK

JANUSZ KORCZAK

* 22 LIPCA 1878 LUB 1879 W WARSZAWIE

† 7 (?) SIERPNIA 1942 W TREBLINCE

Urodził się w zasymilowanej rodzinie żydowskiej. Ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując dyplom lekarski (1905). Był uczestnikiem wojny rosyjsko-japońskiej 1905–1906, w trakcie której jako lekarz służył w pociągu sanitarnym.

Po wojnie pracował jako lekarz pediatra w żydowskim Szpitalu Dziecięcym im. Bersohnów i Baumanów w Warszawie. Jednocześnie prowadził prywatną praktykę lekarską; od ubogich pacjentów nie pobierał wynagrodzenia. Od 1908 roku był członkiem Towarzystwa „Pomoc dla Sierot”, zajmującego się opieką nad osieroconymi i najbardziej niebezpiecznymi dziećmi żydowskimi.

W roku 1912 zrezygnował z pracy w szpitalu i objął funkcję dyrektora nowo otwartego żydowskiego Domu Sierot, założonego przez Towarzystwo „Pomoc dla Sierot”.

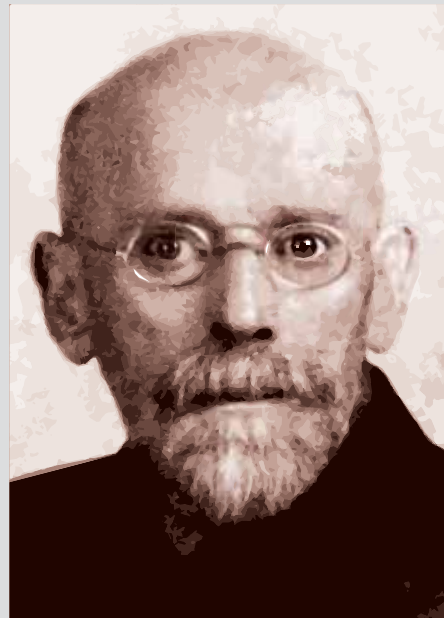
W czasie I wojny światowej służył w armii rosyjskiej jako ordynator polowy szpitala wojskowego na Ukrainie. Od połowy roku 1917 pracował jako lekarz pediatra w przytułkach dla dzieci ukraińskich w Kijowie oraz jako psycholog w polskim przedszkolu.

W latach 1919–1920 brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, służąc jako lekarz w wojskowych szpitalach epidemicznych.

W II Rzeczypospolitej prowadził wykłady w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej i Wolnej Wszechnicy Polskiej.

Podczas II wojny światowej w 1940 roku Dom sierot przeniesiono na teren getta warszawskiego. Wywieziony z dziećmi 5 lub 6 sierpnia 1942 roku do obozu zagłady w Treblince, tam z nimi zamordowany.

Był teoretykiem i praktykiem wychowania, twórcą oryginalnego systemu pracy z dziećmi, opartego na partnerstwie, samorządnych procedurach i instytucjach oraz pobudzaniu samowychowania. Korczak starał się zapewnić dzieciom beztrudne dzieciństwo, traktował je poważnie, mimo dużej różnicy wieku, i prowadził z nimi otwarte dyskusje. Uważał, że dziecko powinno zrozumieć i emocjonalnie przeżyć daną sytuację, doświadczyć jej, po czym samo wyciągnąć wnioski, ewentualnie ponieść konsekwencje oraz zapobiec przypuszczalnym skutkom – zamiast być sucho poinformowane o fakcie (dokonanym lub nie) i o jego następstwach przez wychowawcę.

Dom Sierot – sierociniec dla dzieci żydowskich założony przez Stefanię Wilczyńską i Janusza Korczaka, Warszawa 1940

Korczak był też pisarzem i publicystą. Publikował między innymi felietony oraz książki dla dzieci. W roku 1926 zainicjował powstanie pierwszego pisma redagowanego w większości przez dzieci – „Małego Przeglądu”. W latach 1935–1936 i 1938–1939 wygłaszał pogadanki w Polskim Radio. „Co tydzień jako Stary Doktor wygłaszał pogadankę o dzieciach i ich sprawach. Były to arcydzieła narracji radiofonicznej. [...] Tematem pogadanek było dziecko. A raczej świat widziany oczami dziecka, sprawy dziecka, jego kłopoty, cierpienia, radości” – pisał po latach pracownik radia Aleksander Hertz.

Pomnik Janusza Korczaka w parku przy Pałacu Kultury (od strony ul. Świętokrzyskiej) w Warszawie

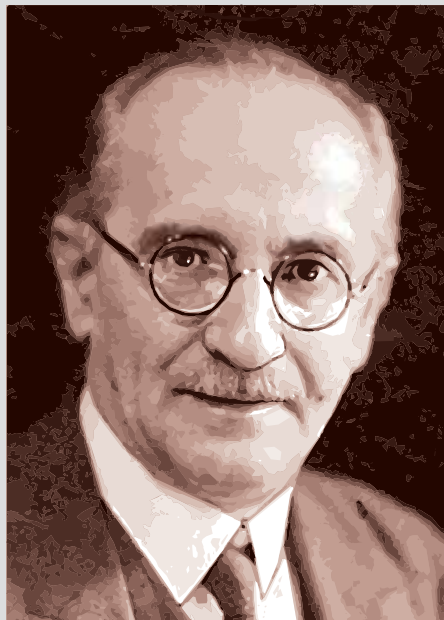

Dobry wychowawca,
który nie wtłacza
a wyzwała,
nie ciągnie,
a wznosi,
nie ugniata,
a kształtuje,
nie dyktuje,
a uczy, nie żąda,
a zapytuje –
przeżyje wraz
z dziećmi wiele
natchnionych
chwil.

Janusz Korczak

Chyba 5 sierpnia [...] przypadkowo stałem się świadkiem wymarszu Janusza Korczaka i jego sierot z getta [...] Spędził z nimi długie lata swojego życia i teraz, w ich ostatniej drodze, nie chciał ich zostawiać samych. Chciał im tę drogę ułatwić. Wytłumaczył sierotom, że mają powód do radości, bo jadą na wieś [...] Gdy spotkałem ich na Gęsiej, dzieci, idąc, śpiewały chórem, rozpromienione, mały muzyk im przygrywał, a Korczak niósł na rękach dwoje najmłodszych, także uśmiechniętych, i opowiadał im coś zabawnego.

Władysław Szpilman

**JAN
ŁUKASIEWICZ**

* 21 GRUDNIA 1878 WE LWOWIE

† 13 LUTEGO 1956 W DUBLINIE

Pochodził z rodziny o korzeniach polsko-niemiecko-węgierskich. Dzieciństwo i młodość spędził we Lwowie. Ojciec, Paweł, był oficerem armii austriackiej, matka, Leopoldyna, córką urzędnika austriackiego. W domu rodzinnym mówiono wyłącznie po polsku.

Ukończył gimnazjum humanistyczne (1887), następnie studia filozoficzne na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie uzyskał stopień doktora, pisząc pracę pod kierunkiem wybitnego filozofa Kazimierza Twardowskiego. W latach 1902–1906 kontynuował studia filozoficzne w Berlinie i w Leuven w Belgii.

W roku 1906 habilitował się na Uniwersytecie Lwowskim, gdzie był wykładowcą, a od 1911 profesorem nadzwyczajnym.

W 1915 roku otrzymał profesurę filozofii na reaktywowanym Uniwersytecie Warszawskim.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w listopadzie 1918 roku został ministrem wyznań religijnych i oświecenia w rządzie Ignacego Jana Paderewskiego.

W latach 1920–1939 pracował jako profesor logiki i filozofii na Uniwersytecie Warszawskim. Dwukrotnie piastował godność rektora tej uczelni (1922/1923 oraz 1931/1932).

Jan Łukasiewicz należał do wybitnych umysłów szkoły lwowsko-warszawskiej, liczącego się na świecie polskiego ośrodka myśli filozoficznej i logicznej, do którego należeli tak znamienici naukowcy jak Stanisław Leśniewski, Alfred Tarski i Andrzej Mostowski. Uczniami profesora byli Mordechaj Wajsberg, Zygmunt Kобрzyński, Stanisław Jaśkowski, Bolesław Sobociński, Jerzy Słupecki oraz Józef Maria Bocheński. Założył Polskie Towarzystwo Logiczne i pismo „Collectanea Logica”.

Po wybuchu II wojny światowej mieszkanie Łukasiewiczów legło w gruzach podczas bombardowania Warszawy. Bogaty księgozbiór, korespondencja i rękopisy profesora spłonęły. Łukasiewicz pracował jako tłumacz w warszawskim archiwum miejskim. Jednocześnie prowadził wykłady na podziemnym Uniwersytecie Warszawskim, na którego zajęcia w 1944 roku uczęszczało prawie 300 pracowników naukowych i 3500 studentów.

Uroczystość wręczenia Nagród Miasta Stołecznego Warszawy w sali Rady Miejskiej w Warszawie; od lewej: prezydent Warszawy Stefan Starzyński, prof. Jan Łukasiewicz [Nagroda Naukowa], Pola Gojawiczyńska [Nagroda Literacka] i Alfons Karny [Nagroda Artystyczna], Warszawa, 27 listopada 1935

W obawie przed represjami zbliżającej się do Warszawy Armii Czerwonej 17 lipca 1944 roku, kilkanaście dni przed wybuchem powstania warszawskiego, Jan i Regina Łukasiewiczowie opuścili Warszawę i dotarli do Münster. Z pomocą tamtejszych zaprzyjaźnionych matematyków (Heinricha Scholza i Jürgena von Kempeskiego) udało im się doczekać wyzwolenia przez amerykańskie wojska w kwietniu 1945 roku.

Po zakończeniu wojny Łukasiewicz pozostał na emigracji. W marcu 1946 roku przybył do Dublina, witany przez ministra spraw zagranicznych i szefa irlandzkiego rządu. Jesienią 1946 roku otrzymał stanowisko profesora logiki matematycznej na Royal Irish Academy, gdzie nauczał do 1953 roku. Trzy lata później zmarł.

Został pochowany na dublińskim cmentarzu Glasnevin. Spuścizna po profesorze stanowi część biblioteki Uniwersytetu w Manchesterze.

Był jednym z założycieli Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie (1948).

Zbiór faktów wszelako nie jest jeszcze nauką. Ten jest prawdziwym uczonym, kto umie fakty powiązać w syntezy. Nie wystarcza zaś na to samo poznanie faktów; trzeba jeszcze przynieść z sobą myśl twórczą.

Jan Łukasiewicz

Popiersie Jana Łukasiewicza z kolekcji rzeźb Alfonsa Karnego w Muzeum Podlaskim w Białymstoku

FERDYNAND OSSENDOWSKI

FERDYNAND OSSENDOWSKI

* 27 MAJA 1878 W LUCYNIE

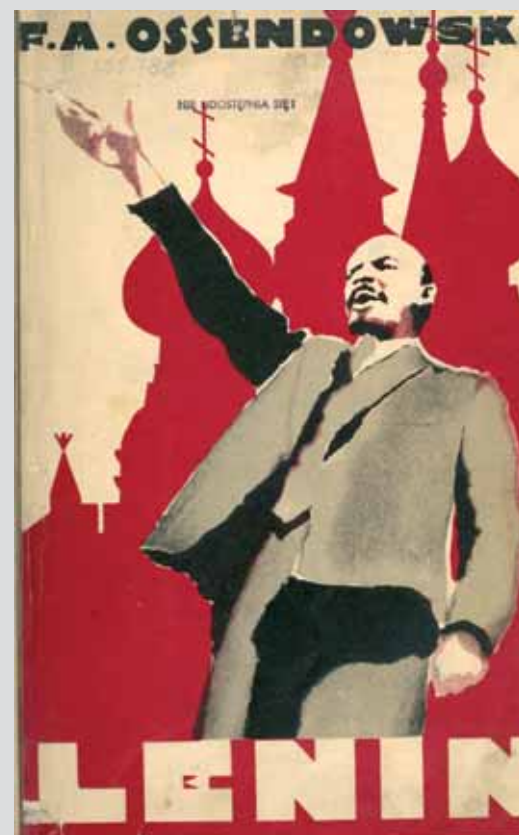
† 3 STYCZNIA 1945 W GRODZISKU MAZOWIECKIM

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Lis, o korzeniach tatarskich. Był synem lekarza Marcina Ossendowskiego i Wiktorii z Bortkiewiczów. Dzieciństwo spędził najpierw w Lucynie w okolicach Witebska, później w Kamieńcu Podolskim na polskich Kresach.

Jako nastolatek przeprowadził się do Petersburga, gdzie studiował nauki matematyczno-przyrodnicze. Po studiach podjął pracę naukową. W jej ramach odbywał ekspedycje na Kaukaz, nad Dniestr, nad Jenisej i w okolice jeziora Bajkał. Dotarł również do Chin, Japonii, na Sumatrę i do Indii, które stały się inspiracją dla jego pierwszych książek podróżniczych.

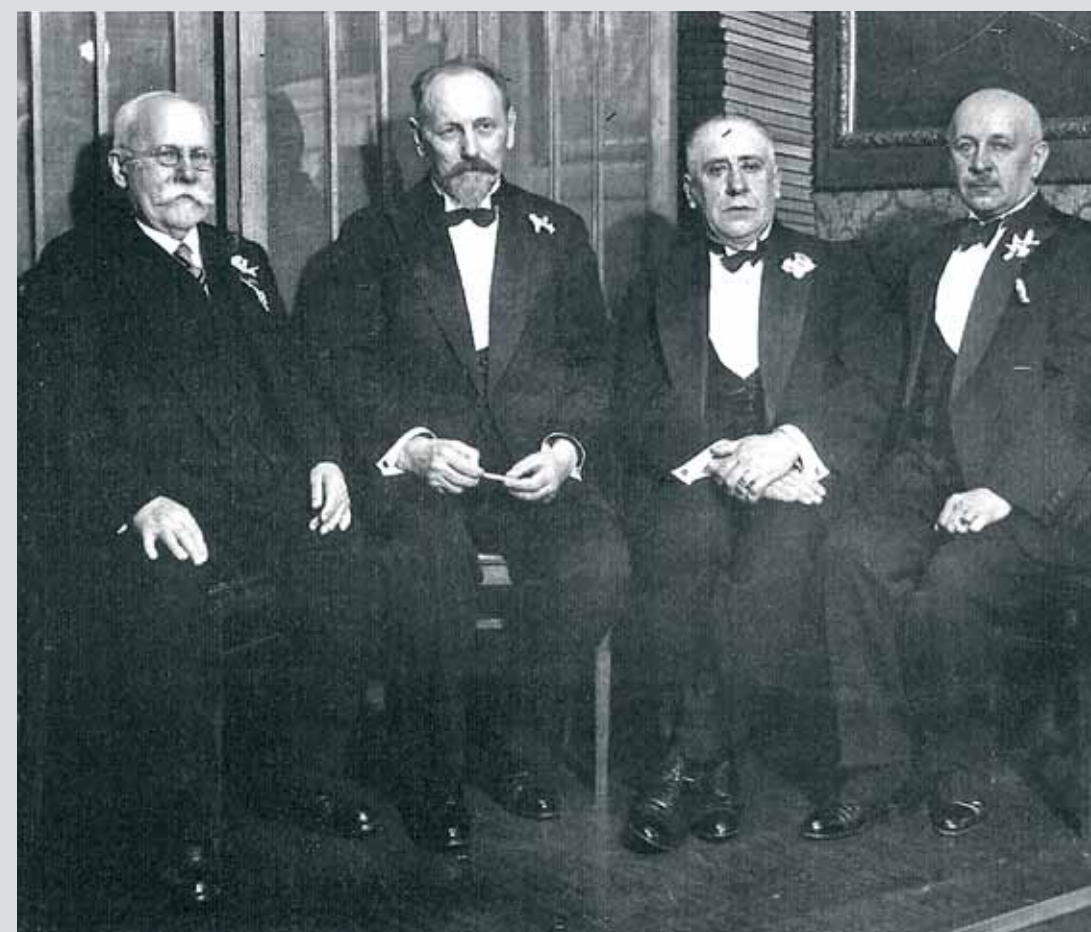
W roku 1899 musiał opuścić Rosję. Zamieszkał w Paryżu, gdzie studiował fizykę i chemię u profesora Marcellina Berthelota na Sorbonie.

Książka Ferdynanda Ossendowskiego *Lenin*, Wydawnictwo Polskie R. Wegnera, 1930

Po powrocie do Rosji pracował na Uniwersytecie Technicznym w Tomsku na Syberii. Podczas wojny rosyjsko-japońskiej w 1905 roku został wysłany do Mandżurii na poszukiwanie surowców niezbędnych dla armii. Za organizowanie w Harbinie protestów przeciwko represjom rosyjskim w Królestwie Polskim został aresztowany i skazany na karę śmierci.

Zwolniony w roku 1908, pracował jako dziennikarz. Po przewrocie bolszewickim w czasie wojny domowej w Rosji wyjechał na Syberię i przyłączył się do „białej”, armii admirała Aleksandra Kołczaka. Przekazał na Zachód tzw. dokumenty Sissona, świadczące o tym, że Lenin był niemieckim agentem, a działalność partii

Towarzystwo Literatów i Dziennikarzy w Polsce – wręczenie dyplomów członków honorowych; od lewej: Wacław Sieroszewski, Jan Lorentowicz, Ferdynand Ossendowski i Kornel Makuszyński, Warszawa, 25 kwietnia 1934

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Ferdynanda Ossendowskiego

bolszewickiej była finansowana przez Niemcy. Po upadku Kołczaka zdołał przedostać się do Mongolii, gdzie dołączył do walczącego z bolszewikami barona Romana Ungerna von Sternberga.

W 1920 roku przebywał w Nowym Jorku, gdzie napisał *Przez kraj ludzi, zwierząt i bogów*, książkę, która przyniosła mu fortunę i sławę.

W roku 1922 powrócił do Polski. Napisał 77 książek, które przełożono na 20 języków. Przez pewien czas należał do pięciu najpoczytniejszych pisarzy na świecie. Do roku 1939 łączny nakład jego książek sięgnął 80 milionów egzemplarzy. Po Henryku Sienkiewiczu był najczęściej tłumaczonym na języki obce polskim pisarzem.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej do Polski, ze względu na treść książki *Lenin* i radykalny antykomunizm, Ossendowski był intensywnie poszukiwany przez NKWD. Przyjechali po autora *Lenina* dwa tygodnie po jego śmierci. Nie dając wiary w to, że pisarz nie żyje, ekshumowano jego zwłoki.

Ze względu na radykalny antykomunizm w okresie PRL wszystkie jego utwory objęto cenzurą i wycofano z polskich bibliotek. Dopiero po roku 1989 zaczęto wznawiać jego książki.

ZOFIA SOKOLNICKA

ZOFIA SOKOLNICKA

* 15 MAJA 1878 W KRAKOWIE

† 27 LUTEGO 1927 W POZNANIU

Urodziła się w rodzinie o tradycjach patriotycznych. Wychowała się w rodzinnym majątku Orzeszkowo niedaleko Środy Wielkopolskiej. Ukończyła Wyższą Szkołę Żeńską Anny i Anasztazji Danysz w Poznaniu, następnie uzupełniła wykształcenie na studiach humanistycznych i muzycznych na

Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

Po studiach powróciła do Poznania. Prowadziła tajne domowe komplety z języka polskiego i historii dla polskich dzieci, organizowane przez Towarzystwo Przyjaciół Wzajemnego Pouczania się i Opieki nad Dziećmi „Warta”. Organizowała kursy dla nauczycielek, była współautorką – z Marią Brownsfordówną – podręcznika *Jak uczyć dzieci czytać i pisać po polsku*. Założyła też Biuro Porady Rodzicielskiej.

Razem z księdzem Kazimierzem Malińskim (1872–1928) stworzyła i pomagała prowadzić Towarzystwa Opieki Rodzicielskiej, będące tajnym kuratorium oświaty dla podziemnych szkół polskich.

Od roku 1903 należała do Ligi Narodowej, gdzie powierzono jej opiekę nad tajnymi polskimi organizacjami młodzieżowymi: Towarzystwem Tomasza Zana, Filomatami, Filaretami oraz żeńską organizacją harcerek im. Emilii Plater.

W roku 1913 współtworzyła Towarzystwo Wykładów Naukowych, organizujące wykłady najlepszych polskich uczonych z Krakowa i Lwowa w Poznaniu i innych miastach Wielkopolski. Celem było podnoszenie kwalifikacji miejscowych nauczycieli.

Po wybuchu I wojny światowej wielokrotnie wyjeżdżała w misjach kurierskich do działaczy Narodowej Demokracji w Szwajcarii i Francji, dostarczając poufną korespondencję i odbierając od nich tajne instrukcje. Od 26 stycznia do 2 lutego 1917 roku brała udział w zjeździe emigracyjnych polityków polskich w Lozannie, gdzie nawiązała współpracę z Romanem Dmowskim.

Po zakończeniu wojny była współzałożycielką Katolickiego Związku Polek i Narodowej Organizacji Kobiet. Należała do Komitetu Obywatelskiego, następnie do Naczelnej Rady Ludowej, w której kierowała Komisją Szkolną dla spolszczenia szkolnictwa. Została delegatem na Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu (3–5 grudnia 1918).

Złota moneta kolekcjonerska 200 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca 100. rocznicę wybuchu powstania wielkopolskiego

Członkowie Naczelnej Rady Ludowej, Poznań, listopad 1918

Po wybuchu powstania wielkopolskiego (28 grudnia 1918) organizowała pomoc sanitarną i medyczną. W styczniu 1919 roku Naczelna Rada Ludowa wysłała ją z tajną misją do Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu, by przekazała polskim przedstawicielom informacje dotyczące sytuacji panującej w zaborze pruskim. Po dotarciu do Paryża została ekspertem delegacji polskiej na konferencję pokojową w Wersalu.

W styczniu 1919 roku została posłanką na Sejm Ustawodawczy z listy Narodowej Demokracji.

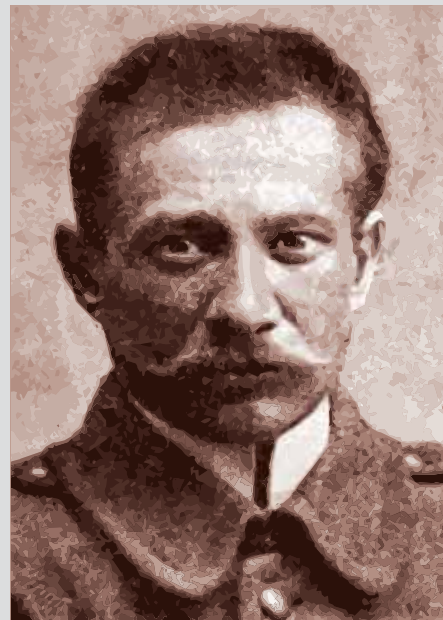
Rodziny nie założyła. Jej pogrzeb przerodził się w manifestację patriotyczną. Mowę pogrzebową wygłosił przywódca poznańskiej Narodowej Demokracji Marian Seyda, w sejmie pożegnał ją marszałek Maciej Rataj. Została pochowana na dawnym Cmentarzu Świętomarcińskim, a po likwidacji nekropolii jej prochy przeniesiono na Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan.

Jest patronką drużyny harcerek w Poznaniu.

Jeżeli ktokolwiek szukać będzie wzoru ofiarnej pracy niewieściej dla narodu, niechaj nie ucieka się od tych pięknych postaci kobiecych, które same w boju pomagały, ale niechaj rozejrzy się za tymi najpiękniejszymi duszami niewieściami, które w mozolnym codziennym trudzie wszystkie siły poświęcały około ratowania i umacniania Ojczyzny, około polepszania narodowych dusz. Śp. Zofia Sokolnicka była zjawiskiem takiej pracy, genialną i niestrudzoną kapłanką ducha narodowego, oddającą się służbie dla ojczyzny, jak tylko przez pokolenia jeden człowiek oddawać się może. Jej miłość ku sprawie narodu była tak potężna, tak wszechstronna i nieograniczona, jak kiedyś miłość ascetów ku Stwórcy Wszelchrzeczy.

z „Kroniki Miasta Poznania”

STANISŁAW KASZUBSKI

STANISŁAW KASZUBSKI

* 10 PAŹDZIERNIKA 1880 W WARSZAWIE

† 7 LUTEGO 1915 W PILŹNIE

Był synem Franciszka, nauczyciela matematyki, uczestnika powstania styczniowego, i Kazimierzy z Krzykowskich. Jako uczeń gimnazjów w Warszawie, Płocku i Wilnie był wydalany ze szkoły za działalność patriotyczną. Maturę uzyskał eksternistycznie w Teodozji na Krymie.

Podczas rewolucji 1905 roku w Królestwie Polskim związał się z Socjaldemokracją Królestwa Polskiego i Litwy, pod pseudonimem „Król”. Za działalność agitacyjną wśród żołnierzy 3 pułku strzelców został aresztowany 4 września 1906 roku i uwięziony w mokotowskim więzieniu przy ul. Rakowieckiej. 20 września skazano go na zesłanie do guberni archangielskiej. Ostatecznie po wręczeniu łapówki urzędnikom rosyjskim wyrok zamieniono na wydalenie poza granice państwa rosyjskiego.

W roku 1907 Kaszubski zamieszkał w Krakowie, gdzie kontynuował działalność w ruchu socjalistycznym, wstępując do PPS-Frakcji Rewolucyjnej Józefa Piłsudskiego.

Studiował medycynę na Uniwersytecie Jagiellońskim, lecz dyplomu nie uzyskał. W roku 1910 wstąpił do Towarzystwa „Strzelec” w Krakowie. Należał do kompanii dowodzonej przez Tadeusza Furgalskiego „Wyrwę”. W 1913 roku uczestniczył w letnim kursie instruktorskim szkoły oficerskiej Związku Strzeleckiego w Stróży.

W czasie I wojny światowej służył w oddziałach strzeleckich Józefa Piłsudskiego, następnie w Legionach Polskich (kompania podhalańska), walczących u boku Austro-Węgieł. W stopniu podporucznika dowodził plutonem i kompanią. Podczas bitwy pod Łowczówkiem 24/25 grudnia dostał się do niewoli rosyjskiej. Nie ukrywał, że pochodzi z Królestwa Polskiego (Kongresowego) i tym samym formalnie jest poddanym cara; oznajmił Rosjanom, że wstąpił do Legionów, aby bić się o niepodległość Polski. Rosyjski sąd skazał go za zdradę na karę śmierci przez powieszenie. W przeddzień egzekucji Kaszubski napisał list pożegnalny do swojej narzeczonej Marii Werner, w którym żegnał się też z Józefem Piłsudskim: „Komendancie kochany. Wpadłem. Nie mogło inaczej być. Niech żyje Polska!”.

Orzełek na czapkę
Legionów Polskich

Pluton strzelecki przed wymarszem na front, Oleandry, sierpień 1914

**Cierpię okropną
niedolę, lecz nie
zdradzę i umrzeć
wolę.**

**Stanisław
Kaszubski „Król”,
zdanie wydrapane
w celi więzienia**

Znajdującemu się pod szubienicą odczytano dekret cara darujący mu życie pod warunkiem wstąpienia do armii rosyjskiej. Po kategorycznej odmowie Kaszubski zdołał krzyknąć „Jeszcze Polska nie zginęła...”. Wyrok wykonano 7 lutego 1915 roku.

Egzekucję „Króla” Rosjanie traktowali jako odstrasżający, szeroko w rozkazach i publikacjach komentowany przykład. Był jedynym oficerem legionowym (choć nie jedynym legionistą) straconym w ten sposób w czasie I wojny światowej.

Pomnik nagrobny Stanisława Kaszubskiego znajduje się na cmentarzu w Pilźnie.

Jest jednym z głównych bohaterów filmu fabularnego *Legiony* (2019).

Porucznik Kaszubski cieszył się opinią bardzo dzielnego oficera – odznaczał się zawsze wybitnymi zaletami charakteru, jak również nadzwyczajną prawością, nieugiętą ideowością, przykładem odwagi i męstwa świecił zawsze i wszędzie wśród otoczenia.

**z wniosku o pośmiertne nadanie Stanisławowi Kaszubskiemu
najwyższego polskiego odznaczenia wojskowego
– Orderu Virtuti Militari**

**ZYGMUNT
LUBICZ-ZALESKI**

* 29 WRZEŚNIA 1882 W KLONOWCU-KORACZU

† 15 GRUDNIA 1967 W PARYŻU

Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Syn Piotra i Zofii z domu Arkuszewskiej. Za namową ojca podjął studia w Instytucie Politechnicznym w Warszawie. Zaangażował się w działalność Związku Młodzieży Polskiej „Zet”, był też redaktorem tajnego pisma „Kiliński”.

Został aresztowany przez policję carską i osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Po zwolnieniu studiował filozofię na uniwersytetach w Monachium i Paryżu.

W latach 1914–1922 prowadził wykłady języka polskiego kolejno w École des hautes études sociales, École des langues orientales i L’Institut d’études slaves na Sorbonie.

W roku 1916 został wybrany na prezesa Towarzystwa Artystów Polskich w Paryżu. Włączył się w działania polityczne na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości. Poznał Ignacego Paderewskiego i Romana Dmowskiego, w 1917 roku przystąpił do Komitetu Narodowego Polskiego, następnie kierował Biurem Prasowym Delegacji Polskiej na Konferencję Pokojową w Wersalu.

W latach 1918–1919 redagował czasopismo Armii Polskiej we Francji „Polak”.

Zygmunt i Maria
Zalescy, 1930

W roku 1925 został delegatem ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego do spraw naukowych na Francję. Pomagał polskim stypendystom przebywającym na terenie tego kraju i doprowadził do stworzenia licznych lektoratów polskich na francuskich uniwersytetach. Był też stałym korespondentem „Mercurie de France” i „Kuriera Warszawskiego”. Jego listy z Paryża ukazywały się również w „Przeglądzie Narodowym”, „Gazecie Warszawskiej” i „Głosie Warszawskim”. Żyjący między Francją i Polską filozof, literaturoznawca, lingwista, tłumacz i publicysta w roku 1929 uzyskał habilitację na Uniwersytecie Warszawskim.

Francja w uznaniu zasług profesora Lubicz-Zaleskiego dla współpracy kulturalnej i naukowej z Polską nadała mu Order Rycerski, a parę lat później Order Oficerski Légion d’honneur.

Wybuch II wojny światowej zastał Lubicz-Zaleskiego w Warszawie. Na wezwanie rządu polskiego we Francji, zimą 1940 roku, wraz z najstarszym synem Andrzejem, pieszo przez Słowację i Węgry przedostał się do Francji. Po jej klęsce w czerwcu 1940 roku został prezesem Towarzystwa Opieki nad Polakami we Francji. Jednocześnie był delegatem na ten kraj Ministerstwa Oświaty Rządu RP na Obczyźnie. W październiku 1940 założył Liceum im. Cypriana Kamila Norwida w Villard-de-Lans – jedyne w całej Europie polskie liceum uczące polską młodzież – i objął w nim funkcję dyrektora.

Od początku współpracował z Polskim Ruchem Oporu we Francji, za co został aresztowany 19 marca 1943 roku i po brutalnym śledztwie prowadzonym przez paryskie Gestapo wywieziony do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, gdzie przebywał do jego wyzwolenia w kwietniu 1945 roku. Zamieszkał we Francji.

W 1946 roku z Franciszkiem Pułaskim reaktywował na emigracji stuletnie Towarzystwo Historyczno-Literackie, zarządzające Biblioteką Polską w Paryżu. Do końca życia pozostał jego sekretarzem generalnym.

Posiadał doktoraty honoris causa uniwersytetów w Montpellier i Lille.

Zygmunt Lubicz-Zaleski
odznaczany Legią Honorową, 1959

KAROL SZYMANOWSKI

KAROL SZYMANOWSKI

* 3 PAŹDZIERNIKA 1882 W TYMOSZÓWCE

† 29 MARCA 1937 W LOZANNIE

Pochodził ze średniozamożnej rodziny ziemiańskiej. Jego ojciec, Stanisław Korwin-Szymanowski, był miłośnikiem i znawcą polskiej i obcej literatury, poezji i muzyki, grał na wiolonczeli i fortepianie. Karol pierwsze lekcje gry na tym instrumencie otrzymał od ojca, następnie w szkole muzycznej należącej do rodziny Neuhausów.

W roku 1901 wyjechał do Warszawy, gdzie pobierał prywatne lekcje harmonii u Marka Zawirskiego i kompozycji u Zygmunta Noskowskiego.

W roku 1905 razem z trzema równie młodymi kompozytorami powołał Spółkę Nakładową Młodych Kompozytorów Polskich z siedzibą w Berlinie, pod mecenatem księcia Władysława Lubomirskiego, która prowadziła działalność artystyczną na terenie Warszawy, Lwowa, Krakowa, Berlina, Lipska, Wiednia i Drezna. Spółkę wspierali uznani artyści, między innymi pianista Artur Rubinstein. Powstały wówczas pierwsze utwory fortepianowe Szymanowskiego, spokrewnione estetycznie z twórczością Chopina, Schumanna i Skriabina. W następnych latach kompozytor wiele podróżował po Europie. Dzięki Stefanowi Spiessowi, przemysłowcowi i mecenasowi sztuki, mógł poświęcić się działalności artystycznej.

W czasie I wojny światowej przebywał w rodzinnym majątku, intensywnie komponując, między innymi III symfonię, I koncert skrzypcowy i I kwartet smyczkowy.

W niepodległej Polsce w połowie lat 20. mieszkał w Warszawie, gdzie odniósł pierwsze wielkie sukcesy artystyczne. W 1927 roku został dyrektorem Państwowego Konserwatorium Warszawskiego, a w 1930 pierwszym rektorem Wyższej Szkoły Muzycznej.

Chory na gruźlicę, od 1930 roku na stałe zamieszkał w Zakopanem.

Szczególną popularność zdobyły jego utwory pisane w niepodległej Polsce. W tym czasie Szymanowski zwrócił się w stronę polskiej ludowości, folkloru, szczególnie podhalańskiego.

W ostatnich latach obserwuje się renesans jego twórczości. Dyrygent sir Simon Rattle ze swoją City of Birmingham Orchestra nagrał dla koncertu EMI cztery albumy monograficzne za-

Karol Szymanowski w towarzystwie siostry, śpiewaczki Stanisławy Korwin-Szymanowskiej, w swojej pracowni w Zakopanem

wierające III symfonię *Pieśń o nocy*, *Sabat Mater*, *Litanie do Maryi Panny*, *Pieśni księżniczki z baśni* oraz koncerty skrzypcowe. Nagrania te otrzymały dwie prestiżowe Gramophone Awards. W dyskografii dyrygenta znajdują się również *Harnasie*, *Król Roger*, *Pieśni miłosne Hafiza* i IV symfonia koncertująca.

Karol Szymanowski jest uznawany (obok Fryderyka Chopina) za jednego z najwybitniejszych polskich kompozytorów.

Jest patronem ulic w kilkudziesięciu miastach polskich, między innymi w Bydgoszczy, Częstochowie, Krakowie, Poznaniu i Warszawie.

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Karola Szymanowskiego

Dla mnie – jako muzyka – dzieła poetyckie dzielą się na dwie zasadnicze kategorie. Są dzieła, które dopiero w atmosferze muzyki nabierają prawdziwego życia i wyrazu. I inne, tak po brzegi wypełnione swoistą muzyką słowa i myśli, iż wszelkie wysiłki kompozytora, by uzupełnić to, co w istocie swej żyje organicznie niemal samowystarczalnym życiem, staje się beznadziejną, syzyfową pracą.

Karol Szymanowski

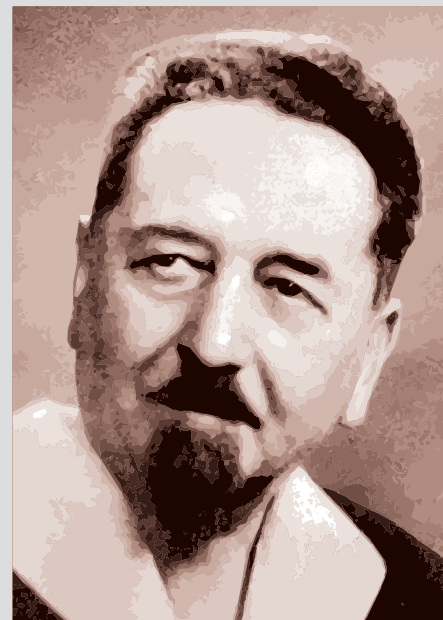
Charakter narodowy kompozytora nie polega na cytatach folkloru, czego najwspanialszym przykładem jest twórczość Chopina.
Karol Szymanowski

RUDOLF WEIGEL

RUDOLF WEIGEL

* 2 WRZEŚNIA 1883 W PRZEROWIE

† 11 SIERPNI 1957 W ZAKOPANEM

Pochodził z rodziny austriacko-czeskiej. Po śmierci ojca matka wyszła za mąż za Polaka, Józefa Trojnara, profesora gimnazjalnego w Jaśle i Stryju. To on nauczył Rudolfa języka polskiego i zadbał o jego patriotyczne wychowanie.

Rudolf maturę zdał w Stryju, studia przyrodnicze ukończył na Uniwersytecie Lwowskim (1907). W roku 1913 uzyskał habilitację.

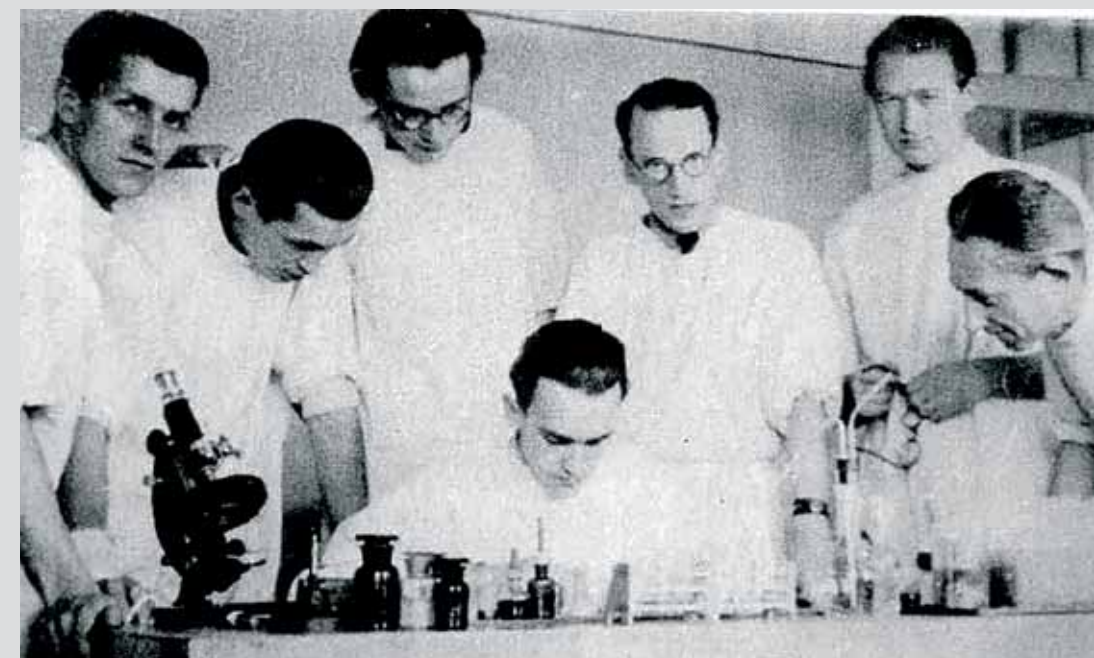
Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany do C. i K. Armii. Służył w szpitalu wojskowym w Przemyślu, gdzie podjął badania nad tyfusem plamistym i roznoszącymi go wszami. Wymalował pierwszą skuteczną szczepionkę przeciwko tej chorobie. Jego pomysłem było wykorzystanie wszy jako zwierząt laboratoryjnych, co umożliwiała dalsze badania nad tyfusem.

W niepodległej Polsce kontynuował badania nad szczepionką przeciwtyfusową. W 1920 roku został profesorem w Zakładzie Biologii Ogólnej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, zwanym później Instytutem Weigla. Zyskał światową sławę po akcji szczepień przeciw durowi plamistemu w belgijskich misjach katolickich w Chinach. W roku 1939 pomagał w opanowaniu epidemii duru plamistego w Abisynii.

W czasie II wojny światowej przebywał we Lwowie, gdzie okupanci, zarówno sowieccy, jak i niemieccy, wykorzystywali jego laboratorium do produkcji szczepionek. W lipcu 1941 roku Niemcy dokonali mordu profesorów lwowskich, ale Weigla oszczędzili, bo go potrzebowali. Kierował instytutem produkującym szczepionki na potrzeby Wehrmachtu. W zamian wymógł na Niemcach prawo do samodzielnego wyboru współpracowników. Dzięki temu uratował między innymi Zbigniewa Herberta, Stefana Banacha i wielu innych, również Żydów, którzy za cenę własnej krwi (byli karmicielami wszy) otrzymywali ausweis – polisę na życie w okupowanym Lwowie. Szacuje się, że Weigel ocalał w ten sposób nawet pięć tysięcy osób. Część produkcji potajemnie trafiała do gett w Warszawie, Krakowie i we Lwowie, a także do ludności cywilnej i oddziałów AK.

Niemcy proponowali profesorowi podpisanie reichslisty, on jednak odmówił, twierdząc, że „ojczyznę wybiera się jeden raz. Ja – powiedział – dokonałem wyboru w roku 1918”.

Imadelko do unieruchomienia wszy używane w produkcji szczepionki przeciwtyfusowej w latach 1941–1944

Instytut Badań nad Tyfusem profesora Weigla przy ul. Potockiego we Lwowie; grupa strzykaczy: Wiesław Seweryn, Jan Semkowicz, Janiczek, Aleksander Frączkiewicz, Tadeusz Martynowicz, Jan Reutt, Aleksander Szczęścikiewicz, 1941

Po zakończeniu wojny kontynuował badania na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i uniwersytecie w Poznaniu.

Z dostępnych archiwów Komitetu Noblowskiego wiemy, że Weigel w latach 1930–1939 otrzymał ponad 70 wniosków o nominację do Nagrody Nobla. Pierwsza nominacja, z roku 1942, została zablokowana przez Niemców, a druga, z 1948, przez władze komunistyczne.

Zmarł na zawał serca, został pochowany na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie w Alei Zasłużonych.

Pośmiertnie został uhonorowany tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (2003) za uratowanie Żydów, których także zatrudniał w Instytucie.

Jest patronem szpitala w Blachowni koło Częstochowy, ulic we Wrocławiu i Poznaniu.

Życie dziś stało się smutne i beznadziejne... Nieraz mi przychodzi ochota skończyć ze swym życiem. Jednak takie rozwiązanie to tragedia dla rodziny i otoczenia. Lecz jeśli pan, generale, dasz rozkaz mnie rozstrzelać, w gruncie rzeczy wyrządzi mi pan przysługę, a otoczenie święcie czczyć będzie moją pamięć.

**Rudolf Weigel,
w odpowiedzi dowódcy SS i policji
w dystrykcie Galicja Fritzowi Katzmannowi, 1943**

Zofia Weigel – żona profesora Rudolfa Weigla, w fartuchu laboratoryjnym podczas pracy w laboratorium, 1937

LUDWIK HIRSZFELD

LUDWIK HIRSZFELD

* 5 SIERPNI 1884 W WARSZAWIE

† 7 MARCA 1954 W WARSZAWIE

Urodził się w spolszczonej rodzinie pochodzenia żydowsko-niemieckiego. Studiował medycynę w Würzburgu i Berlinie, gdzie – w przerwie między wykładami – poślubił studentkę medycyny Hannę Kasman. Pracował w Instytucie Badań Raka w Heidelbergu oraz w Zakładzie Higieny Uniwersytetu w Zurychu.

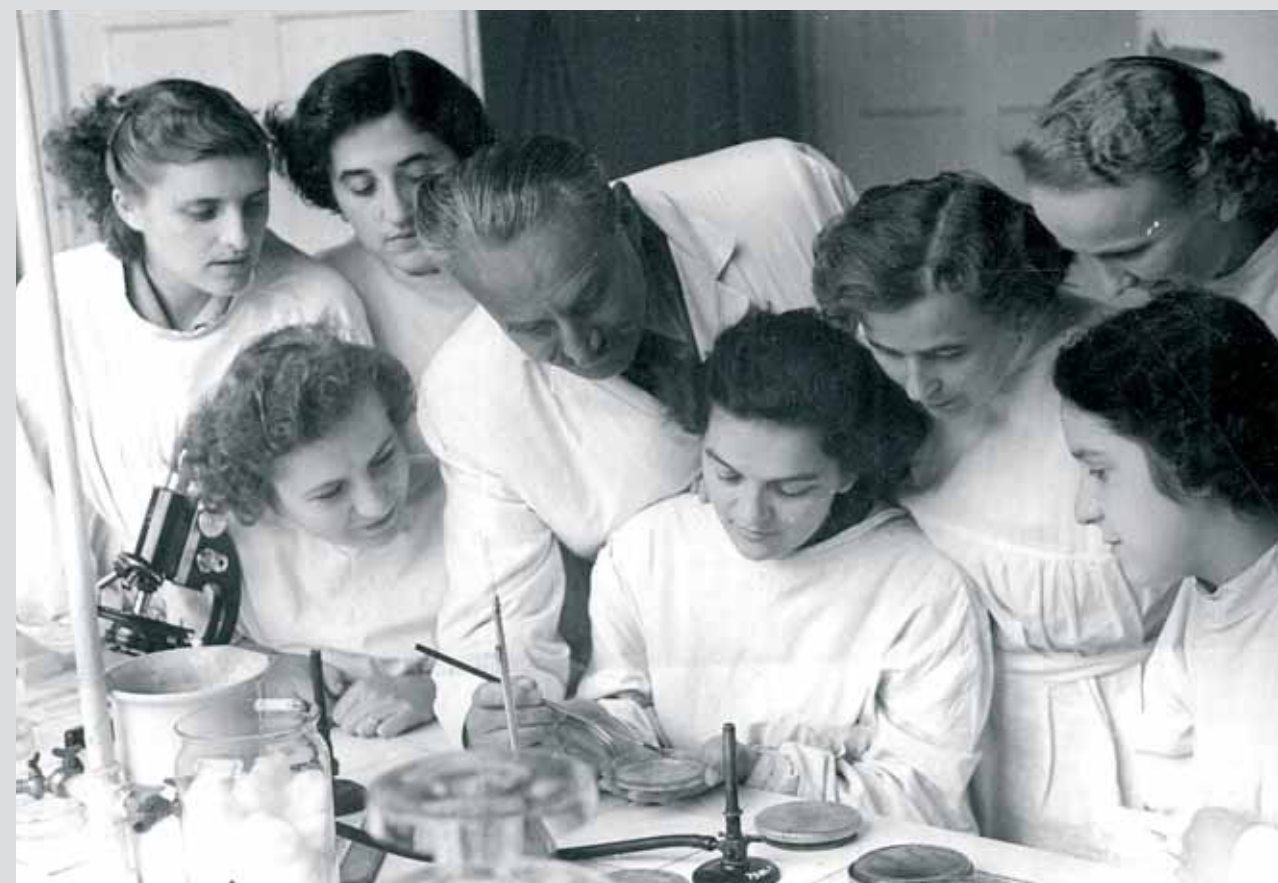
W latach 1907–1911 wraz z Emilem von Dungernem prowadził badania nad grupami krwi. Odkrył prawa dziedziczenia grupy krwi, wprowadzając ich oznaczenie O, A, B i AB, przyjęte na całym świecie. Oznaczył też czynnik Rh i odkrył przyczynę konfliktu serologicznego między matką a płodem.

W czasie I wojny światowej uczestniczył w zwalczaniu epidemii tyfusu plamistego w Serbii oraz w organizacji tamtejszej służby zdrowia. Za zasługi król serbski nadał mu honorowe obywatelstwo. W czasie pobytu na Bałkanach Hirsfeld odkrył pałeczkę duru rzekomego C.

W niepodległej Polsce pracował w Państwowym Zakładzie Badań Surowic w Warszawie (od 1920), następnie w latach 1924–1939 kierował Państwowym Zakładem Higieny. W roku 1931 uzyskał tytuł profesora. W latach 1931–1935 był prezesem Polskiego Towarzystwa Mikrobiologów i Epidemiologów.

Po wybuchu II wojny światowej zorganizował w Warszawie ośrodek przetaczania krwi. Został zmuszony do zamieszkania w getcie warszawskim, gdzie leczył chorych na tyfus plamisty i prowadził zajęcia dydaktyczne, kierował też Radą Zdrowia warszawskiego Judenratu. W lipcu 1942 roku, gdy rozpoczynały się wywózki Żydów do obozów zagłady, wraz z rodziną zbiegł z getta i ukrywał się wśród polskich rodzin w okolicach Warszawy. Kilka miesięcy po opuszczeniu getta na zapalenie płuc zmarła jego jedyna córka, Maria.

W październiku 1945 roku przeniósł się do Wrocławia i na tamtejszym uniwersytecie kierował Wydziałem Lekarskim.

Grupa współpracowników Ludwika Hirsfelda z Zakładu Mikrobiologii Lekarskiej we Wrocławiu, 1945

W roku 1954 uruchomił Instytut Immunologii i Terapii Doświadczalnej Polskiej Akademii Nauk i został jego dyrektorem. Zorganizował również Ośrodek Badań Patologii Ciąży we Wrocławiu.

Wraz z żoną Hanną prowadził badania dotyczące różnic statystycznych w częstotliwości występowania grup krwi w populacjach pochodzących z różnych obszarów geograficznych, zapoczątkowując nową dziedzinę nauki – seroantropologię, zajmował się też transfuzjologią i opracował zasady przetaczania krwi. W 1950 roku był nominowany do Nagrody Nobla.

Jest patronem Instytutu Immunologii i Terapii Doświadczalnej PAN.

**[...] w Ojczyźnie
ma się i przeszłość,
i przyszłość, na
obczyźnie – tylko
teraźniejszość.**

Ludwik Hirsfeld

Największą tragedią uczonego jest poczucie bezcelowości wysiłku, gdyż praca naukowa oznacza ofiarę życia.

Ludwik Hirsfeld

Hanna Hirsfeldowa z domu Kasman [1884–1964], polska lekarka pediatra, profesor nauk medycznych; żona Ludwika Hirsfelda

KAZIMIERZ SOSNKOWSKI

KAZIMIERZ SOSNKOWSKI

* 19 LISTOPADA 1885 W WARSZAWIE

† 11 PAŹDZIERNIKA 1969 W ARUNDEL

Pochodził z rodziny szlacheckiej, wywodzącej się z Podlasia, herbu Godziemba. Maturę otrzymał w XII Gimnazjum Klasycznym w Petersburgu. Studiował na Wydziale Architektury Instytutu Politechnicznego w Warszawie, później na Politechnice Lwowskiej. Należał do Polskiej Partii Socjalistycznej i jej Organizacji Bojowej. W 1908 roku był współorganizatorem tajnego Związku Walki Czynnej. Bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego, był szefem sztabu Związku Strzeleckiego.

Sosnkowski był jedną z najważniejszych osób w polskim ruchu niepodległościowym.

W czasie I wojny światowej pełnił funkcję szefa sztabu I Brygady Legionów Józefa Piłsudskiego, walczących u boku Austro-Węgrów. W roku 1917 wraz z Piłsudskim aresztowany przez Niemców, 10 listopada 1918 roku został razem z nim zwolniony.

Jeden z najdzielniejszych generałów w okresie walk o niepodległość 1918–1920, w maju i czerwcu 1920 roku z sukcesami dowodził Armią Rezerwową w walkach z bolszewikami.

W niepodległej Polsce był między innymi ministrem spraw wojskowych, inspektorem armii oraz przewodniczącym Komitetu ds. Uzbrojenia i Sprzętu. Zaangażował się w tworzenie planu strategicznego, który miał być realizowany w przypadku ataku ze wschodu. W 1936 roku awansował na generała broni.

Podczas II wojny światowej we wrześniu 1939 roku jako dowódca Frontu Południowego skutecznie walczył z Niemcami w rejonie Lwowa. Po agresji sowieckiej przedostał się do Francji. Tam został zastępcą prezydenta RP oraz komendantem głównym Związku Walki Zbrojnej, działającego w kraju. Po upadku Francji w czerwcu 1940 roku przedostał się do Wielkiej Brytanii.

Jako przeciwnik porozumienia ze Związkiem Sowieckim 25 lipca 1941 roku podał się do dymisji. Po śmierci naczelnego wodza generała Władysława Sikorskiego w roku 1943 objął jego funkcję. Wizytował podległe mu jednostki wojskowe, udało mu się zwiększyć zaopatrzenie dla Armii Krajowej ze

Gen. Kazimierz Sosnkowski i płk Stanisław Sosabowski podczas przeglądu żołnierzy I Samodzielnej Brygady Spadochronowej, 1943

strony sojuszników. Przeprowadził reorganizację systemu dowodzenia Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii.

Był przeciwny współpracy z Sowiecami oraz ewentualnemu powstaniu w Warszawie. W czasie jego trwania bezskutecznie starał się o wsparcie aliantów, którym zarzucił złamanie umów sojuszniczych. 30 września 1944 roku zdymisjonowany z funkcji naczelnego wodza, wyjechał do Kanady.

W latach 50. bezskutecznie starał się o zjednoczenie polskiej emigracji.

Prochy generała Kazimierza Sosnkowskiego spoczęły w podziemiach bazyliki archikatedralnej Świętego Jana Chrzciciela w Warszawie.

Jego imię noszą 7 Pułk Ułanów Lubelskich, stadion Polonii Warszawa, Wojskowe Biuro Historyczne w Rembertowie oraz Publiczna Szkoła Podstawowa w Antoniowie.

Ofiary wasze nie są daremne, a każda kropla krwi przez was przelanej umacnia prawa Polski, wołając do sumienia świata o prawdę i sprawiedliwość.

**Kazimierz Sosnkowski,
z przemówienia do żołnierzy II Korpusu Polskiego
we Włoszech**

Medal upamiętniający generała broni Kazimierza Sosnkowskiego

Kazimierz Sosnkowski w legionowym mundurze, ok. 1915

ADA SARI

ADA SARI

* 29 CZERWCA 1886 W WADOWICACH

† 12 LIPCA 1968 W ALEKSANDROWIE KUJAWSKIM

Urodziła się jako Jadwiga Schayerówna, córka Franciszki z Chybińskich i Edwarda Schayera. Kiedy miała trzy lata, ojciec z rodziną przeniósł się do Starego Sącza, gdzie prowadził kancelarię adwokacką, a w 1920 roku został burmistrzem. Tu Jadwiga pobierała lekcje śpiewu, fortepianu i języków obcych. Później muzykę i śpiew studiowała w Cieszynie i Krakowie.

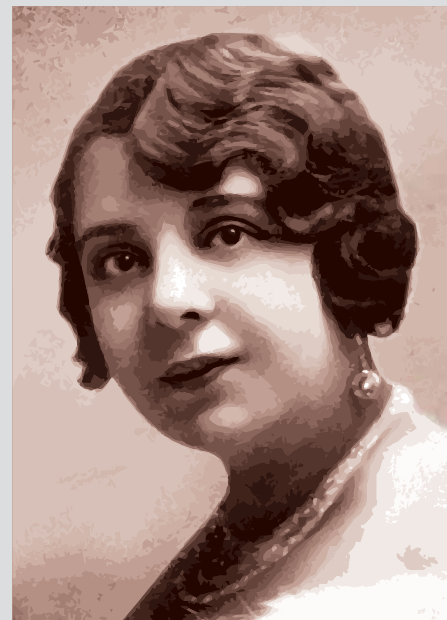
W latach 1905–1907 przebywała w Wiedniu, gdzie uczyła się śpiewu w prywatnej szkole muzycznej hrabiny Pizzamano. Tam też dała pierwszy publiczny występ u księżnej Lichtenstein; wykonała tytułową partię z operetki *Lalka* Edmonda Audrana.

W roku 1907 wyjechała do Mediolanu, by kształcić głos u profesora Antonia Rupnicka. Przyjęła pseudonim Ada Sari.

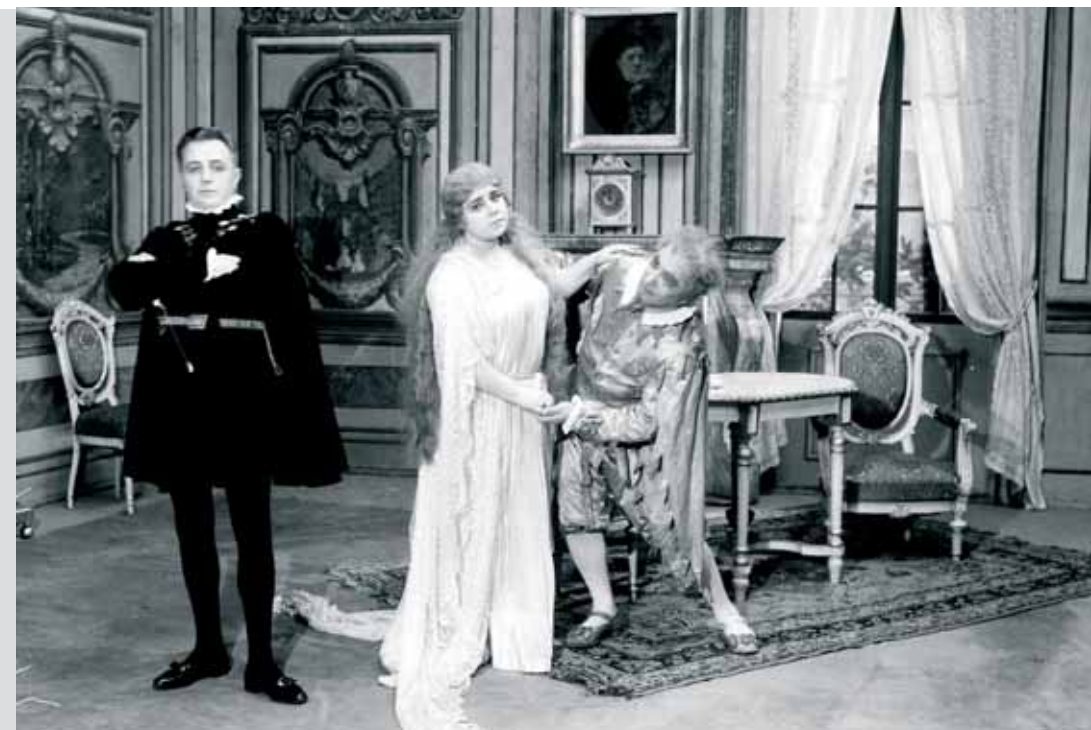
Debiutowała w maju 1909 roku w *Fauście* Gounoda w Teatrze Narodowym w Rzymie. Potem występowała w teatrach operowych Teatro Dal Verme w Mediolanie, Teatro San Carlo w Neapolu, a także w Bolonii, Florencji, Weronie, Wenecji, Genui, Aleksandrii, Petersburgu, Kijowie, we Lwowie, w Krakowie, Wiedniu i Warszawie. Wraz z sukcesami rosła sława Ady Sari.

W mediolańskim Teatro alla Scala zadebiutowała 12 maja 1923 roku w partii Królowej Nocy z opery *Czarodziejski flet* Mozarta pod dyrekcją Artura Toscaniniego, który specjalnie dla niej kilkakrotnie przekładał premierę opery, bo nie wyobrażał sobie, by zabrakło „największego na świecie sopranu koloraturowego”.

W 1928 roku odbyła tournée po Stanach Zjednoczonych, gdzie dała 30 koncertów, zaczynając od opery Carnegie Hall w Nowym Jorku. Koncertowała na całym świecie, śpiewała naj-

Ada Sari, ok. 1910

Opera *Rigoletto* w Teatrze Miejskim im. Juliusza Słowackiego w Krakowie; od lewej: Zenon Dolnicki, Ada Sari, Kazimierz Czarnecki, sierpień 1934

większe partie koloraturowe, a jej repertuar był złożony z najwybitniejszych oper świata.

Podczas II wojny światowej mieszkała w Warszawie, gdzie zajęła się pracą pedagogiczną.

Jej działalność artystyczna, styl życia, przygody, kreacje sceniczne i niezliczone anegdoty to materiał nie tylko do artykułów i książek, ale także do wielu filmów fabularnych.

Po latach intensywnych tras koncertowych, po zaśpiewaniu wszystkich najsłynniejszych ról operowych, wykonaniu niezliczonych recitali i koncertów Ada Sari poświęciła się pracy pedagogicznej, najpierw w Konserwatorium Krakowskim, później w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie. Wykształciła ponad stu artystów scen operowych, takich jak Halina Mickiewiczówna de Larzac, Bogna Sokorska, Urszula Trawińska-Moroz, Nina Stano, Maria Fołtyń, Zdzisława Donat, Lidia Kłobucka.

Została pochowana na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Pamięć o niej żyje do dziś dzięki Międzynarodowemu Festiwalowi i Konkursowi Sztuki Wokalnej im. Ady Sari, który odbywa się corocznie od 1985 roku i przyciąga do Nowego Sącza wybitnych śpiewaków i muzyków z całego świata.

Koloratura p. Sari robi wrażenie, przy całej swojej doskonałości, jakby nie była celem, ale środkiem... Technika koloraturowa służy jej do celów o głębszym znaczeniu i staje dlatego na najwyższym poziomie artystycznym.

„Kurier Warszawski”, 1929

Jej program wykazał świetny smak artystyczny i wymagał znajomości tylu języków, ile jest krajów w Europie...

„New York Telegraph”, 1928

ARTUR RUBINSTEIN

ARTUR RUBINSTEIN

* 28 STYCZNIA 1887 W ŁODZI

† 20 GRUDNIA 1982 W GENEWIE

Pochodził z zamożnej rodziny żydowskiej. Od dziecka przejawiał uzdolnienia muzyczne. Pierwsze lekcje gry na fortepianie pobierał u Adolfa Prechnera w Łodzi. W wieku siedmiu lat wystąpił w koncercie charytatywnym. Uczył się w Wyższej Szkole Muzycznej w Berlinie, u Karla Heinricha Bartha. W czasie studiów, 1 grudnia 1900 roku, debiutował przed berlińską publicznością w Beethoven-Saal. W kwietniu 1902 koncertował w Filharmonii Warszawskiej pod batutą Emila Młynarskiego.

Drogę do światowej sławy otworzył mu zagrany w Paryżu w roku 1904 koncert, na którym wykonał utwory Fryderyka Chopina i Camille'a Saint-Saënsa, owacyjnie przyjęte przez publiczność.

Koncertował w Europie, Stanach Zjednoczonych i Ameryce Południowej. W Polsce występował w Łodzi, Warszawie, Lwowie, Krakowie i Zakopanem.

Od roku 1939 mieszkał w Stanach Zjednoczonych.

Podczas II wojny światowej Niemcy zamordowali prawie całą jego rodzinę, dlatego Rubinstein nigdy nie wystąpił z żadnym koncertem w Niemczech. Koncertował za to na rzecz uchodźców z Polski i innych krajów Europy.

W roku 1945, podczas uroczystości podpisania Karty Narodów Zjednoczonych, wobec braku polskiej flagi (Stalin nie zgodził się na udział polskiej delegacji na konferencji i fotele polskie stały puste), Maestro zmienił nieco program swojego recitalu. Po obowiązkowym odegraniu hymnu amerykańskiego, pieśni *The Star-Spangled Banner*, przed właściwym programem wstał od fortepianu i wypowiedział ze sceny słowa oburzenia: „W tej sali, w której zebrały się wielkie narody, aby uczynić ten świat lepszym, nie widzę flagi Polski, za

Artur Rubinstein podczas jednego z niezliczonych koncertów, lata 60. XX w.

Srebrny medal poświęcony Arturowi Rubinsteinowi projektu S. Sikory, wybitny w nakładzie tylko czterech sztuk

którą toczono tę okrutną wojnę. A więc teraz zagram polski hymn narodowy”. I poprosił, żeby wszyscy wstali. Po odegraniu hymnu mocnym forte rozległy się niesamowite owacje. Sowiecka delegacja, której przewodził Wjaczesław Mołotow, zmuszona do powstania w czasie hymnu niepodległej Polski, nie kryła wściekłości.

Koncert dla Polski był symboliczny, zaznaczał naszą obecność i ratował tam nasz honor. Za ten wspaniały patriotyczny czyn Rubinstein otrzymał od Polonii dyplom Polskiej Ligi Sztuk Pięknych w Pittsburghu.

Choć w roku 1946 Rubinstein otrzymał obywatelstwo amerykańskie, nie zapomniał o Polsce, do ojczyzny jednak mógł przyjechać dopiero kilka lat po śmierci Stalina. W 1960 roku był honorowym przewodniczącym jury VI Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina. Ostatni raz odwiedził kraj w 1979 roku.

Artur Rubinstein był jednym z najwybitniejszych wirtuozów fortepianu w XX wieku. Przez ponad 80 lat aktywnego artystycznego życia wystąpił ponad 6 tysięcy razy.

Jest patronem Filharmonii Łódzkiej. W Bydgoszczy odbywa się Międzynarodowy Konkurs Młodych Pianistów „Artur Rubinstein in memoriam”, w Łodzi Rubinstein Piano Festival, zaś w Izraelu od roku 1974 Międzynarodowy Mistrzowski Konkurs Pianistyczny jego imienia.

Odlew dłoni Artura Rubinsteina

Artur Rubinstein, 1906

EUGENIUSZ KWIATKOWSKI

EUGENIUSZ KWIATKOWSKI

* 30 GRUDNIA 1888 W KRAKOWIE

† 2 SIERPNIA 1974 W KRAKOWIE

Dzieciństwo spędził na Kresach Wschodnich w miejscowości Czernichowce pod Zbarażem. W roku 1898 rozpoczął naukę w Gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie, w latach 1902–1907 uczył się w Gimnazjum Ojców Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem, gdzie otrzymał świadec-

two dojrzałości. Studiował chemię na Politechnice Lwowskiej. Tam związał się z młodzieżowymi organizacjami niepodległościowymi Zet i Zarzewie, potem wstąpił do Polskich Drużyn Strzeleckich. Następnie studiował na Uniwersytecie w Monachium, gdzie uzyskał dyplom inżyniera chemii (1912).

W roku 1913 ożenił się z Leokadią Glazer i przeprowadził do Lublina. W czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich, walczących u boku Austro-Węgier, oraz w Polskiej Organizacji Wojskowej.

Podczas wojny polsko-bolszewickiej 1919–1920 pracował w sekcji chemicznej Głównego Urzędu Zaopatrzenia Armii przy Ministerstwie Spraw Wojskowych. W 1921 wystąpił z wojska w stopniu porucznika.

Był dyrektorem technicznym w Państwowej Fabryce Związków Azotowych w Chorzowie, a w latach 1926–1930 ministrem przemysłu i handlu. Zainicjował budowę portu i miasta Gdynia. Przyczynił się do powstania polskiej floty handlowej, uwalniając Polskę od opłacania obcych armatorów. Jednocześnie z jego inicjatywy powstała Dalekomorska Flota Rybacka.

Od 1935 roku sprawował funkcję wicepremiera i ministra skarbu. Kierował opracowaniem czteroletniego planu inwestycyjnego, przewidującego rozbudowę infrastruktury, zwiększenie potencjału obronnego kraju, przygotowanie fundamentów dla przyszłej rozbudowy przemysłu. Przyczynił się między innymi do powstania Stalowej Woli. Opowiadał się za szybkim uprzemysłowieniem kraju i reformą rolną.

Eugeniusz Kwiatkowski (czwarty z lewej) w towarzystwie członków rządu i generalicji podczas przyjęcia noworocznego na Zamku Królewskim, druga połowa lat 20. XX wieku

Przekazanie wojsku samolotów i karabinów maszynowych ufundowanych przez czytelników miesięcznika „Płon”; od lewej: [1] Stanisław Chrzanowski, [2] wicepremier Eugeniusz Kwiatkowski, [3] generał Aleksander Narbut-Łuczyński, Mościce koło Tarnowa, maj 1939

Był zwolennikiem interwencjonizmu państwowego w dziedzinie cen produktów rolnych, oddłużania rolnictwa i inwestycji publicznych.

Po wybuchu II wojny światowej, po agresji sowieckiej z 17 września 1939 roku z rządem przeszedł do Rumunii, gdzie został internowany. W roku 1945 powrócił do Polski.

W latach 1945–1948 zaangażował się w odbudowę gospodarki morskiej; pracował jako delegat rządu dla spraw wybrzeża. W 1948 roku został zmuszony do przejścia na emeryturę, z administracyjnym zakazem pobytu na Wybrzeżu i w Warszawie. W latach 1947–1952 był posłem do Sejmu Ustawodawczego. Zamieszkał w Krakowie.

Jest autorem licznych prac naukowych z dziedziny ekonomii.

Został pochowany na krakowskim Cmentarzu Rakowickim.

Jest patronem ulic w Warszawie, we Wrocławiu i w Gdyni, szkół w Stalowej Woli i Skarżysku-Kamiennej.

Kawaler Orła Białego.

Polska bez własnego wybrzeża morskiego i bez własnej floty nie będzie nigdy ani zjednoczona, ani niepodległa, ani samodzielna gospodarczo i politycznie, ani szanowana w wielkiej rodzinie państw i narodów, ani zdolna do zabezpieczenia warunków bytu, pracy, postępu i dobrobytu swym obywatelom.

Eugeniusz Kwiatkowski
Księga pamiątkowa „Daru Pomorza”, 13 lipca 1930

Moneta okolicznościowa 5 zł wyemitowana przez NBP, aby upamiętnić Centralny Okręg Przemysłowy, którego twórcą i budowniczym był Eugeniusz Kwiatkowski

WŁADYSŁAWA MACIESZA

WŁADYSŁAWA MACIESZA

* 30 CZERWCA 1888 W KARWINIE
KOŁO PROSZOWIC

† 21 CZERWCA 1967 W WARSZAWIE

Władysława Jadwiga Szrednicka herbu Pomian przyszła na świat w rodzinie o tradycjach patriotycznych. Ojciec, adwokat Leon Szrednicki, walczył w powstaniu styczniowym (1863–1864).

Władysława została wcześniej przez ojca osierocona. Ukończyła gimnazjum w Warszawie, następnie Szkołę Nauk Politycznych w Krakowie. Zaangażowała się w działalność niepodległościową, założyła żeńską Drużynę Strzelecką.

Po wybuchu I wojny światowej została kurierką Żeńskiego Oddziału Wywiadowczego I Pułku Piechoty Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. Kierowała referatem łączności, ale także osobiście prowadziła działalność kurierską. Szrednicka stała się jedną z legend jednostki. Była zawsze opanowana, nigdy nie traciła głowy, nawet w najtrudniejszych sytuacjach, gdy znalazła się w rękach Rosjan, umiała znaleźć sposób na wyjście z opresji. Po rozwiązaniu Legionów służyła w tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej. Za swoją pełną poświęcen służbę odznaczona została Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 roku pozostała w służbie wywiadowczej. Piłsudski wysłał ją do Niemiec, gdzie pracowała i działała wśród polskich robotników.

Po powrocie do Polski w roku 1926 wyszła za mąż za podpułkownika Adolfa Macieszę, osobistego lekarza marszałka Józefa Piłsudskiego. Małżeństwo trwało tylko trzy lata. Maciesza, wówczas poseł, zmarł przedwcześnie w 1929 roku.

W latach 1935–1938 Władysława Maciesza sprawowała mandat senatora RP z listy BBWR.

Po wybuchu II wojny światowej pozostała w kraju. Już we wrześniu 1939 roku razem z generałem Michałem Karaszewiczem-Tokarzewskim tworzyła struktury Służby Zwycięstwu Polski, później w Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Od 1941 roku była członkinią Związku Odwetu, a od kwietnia 1942 należała do kadry dowódczej tworzonego kobiecego oddziału dywersyjno-sabotażowego „Dysk”. Wkrótce potem została kurierką głębokiego wywiadu. Agentka „Y-59” jako Margaret Wagner przewoziła materiały wywiadowcze na trasie Warszawa–Wiedeń–Heidelberg. Za jej

Władysława Maciesza, ok. 1920

V2 – niemiecki raketowy pocisk balistyczny ziemia–ziemia

pośrednictwem wysłano do Londynu raport w sprawie fabryki V1 i V2 w Peenemünde.

Została aresztowana przez Niemców w Wiedniu (8 kwietnia 1943). Stosowała głodówkę i symulowała obłąkanie. Torturowana w śledztwie, usiłowała popełnić samobójstwo, przegryzając sobie żyły. Odratowana, od 9 lipca do 23 września 1944 roku przebywała w obozie koncentracyjnym w Auschwitz. Później przewieziono ją z powrotem do Wiednia.

22 lutego 1945 roku została skazana na śmierć przez zgilotowanie. Z powodu braku gilotyny w Wiedniu wyroku nie wykonano. Po zajęciu Wiednia przez Armię Czerwoną 7 kwietnia 1945 roku została zwolniona ze szpitala więziennego.

Po wojnie wróciła do Polski; żyła w skrajnie trudnych warunkach, zmarła w nędzy i zapomnieniu. Została pochowana na Cmentarzu Powązkowskim obok męża.

Myślę, że dobra konspiracja polega na rozważnym działaniu i planowaniu, a nie licytowaniu się we wznieśłej retoryce, od której można dostać gęziej skórki.

Władysława Maciesza

Odnaka POW

ANDRZEJ MAŁKOWSKI

ANDRZEJ MAŁKOWSKI

* 31 PAŹDZIERNIKA 1888 W TRĘBKACH
† 16 STYCZNIA 1919 W ZATOCE MESYŃSKIEJ

Pochodził z rodziny ziemiańskiej o tradycjach patriotycznych i żołnierskich. Ojciec walczył w powstaniu styczniowym, za co spędził wiele lat w carskim więzieniu, a władze skonfiskowały Małkowskim majątek.

W latach nauki brał udział w akcjach skierowanych przeciwko zaborcom. W 1905 roku uczestniczył w strajku szkolnym. Był współzałożycielem krakowskiego stowarzyszenia abstynenckiego Młodzież. Świadectwo dojrzałości otrzymał w VI Szkole Realnej we Lwowie.

W roku 1908 rozpoczął studia na Politechnice Lwowskiej, później studiował na Uniwersytecie Lwowskim Jana Kazimierza. W latach 1910–1914 był działaczem polskich organizacji młodzieżowych i niepodległościowych: Zetu Zarzewia, Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i Armii Polskiej.

W roku 1908 ukazała się książka Roberta Badena-Powella *Scouting for Boys* (Skauting dla chłopców). Małkowski po zapoznaniu się z jej treścią stał się entuzjastą i propagatorem skautingu na ziemiach polskich. Zorganizował pierwsze drużyny skautowe i napisał pierwszy polski podręcznik do skautingu – *Scouting jako system wychowania młodzieży*. Wszedł w skład powołanej w 1911 roku Naczelnej Komendy Skautowej we Lwowie. W roku 1913 stał na czele pięćdziesięcioosobowej grupy polskich skautów z trzech zaborów na III Wszechbrytyjskim Zlocie Skautów w Anglii. Grupa ta wystąpiła z oficjalnie zawieszoną biało-czerwoną flagą i białym orłem w koronie. Nad swoimi namiotami umieścili napis „Poland”, nazwę kraju, którego nie było na mapie świata.

Grupa skautów z Wieliczki; zdjęcie z lat 1913–1914

Po wybuchu I wojny światowej, w lipcu 1914 roku Małkowski przez krótki czas służył w Legionach Polskich u boku Austro-Węgrów. Następnie wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie w latach 1915–1916 pełnił funkcję skautmistrza związkowego w Związku Sokołów Polskich w Ameryce. Od grudnia 1916 roku służył w armii kanadyjskiej. W jej składzie walczył z Niemcami we Francji. Od listopada 1918 był w Armii Polskiej generała Józefa Hallera. Wysłany w misji wojskowej do polskich oddziałów w Odessie, zginął na statku, który wpłynął na minę.

Małkowski był twórcą polskiego harcerstwa i jego teoretykiem. Jest patronem wielu ulic w Polsce, jego pomniki znajdują się w Krakowie, Tarnowie, Trębkach i Zakopanem.

Jeśli wymagam stosowania Prawa od dziewięcioletniego smyka, to o ileż bardziej muszę tego wymagać od siebie.

**Andrzej Małkowski,
o prawie harcerskim**

Grot sztandaru najstarszej drużyny Rzeczypospolitej wyciągnięty z paleniska – 27 WDH

Medal upamiętniający twórcę harcerstwa polskiego, Andrzeja Małkowskiego, 1982

ZOFIA KOSSAK

* 10 SIERPNIA 1889 W KOŚMINIE

† 9 KWIETNIA 1968 W BIELSKU-BIAŁEJ

Pochodziła z rodziny artystów malarzy, była córką Anny Kisielnickiej-Kossakowej i Tadeusza Kossaka – bliźniaczego brata malarza Wojciecha; wnuczką słynnego batalisty Juliusza Kossaka herbu Kos.

Początkowo uczyła się w domu, potem studiowała malarstwo w pracowni Karola Tichego w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie i rysunek w École des beaux-arts w Genewie.

W roku 1915 wyszła za mąż za Stefana Szczuckiego i zamieszkała z nim w Nowosielicy na Wołyniu. Tam urodziła synów: Juliusza i Tadeusza.

W roku 1917 przeżyła przewrót bolszewicki w Rosji i ukraińskie mordy na Polakach. Z Wołynia uciekła razem z matką w przebraniu chłopki. Tym tragicznym doświadczeniom poświęciła debiutancką powieść *Pożoga* (1922), którą później przetłumaczono na angielski, francuski, japoński i węgierski.

W 1923 roku została wdową. Z dziećmi i rodzicami zamieszkała w trzystuletnim dworze w Górkach Wielkich. Dwa lata później ponownie wyszła za mąż, za Zygmunta Szatkowskiego, oficera Wojska Polskiego, z którym miała dwoje dzieci, Witolda i Annę.

Jej istotnym dziełem był cykl powieści historycznych z okresu wypraw krzyżowych: *Krzyżowcy*, *Król trędowaty* i *Bez oręża* (1936–1937).

Podczas II wojny światowej mieszkała w Warszawie, gdzie zaangażowała się w działalność konspiracyjną. Stała na czele katolickiego Frontu Odrodzenia Polski. Współredagowała pierwsze konspiracyjne pismo „Polska Żyje”.

W sierpniu 1942 roku napisała i opublikowała dokument zatytułowany *Protest*, będący manifestem niezgody polskich podziemnych środowisk katolickich na eksterminację Żydów przez niemieckich okupantów. We wrześniu tego roku powołała Tymczasowy Komitet Pomocy Żydom, przekształcony w Radę Pomocy Żydom „Żegota”. Aresztowana w 1943 roku, została wywieziona do obozu koncentracyjnego w Auschwitz-Birkenau (numer obozowy 64491). W roku 1944 przewieziono ją do więzienia na Pawiaku w Warszawie. Po brutalnym śledztwie została skazana na śmierć. Dzięki staraniom władz podziemia (po przekupieniu nie-

Wiara to nie tylko majowe nabożeństwo lub złota legenda, ale najdoskonalszy system filozoficzny, jaki kiedykolwiek wydał świat.

Zofia Kossak „Gość Niedzielny”, 17 lutego 1935

mieckich pracowników więzienia) została zwolniona.

Brała udział w powstaniu warszawskim 1944 roku jako reporterka podziemnej prasy.

Po wojnie mieszkała w Londynie, kontynuując działalność literacką. Jej twórczość cieszyła się popularnością, książki trafiały na listy bestsellerów. Powieść *Bez oręża* znalazła się na czele Book of the Month w USA, do lat 70. uzyskując nakład do 750 tysięcy egzemplarzy.

W Polsce w 1951 roku wszystkie jej utwory objęto cenzurą i wycofano z bibliotek.

Do kraju powróciła w 1957 roku. Współpracowała głównie z prasą katolicką. Jej książki wydawało wydawnictwo Stowarzyszenia PAX – organizacji zrzeszającej katolików współpracujących z komunistycznymi władzami. W roku 1964 podpisała List 34 – list twórców protestujących przeciwko cenzurze w Polsce.

Zofia Kossak została pochowana na cmentarzu parafialnym w Górkach Wielkich obok ojca, Tadeusza Kossaka, i syna Juliusza Szczuckiego.

Wyróżniona tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (1982).

Zofia Kossak po powrocie do Polski, 1957

Zofia Kossak – pomnik w parku Jordana w Krakowie

Świat patrzy na tę zbrodnię, straszliwszą niż wszystko, co widziały dzieje – i milczy. Rzeź milionów bezbronnych ludzi dokonywa się wśród powszechnego, złowrogiego milczenia [...] Nie zabierają głosu Anglia ani Ameryka, milczy nawet wpływowe międzynarodowe żydostwo, tak dawniej wyczulone na każdą krzywdę swoich. Milczą i Polacy [...] Ginący Żydzi otoczeni są przez samych umywających ręce Piłatów [...] Tego milczenia dłużej tolerować nie można [...] Jest ono nikczemne. Wobec zbrodni nie wolno pozostawać biernym. Kto milczy w obliczu mordu – staje się współnikiem mordercy. Kto nie potępia – ten przyzwala.

Front Odrodzenia Polski, 1942
fragment dokumentu *Protest*, napisanego przez Zofię Kossak

ALEKSANDER ŁADOŚ

ALEKSANDER ŁADOŚ

* 27 GRUDNIA 1891 WE LWOWIE

† 29 GRUDNIA 1963 W WARSZAWIE

Studiował historię na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie włączył się w działalność tajnej organizacji akademickiej Legia Niepodległości. Należał też do Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”.

Po wybuchu I wojny światowej współorganizował Legion Wschodni. Po jego rozwiązaniu wyjechał do Szwajcarii, gdzie kontynuował naukę na Uniwersytecie w Lozannie.

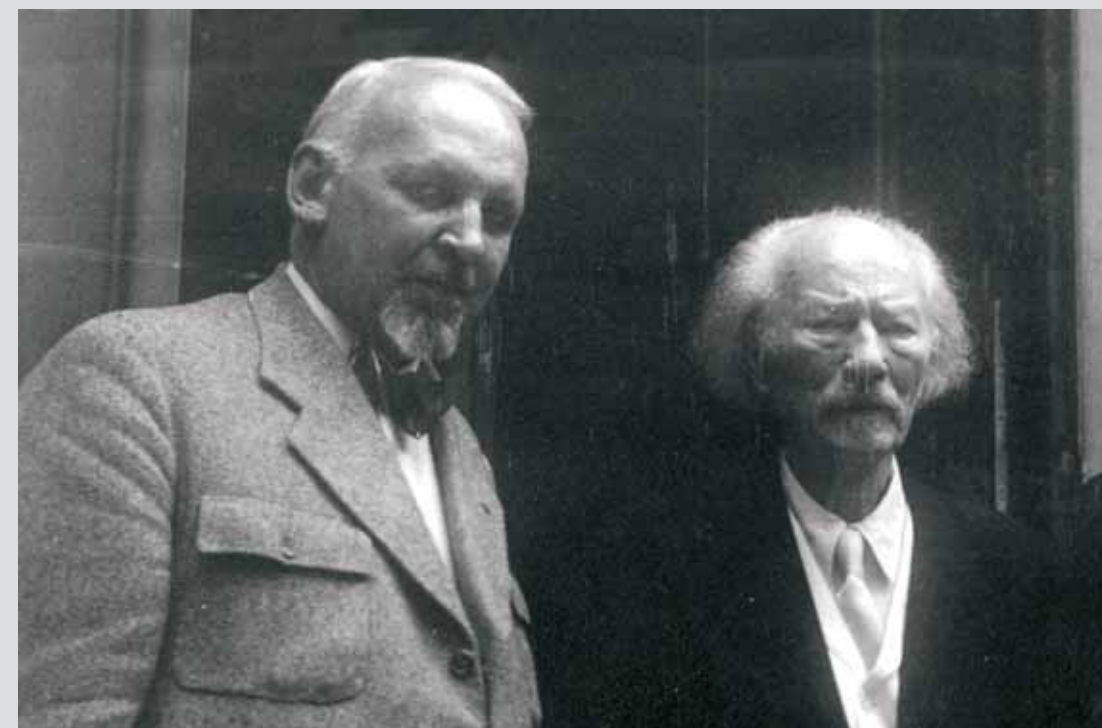
Do niepodległej Polski powrócił w 1919 roku, podjął pracę w dyplomacji. W latach 1920–1921 był sekretarzem delegacji polskiej na rozmowy pokojowe z bolszewicką Rosją w Mińsku i Rydze. Następnie przebywał na placówkach dyplomatycznych – jako poseł w Rydze i konsul generalny w Monachium. Zwolniony z Ministerstwa Spraw Zagranicznych (1931), zajmował się głównie publicystyką polityczną, między innymi był redaktorem naczelnym „Gazety Handlowej”.

Po wybuchu II wojny światowej przedostał się do Paryża, gdzie został ministrem bez teki Rządu Polskiego na Uchodźstwie. W latach 1940–1945 pełnił misję posła RP w Bernie w randze chargé d'affaires ad interim. Opiekował się uchodźcami z Polski, a także internowanymi w Szwajcarii żołnierzami 2 Dywizji Strzelców Pieszych.

Był liderem nieformalnej sześciuosobowej Grupy Ładosia, zwanej również Berneńską, która wystawiała nielegalne paszporty krajów latynoamerykańskich polskim i europejskim Żydom. Grupa składała się z polskich dyplomatów, pracowników Poselstwa RP w Bernie (Stefan Ryniewicz, Konstanty Rokicki i Juliusz Köhl) oraz współpracujących z nimi przedstawicieli szwajcarskich organizacji żydowskich (Abraham Silberschein i Chaim Eiss). Ładoś zapewniał im ochronę dyplomatyczną.

Fałszywe paszporty krajów latynoamerykańskich (głównie Paragwaju) pozwalały Żydom w okupowanej Europie udawać cudzoziemców i uratowały kilka tysięcy ludzi przed wywózkami do obozów zagłady. Szacuje się, że Grupa Ładosia wystawiła paszporty nawet dla 10 tysięcy osób.

W 1943 roku działalność Grupy została wykryta przez policję szwajcarską, lecz dzięki interwencji polskich dyplomatów sprawa została zatuszowana.

Ignacy Jan Paderewski przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych; z lewej: chargé d'affaires Rzeczypospolitej Polskiej w Szwajcarii Aleksander Ładoś, 1940

W lipcu 1945 roku Aleksander Ładoś złożył rezygnację z pełnionego stanowiska, po cofnięciu przez rząd Szwajcarii uznania dla Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Uchodźstwie, rezydującego w Londynie, i uznaniu narzuconego przez Stalina Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, kontrolowanego przez komunistów. Mieszkał w Szwajcarii i Francji, do Polski powrócił w 1960 roku.

Akcja polega na uzyskiwaniu paszportów od przyjaznych nam konsulów południowoamerykańskich, w szczególności Paragwaju i Hondurasu; dokumenty te pozostają u nas, a fotokopie wysyła się do kraju; ratuje to ludzi od zguby, bo jako „cudzoziemcy” umieszczani są w niezłych warunkach w specjalnych obozach, gdzie mają pozostać do końca wojny i gdzie mamy z nimi kontakt listowny. Konsulom składamy pisemne zobowiązanie, że paszport służy do ratowania człowieka i nie będzie wykorzystany inaczej.

**Abraham Silberschein,
z depeszy do Światowego Kongresu Żydów
w Stanach Zjednoczonych,
12 maja 1943**

Uri Strauss, ocalony przez Grupę Ładosia, z fałszywym paszportem Paragwaju; uratowanym przez Grupę był także Josef Burg [1909–1999], jeden z ojców założycieli Państwa Izrael, wieloletni minister w jego rządach

EDWARD RACZYŃSKI

EDWARD RACZYŃSKI

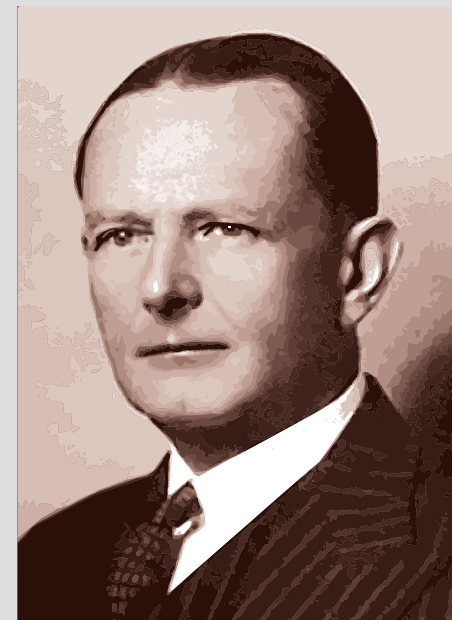
* 19 GRUDNIA 1891 W ZAKOPANEM

† 30 LIPCA 1993 W LONDYNIE

Pochodził z arystokratycznej rodziny z Wielkopolski, herbu Nałęcz. Lata szkolne spędził w Krakowie. Początkową edukację pobierał w domu. Od piątej klasy uczęszczał do krakowskiego II LO im. Króla Jana III Sobieskiego. Odbył studia prawnicze w Lipsku, studiował w Szkole Nauk Politycznych w Londynie, doktorat uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

W roku 1919 rozpoczął pracę w dyplomacji, w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Przebywał na placówkach w Kopenhadze, Londynie i Genewie. Od roku 1934 zajmował stanowisko ambasadora RP w Londynie. W imieniu rządu polskiego podpisał polsko-brytyjski układ sojuszniczy (1939).

Podczas II wojny światowej, po agresji sowieckiej na Polskę z 17 września 1939 roku, ogłosił w tej sprawie komunikat, wyliczając złamane przez Sowietów układy. W latach 1941–1943 był ministrem spraw zagranicznych w rządzie polskim w Londynie.

Edward Raczyński
w swoim gabinecie

Na podstawie dokumentów przywiezionych do Londynu przez kuriera Jana Karckiego i potwierdzonych jego świadectwem przygotował i przedstawił aliantom szczegółowy raport o Holokauście, wystosowany jako oficjalna nota Rządu RP skierowana do rządów krajów – sygnatariuszy Deklaracji Narodów Zjednoczonych (10 grudnia 1942). Był to pierwszy na świecie oficjalny raport informujący światową opinię publiczną o Holokauście.

Od lewej:
generał Władysław
Sosnkowski, Edward
Raczyński i August
Zaleski, Londyn 1941

Raczyński osobiście redagował oświadczenie rządu po odkryciu grobów w Katyniu i wysłał prośbę do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża o wyjaśnienie zbrodni. Urząd ambasadora sprawował do cofnięcia uznania rządowi RP na obczyźnie przez rząd brytyjski.

Po wojnie pozostał na emigracji. Mieszkał w Wielkiej Brytanii. Z powodu konfliktu z prezydentem RP na uchodźstwie Augustem Zaleskim, co doprowadziło do podziału politycznego emigracji, w 1954 roku został (wspólnie z Władysławem Andersem i Tomaszem Arciszewskim) członkiem Rady Trzech, zastępczej kolegiatnej głowy państwa. W latach 1979–1986 pełnił urząd prezydenta RP na uchodźstwie.

Podpisał list pisarzy emigracyjnych solidaryzujących się z sygnatariuszami protestu przeciwko zmianom w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1975/1976).

W roku 1990 założył Fundację im. Raczyńskich z siedzibą w Poznaniu i przekazał jej pałac i park w Rogalinie, Galerię Rogalińską przy Muzeum Narodowym oraz przysługujące mu prawa do majątku ziemskiego.

WŁADYSŁAW ANDERS

Odznaka 2 Korpusu
Polskiego generała
Władysława
Andersa

WŁADYSŁAW ANDERS

* 11 SIERPNIA 1892 W BŁONIU

† 12 MAJA 1970 W LONDYNIE

Pochodził ze spolonizowanej niemieckiej rodziny ziemiańskiej wyznania protestanckiego. Ochrzczony został w kościele ewangelicko-augsburskim w Chodczu. Konwersji na katolicyzm dokonał wiele lat później.

Ukończył gimnazjum i szkołę średnią w Warszawie. W latach 1911–1914 studiował na Politechnice w Rydze. Należał do Korporacji Akademickiej Arkonia. Podczas I wojny światowej dowodził szwadronem 3 Noworosyjskiego Pułku Dragonów Imperium Rosyjskiego. Był trzykrotnie ranny. Po rewolucji lutowej, w lipcu 1917 roku, brał udział w formowaniu oddziałów I Korpusu Polskiego, którym dowodził generał Józef Dowbor-Muśnicki. Został dowódcą szwadronu w 1 Pułku Ułanów Krechowieckich. Po kapitulacji Korpusu przed Niemcami w maju 1918 roku przedostał się do kraju i w listopadzie wstąpił do odrodzonego Wojska Polskiego.

Od roku 1919 był szefem sztabu Armii Wielkopolskiej w powstaniu wielkopolskim. W wojnie z Rosją bolszewicką dowodził 15 Pułkiem Ułanów Poznańskich. Został ranny podczas walk nad Berezyną.

W niepodległej Polsce oficer służby stałej Wojska Polskiego, służył w kawalerii. Ukończył Wyższą Szkołę Wojenną w Paryżu. W roku 1928 został dowódcą Kresowej Brygady Kawalerii, a w 1937 Nowogródzkiej Brygady Kawalerii. 1 stycznia 1934 roku awansował do stopnia generała brygady.

Po wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 roku dowodził swoją brygadą w bitwie pod Mławą. Od 12 września toczył ciężkie walki z Niemcami w okolicach Mińska Mazowieckiego i Tomaszowa Lubelskiego. Po agresji sowieckiej 17 września jednostki Andersa podjęły walkę z Armią Czerwoną, przebijając się na południe. Anders został dwukrotnie ranny, 29 września dostał się do niewoli w rejonie Sambora koło Lwowa. Trafił do więzienia Brygidki we Lwowie, potem na Łubiankę i Butyrki w Moskwie. Odrzucał propozycje wstąpienia do Armii Czerwonej.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) i podpisaniu umowy Sikorski-Majski (30 lipca 1941) został uwolniony. Mianowa-

no go dowódcą Polskich Sił Zbrojnych w ZSRS. Formując oddziały, przyczynił się do uratowania tysięcy Polaków poprzednio więzionych przez Sowietów. Od marca 1942 roku ewakuował żołnierzy i cywilów z Rosji do Iranu. Do listopada 1942 roku wysłano do tego kraju ponad 115 tysięcy osób, w tym ok. 78,5 tysiąca żołnierzy oraz 37 tysięcy cywilów. Wśród ewakuowanych było niemal 18 tysięcy dzieci.

W Iranie Anders sformował 2 Korpus Polski i na jego czele uczestniczył w kampanii włoskiej 1944–1945. Dowodził nim między innymi w bitwie o Monte Cassino.

Od lutego do maja 1945 roku pełnił obowiązki naczelnego wodza, w roku 1946 został naczelnym wodzem Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie.

Po demobilizacji zamieszkał w Wielkiej Brytanii. Odgrywał dużą rolę w życiu politycznym polskiej emigracji.

W latach 1950–1954 był następcą prezydenta RP. W 1954 roku awansował do stopnia generała broni. Wobec konfliktu z prezydentem na uchodźstwie Augustem Zaleskim w 1954 roku został członkiem Rady Trzech, zastępczej kolegiatnej głowy państwa.

Władze komunistyczne w Polsce pozbawiły generała Andersa obywatelstwa polskiego.

Zgodnie z życzeniem został pochowany u boku swoich żołnierzy na cmentarzu na Monte Cassino.

Jest patronem jednostki wojskowej, wielu ulic i szkół na terenie całej Polski.

General Władysław Anders z żołnierzami po zdobyciu Bolonii, 1945

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wybita przez NBP dla upamiętnienia generała broni Władysława Andersa

Serce mi się ścisnęło, gdy patrzyłem na tych nędzarzy, i zapytywałem się w duchu, czy uda się z nich jeszcze zrobić wojsko...

generał Władysław Anders

Wobec tragicznego komunikatu ostatniej konferencji trzech w Jałcie, melduję, że II Korpus nie może uznać jednostronnej decyzji, oddającej Polskę i Naród na łup bolszewikom. Zwróciłem się do władz sojuszniczych o wycofanie oddziałów Korpusu z odcinków bojowych. Nie mam sumienia żądać w obecnej chwili od żołnierza ofiary krwi.

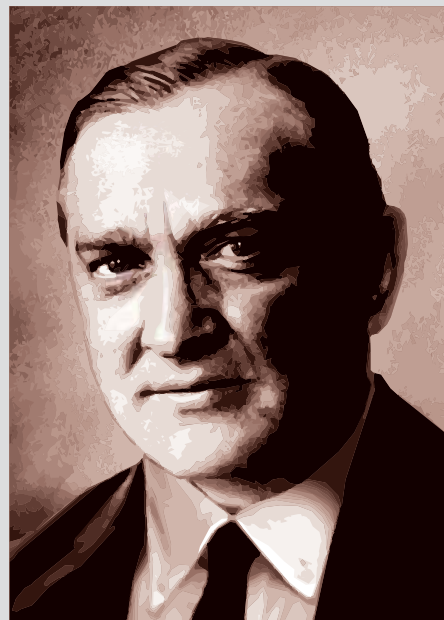
generał Władysław Anders,
w telegramie do prezydenta Władysława Raczkiewicza po konferencji jałtańskiej, luty 1945

STEFAN BANACH

STEFAN BANACH

* 30 MARCA 1892 W KRAKOWIE

† 31 SIERPANIA 1945 WE LWOWIE

Ukończył IV C.K. Gimnazjum w Krakowie, po czym jako samouk studiował matematykę. Wykazywał się ogromnymi zdolnościami językowymi. Znał francuski, niemiecki, esperanto, uczył się sanskrytu i hebrajskiego. Studiował dwa lata na Wydziale Inżynierii Lądowej Politechniki Lwowskiej. Dokończenie studiów uniemożliwił mu wybuch I wojny światowej.

W roku 1920 Banach powrócił do Lwowa i dzięki profesorowi Hugonowi Steinhausowi bez dokończenia studiów uzyskał doktorat (1920). Dwa lata później napisał pracę habilitacyjną i powierzono mu kierowanie zakładem w Instytucie Matematycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1922–1939). W roku 1927 został profesorem zwyczajnym. Prowadził wykłady również na Politechnice Lwowskiej.

Najważniejsze dla lwowskiego środowiska matematycznego nie były jednak sale wykładowe, lecz Kawiarnia Szkocka, która stała się miejscem codziennych spotkań lwowskich matematyków skupionych wokół Steinhaus'a i Banacha. Wielogodzinne dyskusje prowadziły do powstawania nowych teorii matematycznych. Notatki z tych dysput zapisywano w grubym zeszycie nazywanym Księgą Szkocką, który stał się zbiorem problemów matematycznych. Uczni z Kawiarni Szkockiej stali się najważniejszą szkołą matematyczną w Polsce i Europie, która do historii nauki przeszła jako lwowska szkoła matematyczna. W 1929 roku zaczęli oni wydawać własny organ poświęcony analizie funkcjonalnej – „Studia Mathematica”.

W roku 1932 wydane zostało najważniejsze dzieło Banacha *Théorie des opérations linéaires*, które zapewniło mu światową sławę.

Lwowscy matematycy, 1930

Ławeczka; Stefan Banach i Otto Nikodym rozmawiają na Plantach, gdzie spotkał ich Hugo Steinhaus. Spotkanie dało początek lwowskiej szkole matematycznej

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Stefana Banacha

Banach był autorem ponad 60 prac naukowych i twórcą twierdzeń o fundamentalnym znaczeniu dla wielu działów matematyki.

Ukoronowaniem jego kariery naukowej w międzywojennej Polsce był wybór na prezesa Polskiego Towarzystwa Matematycznego w 1939 roku.

Podczas II wojny światowej pozostał we Lwowie, pracując na uniwersytecie. Po zajęciu miasta przez Niemców w czerwcu 1941 roku był karmicielem wszy w Instytucie Badań nad Tyfusem Plamistym i Wirusami profesora Rudolfa Weigla – co uratowało mu życie.

Po ponownym zajęciu Lwowa przez Sowieców w lipcu 1944 roku powrócił do pracy na uniwersytecie. Zamierzał opuścić Lwów, przenieść się do Krakowa i rozpocząć pracę na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale zdiagnozowany nowotwór oskrzeli zniweczył te plany. Został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

Nazwiskiem profesora nazwano planetoidę, jest on także patronem szkół w Świdnicy, Warszawie i we Wrocławiu.

Od roku 1946 Polskie Towarzystwo Matematyczne przyznaje nagrodę jego imienia.

W 1937 roku do Lwowa przyjechał John von Neumann – węgierski matematyk pracujący w USA, który był jednym z głównych twórców teorii gier oraz bomby atomowej – by sprowadzić do Stanów Stefana Banacha. Chciał go mieć u siebie Norbert Wiener, twórca cybernetyki. Von Neumann wręczył Banachowi czek. Na nim była wpisana tylko cyfra „1”. Banach zapytał, ile zer może dopisać. Neumann odpowiedział, że tyle, ile jest potrzebne, by go przekonać do przyjęcia oferty. Lwowski matematyk odparł, że nie ma kwoty mogącej wynagrodzić mu opuszczenie Polski.

Beata Maciejewska,
Genialni z kawiarni Szkocka, 2014

STANISŁAW MACZEK

STANISŁAW MACZEK

* 31 MARCA 1892 W SZCZERCU

† 11 GRUDNIA 1994 W EDYNBURGU

Przyszedł na świat w rodzinie pochodzenia chorwackiego. Kształcił się w gimnazjum w Drohobyczu, studiował filozofię i filologię polską na Uniwersytecie Lwowskim. Absolwentem uczelni został w 1914 roku. W czasie studiów wstąpił do Związku Strzeleckiego.

Po wybuchu I wojny światowej dostał powołanie do C. i K. Armii, służył w pułku tyrolskim na froncie włoskim.

W listopadzie 1918 roku przedostał się do Krosna, gdzie wstąpił do Wojska Polskiego. Jako dowódca kompanii w wojnie polsko-ukraińskiej brał udział w walkach z Ukraińcami. Odznaczył się w boju, za co awansowano go do stopnia kapitana. W wojnie z Rosją bolszewicką walczył w obronie Lwowa.

Po zakończeniu wojny był oficerem służby stałej Wojska Polskiego. Służył w piechocie, uzyskał stopień pułkownika. W roku 1938 został dowódcą 10 Brygady Kawalerii, pierwszej zmotoryzowanej jednostki Wojska Polskiego.

Po wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 roku na czele swojej brygady skutecznie powstrzymywał oddziały niemieckiego XXII Korpusu Pancernego. Po agresji sowieckiej z 17 września na rozkaz przeszedł na Węgry, skąd przedostał się do Francji,

Odznaka I Dywizji
Pancernej generała
Stanisława Maczka

Generał Stanisław
Maczek wśród
żołnierzy
10 Brygady
Kawalerii, 1938

Ćwiczenia I Dywizji Pancernej
generała Stanisława Maczka
przed inwazją na kontynent;
odjazd czołgu Cromwell VII szwadronu
sztabowego, od lewej:
generał Stanisław Maczek
i rotmistrz T. Wysocki,
Scarborough, 14–17 lipca 1944

gdzie uczestniczył w kampanii francuskiej w maju 1940 roku. Po jej upadku ze swoją jednostką przedostał się do Wielkiej Brytanii. Tam został dowódcą najnowocześniejszej polskiej jednostki – 1 Dywizji Pancernej. Na jej czele uczestniczył w desancie w Normandii, w 1944 roku walczył pod Falaise, uniemożliwiając większości rozbitków niemieckiej 7 Armii wydostanie się z okrążenia. Później przyczynił się do wyzwolenia części Belgii i Holandii, 4 maja 1945 roku opanował niemiecką bazę w Wilhelmshaven.

Należał do grona najwybitniejszych polskich dowódców z okresu II wojny światowej; nigdy nie przegrał bitwy, w której dowodził.

Po zakończeniu wojny i demobilizacji pozostał na emigracji. Zamieszkał w Edynburgu. Pozbawiony świadczeń przysługujących żołnierzom alianckim, pracował jako sprzedawca i barman w hotelu Learmonth.

W roku 1946 władze komunistyczne pozbawiły go polskiego obywatelstwa. Otrzymał honorowe obywatelstwo Holandii.

W niepodległej Polsce awansowany został na generała broni (1990).

Stanisław Maczek jest patronem jednostki wojskowej, ulic i szkół w wielu miastach w Polsce, Holandii (w Bredzie, Dongen, Axel, Dorst), Belgii (w Tiel). Jego pomnik postawiono w Beveren w Belgii.

Myśmy oszczędzali miasta, nie robiliśmy szkód, myśmy się nie zachowywali jak Niemcy czy inni barbarzyńcy. Tylko nasz żołnierz był od razu przyjacielem i na rękach noszonym wybawcą.

generał Stanisław Maczek

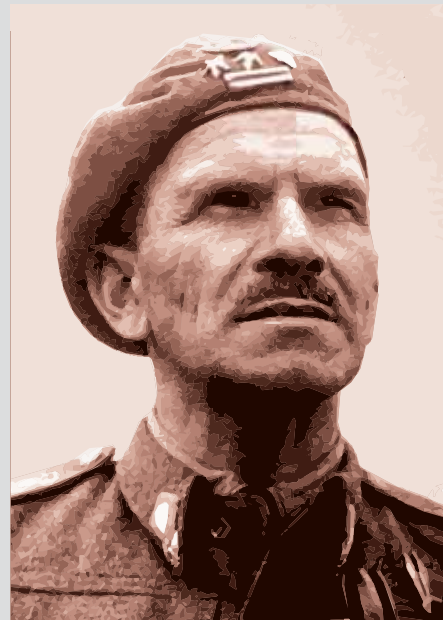
**Żołnierz polski
walczy o wolność
wszystkich naro-
dów, ale umiera
tylko dla Polski.**

**generał Stanisław
Maczek,
napis na cokole
pomnika
gen. Maczka
w Warszawie**

Generał Stanisław Maczek w dniu
swoich 80. urodzin, Edynburg 1972

STANISŁAW SOSABOWSKI

STANISŁAW SOSABOWSKI

* 8 MAJA 1892 W STANISŁAWOWIE

† 25 MAJA 1967 W HILLINGDON

Pochodził z biednej rodziny, jego ojciec był kolejarzem. Osierocony w 1904 roku pomagał matce w utrzymaniu młodszego rodzeństwa udzielając korepetycji. W latach 1903–1910 uczył się w siedmioklasowej Cesarsko-Królewskiej Wyższej Szkole Realnej w Stanisławowie. Brał

udział w tajnych kółkach samokształceniowych. Od roku 1909 był członkiem Organizacji Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie” i Armii Polskiej. Pomagał matce w utrzymaniu rodziny, udzielając korepetycji. W roku 1910 wyjechał do Krakowa, gdzie kontynuował naukę w Akademii Handlowej.

Na początku 1912 przerwał naukę i wrócił do Stanisławowa, gdzie wstąpił do Polskich Drużyn Strzeleckich; został mianowany dowódcą 24 Polskiej Drużyny Strzeleckiej.

Był działaczem niepodległościowym przed I wojną światową, uczestnikiem zmagania o wolność Polski w latach 1918–1920.

W niepodległej Polsce był oficerem służby stałej Wojska Polskiego. Ukończył Wyższą Szkołę Wojenną.

W czasie II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku jako dowódca pułku brał udział między innymi w obronie Warszawy. Po kapitulacji załogi stolicy przedostał się na Węgry, a stamtąd do Francji. Podczas kampanii francuskiej w 1940 roku został zastępcą dowódcy dywizji.

Po klęsce Francji w czerwcu z częścią żołnierzy przedostał się do Wielkiej Brytanii. Tam został dowódcą 4 Brygady Kadrowej Strzelców, którą z własnej inicjatywy postanowił przekształcić w pierwszą w historii Wojska Polskiego jednostkę spadochronową. W roku 1941 stała się ona 1 Samodzielną Brygadą Spadochronową, która miała zostać zrzucona do Polski. Była to (po wojskach amerykańskich i angielskich) największa jednostka spadochronowa wojsk sprzymierzonych. W roku 1944 Sosabowski awansował na generała brygady.

Po wybuchu powstania warszawskiego w sierpniu 1944 roku oczekiwano na lot do Warszawy. Ostatecznie Brygada oddana została do dyspozycji naczelnego dowództwa sprzymierzonych. Na jej czele So-

Szkolenie żołnierzy generała Stanisława Sosabowskiego obejmowało również oddanie odpowiedniej liczby skoków ze spadochronem

sabowski wziął udział w operacji powietrznodesantowej pod Arnhem (operacja „Market Garden”). Brygada została skierowana w drugim rzucie do wsparcia brytyjskich spadochroniarzy (18–19 września). Ostatecznie walki trwały do 26 września, a operacja zakończyła się połowicznym sukcesem. Generał Sosabowski, pozostający w konflikcie z generałem Frederickiem Browningiem, zastępcą dowódcy 1 Alianckiej Armii Powietrznodesantowej, został przez niego uznany za winnego nieudanej operacji i w końcu grudnia pozbawiony dowództwa Brygady.

Po wojnie i demobilizacji zamieszkał w Wielkiej Brytanii. Pracował jako robotnik. Polskie władze komunistyczne pozbawiły go obywatelstwa polskiego.

Jest patronem jednostki wojskowej, jego imię noszą ulice, między innymi w Szczecinie i Warszawie, a pomniki znajdują się w Polsce (Lębork, Kraków, Warszawa) i Holandii (Driel).

Generał major Stanisław Sosabowski był, jest i zawsze pozostanie wielkim bohaterem w jego ojczyźnie Polsce dla tych, o których wolność niestrudzenie walczył przez całe życie, aż do samego końca.

**Sir Brian Urquhart,
major Armii Brytyjskiej, później dyplomata,
16 września 2006**

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Stanisława Sosabowskiego

Replika beretu spadochroniarzy Sosabowskiego

STEFAN STARZYŃSKI

STEFAN STARZYŃSKI

* 19 SIERPNIA 1893 W WARSZAWIE

† MIĘDZY 21 A 23 GRUDNIA 1939
W WARSZAWIE [?]

Pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej. Ojciec, Alfons Karol, pracował jako urzędnik i rzemieślnik. Matka była nauczycielką francuskiego. Wychowywał się i edukację rozpoczął w Łowiczu. W roku 1905 razem z bratem uczestniczył w strajku szkolnym. W wieku 17 lat został aresztowany za działalność w Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej, wyrok miesiąca aresztu spędził w warszawskiej Cytadeli. Od roku 1912 należał do Związku Walki Czynnej i Związku Strzeleckiego Józefa Piłsudskiego.

Ukończył studia ekonomiczne na Wyższych Kursach Handlowych Augusta Zielińskiego w Warszawie (1914).

W czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich walczących u boku Austro-Węgrów. Przeszedł cały szlak bojowy I Brygady. Od wiosny 1918 roku należał do POW.

Od listopada 1918 roku służył w odrodzonym Wojsku Polskim. Brał udział w wojnie z Rosją bolszewicką 1919–1920. Po jej zakończeniu przeniesiony został do rezerwy w stopniu majora.

W latach 1922–1924 był sekretarzem generalnym polskiej delegacji do Komisji Mieszanych – Reewakuacyjnej i Specjalnej, powołanych do realizacji traktatu pokojowego podpisanego ze Związkiem Sowieckim w Rydze. Następnie pracował jako urzędnik w Ministerstwie Skarbu. W latach 1930–1933 był posłem na Sejm RP.

Pracował jako wiceprezes Banku Gospodarstwa Krajowego, generalny komisarz Pożyczki Narodowej, prowadził też wykłady w Wyższej Szkole Handlowej.

W roku 1934 objął stanowisko komisarza prezydenta Warszawy. Opracował czteroletni plan rozwoju gospodarczego miasta na lata 1938–1942. W latach 1938–1939 był senatorem RP.

W czasie jego pięcioletnich rządów w Warszawie między innymi wybudowano ponad 100 tysięcy mieszkań z infrastrukturą i 30 gmachów szkolnych, a także zmodernizowano kilkadziesiąt starych szkół. Otwarto

Stefan Starzyński w mundurze legionowym, 1915

Stefan Starzyński w gabinecie prezydenta Warszawy, 2 sierpnia 1934

Złota moneta kolekcjonerska 200 zł wyemitowana przez NBP upamiętniająca Stefana Starzyńskiego

nowy gmach Muzeum Narodowego, Dom Turysty, halę targową na Żoliborzu, Szpital Przemienienia Pańskiego, a siedem szpitali zmodernizowano. Rozbudowano sieć wodociągową i kanalizacyjną, odkryto fragment średniowiecznych murów Warszawy, przygotowano wstępny projekt budowy mostu Piłsudskiego i sieci metra o długości 25 kilometrów.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku sprawował funkcję komisarza cywilnego przy Dowództwie Obrony Warszawy. Podtrzymywał ducha oporu ludności przemówieniami radiowymi. Mimo polecenia ewakuacji postanowił pozostać w Warszawie na stanowisku. Po kapitulacji stolicy (28 września) brał udział w tworzeniu struktur konspiracyjnych. Aresztowany przez Niemców 27 października, został zamordowany w Warszawie lub najbliższych okolicach.

Symboliczny grób prezydenta stolicy znajduje się na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Stefan Starzyński jest patronem jednostki wojskowej oraz ulic w Warszawie i Łowiczu.

Chciałem, by Warszawa była wielka. Ja i moi współpracownicy kreśliłiśmy plany wielkiej Warszawy przyszłości. I Warszawa jest wielka. Prędzej to nastąpiło, niż przypuszczaliśmy. I choć tam, gdzie miały być parki, dziś są barykady, choć płoną nasze biblioteki, choć palą się szpitale, Warszawa, broniąca honoru Polski, jest dziś u szczytu swej wielkości i sławy!

**Stefan Starzyński,
z ostatniego przemówienia radiowego, 23 września 1939**

WANDA PEŁCZYŃSKA

WANDA PEŁCZYŃSKA

* 6 STYCZNI 1894 W PORTORYKO

† 5 WRZEŚNIA 1976 W LONDYNIE

Była córką inżyniera kolejowego Józefa Filipkowskiego i Zofii z Jaxa-Kwiatkowskich.

Ukończyła Kursy Pedagogiczne Jana Miłkowskiego w Warszawie, studiowała polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1912–1914).

Działaczka niepodległościowa, dowodziła żeńskim oddziałem sanitarnym Polskich Drużyn Strzeleckich. Ukończyła szkołę podoficerską dla kobiet.

W czasie I wojny światowej wstąpiła do Legionów Polskich, walczących u boku Austro-Węgier. W 1914 roku była kurierką I Brygady. Od 1915 roku działała w Lidze Kobiet Pogotowia Wojennego – sprawowała między innymi funkcję członkini Prezydium Naczelnego Zarządu Ligi. Pracowała w redakcji tygodnika „Ziemia Kielecka”, organu prasowego ruchu legionowego.

Odznaka Polskich Drużyn Strzeleckich

Strzelcy w Olean-drach, 1914

Była uczestniczką zmagania o wolność Polski w latach 1918–1920, brała udział w walkach z bolszewikami. W 1919 roku sprawowała funkcję komendantki kurierek Frontu Litewsko-Białoruskiego, następnie komendantki głównej Wydziału Instruktoerek Oświatowych przy Naczelnym Dowództwie Wojska Polskiego.

W 1923 roku poślubiła Tadeusza Pełczyńskiego, z którym miała dwoje dzieci; jej syn Krzysztof zginął w powstaniu warszawskim.

Po wojnie pracowała jako nauczycielka, a następnie jako dziennikarka. Była redaktorką naczelną „Bluszczu”, redaktorką „Kobiety Współczesnej” i współredaktorką „Młodej Matki”.

Działała w związkach kombatanów, była członkinią zarządu Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny i zarządu sekcji polskiej Federacji Międzysojusznicy Byłych Kombatanów.

W latach 1935–1938 była posłanką do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Podczas II wojny światowej brała udział w działalności konspiracyjnej w szeregach Związku Walki Zbrojnej w Wilnie. Została aresztowana przez Sowieców w lipcu 1940 roku. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) odzyskała wolność i przedostała się do Warszawy. Służyła w Biurze Informacji i Propagandy Armii Krajowej, od 1943 roku w VII Oddziale Komendy Głównej AK (jej mąż, Tadeusz, był szefem sztabu Komendy Głównej AK). W czasie powstania warszawskiego w 1944 opiekowała się rannymi. Pod koniec 1944 roku w służyła w Oddziale V Komendy Głównej AK. Jesienią 1945 przedostała się do Londynu.

W 1946 roku była organizatorką i została prezesem Zjednoczenia Polek na Emigracji. Prowadziła z mężem dom dla zasłużonych Polek Antokol w Beckenham koło Londynu.

Była przedstawicielką pokolenia Polek czynnych zarówno w walce o wolność, jak i w pracy na rzecz kraju.

Odznaczona między innymi Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

Członkowie delegacji polskiej na kongres kombatanów zrzeszonych w FIDAC w Paryżu; siedzą od lewej: członek rady głównej Związku Inwalidów Wojennych Jan Ludyga-Laskowski, członkini zarządu Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny Wanda Pełczyńska, generał Roman Górecki, członkini rady zarządzającej FIDAC Maria Zaleska, NN, wrzesień 1930

Wiele spośród kurierek przechodziło po kilkanaście razy przez front w warunkach tak trudnych, że gdy czyta się ich wspomnienia lub słucha ich opowiadań, ma się wrażenie, że to nie rzeczywistość, lecz jakaś fantastyczna bajka.

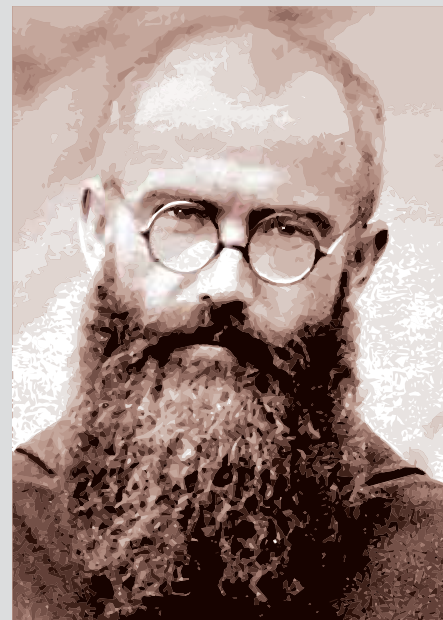
Wanda Pełczyńska, ze wspomnień

ŚW. MAKSYMILIAN KOLBE

ŚW. MAKSYMILIAN KOLBE

* 8 STYCZNIA 1894 w ZDUŃSKIEJ WOLI

† 14 SIERPNIA 1941 w AUSCHWITZ

Urodził się w bardzo pobożnej rodzinie. W dzieciństwie przeżył objawienie maryjne. Od roku 1907 kształcił się w Małym Seminarium Duchownym Ojców Franciszkanów we Lwowie. Po jego ukończeniu wstąpił do zakonu franciszkanów konwentualnych (1910). Wraz z habitem otrzymał imię Maksymilian. W latach 1912–1919 studiował w Rzymie. Uzyskał doktorat z filozofii na Uniwersytecie Gregoriańskim Ojców Jezuitów i z teologii na Wydziale Teologicznym Ojców Franciszkanów „Seraphicum”. W kwietniu 1918 roku w Rzymie został wyświęcony na kapłana. Tam też założył zajmujące się apostołstwem Rycerstwo Niepokalanej, którego patronką została Najświętsza Maryja Panna. Po powrocie do kraju osiadł w klasztorze w Grodnie, gdzie w 1922 roku rozpoczął wydawanie pisma „Rycerz Niepokalanej”.

W roku 1927 przeniósł się do Teresina koło Sochaczewa, gdzie na darowanej przez księcia Druckiego-Lubeckiego ziemi założył klasztor Ojców Franciszkanów Niepokalanów. Tu oddał się działalności apostołskiej poprzez publikacje religijne, z których tygodnik „Rycerz Niepokalanej” w 1939 roku osiągnął nakład miliona egzemplarzy.

W 1930 ojciec Kolbe wyjechał do Japonii, gdzie prowadził działalność misyjną. Założył drugi Niepokalanów w Nagasaki; budynek klasztoru ocalał po wybuchu bomby atomowej w sierpniu 1945 roku.

Po powrocie z Japonii (1936) został wybrany gwardianem klasztoru w Niepokalanowie oraz dyrektorem zakonnego wydawnictwa. W krótkim czasie konwent stał się największym klaszturem katolickim na świecie – we wrześniu 1939 liczył ponad 700 zakonników i kandydatów.

Po wybuchu II wojny światowej, 19 września ojciec Kolbe został aresztowany przez Niemców wraz z 34 zakonnikami. 8 grudnia (w święto Niepokalanej Maryi Panny) zakonnicy zostali uwolnieni i powrócili do Niepokalanowa.

Na przełomie 1939 i 1940 roku klasztor w Niepokalanowie był miejscem schronienia dla żołnierzy rannych w kampanii wrześniowej 1939, uciekinierów i wysiedlonych, chorych i głodnych, chrześcijan i Żydów. Tu za-

Jedynie prawda jest
i może być fundamentem
szczęścia tak poszczegól-
nych ludzi, jak i całej
ludzkości.
Święty Maksymilian Kolbe

Rysunek byłego więźnia
KL Auschwitz Władysława Siwka

trzymało się ok. 3500 osób, wśród nich ok. 1500 Żydów, których zakonnicy otoczyli opieką. Świadom zagrożenia ojciec Maksymilian oświadczył: „Jesteśmy gotowi oddać życie za nasze ideały”.

17 lutego 1941 roku ojciec Kolbe został powtórnie aresztowany i po krótkim śledztwie osadzony w obozie koncentracyjnym KL Auschwitz (numer 16670).

Ojciec Maksymilian oddał życie za nieznanego mu Franciszka Gajowniczka (1911–1995), skazanego na śmierć w bunkrze głodowym w odwecie za ucieczkę więźnia. Pytany przez komendanta obozu, lagerführera Karla Fritscha, który dokonywał selekcji więźniów, kim jest i dlaczego chce pójść na śmierć za obcego człowieka, odpowiedział: „Jestem kapłanem katolickim. Jestem samotny, a on ma żonę i dzieci”.

W bunkrze głodowym przetrwał ponad dwa tygodnie. Został dobity zastrzykiem z fenolu, a jego ciało Niemcy spalili w krematorium.

Ojciec Kolbe został beatyfikowany w październiku 1971 roku przez papieża Pawła VI. W październiku 1982 roku papież Jan Paweł II zaliczył ojca Maksymiliana Kolbego do grona świętych męczenników Kościoła katolickiego i nazwał go męczennikiem miłości.

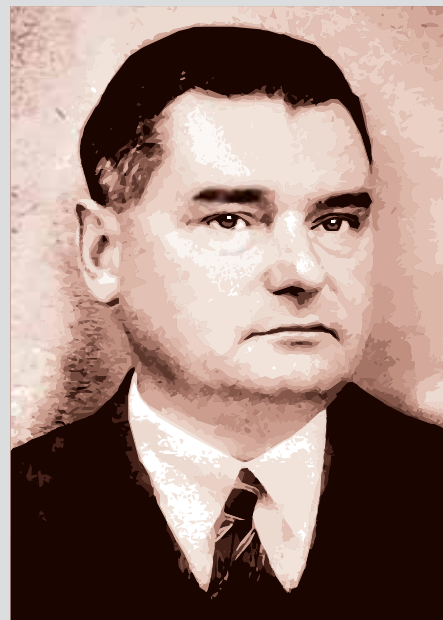
O. Maksymilian Kolbe odniósł duchowe zwycięstwo,
podobne do zwycięstwa samego Chrystusa, oddając się
dobrowolnie na śmierć w bunkrze głodu – za brata.

Ojciec Święty Jan Paweł II,
Oświęcim, 7 czerwca 1979

Ojciec Maksymilian Kolbe, katolik,
był wzorem także dla protestan-
tów; rzeźba na fasadzie opactwa
westminsterskiego w Londynie

HENRYK SŁAWIK

HENRYK SŁAWIK

* 16 LIPCA 1894 W SZEROKIEJ

† 23 SIERPNIA 1944 W GUSEN

Pochodził z biednej chłopskiej rodziny na Górnym Śląsku. Ukończył szkołę ludową; później wiedzę uzupełniał drogą samokształcenia. W czasie I wojny światowej walczył w armii pruskiej na froncie wschodnim, gdzie dostał się do niewoli. Na rodzinny Śląsk powrócił wiosną 1918

roku. Brał udział w trzech powstaniach śląskich (1919, 1920, 1921). Przekonywał Ślązaków, by w plebiscycie głosowali za Polską.

Mieszkał w Katowicach. Od 1923 roku był redaktorem „Gazety Robotniczej”, w latach 1928–1939 jej redaktorem naczelnym. Należał do Polskiej Partii Socjalistycznej Górnego Śląska, od 1934 roku w składzie Rady Naczelnej PPS. Był długoletnim posłem do Sejmu Śląskiego i delegatem do Ligi Narodów, współorganizatorem Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i robotniczych klubów sportowych.

Po wybuchu II wojny światowej wśród ponad 100 tysięcy polskich uchodźców przeszedł na Węgry. Tam został przedstawicielem Rządu RP na Uchodźstwie i stanął na czele Komitetu Obywatelskiego do spraw Opieki nad Polskimi Uchodźcami na Węgrzech. Przy cichym poparciu władz węgierskich organizował przerzuty Polaków do tworzącego się we Francji polskiego wojska.

We współpracy z delegatem węgierskiego rządu Józsefem Antallem oraz polskimi i węgierskimi duchownymi ratował polskich uchodźców żydowskiego pochodzenia. Wystawiał fałszywe dokumenty i katolickie metryki chrztu. Pomagał też ratować żydowskie dzieci, dla których utworzono sierociniec w Vácu pod Budapesztem – oficjalnie jako Dom Sierot Polskich Oficerów. W rzeczywistości przebywało w nim, wraz z polskimi i żydowskimi opiekunami, ok. 100 żydowskich dzieci ze zmienionymi nazwiskami, zaopatrzonych w „aryjskie” papiery. Funkcjonowało tam

przedszkole i szkoła powszechna, w której realizowano polski program nauczania.

Według Yad Vashem Sławik uratował prawie 5 tysięcy Żydów, w tym wszystkie dzieci żydowskie z sierocińca w Vácu.

W grudniu 1943 roku, dzięki pomocy węgierskich przyjaciół, na fałszywych papierach do Budapesztu przyjechały żona Sławika Jadwiga i córka Krysią. Po zajęciu w marcu 1944 roku Węgier przez Niemców Sławik nie opuścił polskich uchodźców, choć miał dla siebie, żony i córki szwajcarskie wizy. Nie skorzystał z nich. Aresztowany w lipcu 1944 roku, poddany torturom, nie zdradził swych współpracowników, ratując w ten sposób ich życie. Został rozstrzelany w niemieckim obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen. Żonę Sławika Niemcy wywieźli do obozu Ravensbrück.

Pośmiertnie otrzymał tytuł Sprawiedliwego wśród Narodów Świata (1977) oraz został odznaczony przez prezydenta RP prof. Lecha Kaczyńskiego Orderem Orła Białego (2010). Jego imię nosi plac w Katowicach i część wybrzeża Dunaju w stolicy Węgier, a pomniki znajdują się w Katowicach, Warszawie i Budapeszcie.

Henryk Sławik [z prawej]
z doktorem Józsefem Antallem

Niemcy torturami chcieli zmusić Sławika, by obciążył Antalla. Jednak ten konsekwentnie twierdził, że Antal o niczym nie wiedział i z akcją ratowania Żydów nie miał nic wspólnego. W końcu Niemcy uznali, że Antal jest niewinny i uwolnili go. Jadąc razem ze Sławikiem w więźniarce, Antal wyszeptał „Dziękuję”. W odpowiedzi usłyszał „Tak płaci Polska”.

Ja wierzę, że on był boskim posłańcem. To Niemcy sprawili, że zostałam sama na tym świecie. Jeśli więc dziś żyję i mieszkam w Izraelu i mam tak dużą, własną rodzinę, dzieci, wnuków i prawnuków, w sumie ponad 30 osób, to dlatego, że Sławik mnie uratował.

**Cipora Lewawi
z d. Cyła Ehrenkranz,
podopieczna sierocińca w Vácu**

AUGUST EMIL FIELDORF

AUGUST EMIL FIELDORF

* 20 MARCA 1895 W KRAKOWIE

† 24 LUTEGO 1953 W WARSZAWIE

Ukończył gimnazjum i Seminarium Nauczycielskie Męskie w Krakowie. W roku 1910 wstąpił do Towarzystwa Sportowo-Gimnastycznego „Strzelec”, gdzie ukończył szkołę podoficerską.

W czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich, walczących u boku Austro-Węgrów. Po kryzysie przysięgowym z lipca 1917 roku wcielony został do armii austriackiej i przeniesiony na front włoski, skąd zdezerterował. W sierpniu 1918 roku zgłosił się do Polskiej Organizacji Wojskowej w rodzinnym Krakowie. W latach 1918–1920 walczył w wojnie polsko-bolszewickiej: wyzwalał Dyneburg, Żytomierz, uczestniczył w wyprawie kijowskiej i bitwie białostockiej.

W niepodległej Polsce był oficerem służby stałej Wojska Polskiego, dowódcą pułku piechoty.

Podczas II wojny światowej we wrześniu 1939 roku walczył z Niemcami. Następnie przedostał się do Francji, a po jej upadku w 1940 roku do Wielkiej Brytanii. Wyznaczony pierwszym emisariuszem rządu i naczelnego wodza do kraju, 17 lipca wyruszył z Londynu przez Afrykę, Turcję, Jugosławię i Węgry do Warszawy.

Włączył się do działalności konspiracyjnej w szeregach Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Od listopada 1942 roku dowódca Kierownictwa Dywersji Komendy Głównej AK (Kedyw) pseudonim „Nil”. Na tym stanowisku kierował walką bieżącą z niemieckim okupantem. Wydał wiele rozkazów likwidacji przedstawicieli władz okupacyjnych.

W kwietniu 1944 roku powierzono mu organizację i kierownictwo organizacji Niepodległość (NIE), przygotowywanej do działań w warunkach okupacji sowieckiej. W tym samym roku awansował na generała brygady. W październiku został zastępcą dowódcy AK i był nim do jej rozwiązania (19 stycznia 1945).

Aresztowany 7 marca 1945 roku przez sowieckie NKWD, nierozpoznany, został wywieziony do łagrów w Związku Sowieckim. Uwol-

niony, w końcu 1947 roku powrócił do Polski. Zamieszkał pod fałszywym nazwiskiem w Łodzi, nie podejmując działalności konspiracyjnej.

W odpowiedzi na obietnicę amnestii, ujawnił się. Mimo to 10 listopada 1950 roku został aresztowany przez funkcjonariuszy komunistycznego aparatu bezpieczeństwa. MBP chciało wykorzystać autorytet generała „Nila” do prowokacji, która miała na celu wyłapanie kolejnych ukrywających się żołnierzy, a także przejęcie pomocy dostarczanej przez mocarstwa zachodnie za sprawą działalności rządu londyńskiego. Fieldorf miał firmować działalność tzw. V Zarządu Zrzeszenia WiN, którym formalnie kierowałby UBP. Prowokacja nosiła kryptonim „Cezary”. Próbowano też wymusić na nim podpisanie apelu do byłych żołnierzy AK, by się ujawnili i zaufali nowej władzy. „Nil”, okrutnie torturowany, odmówił współpracy.

Sądzony pod zarzutem wydawania rozkazów zwalczania sowieckiej partyzantki i „lewicowych podziemnych grup niepodległościowych oraz obywateli narodowości żydowskiej na terenie woj. białostockiego, nowogródzkiego i lubelskiego”, został skazany na karę śmierci przez powieszenie.

Został stracony w więzieniu przy ul. Rakowieckiej 37 w Warszawie.

Jest patronem jednostki wojskowej i Muzeum AK w Krakowie, a także ulic i placów w całej Polsce.

Drugiego lutego 1953 roku ostatni raz widziałam Emila. Był smutny, serce mi pękało z bólu i rozpacz. Wiedział o wyroku. Przyprowadził go jakiś starszy, bardziej ludzki, strażnik. Wprowadził Emila przed kraty, spojrzął na mnie wymownie i odszedł. Po raz pierwszy zostaliśmy sami. Wtedy Emil powiedział: „Czy wiesz, dlaczego mnie skazali? Bo odmówiłem współpracy z nimi. Pamiętaj, żebyś nie prosiła ich o łaskę. Zabraniam tego!”.

Janina Fieldorf z domu Kobylńska,
żona Augusta Fieldorfa

Centralny Areszt Śledczy przy ul. Rakowieckiej 37 w Warszawie, gdzie więziono i zamordowano generała Augusta Fieldorfa „Nila”

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca generała Augusta Fieldorfa

August Fieldorf z żoną Janiną

TADEUSZ KOMOROWSKI

TADEUSZ KOMOROWSKI

* 1 CZERWCA 1895 W CHOROBROWIE

† 24 SIERPNI 1966 KOŁO BUCKLEY

Urodził się w rodzinie ziemiańskiej. Ukończył VIII Gimnazjum we Lwowie (1913), następnie Akademię Wojskową w Wiedniu (1915).

Podczas I wojny światowej jako oficer austriackiej kawalerii dowodził plutonem, najpierw na froncie rosyjskim, później włoskim.

W listopadzie 1918 roku wstąpił do odrodzonego Wojska Polskiego, dowodził między innymi 12 pułkiem ułanów. W wojnie z Rosją bolszewicką (1919–1920) został ranny w bitwie pod Komarowem, w której rozgromiono Konną Armię Budionnego.

W niepodległej Polsce oficer służby stałej Wojska Polskiego, służył w kawalerii, gdzie uzyskał stopień pułkownika.

Był znakomitym jeźdźcem. W Igrzyskach Olimpijskich w Paryżu w 1924 roku startował we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierzchowego. W Igrzyskach Olimpijskich w Berlinie w 1936 roku był kierownikiem ekipy jeździeckiej, która zdobyła srebrny medal.

Po wybuchu II wojny światowej od 13 września był zastępcą dowódcy Kombinowanej Brygady Kawalerii, z którą walczył do 23 września. Uniknął niewoli, przedostał się do Krakowa, gdzie założył konspiracyjną Organizację Wojskową. W lutym 1940 roku został komendantem Obszaru Krakowsko-Śląskiego Związku Walki Zbrojnej. Od lata 1941 roku był zastępcą komendanta głównego ZWZ-AK generała Stefana Roweckiego, a po jego aresztowaniu od 1 lipca 1943 roku stał na czele Armii Krajowej, posługując się pseudonimem „Bór”. W roku 1944 otrzymał stopień generała dywizji.

20 listopada 1943 roku wydał rozkaz o rozpoczęciu operacji „Burza” oraz podjął decyzję o rozpoczęciu 1 sierpnia 1944

roku powstania warszawskiego. Uważał, że „zawdzięczenie uwolnienia Warszawy przez Rosję byłoby zrezygnowaniem z niepodległości i poddaniem się Rosji”. Rozkaz ten uzyskał akceptację delegata Rządu RP na kraj Jana Stanisława Jankowskiego.

Generał Tadeusz Komorowski „Bór” po kapitulacji powstania, 2–4 października 1944

Srebrna moneta kolekcjonerska 200 000 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca generała Tadeusza Komorowskiego „Bora”

30 września 1944 roku, po dymisji generała Kazimierza Sosnkowskiego, prezydent RP Władysław Raczkiewicz mianował generała Komorowskiego naczelnym wodzem.

Po kapitulacji powstania (2 października 1944) Komorowski dostał się do niewoli niemieckiej. Uwolniony w końcu kwietnia 1945 roku przez wojska amerykańskie, przybył do Londynu, obejmując funkcję naczelnego wodza. Sprawował ją do 8 listopada 1946 roku.

Po wojnie mieszkał w Wielkiej Brytanii. W latach 1947–1949 był premierem rządu emigracyjnego. W latach 1949–1954 wchodził w skład Rady Politycznej, a od 1956 roku Rady Trzech.

Pochowany został w Londynie na cmentarzu Gunnersbury. W 50. rocznicę wybuchu powstania warszawskiego prochy generała „Bora” powróciły do Warszawy.

Kawaler Orderu Orła Białego (pośmiertnie, 1995).

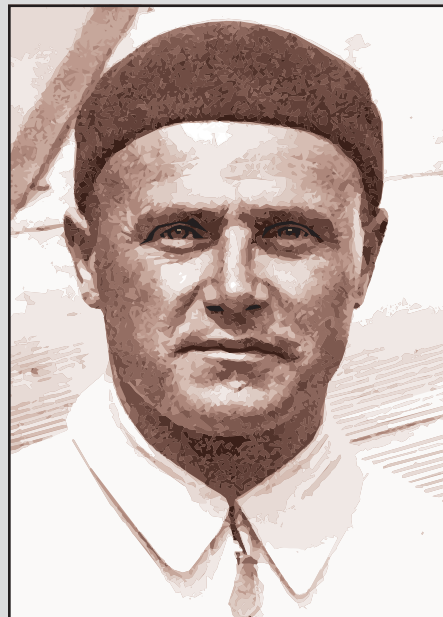
Im trudniejsze dla nas nadchodzą czasy, tym więcej hartu, zwartości i poświęcenia mamy z siebie wydobyć. Nagrodą naszą nie będą zaszczyty, lecz wewnętrzne poczucie spełnionego obowiązku względem Narodu i Ojczyzny. Przed tymi, którzy spełniając swój żołnierski obowiązek, złożyli życie w ofierze, często nieznanymi bohaterami i bohaterkami, chylimy nasze czoła.

Tadeusz Komorowski „Bór”

Msza święta odprawiana podczas powstania warszawskiego, sierpień 1944

FRANCISZEK ŻWIRKO STANISŁAW WIGURA

FRANCISZEK ŻWIRKO

* 16 WRZEŚNIA 1895 W ŚWIĘCIANACH
† 11 WRZEŚNIA 1932 POD CIERLICKIEM
GÓRNYM

STANISŁAW WIGURA

* 9 KWIETNIA 1903 W ŻYTOMIERZU
† 11 WRZEŚNIA 1932 POD CIERLICKIEM
GÓRNYM

Franciszek Żwirko ukończył szkołę średnią w Wilnie. Podczas I wojny światowej służył w armii rosyjskiej, w latach 1917–1918 w I Korpusie Polskim w Rosji generała Józefa Dowbor-Muśnickiego. Następnie walczył z bolszewikami w „białej” Armii Ochotniczej generała Antona Denikina. W niepodległej Polsce, jako oficer służby stałej Wojska Polskiego, służył w 1 Pułku Lotniczym w Warszawie, a po ukończeniu Szkoły Pilotów w Bydgoszczy i Wyższej Szkoły Pilotów w Grudziądzu został oddelegowany do 18 eskadry myśliwskiej w stopniu porucznika pilota.

Stanisław Wigura od młodości interesował się techniką i lotnictwem. Należał do 2 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej. Jako ochotnik walczył z bolszewikami w 1920 roku w szeregach 8 pułku artylerii polowej. Po wojnie podjął studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki Warszawskiej. Był współzałożycielem Sekcji Lotniczej Koła Mechaników Studentów Politechniki Warszawskiej. W roku 1927 wybudował swój pierwszy samolot. Jeszcze w tym samym roku stworzył zespół konstrukcyjny RWD, który zaczął projektować samoloty używane w polskim sporcie lotniczym. W 1929 roku uzyskał dyplom inżyniera mechanika i dyplom pilota sportowego.

Franciszek Żwirko i Stanisław Wigura rozpoczęli współpracę w 1929 roku. Między 9 sierpnia a 6 września na pierwszym egzemplarzu polskiego samolotu RWD-2 dokonali lotu okrężnego wokół Europy o długości prawie 5 tysięcy kilometrów, na trasie Warszawa–Frankfurt–Paryż–Barcelona–Marsylia–Mediolan–Warszawa. Ich znajomość szybko przerodziła się w przyjaźń. W konkursach i zawodach stali się niezwykłymi zwycięzcami. Największym ich sukcesem było zwycięstwo w Międzynarodowych Zawodach Samolotów Turystycznych Challenge 1932 na samolocie RWD-6, przeprowadzonych 12–28 sierpnia. Na pamiątkę tego zwycięstwa Święto Lotnictwa Polskiego jest obchodzone 28 sierpnia.

Żwirko i Wigura zginęli w katastrofie lotniczej w lesie pod Cierlickiem Górnym koło Cieszyna, na terenie Czech. Przyczyną wypadku było oderwanie się skrzydła samolotu RWD-6 podczas burzy. W ceremonii pogrzebowej uczestniczyli prezydent Ignacy Mościcki, marszałek Józef Piłsudski i ponad 300 tysięcy osób.

Pilot intermezzo smutne

czy to anioł zlatuje na ziemię
z ramionami jak w uścisku
a zleciawszy wśród trawy drzemie
na szerokim wichrowym lotnisku

czy to chmura zapłonęła w górze
czemu rosa na trawach czerwona
anioł zleciał na płonącej chmurze
otwierając szeroko ramiona

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Pilot Franciszek Żwirko (z prawej) i konstruktor lotniczy Stanisław Wigura przed samolotem RWD-4, 24 września 1930

Pogrzeb Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury; okryte flagami trumny na kadłubach samolotów udekorowano Krzyżami Kawalerskimi orderu Polonia Restituta, Warszawa, 16 września 1932

STEFAN ROWECKI

STEFAN ROWECKI

* 25 GRUDNIA 1895 W PIOTRKOWIE
TRYBUNALSKIM

† POMIĘDZY 2 A 7 SIERPNIA 1944
W SACHSENHAUSEN

Pochodził z rodziny urzędniczej o szlacheckim rodowodzie. W roku 1912 rozpoczął naukę w renomowanej Szkole Mechaniczno-Technicznej H. Wawelberga i S. Rotwanda. Rok później wstąpił od Polskich Drużyn Strzeleckich.

W czasie I wojny światowej służył w Legionach Polskich, walczących u boku Austro-Węgier.

Uczestnik zmagania o wolność Polski w latach 1918–1920. Walczył z bolszewikami. W niepodległej Polsce oficer służby stałej Wojska Polskiego. Ukończył Wyższą Szkołę Wojenną. Teoretyk wojskowości, między innymi służył w Wojskowym Instytucie Naukowo-Wydawniczym. Założyciel i redaktor „Przeglądu Piechoty”.

W roku 1939 został organizatorem i dowódcą Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku Brygada pod jego dowództwem brała udział w walkach w rejonie środkowej Wisły i na Lubelszczyźnie, wchodząc w skład Armii „Lublin”. Po kapitulacji pod Tomaszowem Lubelskim 20 września Rowecki nie poszedł do niewoli, tylko przedostał się do Warszawy.

Na początku października 1939 roku został szefem sztabu i zastępcą dowódcy Służby Zwycięstwu Polski. Od stycznia 1940 roku pełnił funkcję Komendanta Obszaru nr 1 (Warszawa) Związku Walki Zbrojnej (ZWZ), który powołano w miejsce SZP. W marcu tego roku objął formalnie sta-

Więźniowie na terenie KL Sachsenhausen, prawdopodobnie po przybyciu transportu

Generał Stefan Rowecki odznaczony był między innymi Orderem Virtuti Militari V i IV klasy, Krzyżem Niepodległości, Orderem Polonia Restituta IV klasy oraz dziewięciokrotnie Krzyżem Walecznych; na zdjęciu Order Virtuti Militari IV klasy

Grupa oficerów, między innymi Stefan Rowecki (drugi od lewej), 1915

nowisko komendanta ZWZ na obszarze okupacji niemieckiej, w tym samym czasie podporządkowany mu został również teren okupacji sowieckiej. W maju mianowany został generałem brygady.

Od 1942 roku był organizatorem tej największej armii konspiracyjnej w Europie. Kierował akcją dywersyjną na tyłach armii niemieckiej. Od roku 1942 nadzorował przygotowanie planu powstania powszechnego, jakie zamierzano wywołać pod koniec wojny. Był przeciwny współpracy z polskimi komunistami.

W czasie okupacji został uznany przez Niemców za „wroga numer jeden”. W centrali niemieckich władz bezpieczeństwa w Warszawie znajdował się jego podświetlany portret, z którym każdy funkcjonariusz lub agent niemiecki działający na terenie Warszawy musiał się dokładnie zapoznać.

Został wydany Niemcom przez agentów Gestapo ulokowanych w wywiadzie AK - Blanę Kaczorowską, Ludwika Kalksteina i Eugeniusza Świerczewskiego. Aresztowany 30 czerwca 1943 roku, odrzucił propozycję współpracy z Niemcami. Ostatecznie został osadzony w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen. W 1944 awansował do stopnia generała dywizji.

Na wieść o wybuchu powstania warszawskiego z rozkazu Heinricha Himmlera został zamordowany.

Generał Rowecki jest patronem Jednostki Wojskowej AGAT, Centralnego Ośrodka Szkolenia Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Emowie, a także licznych szkół w Polsce.

JÓZEF CZAPSKI

JÓZEF CZAPSKI

* 3 KWIETNIA 1896 W PRADZE

† 12 STYCZNIA 1993 W MAISONS-LAFFITTE

Dzieciństwo spędził wraz z rodzeństwem w dworze w Przyłukach. Ukończył XII Gimnazjum w Petersburgu, następnie studiował prawo na tamtejszym uniwersytecie.

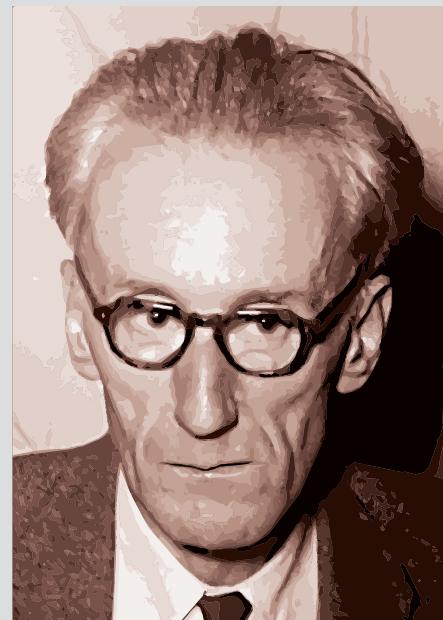
Podczas I wojny światowej dołączył do 1 Pułku Ułanów Krechowieckich, z którego jednak odszedł ze względu na swe pacyfistyczne przekonania.

Uczestnik zmagania o wolność Polski w latach 1918–1920, w wojnie z bolszewicką Rosją 1919–1920 dowodził niewielkim oddziałem, wielokrotnie wyróżniając się na polu walki.

Studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W latach 1924–1931 jako przedstawiciel grupy kapistów (twórców, dla których kolor był ważniejszy od konstrukcji obrazu, decydując o jego nastroju) przebywał w Paryżu. Po powrocie do Polski współpracował z „Głosem Plastyków” i „Wiadomościami Literackimi”.

Podczas II wojny światowej, pod koniec września 1939 roku jako oficer kawalerii dostał się do niewoli sowieckiej. Początkowo przebywał w obozie w Starobielsku. Dzięki szczęśliwemu zbiegowi okoliczności uniknął losu ofiar zbrodni katyńskiej. Był jednym z nielicznych oficerów z tego obozu, którzy wiosną 1940 roku nie zostali zamordowani przez NKWD.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej i podpisaniu umowy Sikorski–Majski, w lipcu 1941 roku został zwolniony. W Armii Polskiej w ZSRS do kwietnia 1942 roku zajmował się poszukiwaniem „zaginionych” oficerów polskich, jak się później okazało – ofiar zbrodni katyńskiej. Potem był szefem Wydziału Propa-

Golębnik, obraz
Józefa Czapskiego
z 1938 roku

gandy i Informacji, odpowiedzialnym za sprawę kulturalno-oświatową w armii. Przemierzył cały szlak 2 Korpusu Polskiego, zakończony walkami na froncie włoskim; był wtedy w stopniu majora.

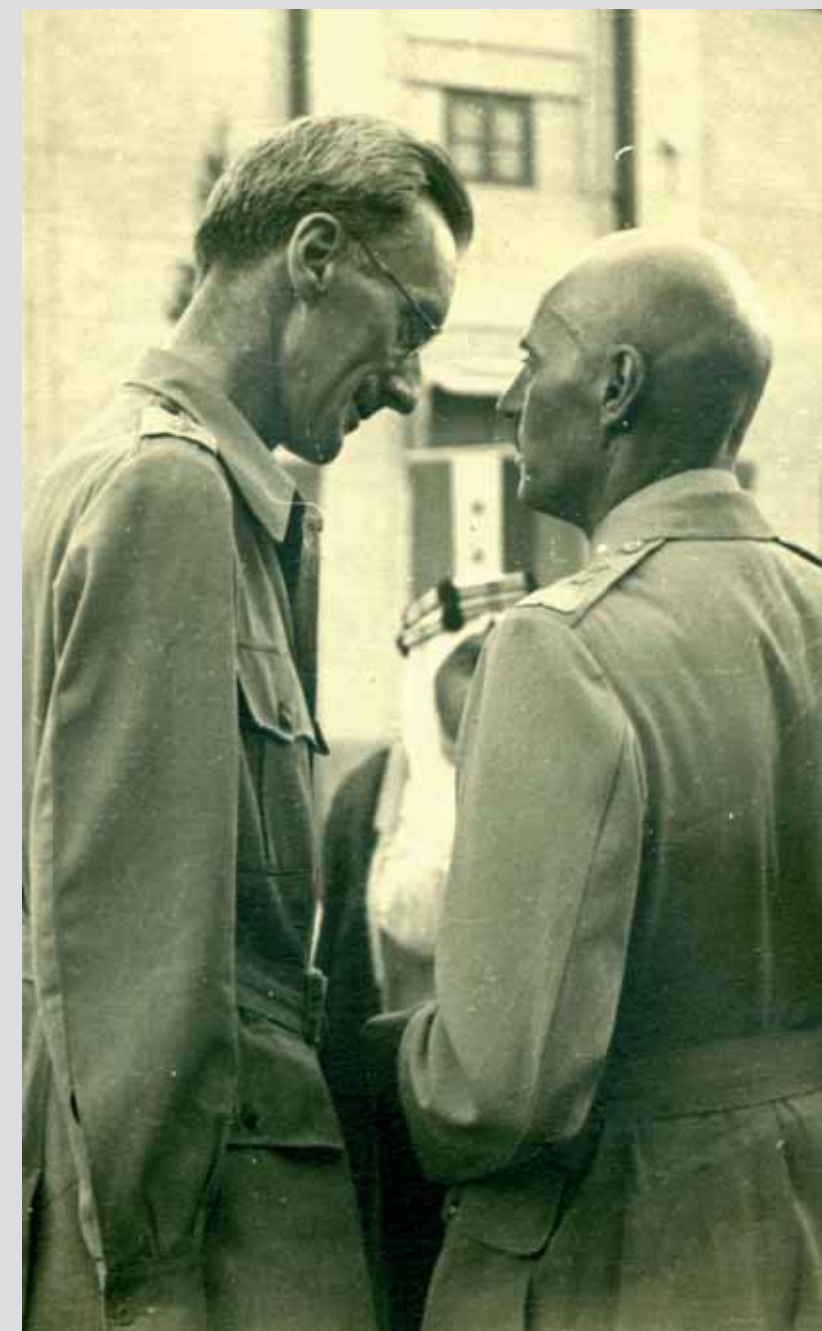
Po wojnie wraz z Jerzym Giedroyciem (1906–2000) oraz Zofią (1910–2003) i Zygmuntem (1908–1979) Hertzami współtworzył w roku 1946 w Rzymie emigracyjne wydawnictwo Instytut Literacki, które rok później przeniesione zostało do Maisons-Laffitte nieopodal Paryża. Od 1946 roku mieszkał w stolicy Francji. Był jednym z założycieli i redaktorów oraz autorem wychodzącego od czerwca 1947 roku miesięcznika „Kultura”. Jako delegat Rządu RP uczestniczył w międzynarodowej komisji badającej zbrodnię katyńską. W roku 1950 współorganizował Kongres Wolności Kultury w Berlinie.

Podpisał list pisarzy emigracyjnych solidaryzujących się z sygnatariuszami protestu przeciwko zmianom w Konstytucji PRL (1975/1976).

Józef Czapski czuł się przede wszystkim malarzem. Za życia jego prace prezentowane były na wielu wystawach międzynarodowych, choć nigdy w Rosji, a w Polsce tylko w 1957 i 1992 roku.

Nie założył rodziny. Został pochowany na cmentarzu w Le Mesnil-le-Roi, gdzie spoczął obok siostry Marii i innych twórców paryskiej „Kultury”.

W pamięci Polaków pozostał przede wszystkim jako świadek represji stalinowskich. Sylwetki wielu ofiar zbrodni katyńskiej przybliżył w wydanych *Wspomnieniach starobielskich*, ważną rolę spełniała też książka *Na nieludzkiej ziemi*.

Józef Czapski i generał Władysław Anders, Bagdad, 1943

Sztuka nie może być kierowana, bo przestaje być sztuką, nie może być popędzana, nie tylko batem hitlerowskim czy nahajką sowiecką, ale nawet zbyt apodyktycznym pouczeniem krytyków.

Józef Czapski

STANISŁAWA LESZCZYŃSKA

STANISŁAWA LESZCZYŃSKA

* 8 MAJA 1896 W ŁODZI

† 11 MARCA 1974 W ŁODZI

Pochodziła z domu robotniczego. Ojciec, Jan Zambrzycki, dorywczo trudnił się stolarstwem, matka, Henryka, pracowała w fabryce włókienniczej Poznańskiego w Łodzi. W 1908 roku Stanisława z rodziną wyjechała za chlebem do Rio de Janeiro, gdzie mieszkała bliska krewna ze strony matki. Uczęszczała do szkoły, w której nauka odbywała się w języku portugalskim i niemieckim. Do kraju powróciła dwa lata później. Wznowiła przerwany wyjazdem naukę w progimnazjum, które ukończyła w 1914 roku.

W czasie I wojny światowej pracowała w Komitecie Niesienia Pomocy Biednym.

W roku 1916 wyszła za mąż za drukarza Bronisława Leszczyńskiego. Urodziła czworo dzieci, trzech synów: Bronisława, Stanisława i Henryka, oraz córkę Sylwię. W roku 1920 przeniosła się do Warszawy, gdzie podjęła naukę w Szkole Położniczej, którą skończyła z wyróżnieniem.

Leszczyńscy powrócili do Łodzi, gdzie Stanisława podjęła pracę w wyuczonym zawodzie.

Po wybuchu II wojny światowej Leszczyńscy działali w konspiracji, angażując się w pomoc Żydom. Stanisława dostarczała żywność i fałszywe dokumenty, które jej mąż potajemnie wyrabiał w drukarni.

W lutym 1943 roku na skutek donosu Stanisława została aresztowana wraz z dziećmi. Synowie Henryk i Stanisław osadzeni zostali w obozach w Gusen i Mauthausen. Stanisława i córka Sylwia zostały wywiezione do KL Auschwitz-Birkenau (numer obozowy Stanisławy 41335, Sylwii 41336). W czasie rewizji udało

Stanisława i Bronisław Leszczyńscy z dziećmi

Figura Służebnicy Bożej Stanisławy Leszczyńskiej w kościele Świętej Anny w Wilanowie

się Stanisławie zachować zaświadczenie uprawniające do wykonywania zawodu położnej, dzięki temu została mianowana położną obozową. Przy jej pomocy urodziło się 3 tysiące dzieci, które uratowała, bez względu na groźącą śmierć. „Nie miała żadnych środków aseptycznych, opatrunków ani leków. Mimo że przyjmowała porody w tak skrajnie niehumanitarnych warunkach, nie miała ani jednego zakażenia położowego, powikłań, pęknięcia, wypadków śmiertelnych wśród matek czy noworodków. Uznano to za cud”. Była nazywana przez więźniów Mateczką. Jedna z więźniarek powiedziała: „Do tego piekła spłynął na nas anioł dobroci”.

Po wyzwoleniu (27 stycznia 1945) wróciła razem z córką do Łodzi. Szczęśliwie z wojennej tułaczki wrócili też synowie. Mąż niestety zginął w powstaniu warszawskim. Kontynuowała pracę zawodową do przejścia na emeryturę w 1957 roku. Jej wspomnienia obozowe, *Raport położnej z Oświęcimia*, opublikowane zostały w roku 1965. Z tej okazji Stanisława spotkała się z matkami i dziećmi, którym ocaliła życie w obozie.

Jest patronką Krakowskiej Szkoły Położnych oraz ulic w Łodzi i Oświęcimiu.

Od roku 1992 jest prowadzony jej proces beatyfikacyjny.

Jeżeli w mej ojczyźnie – mimo smutnego z czasów wojny doświadczenia – miałyby dojrzewać tendencje skierowane przeciw życiu, to wierzę w głos wszystkich położnych, wszystkich uczciwych matek i ojców, wszystkich uczciwych obywateli, w obronie życia i praw dziecka.

Stanisława Leszczyńska

STANISŁAWA
LESZCZYŃSKA
WIEŻNIARKA OŚWIECIMIA

Oświęcimskie dzieci,
1945

HENRYK DOBRZAŃSKI

HENRYK DOBRZAŃSKI

* 22 CZERWCA 1897 W JAŚLE

† 30 KWIETNIA 1940 POD ANIELINEM

Pochodził ze szlacheckiej rodziny herbu Leliwa. Jego antenat był adiutantem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, pradziadek od strony matki, Hipolit Lubieniecki, oficerem powstania listopadowego, dziadek Włodzimierz Lubieniecki walczył w powstaniu styczniowym.

W roku 1912 wstąpił do Polskich Drużyn Strzeleckich i ukończył edukację w szkole realnej w Krakowie. Studiował agronomię na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Po wybuchu I wojny światowej w roku 1914 służył w 2 Pułku Ułanów Legionów Polskich walczących u boku Austro-Węgieł. Przeszedł cały szlak bojowy 2 Pułku w Besarabii i na Wołyniu. W lipcu 1917 roku złożył przysięgę na wierność państwu centralnym. W styczniu 1918, po buncie legionistów pod Rarańczą, został internowany w obozie Huszt na Węgrzech.

Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 roku służył w odtworzonym 2 Pułku Ułanów. Brał udział w odsieczy Lwowa

Odznaka pamiątkowa Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego dowodzonego przez majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”

Oddział majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, 1940

w wojnie polsko-ukraińskiej 1918–1919. Za zasługi awansował na stopień oficera podporucznika, został też odznaczony Krzyżem Walecznych. Walczył z bolszewicką Rosją w latach 1919–1920; uczestniczył w wielkiej bitwie kawaleryjskiej pod Komarowem.

W niepodległej Polsce oficer służby stałej kawalerii, uzyskał stopień majora. Jako wybitny jeździec dziewięciokrotnie reprezentował Polskę w zawodach międzynarodowych. Był zawodnikiem rezerwowym w reprezentacji Polski we Wszechstronnym Konkursie Konia Wierzchowego w czasie igrzysk olimpijskich w roku 1928 w Amsterdamie.

Po wybuchu II wojny światowej walczył z Niemcami i Sowieci. Po rozwiązaniu pułku przedostał się na Kielecczyznę, gdzie jako „Hubal” walczył na czele Oddziału Wydzielonego WP. Na przełomie marca i kwietnia 1940 roku stoczył zwycięskie walki pod Huciskiem i Szałasami. W polu wytrwał do maja 1940 roku. Do likwidacji oddziału „Hubala” (liczył maksymalnie do 300 żołnierzy) Niemcy skierowali ok. 8 tysięcy żołnierzy, którzy dopuszczali się mordów na ludności cywilnej.

Major Dobrzański poległ w walce, a jego ciało zabrali Niemcy i pochowali w nieznanym miejscu. „Hubal” uważany jest za ostatniego żołnierza Września i pierwszego partyzanta II wojny światowej.

Jest patronem jednostki wojskowej oraz licznych szkół. Pośmiertnie awansowany do stopnia pułkownika.

Nasz naród od wieków płacił najwyższą cenę za prawo do mówienia i modlenia się po polsku [...] Jest wiele narodów nic nieznaczących, bo poddali się jak niewolnicy i przyjęli język prześladowców. Na tym poświęceniu i daninie krwi zasadza się wielkość Polaków. Jak mówił Staszic, mój ojciec duchowy: paść może i naród wielki, zniszczyć tylko nikczemny! A póki żyje chociaż jeden Polak, póty jesteśmy cierniem w oku wrogów, kamieniem w trybach ich maszyny.

major Henryk Dobrzański „Hubal”

Żołnierze majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”, 1940

Srebrna moneta kolekcjonerska 100 000 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Henryka Dobrzańskiego

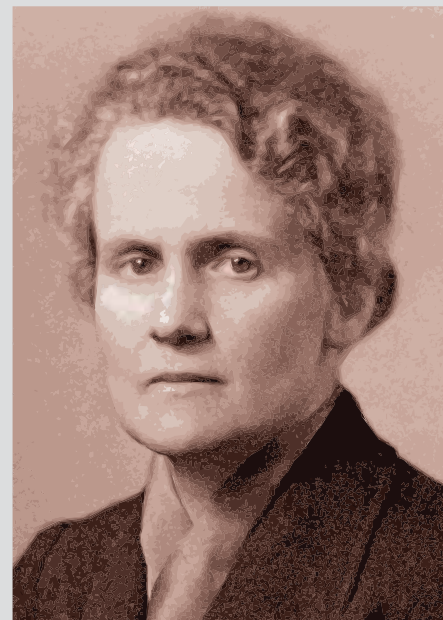

KAROLINA LANCKOROŃSKA

KAROLINA LANCKOROŃSKA

* 11 SIERPNIA 1898 W BUCHBERG AM KAMP

† 25 SIERPNIA 2002 W RZYMIE

Pochodziła z rodziny arystokratycznej herbu Zadora. Podczas I wojny światowej pracowała jako sanitariuszka w ośrodku rekonwalescencyjnym dla polskich żołnierzy, zorganizowanym przez jej ojca Karola. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w roku 1918 wraz z rodziną przyjęła obywatelstwo polskie.

Ukończyła historię sztuki na Uniwersytecie w Wiedniu, gdzie w 1926 roku uzyskała doktorat. Specjalizowała się w sztuce baroku i twórczości Michała Anioła. Od roku 1934 prowadziła wykłady z historii sztuki włoskiej na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie rok później jako pierwsza kobieta w Polsce otrzymała habilitację. Została kierownikiem Katedry Historii Sztuki na tej uczelni.

Równolegle zajmowała się administracją dóbr rodzinnych w Małopolsce Wschodniej.

Podczas II wojny światowej brała udział w działalności konspiracyjnej pod okupacją sowiecką we Lwowie. Wobec groźby aresztowania w maju 1940 roku przeszła na teren okupacji niemieckiej. Należała do Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej; uzyskała stopień porucznika.

Brała udział w pracach Rady Głównej Opiekuńczej. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej w styczniu 1942 roku powróciła do Lwowa z zadaniem zorganizowania jej filii. Już w maju została aresztowana w Stanisławowie przez Niemców. Przesłuchujący ją hauptsturmführer Hans Krüger przyznał się jej do swojej decydującej roli w mordzie profesorów lwowskich (z 3 na 4 lipca 1941). Osadzona została w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück. Zwolniono ją 5 kwietnia 1945 roku, po interwencji Carla J. Burckhardta, prezesa Międzynarodowego Czerwonego Krzyża.

Zeznania Lanckorońskiej złożone po wojnie oraz tzw. *Raport Karli Lanckorońskiej* były ważnymi dowodami, które doprowadziły do skazania winnego dowódcy.

Tablica upamiętniająca profesor Karolinę Lanckorońską, wmurowana w ścianę budynku przy ul. Wenecja 1 (tzw. Dom Wenecki) w Krakowie

Profesor Karolina Lanckorońska w rzymskim gabinecie, 1992

Po zakończeniu wojny osiadła we Włoszech. Służyła jako oficer prasowy w 2 Korpusie Polskim. W roku 1945 była współinicjatorką założenia Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie, później jego dyrektorką. W ramach Instytutu zainicjowała wydawanie czasopisma „Antemurale” (30 tomów) i serii „Elementa ad Fontium Editiones” (75 tomów) oraz „Acta Nuntiaturae Polonae” (od 1990), upowszechniających ważne źródła dotyczące historii Polski. Członkini-założycielka Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie. Założyła Fundusz im. Karola Lanckorońskiego, wspierający instytucje naukowe na emigracji i w Polsce oraz polskich pracowników naukowych.

W roku 1994 ofiarowała Polsce zachowaną część kolekcji dzieł sztuki, zgromadzonej przez jej ojca w pałacu Lanckorońskich w Wiedniu (między innymi dwa dzieła Rembrandta).

Czy oddanie wszystkich sił temu, co się najbardziej kocha, jest zasługą? Myślę, że nie. Moją ziemską boginią jest nauka polska, przyszło mi jej służyć w sposób różnorodny, zależny od zmiennych losów Ojczyzny.

Karolina Lanckorońska

Pomnik profesor Karoliny Lanckorońskiej w parku Jordana w Krakowie

HENRYK LELIWA-ROYCEWICZ

HENRYK LELIWA-ROYCEWICZ

* 30 LIPCA 1898 W JANOPOLU

† 18 CZERWCA 1990 W WARSZAWIE

Pochodził z rodziny ziemiańskiej pieczęci Leliwa. Był synem Roberta i Eugenii z Likiewiczów. Ukończył gimnazjum w Kownie.

Po wybuchu I wojny światowej, w październiku 1914 roku wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. W listopadzie 1918 roku w szeregach

Samobrony Litwy i Białorusi brał udział w rozbrajaniu Niemców. Z bolszewikami walczył o Wilno, Baranowicze, Mołodeczno i Słuck.

Ukończył Szkołę Podchorążych Jazdy w Grudziądzu (1921), po czym rozpoczął służbę w 25 Pułku Ułanów Wielkopolskich, stacjonującym w Nowogrodku.

Kochał jeździectwo, ze wszystkich konkurencji najbardziej lubił wszechstronny konkurs konia wierzchowego (WKKW).

Sportowiec, wybitny jeździec, w roku 1935 zdobył tytuł Indywidualnego Mistrza Armii. Uczestnik Igrzysk Olimpijskich w Berlinie (1936), w drużynowym WKKW zdobył srebrny medal.

Był najwszechstronniejszym jeźdźcą Polski w latach 30. Zdobył dziewięć tytułów mistrza w trzech konkurencjach: ujeżdżaniu, WKKW i skokach przez przeszkody. Trzykrotnie zwyciężył

Henryk Leliwa-Roycewicz na koniu Arlekin III – Letnie Igrzyska Olimpijskie w Berlinie, 1936

w drużynowym Pucharze Narodów WKKW (1928, 1931, 1932).

Po wybuchu II wojny światowej w szeregach Grupy Operacyjnej Kawalerii generała Władysława Andersa walczył z Niemcami i Sowieciami. Został ranny 23 września pod Krasnobrodem. Dostał się do sowieckiej niewoli. Trafił do szpitala, skąd dzięki lekarzom, pielęgniarkom i ludziom ze wsi Stryj zdołał uciec z niedoleczoną nogą. W kwietniu 1940 roku dotarł do Lwowa,

skąd w mundurze szeregowca w ramach wymiany jeńców został przekazany Niemcom. Znów zbiegł z niewoli.

Brał udział w działalności konspiracyjnej w szeregach Armii Krajowej. Walczył w powstaniu warszawskim (1944) jako dowódca batalionu AK „Kiliński”, na czele którego zdobył gmach PAST-y przy ul. Zielnej 8, na którym wywieszono biało czerwoną flagę. Został ciężko ranny, życie uratowali mu jego żołnierze, wynosząc go spod ostrzału. Wraz z ludnością cywilną został ewakuowany z Warszawy. Służbę w AK zakończył w stopniu majora.

Po wojnie pracował jako inspektor koni. W roku 1946 został skazany przez komunistyczny sąd na sześć lat więzienia. W 1957 został zrehabilitowany. Później do roku 1972 był trenerem jeździectwa, sędzią jeździeckim, autorem licznych publikacji fachowych.

W niepodległej Polsce w roku 1990 awansował do stopnia pułkownika.

Jest patronem Zespołu Szkół Sportowych w Warszawie.

Ja, rotmistrz „Leliwa” Roycewicz, w obliczu Boga Wszechmogącego i Najświętszej Marii Panny Królowej Korony Polskiej, kładę swe ręce na ten święty Krzyż, znak męki i Zbawienia. Przysięgam być wiernym Ojczyźnie mej, Rzeczypospolitej Polskiej, stać nieugięte na straży Jej honoru i o wyzwolenie Jej z niewoli walczyć ze wszystkich sił, aż do ofiary mego życia. Prezydentowi Rzeczypospolitej i rozkazom Naczelnego Wodza oraz wyznaczonemu przezeń dowódcy Armii Krajowej będę bezwzględnie posłuszny, a tajemnicy dochowam niezłomnie, cokolwiek by mnie spotkać miało.

Henryk Leliwa-Roycewicz [w kółku] po zdobyciu budynku PAST-y podczas powstania warszawskiego, sierpień 1944

Odznaka 25 Pułku Ułanów Wielkopolskich

BEATA OBERTYŃSKA

BEATA OBERTYŃSKA

* 18 LIPCA 1898 W SKOLU

† 21 MAJA 1980 W LONDYNIE

Urodziła się w rodzinie przedsiębiorcy, pioniera galicyjskiego przemysłu naftowego Wacława Wolskiego i znanej młodopolskiej poetki Maryli z Młodnickich Wolskiej; jej babka, Wanda Monné, była rzeźbiarką. Beata jako dziecko uczyła się w domu, zdając egzaminy eksternistycznie. Studiowała w Państwowym Instytucie Sztuki Teatralnej w Warszawie.

Wyszła za mąż za Józefa Obertyńskiego, właściciela majątku pod Lwowem.

Jako poetka debiutowała w 1924 roku na łamach „Słowa Polskiego”. Związana była ze środowiskiem grupy poetyckiej Skamander i kręgiem artystycznym rodziny Pawlikowskich w Medyce. W latach 1933–1937 występowała na scenach teatrów lwowskich.

Po śmierci męża w 1937 roku sama zarządzała majątkiem.

W latach II wojny światowej przebywała pod okupacją sowiecką we Lwowie. W lipcu 1940 roku została aresztowana, po czym była więziona we Lwowie, Kijowie, Odessie, Charkowie i Starobielsku oraz zesłana do łagru Loch-Workuta.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) i podpisaniu umowy Sikorski-Majski została uwolniona. Wstąpiła do Armii Polskiej w ZSRS, dowodzonej przez generała Władysława Andersa. W roku 1942 z wojskiem ewakuowana do Iranu, a potem na Bliski Wschód. W stopniu porucznika służyła w 2 Korpusie Polskim we Włoszech. Zajmowała się oświatą. Przebywając w Johannesburgu, urlopowana z Armii, napisała książkę *W domu niewoli*, jedną z pierwszych relacji z pobytu w łagrach w polskiej literaturze, obok dzieł Herlinga-Grudzińskiego i Sołżenicyna najbardziej przenikliwe świadectwo stalinowskich zbrodni.

Fotografia ślubna Beaty i Józefa Obertyńskich, Lwów, 1918

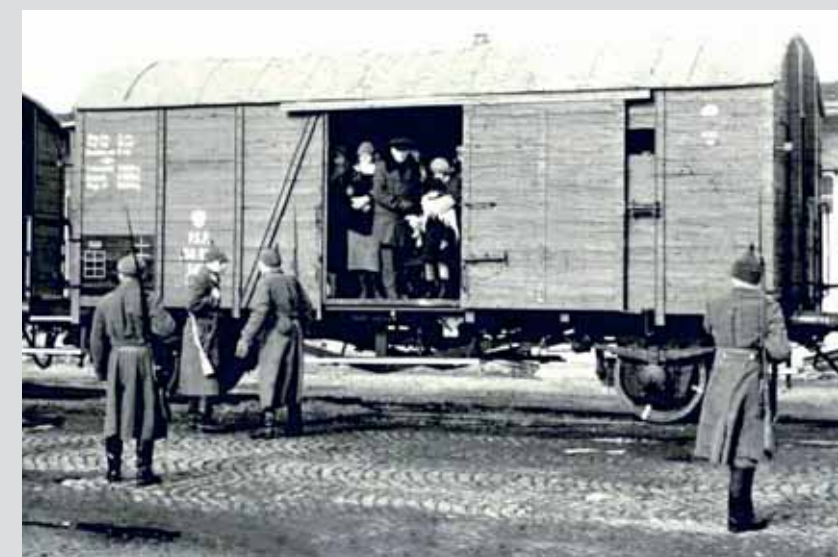
Po zakończeniu wojny zamieszkała w Londynie. Wiersze i prozę publikowała między innymi w „Dzienniku Polskim”, „Dzienniku Żołnierza”, „Orle Białym” oraz w „Polsce Walczącej”. Wydawała tomy poezji (między innymi *Pszczoły w słoneczniku*, *Głóg przydrożny*, *Otawa. Wiersze dawne i nowe*, *Miód i piołun*, *Anioł w knajpie*), teksty dramatyczne, poematy oraz powieści i wspomnienia.

Zbiór jej wierszy *Grudki kadzidła*, wydany dopiero po jej śmierci, to ok. 200 czterowierszy o tematyce religijnej.

Otrzymała wiele nagród literackich, między innymi Fundacji Lancokorońskich (1972), Stowarzyszenia Polskich Kombatantów (1972) i Nagrodę Jurzykowskich (1974). Używała pseudonimów literackich Dziodzia i Marta Rudzka.

Podpisała list pisarzy emigracyjnych solidaryzujących się z sygnatariuszami protestu przeciwko zmianom w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (przełom 1975 i 1976 roku).

Pochowana została na Cmentarzu Zasłużonych na Pęksowym Brzysku w Zakopanem.

Deportacja ludności polskiej na Syberię i w stepy Kazachstanu, 1940

Władze zarządziły bestialski wywóz polskiej ludności ze wsi i osiedli, na całym zajęтым terenie! Wiadomości, które nadchodzą, włosy wprost podnoszą na głowie. W ten wściekły kilkudziesięciostopniowy mróz wywożą całe wsie! I znów nie wiadomo, czemu te, a nie tamte. Z tych, na które padnie los, wyganiają całą ludność; ładują do pociągów i wysyłają w głąb Rosji.

Beata Obertyńska,
Z domu niewoli, 1946

MARIA WITTEK

MARIA WITTEK

* 16 SIERPNIA 1899 w TRĘBKACH
† 19 KWIETNIA 1997 w WARSZAWIE

Jej matka, Stanisława Favre, była z pochodzenia Fracuzką, ojciec, Stanisław, pochodził z rodziny rolniczej, należał do Polskiej Partii Socjalistycznej w Łodzi. Brał udział w rewolucji 1905 roku. Zagrożony aresztowaniem, przeniósł się z rodziną w okolice Winnicy na Ukrainie, później do Kijowa. Maria ukończyła rosyjskie gimnazjum, potem przyjęta została do 8 klasy polskiego gimnazjum kierowanego przez Zofię Żukiewiczową, znaną działaczkę niepodległościową w Kijowie. Należała do 3 Polskiej Drużyny Harcerskiej.

Od 1917 roku współpracowała z Polską Organizacją Wojskową, w ramach której ukończyła szkołę podoficerską i kurs wywiadowczy. Komendantem KN-3 POW był Leopold Lis-Kula. W roku 1918 rozpoczęła studia na Wydziale Matematycznym Uniwersytetu Kijowskiego jako pierwsza kobieta na tej uczelni.

Od grudnia 1919 roku służyła w odrodzonym Wojsku Polskim. W wojnie z Rosją bolszewicką (1919–1920) kierowała wywiadem w zajętych przez bolszewików Kijowie. Poszukiwana listami gończymi, zagrożona aresztowaniem, przedostała się do Polski. W sierpniu 1920 roku Wittekówna brała udział w obronie Lwowa – jako szefowa sekcji ofensywy Oddziału II 3 Armii zorganizowała doskonały wywiad na przedpolu miasta.

W grudniu 1921 odkomenderowano ją do pracy w Ochotniczej Legii Kobiet, która w marcu 1922 roku uległa likwidacji.

Od roku 1921 kierowała Wydziałem Szkolenia Komitetu Społecznego Przynależności Kobiet do Obrony Kraju. W latach 1928–1934 była komendantką naczelną Przynależności Wojskowej Kobiet, potem naczelniczką wydziału w Państwowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku walczyła w obronie Lwowa. Następnie od października 1939 stała na czele Wojskowej Służby Kobiet przy Komendzie Głównej Służby Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Przyjęła pseudonim „Mira”. Uczestniczyła w powstaniu warszawskim 1944 roku. Po jego upadku wyszła z miasta z ludnością cywilną. Planowała dalszą konspirację w organizacji NIE, ale po aresztowaniu przez NKWD generała Emila Fieldorfa „Nila” organizację rozwiązano.

Obóz Przynależności Wojskowej Kobiet w Borkach; między innymi Aleksandra Piłsudska [w środku], Maria Mościcka [w białym toczku, obok Piłsudskiej] i komendantka naczelna Przynależności Wojskowej Kobiet Maria Wittek [na prawo od Marii Mościckiej]

W roku 1945 ujawniła się. Miała nadzieję na odbudowanie PWK w nowych warunkach. Władza „ludowa” miała inne plany. W marcu 1949 roku Maria Wittek została aresztowana i oskarżona o szpiegostwo. W sierpniu tego samego roku zwolniono ją z aresztu. Pracowała jako kioskarka „Ruchu” w Polskim Radiu.

Jako pierwsza kobieta w dziejach Wojska Polskiego w 1991 roku została uhonorowana awansem na stopień generała brygady.

Jej pomnik, ufundowany przez podkomendną Elżbietę Zawacką „Zo”, znajduje się na terenie Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.

W czasie okupacji bolszewickiej zostaje wyznaczona przez kierownika Wydziału Wojskowego na kierowniczkę wywiadu miejscowego. Organizuje takowy, nawiązuje stosunki ze skautingiem miejscowym i robotę stawia tak, że nie ma sztabu bolszewickiego, ani też centralnej instytucji wojskowej, która by nie była obsadzona przez naszych wywiadowców [...] Podczas zdekonspirowania Kom[andy] Nacz[elnej] w Worselu por. Wittekówna okazała wiele zimnej krwi, odwagi i inicjatywy, czym przyczyniła się w znacznej mierze do uratowania archiwum Organizacji.

z wniosku o odznaczenie Krzyżem Walecznych

Odznaka organizacji Przynależności Wojskowej Kobiet

EUGENIUSZ BODO

EUGENIUSZ BODO

* 28 GRUDNIA 1899 W GENEWIE

† 7 PAŹDZIERNIKA 1943 W KOTŁASIE

Pochodził ze szwajcarsko-polskiej rodziny. Jego oryginalne imię i nazwisko brzmiało Bogdan Eugène Junod; Bodo to pseudonim artystyczny. Jego ojciec, inżynier, zafascynowany niemyim kinem, przed I wojną światową otworzył w Łodzi Teatr Iluzji „Urania”, w którym Eugeniusz Bodo zadebiutował w wieku 10 lat.

Od roku 1917 występował jako piosenkarz i tancerz na scenach rewiowych w Poznaniu i Lublinie, a od 1919 w Warszawie (między innymi w kabaretach „Qui Pro Quo”, „Morskie Oko” i „Cyrulik Warszawski”).

W 1925 roku zadebiutował w filmie *Rywale*. Praca w filmie (zagrał w 32 filmach) przyczyniła się do jego wielkiej popularności. Grał amantów, postacie tragiczne, komediowe, występował w filmach muzycznych. Śpiewane przez niego piosenki stawały się szlagierami.

W latach 30. zaczął pisać scenariusze, a przed samą wojną reżyserować filmy z sobą w roli głównej. Był producentem i współwłaścicielem wytwórni filmowej B.W.B. oraz właścicielem (od 1933) wytwórni „Urania-Film”.

Scena z filmu *Pieśniarz Warszawy*, Eugeniusz Bodo jako Julian Pagórski [w środku, z gitarą, trzymając kapelusz w ręku] w otoczeniu aktorów, 1934

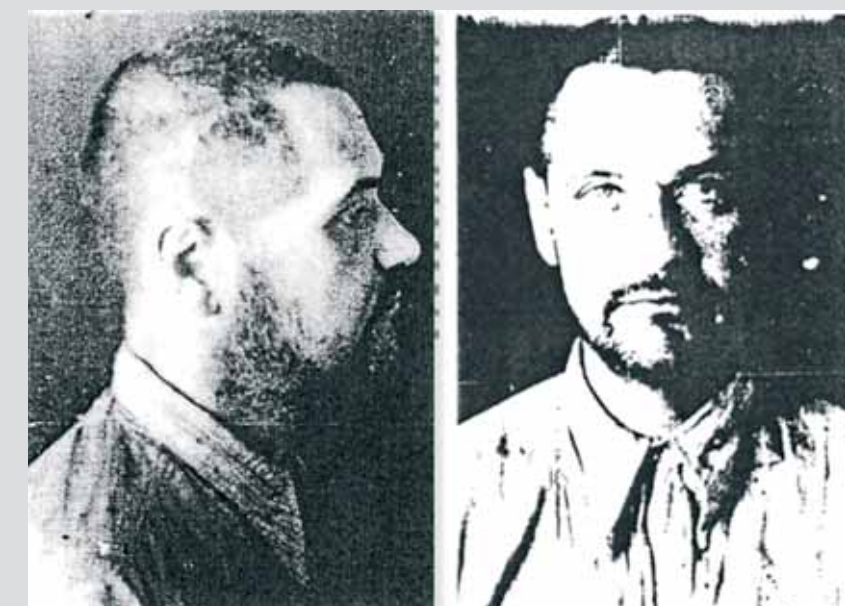
Rozwijającą się karierę (zarówno aktorską, jak i biznesową) przerwał wybuch II wojny światowej. We wrześniu 1939 roku Bodo wyjechał do Lwowa i tam pozostał pod okupacją sowiecką. Występował w teatrze Tea-Jazz Henryka Warsa.

Po ataku Niemiec na Związek Sowiecki postanowił wyjechać do Stanów Zjednoczonych. Złożył dokumenty, ujawniając przy tym swoje szwajcarskie obywatelstwo, które miał po ojcu.

Aresztowany 26 czerwca 1941 roku przez funkcjonariuszy NKWD pod zarzutem szpiegostwa, był więziony, między innymi w Moskwie. Polskie starania o jego uwolnienie zostały uznane przez Sowieców za kolejny dowód działalności szpiegowskiej Bodo. Szwajcarskie obywatelstwo uniemożliwiło jego zwolnienie w ramach tzw. amnestii dla polskich obywateli.

Skazany przez Sowieców na pięć lat ciężkiego obozu wychowawczego, zmarł na skutek wycieńczenia w łagrze w Kotłasiu w obwodzie archangielskim.

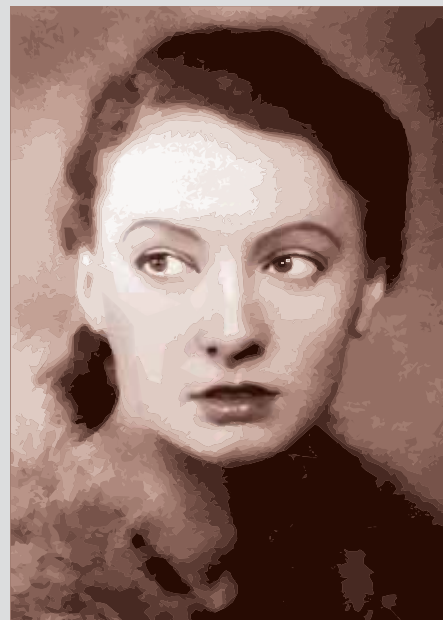
Eugeniusz Bodo należał do najwybitniejszych i najpopularniejszych aktorów polskiego kina i teatru lat 20. i 30. XX wieku.

Eugeniusz Bodo po aresztowaniu przez NKWD w 1941 roku

Scena z filmu *Czy Lucyna to dziewczyna?*, od lewej: Eugeniusz Bodo jako inżynier Stefan Żarnowski, Jadwiga Smosarska jako Lucyna Bortnowska vel Julian Kwiatkowski i Elżbieta Antoszówna, 1934

HALINA KONOPACKA

* 26 LUTEGO 1900 W RAWIE MAZOWIECKIEJ

† 28 STYCZNIA 1989 W DAYTONA BEACH

Dorastała w zamożnym mieszczańskim domu, dbającym o staranne wychowanie i wykształcenie. Studiowała filologię na Uniwersytecie Warszawskim.

Trenowała w sekcji lekkoatletycznej AZS Warszawa. Była niezwykle wszechstronną zawodniczką; uprawia-

ła biegi, rzut dyskiem, rzut oszczepem, pchnięcie kulą, skok wzwyż i skok w dal. Od 1924 roku zdobyła 27 tytułów mistrzyni Polski w różnych konkurencjach. W roku 1926 została złotą medalistką w rzucie dyskiem na Światowych Igrzyskach Kobiet w Göteborgu. Ustanowiła swój pierwszy rekord świata w rzucie dyskiem (34,15 m). W 1928 roku zdobyła dla Polski pierwszy w historii złoty medal w rzucie dyskiem podczas Igrzysk Olimpijskich w Amsterdamie, poprawiła przy tym swój rekord świata (39,62 m). W plebiscycie dziennikarzy została uznana Miss Igrzysk w Amsterdamie.

Po powrocie z Igrzysk Konopacka była przyjmowana owacjami w każdym miejscu, w którym się pojawiała. Stała się tak popularna, jak dotąd bywały tylko gwiazdy filmu i estrady. Do Belwederu zaprosił ją marszałek Józef Piłsudski, a prezydent Ignacy Mościcki wysłał jej telegram gratulacyjny.

W grudniu 1928 roku odbył się ślub Haliny Konopackiej i pułkownika Ignacego Matuszewskiego, wybitnego polityka obozu sanacyjnego. Kilka miesięcy później Matuszewski został ministrem skarbu. Mistrzyni olimpijska jeszcze przez jakiś czas kon-

Międzynarodowe zawody lekkoatletyczne na Stadionie Wojska Polskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie; Halina Konopacka podczas pchnięcia kulą, wrzesień 1930

tynuowała karierę lekkoatletki. Postanowiła zakończyć ją w wieku 31 lat.

Ze sportem całkiem się nie rozstała. Jako działaczka sportowa zasiadła w Zarządzie Międzynarodowej Federacji Sportów Kobiety.

Miała wszechstronne zdolności i romantyczną duszę: pisała wiersze, umiała malować i haftować, grała na fortepianie, świetnie tańczyła, była miłośniczką kina i teatru. Mówiła w kilku językach. Startowała w rajdach samochodowych.

Po wybuchu II wojny światowej wraz z mężem, dowódcą akcji, ratowała przed Niemcami ok. 75 ton złota ze skarbca Banku Polskiego. Osobiście kierowała ostatnim samochodem w kolumnie, która 7 września 1939 roku wyruszyła w kierunku granicy z Rumunią. 13 września na stacji kolejowej w Śniatynie skrzynie złota zostały przeładowane z aut do wagonów. Pociąg ze złotem bezpiecznie dotarł do portu w rumuńskiej Konstancy, gdzie cenny ładunek przeniesiono na brytyjski statek i dalej drogą morską i lądową przez Stambuł, Turcję, libański Bejrut, przetransportowano aż do portu w Tulonie we Francji. Ewakuacja narodowego skarbu zakończyła się sukcesem, a akcję z udziałem Konopackiej nazwano „drugim złotem”.

Po klęsce Francji w maju 1940 roku Matuszewscy postanowili wyjechać z Europy. Skorzystali z pomocy Ignacego Jana Paderewskiego, który pomógł im uzyskać amerykańskie wize. Przez Hiszpanię i Portugalię wyruszyli statkiem do Nowego Jorku, gdzie zamieszkali na stałe.

Po śmierci męża (1946) Halina powtórnie wyszła za mąż, za Jerzego Szerbińskiego, przedwojennego tenisistę. Po śmierci drugiego męża (1959) przeniósła się na Florydę. Zajmowała się poezją i malarstwem.

Polskę odwiedziła trzykrotnie: w 1958, 1970 i 1975 roku. Zgodnie z jej wolą urnę z prochami pochowano na Cmentarzu Bródnowskim w Warszawie.

Odznaczona Orderem Orła Białego (pośmiertnie, 2018).

Halina Konopacka i Ignacy Matuszewski

Myślę, że niezupełnie słusznie przywiązuje się dzisiaj tak dużo wagi do wyników sportowych. Zapewne są to te widoczne dla oka granice, które pozwalają ogarnąć całość wyniku sportowego, ale podobnie jak granica przeciągnięta na ziemi jest sama przez się tylko linią, tak samo i rekordy nie miałyby treści, gdyby nie zamykały w sobie tego, co jest od nich ważniejsze – przeżycia sportowego.

Halina Konopacka

JERZY BAJAN

JERZY BAJAN

* 1 CZERWCA 1901 WE LWOWIE

† 27 CZERWCA 1967 W LONDYNIE

Jego ojciec, Felicjan, był architektem, matka, Zofia, urzędniczką. Kształcił się w Stanisławowie. W latach szkolnych działał w młodzieżowych organizacjach niepodległościowych. W wieku 17 lat wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. W listopadzie 1918 roku walczył w obronie Lwowa przeciw Ukraińcom. Jako ochotnik w styczniu 1919 roku wstąpił do odrodzonego Wojska Polskiego w szeregi 2 Pułku Szwoleżerów. Walczył w wojnie z Rosją bolszewicką (1919–1920) jako dowódca sekcji i plutonu 40 pułku piechoty. Był ranny w głowę. Chorował na tyfus i przebywał wówczas na tyłach frontu. W maju 1920 roku zdał maturę w gimnazjum we Lwowie i powrócił do wojska.

W listopadzie 1921 roku przeniósł się do lotnictwa; ukończył Oficerską Szkołę Obserwatorów Lotniczych w Grudziądzu, później przeszedł przeszkolenie w Szkole Pilotów w Bydgoszczy. Służył kolejno w 3 pułku lotniczym w Poznaniu, 6 pułku lotniczym, 11 pułku myśliwskim w Lidzie i 122 eskadrze myśliwskiej 2 pułku lotniczego w Krakowie. Tam zainteresował się akrobacją lotniczą. Utworzył czteroosobowy zespół akrobacyjny (z porucznikiem Bronisławem Kosińskim, kapralem Stanisławem Mackiem i kapralem Karolem Pniakiem), zwany „trójką Bajana”, gdyż w czasie pokazów występowało jednocześnie tylko trzech pilotów. Jednym z pomysłów Bajana było połączenie końcówek skrzydeł trzech samolotów sznureczkami, które mimo wykonywania różnych figur powietrznych nie zrywały się.

W listopadzie 1921 roku przeniósł się do lotnictwa; ukończył Oficerską Szkołę Obserwatorów Lotniczych w Grudziądzu, później przeszedł przeszkolenie w Szkole Pilotów w Bydgoszczy. Służył kolejno w 3 pułku lotniczym w Poznaniu, 6 pułku lotniczym, 11 pułku myśliwskim w Lidzie i 122 eskadrze myśliwskiej 2 pułku lotniczego w Krakowie. Tam zainteresował się akrobacją lotniczą. Utworzył czteroosobowy zespół akrobacyjny (z porucznikiem Bronisławem Kosińskim, kapralem Stanisławem Mackiem i kapralem Karolem Pniakiem), zwany „trójką Bajana”, gdyż w czasie pokazów występowało jednocześnie tylko trzech pilotów. Jednym z pomysłów Bajana było połączenie końcówek skrzydeł trzech samolotów sznureczkami, które mimo wykonywania różnych figur powietrznych nie zrywały się.

Polscy lotnicy: Jerzy Bajan [z lewej] i Gustaw Pokrzywka [z prawej] z marszałkiem Józefem Piłsudskim po zwycięstwie w zawodach lotniczych Challenge 1934, Moszczenica koło Żywca, 1934

Lotnicy 2 pułku lotniczego w Krakowie

Medal miasta Lwowa dla Jerzego Bajana za zwycięstwo w turnieju lotniczym w 1934 roku

Jego największym sukcesem było zwycięstwo w ostatnich Międzynarodowych Zawodach Samolotów Turystycznych Challenge na RWD-9 w 1934 roku.

1 sierpnia 1939 roku objął dowództwo Szkoły Podchorążych Lotnictwa w Dęblinie w stopniu podpułkownika. Po wybuchu II wojny światowej, 2 września 1939 roku został ciężko ranny w następstwie nalotu, stracił władzę w lewej dłoni. 17 września na rozkaz przełożonych przekroczył granicę z Rumunią i przedostał się do Francji. Po jej klęsce w maju 1940 roku ewakuowany został do Wielkiej Brytanii. Tam od stycznia 1942 latał w 316 Dywizjonie Myśliwskim „Warszawskim” jako zwyczajny pilot na spitfire’ach VB. Wykonał 28 lotów bojowych i 4 operacyjne.

W maju 1942 roku wrócił do służby sztabowej. W czerwcu 1943 roku został dowódcą polskiego lotnictwa myśliwskiego. Awansował do stopnia pułkownika.

Po zakończeniu wojny osiedlił się w Wielkiej Brytanii. Uczestniczył w życiu społecznym i politycznym polskiej emigracji. Działał w Stowarzyszeniu Lotników Polskich, był współorganizatorem Polskiego Klubu Szybowcowego w Lasham, przewodniczył komisji ds. ustalania zwycięstw polskich pilotów myśliwskich (tzw. lista Bajana).

W ostatnich latach życia zapadł na chorobę Parkinsona. Pochowany został na Northwood Cemetery (obecnie w londyńskiej dzielnicy Hillingdon).

Jest patronem ulic w wielu miastach Polski.

Kapitan Jerzy Bajan prezentuje zdobyte puchary

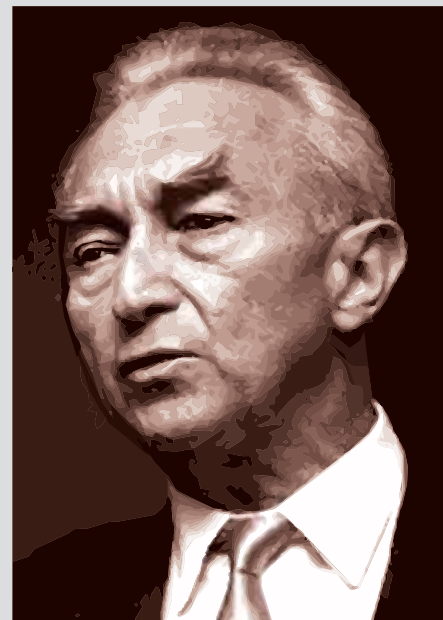

STEFAN KORBOŃSKI

STEFAN KORBOŃSKI

* 2 MARCA 1901 W PRASZCE

† 23 KWIETNIA 1989 W WASZYNGTONIE

Syn Stefana – urzędnika sądowego, i Władysławy von Körner. Po śmierci ojca w 1910 roku matka z dziećmi przeniosła się do Częstochowy, gdzie Stefan junior ukończył Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza.

W 1917 roku jako członek drużyny starszoharcerskiej wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. 10 listopada 1918 roku uczestniczył w rozbrajaniu Niemców w Częstochowie. Następnie walczył w obronie Lwowa; w szeregach 10 pułku piechoty bił się z Ukraińcami pod Gródkiem Jagiellońskim i Samborem. Jako ochotnik, w stopniu sierżanta sztabowego w zapasowym 229 pułku piechoty, brał udział w wojnie z bolszewikami w roku 1920. Walczył w III powstaniu śląskim w roku 1921.

W 1925 roku ukończył studia prawnicze, cztery lata później otworzył praktykę w kancelarii adwokackiej w Warszawie. Działacz ruchu ludowego, członek PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwa Ludowego, od 1936 roku był przewodniczącym partii w województwie białostockim.

Po wybuchu II wojny światowej dostał się do niewoli sowieckiej, z której zbiegł i wrócił do Warszawy. Uczestniczył w działalności konspiracyjnej w szeregach Służby Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i w Armii Krajowej.

Z żoną Zofią z domu Ristau kierował radiostacją, która codziennie przekazywała do Londynu bieżące informacje, retransmitowane następnie do Polski przez rozgłośnię „Świt”.

Działał w podziemnym Stronnictwie Ludowym „Roch”. Należał do cywilnych władz podziemnych oraz do Głównej Rady Politycznej, w lutym 1940 roku przekształconej w Polityczny Komitet Porozumiewawczy. Od kwietnia 1941 roku szef Kierownictwa Walki Cywilnej, zajmował się organizowaniem cywilnego ruchu oporu i kierował działalnością konspiracyjnych sądów. Od lipca 1943 roku szef Oporu Społecznego w Kierow-

Manifestacja Wielkopolan na cześć Stanisława Mikołajczyka, obok wicepremiera Stefan Korboński, Poznań, 5 lipca 1945

nictwie Walki Podziemnej. Uczestnik powstania warszawskiego 1944.

Po aresztowaniu przez Sowietów delegata Rządu RP na kraj Jana Stanisława Jankowskiego od 27 marca 1945 roku sprawował jego funkcję. 28 czerwca razem z żoną został aresztowany przez NKWD. Po utworzeniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej oboje zostali zwolnieni.

Po wojnie powrócił do działalności zawodowej oraz w ruchu ludowym. Należał do ścisłego kierownictwa Polskiego Stronnictwa Ludowego, największej opozycyjnej wobec komunistów partii w Polsce. Został wybrany na posła do Sejmu Ustawodawczego (1947). Wobec groźby aresztowania w końcu roku 1947 zbiegł z żoną za granicę i zamieszkał w Stanach Zjednoczonych.

Tam był przewodniczącym Polskiej Rady Jedności oraz Międzynarodowego PEN Clubu na Uchodźstwie.

Jest autorem wielu publikacji w języku polskim i angielskim, poświęconych dziedzictwu Polskiego Państwa Podziemnego i AK.

Jego twórczość w Polsce do roku 1989 podlegała całkowitej cenzurze.

Prochy Zofii i Stefana Korbońskich sprowadzono do Polski i złożono w Świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie 1 października 2012 roku.

Korboński został uhonorowany tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

Medal Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, przyznany Stefanowi Korbońskiemu przez Instytut Yad Vashem za ratowanie Żydów podczas II wojny światowej

Jeśli powstanie warszawskie nazywa się często najbardziej bohaterskim epizodem minionej wojny, to zachowanie Sowietów w czasie powstania powinno być nazwane największą zbrodnią minionej wojny, gorszą nawet od Katynia, bo za nią zapłaciło dwieście tysięcy ludzi swoim życiem.

Stefan Korboński

Zofia i Stefan Korbońscy na wakacjach nad Morzem Czarnym, 1938

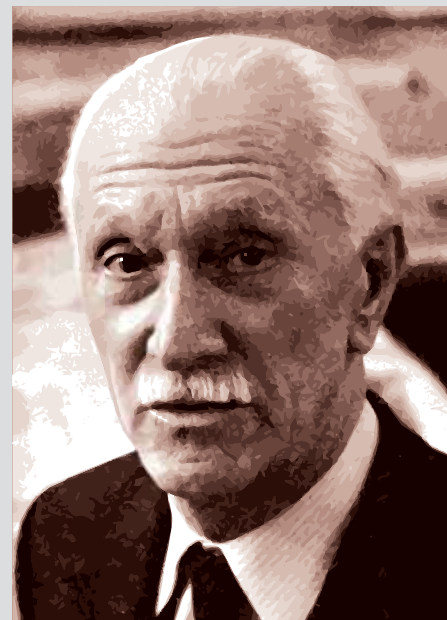

KAZIMIERZ MICHAŁOWSKI

KAZIMIERZ MICHAŁOWSKI

* 14 GRUDNIA 1901 W TARNOPOLU

† 1 STYCZNIA 1981 W WARSZAWIE

Ukończył gimnazjum w rodzinnym Tarnopolu, po czym studiował archeologię klasyczną i historię sztuki na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Wiedzę uzupełniał na uczelniach w Berlinie, Heidelbergu, Paryżu, Rzymie i Atenach. Doktorat obronił w roku 1926, a habilitację uzyskał w 1931. W tym samym roku zorganizował Katedrę Archeologii Klasycznej na Uniwersytecie Warszawskim.

Z jego inicjatywy w roku 1936 polscy archeolodzy rozpoczęli prace w Edfu w Egipcie. Były to pierwsze wykopaliska z udziałem polskich archeologów na obszarze śródziemnomorskim. Liczba i jakość artystyczna odkrytych przez nich zabytków pozwoliła na stworzenie wystawy w Galerii Sztuki Starożytnej w Muzeum Narodowym w Warszawie (1937).

Po wybuchu II wojny światowej Michałowski walczył w kampanii wrześniowej 1939 roku w szeregach 5 Pułku Piechoty Legionów w stopniu porucznika. Dostał się do niemieckiej niewoli. Przebywał w Oflagu II C Woldenberg, gdzie kierował akcją kształceniową dla jeńców.

Po zakończeniu wojny powrócił do Polski i zaangażował się w odbudowę polskiej nauki i kultury. Był zastępcą dyrektora Muzeum Narodowego w Warszawie, gdzie zajmował się organizacją Galerii Sztuki Starożytnej, udostępnionej publiczności w 1949 roku, a następnie Galerii Faras (od 1972).

Stworzył Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej Polskiej Akademii Nauk, w którym sprawował funkcję kierownika.

Zdejmowanie malowidła ze ściany; malowidła w Faras przetrwały w dobrym stanie dzięki pustynnemu piaskowi nanoszonemu przez wiatr, stopniowo wypełniającemu wnętrza opuszczonej przez wiernych świątyni

W latach 1956–1959 prowadził wykopaliska w Mirmeki (Krym), na miejscu starożytnej kolonii greckiej; w 1957 roku wznowił badania archeologiczne w Egipcie (Tall al-Atrib). W roku 1959 profesor Michałowski doprowadził do otwarcia Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego w Kairze i stanął na jej czele. Badał stanowiska w Palmyrze (od 1959), Aleksandrii (od 1960), Deir el-Bahari (od 1961), gdzie znaczącym osiągnięciem było odsłonięcie spod rumowiska skalnego świątyni grobowej Totmеса III przy rekonstrukcji świątyni Hatszepsut, kobiety-faraona, a także w Dongoli (od 1964), Nea Paphos (od 1965).

Dzięki autorytetowi naukowemu profesor Michałowski w latach 1961–1970 był przewodniczącym powołanego przez UNESCO Międzynarodowego Komitetu Ekspertów do spraw Ratowania Skalnych Świątyń Abu Simbel. Jego zadaniem było ocalenie kompleksu świątynnego Ramzesa II przed zalaniem przez wody Nilu po wybudowaniu tamy w Assuanie; podczas tej wielkiej międzynarodowej akcji ratowania zabytków Nubii wslawił się wykopaliskami w Faras (1961–1964), gdzie odkryto zespół monumentalnego malarstwa wczesnochrześcijańskiego (część fresków składa się obecnie na odrębną galerię, jedyną tego rodzaju w Europie, prezentowaną w Muzeum Narodowym w Warszawie). Od 1972 był prezesem International Society for Nubian Studies. W trakcie prac w Aleksandrii odnaleziono starożytne łaźnie i cysterny, ponadto pierwszy starożytny teatr (który obecnie jest też uznawany za element uniwersyteckiej sali wykładowej), co stanowiło wówczas ogromną sensację.

Święta Anna – nubijskie malowidło ściennie datowane na okres od VIII do I połowy IX wieku, wykonane temperą na tynku mułowym w technice al secco; anonimowe dzieło odnalezione w katedrze w Faras na terenie dawnej Nubii w dzisiejszym Sudanie

Flaga polska powiewająca w obozie obok flagi francuskiej stanowiła niewątpliwie w pierwszym sezonie wykopalisk pewną sensację [...] Jednak w miarę postępu prac, a przede wszystkim w czasie trwania trzeciej kampanii wykopaliskowej, uznano już naszą obecność za objaw ciągłej działalności naukowej.

Kazimierz Michałowski

WITOLD PILECKI

WITOLD PILECKI

* 13 MAJA 1901 W OŁOŃCU
† 25 MAJA 1948 W WARSZAWIE

Pochodził z polskiej rodziny szlacheckiej herbu Leliwa. Jego dziadek Józef walczył w powstaniu styczniowym.

W roku 1910 razem z rodziną zamieszkał w Wilnie, gdzie zaangażował się w działalność tajnego skautingu. Uczył się w szkole handlowej.

Po zakończeniu I wojny światowej w listopadzie 1918 roku wstąpił do Samoobrony Wileńskiej, służąc pod komendą generała Władysława Wejtki.

Uczestnik zmagania o wolność Polski w latach 1918–1920, walczył z bolszewikami i Litwinami. Studiował rolnictwo na Uniwersytecie Poznańskim i na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Był właścicielem majątku koło Lidy.

Podczas II wojny światowej brał udział w kampanii 1939 roku. Po zakończeniu walk uczestniczył w działalności konspiracyjnej. Był współorganizatorem Tajnej Armii Polskiej. Aby poznać sytuację w obozie koncentracyjnym utworzonym w Auschwitz, ochotniczo zgłosił się do akcji i 19 września 1940 roku dał się ująć Niemcom w Warszawie. Wysłany do Auschwitz, był głównym organizatorem obozowej konspiracji (Związek Organizacji Wojskowej). Opracowywał pierwsze sprawozdania o ludobójstwie w Auschwitz („raporty Pileckiego”), przesyłane tajnie do Warszawy, a potem na Zachód.

W nocy z 26 na 27 kwietnia 1943 roku zbiegł z obozu i przedostał się do Warszawy. Służył w Kedywie Komendy Głównej Armii Krajowej pod pseudonimem „Witold”. Brał udział w powstaniu warszawskim

Witold Pilecki na fotografii ewidencyjnej więźnia z obozu KL Auschwitz

Witold Pilecki jako oskarżony podczas procesu przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie, marzec 1948

(1944). Po kapitulacji oddziałów dostał się do niewoli niemieckiej. Po wyzwoleniu służył w 2 Korpusie Polskim. 8 grudnia powrócił do kraju z misją wywiadowczą dla generała Andersa.

Jego siatka zbierała informacje o powojennej sytuacji politycznej w Polsce, kontaktowała się z oddziałami leśnymi, prowadziła wywiad w strukturach wojska, aparatu bezpieczeństwa i Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Aresztowany 8 (lub 5) maja 1947 roku, „był torturowany wręcz barbarzyńsko: zdarto mu paznokcie, z nóg, miażdżono mu jądra, nadziewano go na nogę od stołka. Katowany był w sposób nieludzki”. W trakcie ostatniego widzenia z żoną Pilecki wyznał: „Oświęcim to była igraszka”.

Skazany na karę śmierci, stracony w Areszcie Śledczym przy ul. Rakowieckiej 37.

Pośmiertnie awansowany do stopnia pułkownika. Jest patronem wielu ulic, placów i szkół w Polsce.

W wydanej w roku 1978 książce profesor Michael Foot zaliczył Witolda Pileckiego do sześciu najodważniejszych ludzi ruchu oporu podczas II wojny światowej.

Kochajcie ojczystą ziemię. Kochajcie swoją świętą wiarę i tradycję własnego Narodu. Wyróżnijcie na ludzi honoru, zawsze wierni uznanym przez siebie najwyższym wartościom, którym trzeba służyć całym swoim życiem.

**Witold Pilecki,
po ucieczce z Auschwitz w 1943 roku
w rozmowie ze swoimi dziećmi**

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Witolda Pileckiego

STEFAN WYSZYŃSKI

STEFAN WYSZYŃSKI

* 3 SIERPNI 1901 W ZUZELI

† 28 MAJA 1981 W WARSZAWIE

Urodził się w wielodzietnej rodzinie chłopskiej. Ukończył Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku, gdzie w 1924 roku przyjął święcenia kapłańskie. Studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie uzyskał doktorat (1929).

Po wybuchu II wojny światowej, wobec groźby aresztowania, pozostał w ukryciu. W połowie 1942 roku zamieszkał w Zakładzie dla Niewidomych w Laskach koło Warszawy. Wiosną 1944 roku wstąpił do AK (jako „Radwan III”), gdzie został kapłanem. Po wybuchu powstania warszawskiego w szpitalu powstańczym w Laskach spowiadał, odprawiał msze święte, rozgrzeszał i przygotowywał powstańców na śmierć.

W roku 1946 Ojciec Święty Pius XII mianował go biskupem diecezjalnym lubelskim. Po śmierci prymasa Augusta Hlonda w 1948 roku Wyszyński został arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim, czyli prymasem Polski. W roku 1953 uzyskał godność kardynalską.

Pragnąc ratować Kościół i duchownych przed represjami, prymas zdecydował się podpisać porozumienie regulujące stosunki między państwem a Kościołem. Liczył, że dzięki temu Kościół będzie mógł swobodnie pełnić swoją misję. Jednak łamanie ustaleń i prześladowania Kościoła sprawiły, że z jego inicjatywy 8 maja 1953 roku władze kościelne uchwaliły memoriał „Non possumus”, wyrażający sprzeciw wobec działań władz.

Nocą z 24 na 25 września 1953 roku kardynał Wyszyński został zatrzymany przez funkcjonariuszy UB i był internowany,

Przebaczam wszystkim moim nieprzyjaciółom i tym, którzy są blisko mnie, i tym, którzy są daleko, i wydaje im się, że wszystko mogą.

**Kardynał Stefan Wyszyński,
Zapiski więzienne**

Złota moneta kolekcjonerska 200 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca 100. rocznicę urodzin kardynała Stefana Wyszyńskiego

między innymi w klasztorze Franciszkanów w Prudniku i klasztorze Sióstr Nazaretanek w Komańczy. Podczas uwięzienia stworzył tekst Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego, oraz Wielkiej Nowenny Tysiąclecia. Złożenie Jasnogórskich Ślubów Narodu odbyło się na Jasnej Górze z udziałem milionowej rzeszy wiernych. Uwięzionego prymasa symbolizował pusty tron z bukietem białych lilii.

Po uwolnieniu w październiku 1956 roku prymas Polski doprowadził do podpisania „małego porozumienia” z komunistyczną władzą, na mocy którego przywrócono religię w szkołach i umożliwiono powrót biskupów na ziemię zachodnie i północne.

Poparł inicjatywę biskupa Bolesława Kominka wystosowania orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich (1965). Wbrew komunistycznym władzom zorganizował obchody Tysiąclecia Chrztu Polski.

W latach 1980–1981 wspierał i chronił przed zagrożeniami rodzącą się Solidarność – pełnił rolę mediatora między nią a komunistyczną władzą.

Uważany za jednego z największych Polaków XX wieku, otrzymał miano Prymasa Tysiąclecia.

Prymas Polski kardynał Stefan Wyszyński podczas uwięzienia w klasztorze Sióstr Nazaretanek w Komańczy, 1956

Gdyby postawiono nas wobec alternatywy: albo poddanie jurysdykcji kościelnej, jako narzędzia władzy świeckiej, albo osobista ofiara, wahać się nie będziemy. Pójdziemy za głosem apostołskiego naszego powołania i kapłańskiego sumienia, idąc z wewnętrznym pokojem i świadomością, że do prześladowania nie daliśmy powodu, że cierpienie staje się naszym udziałem nie za co innego, lecz tylko za sprawę Chrystusa i Chrystusowego Kościoła. Rzeczy Bożych na ołtarzach Cezara składać nam nie wolno. Non possumus.

fragment memoriału „Non possumus”

ŚW. FAUSTYNA KOWALSKA

ŚW. FAUSTYNA KOWALSKA

* 25 SIERPNI 1905 W GŁOGOWCU

† 5 PAŹDZIERNIKA 1938 W KRAKOWIE

Pochodziła z biednej, wielodzietnej rodziny chłopskiej. Na chrzcie świętym otrzymała imię Helena. Ukończyła trzy klasy szkoły podstawowej. Mając 16 lat, poszła na służbę do zaможnych rodzin, by pomóc rodzicom i zarobić na własne utrzymanie.

Po wizji cierpiącego Jezusa wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w sierpniu 1925 roku w Warszawie. Na obłóczynach otrzymała imię siostra Maria Faustyna.

Przebywała w domach zakonnych w Łagiewnikach koło Krakowa, w Wilnie, Warszawie i Płocku. Z powodu gruźlicy płuc i przewodu pokarmowego dwukrotnie przebywała na dłuższym leczeniu w krakowskim szpitalu na Prądniku.

W roku 1931 w Płocku miała pierwsze objawienie Jezusa Miłosiernego, który polecił namalować obraz miłosierdzia Bożego z podpisem „Jezu, ufam Tobie”.

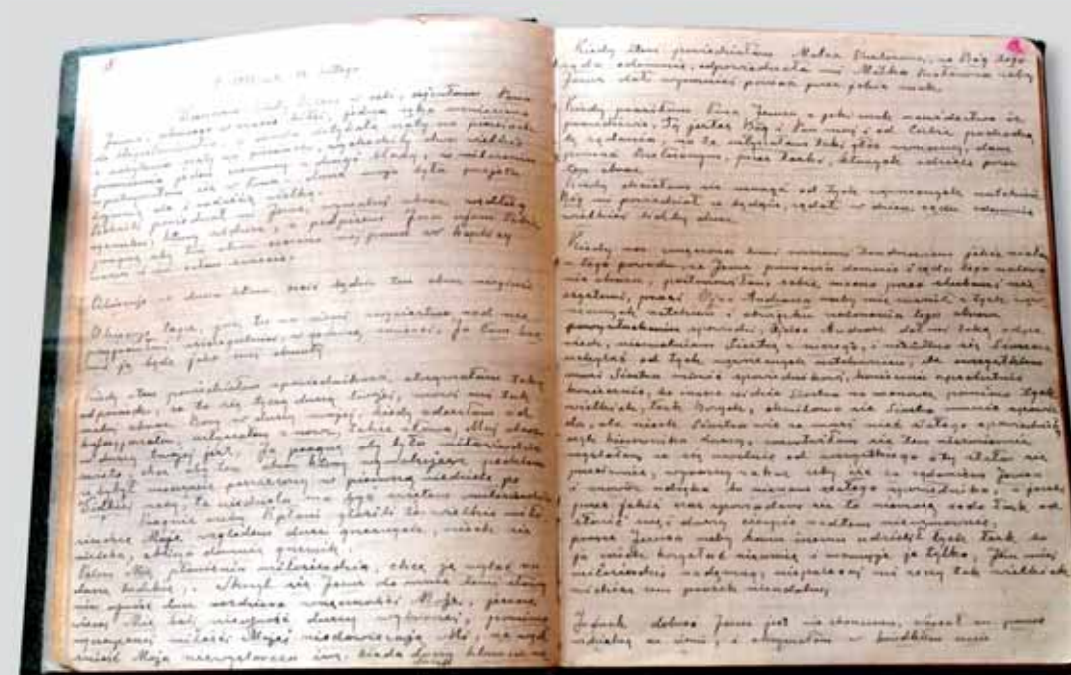

Obraz Miłosierdzia Bożego namalowany przez Eugeniusza Kazimirowskiego w roku 1934 w Wilnie według objawienia Świętej Faustyny

Kolejne widzenie dotyczyło ustanowienia święta Miłosierdzia Bożego. Za radą spowiednika, księdza Michała Sopočki, siostra Faustyna zaczęła prowadzić szczegółowy zapis swoich przeżyć w *Dzienniczku*.

Objawienia, których doznała, dotyczyły przede wszystkim roli miłosierdzia Bożego w życiu duchowym człowieka oraz szerzenia kultu tego przymiotu.

Kolejne widzenie, podczas którego Jezus podyktował Świętej Faustynie modlitwę zwaną *Koronką do miłosierdzia Bożego*, miało miejsce w Wilnie 13–14 września 1935 roku.

Dzienniczek Świętej Faustyny Kowalskiej

Siostra Faustyna zmarła w klasztorze Zgromadzenia w Krakowie-Łagiewnikach. W roku 1966 jej doczesne szczątki przeniesiono z cmentarza zakonnego do klasztornej kaplicy. Obecnie trumienka z relikwiami spoczywa na ołtarzu pod słynącym ła-skami obrazem Jezusa Miłosiernego.

Z charyzmatu i doświadczenia mistycznego świętej siostry Faustyny zrodził się w Kościele Apostolski Ruch Bożego Miłosierdzia, który podejmuje jej misję głoszenia światu tajemnicy miłosierdzia Bożego poprzez świadectwo życia, czyn, słowo i modlitwę.

W roku 1993 siostra Faustyna została beatyfikowana, a w 2000 roku Ojciec Święty Jan Paweł II zaliczył ją do grona świętych; orędzie miłosierdzia, które z polecenia Jezusa zapisała w *Dzienniczku*, przekazał całemu Kościołowi i światu na trzecie tysiąclecie wiary.

Teologowie zgodnie zaliczają Świętą Faustynę Kowalską do grona najwybitniejszych mistyków w dziejach Kościoła.

Jest jedną z najbardziej znanych postaci w historii XX stulecia.

Pomnik Świętej Faustyny Kowalskiej na dziedzińcu Hospicjum bł. ks. Michała Sopočki w Wilnie

JERZY GIEDROYC

JERZY GIEDROYC

* 27 LIPCA 1906 w MIŃSKU

† 14 WRZEŚNIA 2000 w MAISONS-LAFFITTE

Pochodził z litewskiego, spolonizowanego rodu książęcego, pieczętującego się herbem Hippocentaurus. Był synem Ignacego – farmaceuty, i Franciszki Starzyckiej.

Dzieciństwo spędził w Mińsku. Pierwsze nauki pobierał w Moskwie, Mińsku i Petersburgu. W 1919 roku

z całą rodziną przeniósł się do Warszawy.

Podczas wojny polsko-bolszewickiej, w 1920 roku jako ochotnik telegrafista służył w Dowództwie Okręgu Generalnego I w Warszawie.

W latach 1924–1931 studiował prawo i historię na Uniwersytecie Warszawskim. Na studiach wstąpił do Korporacji Akademickiej Patria i został jej prezesem. Pracował w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych oraz w Ministerstwie Przemysłu i Handlu. Był żonaty z Rosjanką Tatianą Szwecow (1931–1937).

Po wybuchu II wojny światowej jako pracownik ministerstwa ewakuował się do Rumunii, gdzie realizował zadania dyplomatyczne.

Wiosną 1941 roku, dzięki pomocy Anglików, opuścił Rumunię i przez Sambuł dotarł do Palestyny, gdzie wstąpił do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich. Uczestniczył w kampanii libijskiej i walkach w Tobruku. W sierpniu 1942 roku został odkomenderowany do Iraku, do Dowództwa Dywizji, gdzie zajmował się pracą oświatową. W kolejnych latach był kierownikiem Wydziału Czasopism i Wydawnictw Wojskowych Biura Propagandy 2 Korpusu Polskiego, pracował w Ministerstwie Informacji i Dokumentacji (1945–1946), w ramach którego zajmował się między innymi propagandą rządu na terenie Włoch i Francji, reprezentował tam również oficjalnie 2 Korpus Polski generała Andersa.

W latach służby wojskowej Jerzy Giedroyc poznał ludzi, którzy po wojnie stali się jego najbliższymi współpracownikami: Józefa Czapskiego, Zofię i Zygmunta Hertzów, Juliusza Mieroszewskiego oraz Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W roku 1946 założył wydawnictwo Instytut Literacki w Rzymie. W czerwcu 1947 roku nakładem Instytutu opublikowany został pierwszy numer pisma „Kultura”. W tym samym roku, w związku z akcją demobilizacyjną polskich wojsk we Włoszech, Instytut został przeniesiony do Maisons-Laffitte pod Paryżem.

Jerzy Giedroyc i Gustaw Herling-Grudziński w siedzibie Instytutu Literackiego i miesięcznika „Kultura”, Maisons-Laffitte, lata 60. XX w.

W latach 1953–2000 w Instytucie Literackim ukazało się 512 tomów „Biblioteki «Kultury»”, obejmującej dzieła literackie oraz książki o charakterze politycznym i pamiątnikarskim; 637 numerów miesięcznika „Kultura” oraz 134 numery kwartalnika „Zeszyty Historyczne”.

W komunistycznej Polsce publikacje Instytutu były zakazane, a nazwisko Giedroycia znajdowało się na specjalnej liście osób z całkowitym zakazem publikacji.

Po roku 1989 redaktor Jerzy Giedroyc mimo zaproszeń nie przyjechał do Polski. Zmarł na zawał serca, pochowany został na cmentarzu w Le Mesnil-le-Roi.

Jest patronem ulic w Mińsku, Kijowie i Krakowie oraz ronda w Kielcach i Szczecinie. Otrzymał honorowe obywatelstwo Litwy.

Jerzy Giedroyc był twórcą całej formacji kulturalnej, nowej szkoły myślenia o Polsce [...] ranga powołanych do życia przez Giedroycia instytucji kulturalnych czyni je najważniejszymi nie tylko w obrębie polskiej emigracji niepodległościowej. Na łamach „Kultury” ukazywały się najistotniejsze utwory literackie i teksty publicystyczne, w Instytucie Literackim wychodziły książki należące dziś do ścisłego kanonu literatury i humanistyki polskiej XX wieku. Pismo i wydawnictwo Giedroycia w decydujący sposób wpłynęło na kształt kultury współczesnej.

Encyklopedia multimedialna PWN

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Jerzego Giedroycia

Emigracja ma sens tylko wtedy, gdy potrafi wypracowywać, a przynajmniej wspierać wszelkie inicjatywy służące oporowi przeciwko dyktaturze monopartii.

**Jerzy Giedroyc,
Do Polski ze snu,
2009**

JANUSZ KUSOCIŃSKI

JANUSZ KUSOCIŃSKI

* 15 STYCZNIA 1907 W WARSZAWIE

† 20–21 CZERWCA 1940 W PALMIRACH

Pochodził z rodziny chłopskiej, rodzice prowadzili gospodarstwo rolne w podwarszawskim Ołtarzewie. Jako młody chłopak trenował piłkę nożną. Od roku 1925 startował jako biegacz. Trzy lata później po raz pierwszy został mistrzem Polski w biegu na 5 kilometrów. Później był wielokrotnym mistrzem i rekordzistą Polski w biegach średnich i długodystansowych. Opracował własną metodę treningu długodystansowego, tzw. interwałową, stosował też zimowe biegi na hali lub po śniegu i masażu.

Jego największym sukcesem sportowym było zwycięstwo na Igrzyskach Olimpijskich w Los Angeles (1932) w biegu na 10 kilometrów, a złoty medal igrzysk był pierwszym dla Polski w konkurencjach męskich. Zwycięstwo należy docenić tym bardziej, że większość dystansu Polak pokonał z mocno krwawiącą stopą.

Ustanowił 2 rekordy świata i 24 rekordy Polski w biegach, zdobył srebrny medal na mistrzostwach Europy (1934) i 14 medali mistrzostw Polski (z tego 10 złotych). Nazywany był polskim Paavo Nurmem. Prezydent RP Ignacy Mościcki w nagrodę za osiągnięcia przyznał mu mieszkanie w Łazienkach Królewskich.

Poważna kontuzja kolana nie pozwoliła Kusocińskiemu na uczestnictwo w XI Igrzyskach Olimpijskich w Berlinie (1936).

Obok Stanisławy Walasiewiczówny był najpopularniejszym sportowcem II Rzeczypospolitej, laureatem Wielkiej Honorowej Nagrody Sportowej i konkursu „Przeglądu Sportowego” na najlepszego sportowca roku (1931).

W roku 1938 ukończył studia w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie, po czym pracował jako nauczyciel wychowania fizycznego, trener i dziennikarz – redaktor naczelny „Kurier Sportowy”.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku zgłosił się do obrony Warszawy, został dwukrotnie ranny. Odznaczono go Krzyżem Walecznych, przyznanym mu przez dowódcę obrony stolicy generała Juliusza Rómmla. Po kapitulacji zaangażował się w działalność konspiracyjną – należał do Organizacji Wojskowej „Wilki”. Aresztowany przez Niemców 25 marca 1940

roku, został poddany brutalnemu śledztwu. Potworne tortury spowodowały, że do Palmir, gdzie został rozstrzelany, musiano zanieść go na noszach.

Na jego cześć od 1954 roku odbywają się międzynarodowe zawody – Memoriał Janusza Kusocińskiego. Jest patronem wielu obiektów sportowych i szkół w Polsce. W Monachium, na terenie wioski olimpijskiej, jedna ze ścieżek otrzymała jego imię.

Start do biegu na 5 kilometrów mężczyzn; pierwszy z prawej: Janusz Kusociński, 1938

Kusy siedzi, jest katowany. Jesteśmy w napięciu. On o naszej konspiracyjnej grupie tenisowej wie wszystko. Wtedy Tłoczyński – szef naszej komórki – patrzy na nas i mówi „Co jesteście tacy spięci chłopcy? Kusy nikogo nie wyda. Mogą go katować, a on nie puści pary”. I nie puścił pary.

**Bohdan Tomaszewski,
żołnierz podziemia, przyszły sprawozdawca sportowy**

Replika medalu olimpijskiego z Los Angeles (1932)

KRYSTYNA SKARBEEK

KRYSTYNA SKARBEEK

* 1 MAJA 1908 W WARSZAWIE

† 15 CZERWCA 1952 W LONDYNIE

Była córką Jerzego Skarbka, zubożałego potomka arystokratycznego rodu znanego w Polsce od roku 1002. Jej matka – Stefania Goldfeder, wywodziła się z łódzkiej bogatej rodziny żydowskich bankierów i wniosła w małżeństwo ogromny majątek. Krystyna otrzymała sta-

ranne wykształcenie, biegle mówiła po francusku, znała angielski i łacinę, znakomicie jeździła konno i na nartach, uprawiała wspinaczkę górską. Była też piękna, uczestniczyła w konkursie Miss Polonia (1930).

Dwukrotnie wychodziła za mąż, jednak oba związki okazały się krótkotrwałe.

Wybuch II wojny światowej zastał ją w Kenii. Natychmiast przedostała się do Wielkiej Brytanii, gdzie zgłosiła się do służby w agencji brytyjskiego wywiadu SOE, powołanej przez Winstona Churchilla do dywersji na niemieckich tyłach. Szkolenie ukończyła z wyróżnieniem jako pierwsza kobieta w historii wywiadu brytyjskiego. Od tej chwili występowała jako Christine Granville. Została skierowana na Węgry z zadaniem podjęcia działalności wywiadowczej. Oficjalnie pracowała jako dziennikarka. Trzykrotnie odbywała podróż do okupowanej Polski (jako kurierka tatrzańska).

Współpracowała z inżynierem Stefanem Witkowskim i jego organizacją Muszkieterzy, której dostarczyła radiostację. Pośredniczyła też w kontaktach tej organizacji z Secret Intelligence Service. Razem z Andrzejem Kowerskim zajmowała się organizowaniem uciezek internowanych na Węgrzech Polaków do dalszej służby wojskowej. Zbierali też informacje wywiadowcze pozwalające Anglikom uściślić termin rozpoczęcia wojny niemiecko-sowieckiej w 1941 roku.

Po powrocie do Wielkiej Brytanii otrzymali status agentów SOE.

Po ataku Niemców na Bałkany w 1941 roku Krystyna Skarbek razem z Kowerskim została skierowana na Bliski Wschód, gdzie przez półtora roku oboje pracowali dla Brytyjczyków w Kairze.

W lipcu 1944 roku brała udział w misji na terenie południowej Francji, gdzie pomagała francuskim partyzantom, organizując wykupienie z rąk niemieckich aresztowanych szefów siatki sabotażowo-dywersyjnej.

Osobista broń
Krystyny Skarbek

Krystyna Skarbek wśród francuskich partyzantów, lato 1944

Po wybuchu powstania warszawskiego (1 sierpnia 1944) bezskutecznie starała się o przerzut do Polski. Ostatecznie w kwietniu 1945 roku została zdemobilizowana ze służby w SOE. Winston Churchill osobiście podziękował jej za służbę, nazywając ją „swoim ulubionym wywiadowcą”. Jako odprawę otrzymała zaledwie 100 funtów.

Mimo swoich zasług dla Imperium Brytyjskiego i posiadanych odznaczeń miała trudności ze znalezieniem pracy w Anglii. Pracowała jako pokojówka w hotelu, telefonistka, sprzedawczyni w londyńskim domu towarowym Harrods i wreszcie jako stewardesa na statkach pasażerskich „Rauhine” i „Winchester Castle” na linii Anglia–Afryka Południowa.

Zmarła śmiercią tragiczną; została zamordowana (pchnięta nożem) przez Dennisa Muldowneya, którego oświadczyły wcześniej odrzuciła.

Za swoją służbę w SOE została odznaczona Orderem Imperium Brytyjskiego.

Christine miała więcej wstążek z odznaczeniami niż generał. Cechowała ją jakaś niezwykła magia, która odróżniała ją od innych osób, które spotkałam. Jej osobowość wydzielała jakąś magnetyczną siłę.

**Madaleine Masson,
autorka biografii o Krystynie Skarbek, polskiej agentce SOE**

Popiersie z brązu Krystyny Skarbek wykonane przez Iana Woltera, w siedzibie Ogniska Polskiego w Londynie

JANINA LEWANDOWSKA

JANINA LEWANDOWSKA

* 22 KWIETNIA 1908 W CHARKOWIE

† 22 KWIETNIA 1940 W KATYNIU

Pochodziła ze starej rodziny szlacheckiej o pięciowiekowej nieskazitelnej przeszłości. Była córką generała Józefa Dowbór-Muśnickiego – zasłużonego dowódcy powstania wielkopolskiego, i Agnieszki z domu Korsuńskiej, utalentowanej muzycynie, która jednak karierę artystyczną poświęciła na rzecz rodziny.

Po zdaniu matury w prestiżowym gimnazjum generałowej Zamowskiej w Poznaniu Janina podjęła studia w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w klasie fortepianu. Uczyla się również śpiewu solowego. Pod koniec studiów nawiązała kontakt z kabaretem lwowskim, co nie spodobało się ojcu. W konsekwencji przerwała naukę i podjęła pracę w charakterze telegrafistki na poczcie miejskiej.

W końcu poświęciła się lotnictwu, którym fascynowała się od lat gimnazjalnych. Należała do Aeroklubu Poznańskiego. Szkoliła się w szkole szybowcowej w Rzadkowie oraz w Bezmiechowej koło Leska. Podniebnej pasji oddała się bez reszty.

Mając zaledwie 20 lat, była pierwszą kobietą w Europie, która skoczyła ze spadochronem z wysokości 5 tysięcy metrów. Chłonna wiedzy, nieustannie podejmowała nowe wyzwania zawodowe. Uczestniczyła w kursach lotniczych w Dęblinie i we Lwowie.

Ukończyła Wyższą Szkołę Pilotażu oraz kursy w zakresie radiotelegrafii we Lwowie i w Dęblinie. W roku 1936 ukończyła Wyższą Szkołę Pilotażu na poznańskiej Ławicy.

Podczas II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku jako podporucznik rezerwy lotnictwa zgłosiła się do służby w Wojsku Polskim. Służyła w Bazie Lotniczej nr 3. Dostała się do niewoli sowieckiej, prawdopodobnie 22 września w rejonie Husiatyna. Przebywała w obozie jenieckim w Ostaszku i Kozielsku.

Janina i Mieczysław Lewandowscy po ślubie kościelnym na lotnisku w Tęgoborzu, czerwiec 1939

Ekshumacja zwłok polskich oficerów zamordowanych w Katyniu, 1943

Wywieziona z obozu na podstawie listy wywozowej nr 040/1, została rozstrzelana przez funkcjonariuszy NKWD w lesie katyńskim. Była jedyną zamordowaną kobietą wśród jeńców obozów w Ostaszku, Starobielsku i Kozielsku.

Zwłoki Janiny Lewandowskiej zostały odnalezione i zidentyfikowane przez Niemców podczas pierwszej ekshumacji mogił katyńskich w 1943 roku. Jej czaszka została wywieziona wraz z kilkoma męskimi przez profesora Gerharda Buhtza i trafiła do Zakładu Medycyny Sądowej we Wrocławiu. Po wojnie były one ukrywane w Zakładzie Medycyny Sądowej aż do 2003 roku. Czaszkę Lewandowskiej pochowano w 2005 roku w grobie rodzinnym w Lusowie.

Pośmiertnie awansowana do stopnia porucznika, jest patronką ulicy w Poznaniu i ronda w Krakowie oraz drużyny harcerek. Rzeźba przedstawiająca jej postać stanowi jeden z elementów Narodowego Pomnika Katyńskiego w Baltimore.

Jest tu w obozie lotniczka – dzielna kobieta, już czwarty miesiąc znosi razem z nami wszelkie trudy i niewygody niewoli, a trzyma się wzorowo.

**major Kazimierz Szczekowski (1900–1940),
z Dziennika, luty 1940**

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł „Katyń, Palmiry 1940”, wyemitowana przez NBP w 2020 roku, na której umieszczone zostały podobizny siostr Janiny Lewandowskiej i Agnieszki Dowbor-Muśnickiej [zamordowanej w Palmirach w czerwcu 1940]

WITOLD URBANOWICZ

WITOLD URBANOWICZ

* 30 MARCA 1908 W OLSZANCE

† 17 SIERPNI 1996 W NOWYM JORKU

W niepodległej Polsce oficer służby stałej Wojska Polskiego. Służył w lotnictwie. Był instruktorem pilotażu w szkole podchorążych w Dęblinie. W roku 1936 miał po walce zestrzelić sowiecki samolot, który przekroczył granicę powietrzną Rzeczypospolitej.

Podczas II wojny światowej brał udział w kampanii 1939 roku, po czym przedostał się do Francji, a stamtąd do Wielkiej Brytanii. Jako pilot 145 dywizjonu myśliwskiego RAF w 1940 roku wziął udział w bitwie o Anglię. Mimo niskiego stopnia (porucznik) 7 września został dowódcą polskiego Dywizjonu 303. Dwukrotnie w ciągu jednego dnia (26 i 29 września) zestrzelił cztery samoloty niemieckie. Dowodził dywizjonem, który w bitwie o Anglię zestrzelił najwięcej, bo 126, samolotów wroga. Później był między innymi dowódcą 1 Polskiego Skrzydła Myśliwskiego. W czerwcu 1941 roku został wysłany z misją do Stanów Zjednoczonych. Następnie służył w szkolnictwie lotniczym w Wielkiej Brytanii, po czym jesienią 1942 oddelegowano go do Waszyngtonu na stanowisko zastępcy attaché lotniczego przy polskiej ambasadzie. Od października 1943 roku w składzie amerykańskiego dywizjonu 75 należącego do 23 Grupy Lotniczej walczył z Japończykami w Chinach. Ostatecznie objął stanowisko polskiego attaché lotniczego w Waszyngtonie.

Po demobilizacji mieszkał w Stanach Zjednoczonych. Pracował jako statystyk w American Overseas Airlines (AOA), a w latach 1946–1947 jako sekretarz zarządu Związku Chrześcijańskiej Młodzieży Męskiej w Nowym Jorku (YMCA). W roku 1947 jako przedstawiciel AOA i YMCA przebywał w Polsce.

Ostatecznie zamieszkał w Nowym Jorku. Pracował w American Airlines, Eastern Airlines i Republic Aviation jako *production control executive*. W roku 1973 przeszedł na emeryturę, do 1994 roku był konsultantem w amerykańskim przemyśle lotniczym. W 1995 został mianowany generałem brygady Wojska Polskiego, był też podpułkownikiem lotnictwa brytyjskiego.

Król Jerzy VI z wizytą w Dywizjonie 303, 26 września 1940; w tle po lewej Witold Urbanowicz

Witold Urbanowicz, mistrz pilotażu, zastąpił jako dowódca najlepszego dywizjonu myśliwskiego bitwy o Anglię w jej decydującej fazie. Z wynikiem 15 pewnych i 1 prawdopodobnego zestrzelenia jako jedyny Polak znalazł się w pierwszej dziesiątce najskuteczniejszych pilotów alianckich tej bitwy.

Sam twierdził, iż uzyskał łącznie 28 zestrzeleń (z tego na Dalekim Wschodzie 11).

Jest patronem jednostki wojskowej.

**Nie błagamy o wolność, my walczyliśmy o wolność.
Tak miałem napisane na samolocie. W bitwie o Anglię
mieliśmy rekord 126 zestrzeleń, przy najmniejszych
stratach własnych.**

generał Witold Urbanowicz

Odnaka Dywizjonu 303, którym dowodził Witold Urbanowicz

Odnaka pilota w II RP

ANTONINA ŻABIŃSKA

* 18 LIPCA 1908 W PETERSBURGU

† 19 MARCA 1971 W WARSZAWIE

JAN ŻABIŃSKI

* 8 KWIETNIA 1897 W WARSZAWIE

† 26 LIPCA 1974 W WARSZAWIE

Jan Żabiński w czasie I wojny światowej należał do tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej. Od czerwca 1919 roku służył w odrodzonym Wojsku Polskim, był uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej, został odznaczony Krzyżem Walecznych.

Ukończył Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, uzyskując dyplom inżyniera agronoma. Doktorat obronił na Uniwersytecie Warszawskim, habilitował się na Uniwersytecie Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie. Był organizatorem i pierwszym dyrektorem Ogrodu Zoologicznego w Warszawie (1929-1951). W roku 1931 ożenił się z pisarką Antoniną Erdman.

Po wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 roku warszawskie zoo praktycznie przestało istnieć. Jan i Antonina Żabińscy w pustych pomieszczeniach na jego terenie przechowywali broń i materiały wybuchowe, ukrywali konspiratorów zagrożonych aresztowaniem oraz Żydów szmuglowanych z terenu warszawskiego getta. Wśród uratowanych byli mikrobiolog profesor Ludwik Hirszfild, rzeźbiarka Magdalena Gross z mężem, prawnik Maurycy Paweł Fraenkel, Marceli Lewi-Łebkowski z rodziną, mistrz bokserski Samuel Kenigswein z żoną Reginą i dziećmi. Szacuje się, że dzięki warszawskiemu zoo uratowano ok. 300 osób. Żydzi ukrywani byli w piwnicy lub na strychu domu, nazywanego willą „pod zwariowaną gwiazdą”, w skrytkach urządzonych

Antonina i Jan Żabińscy przy karmieniu bączka na tarasie mieszkania, Warszawa, 1947

w klatkach po zwierzętach lub w budynkach gospodarczych. W zoo zostawali najczęściej kilka dni, po czym przewożono ich do przygotowanych kryjówek dostosowanych do dłuższego pobytu.

Od października 1939 roku Jan Żabiński należał do Tajnej Organizacji Wojskowej, potem do Armii Krajowej. Po wybuchu powstania warszawskiego walczył w batalionie „Kiliński”, a Antonina z wyjechała z dziećmi do znajomych na wieś.

Po wojnie Żabińscy odbudowali zniszczone zoo. Zmuszony do rezygnacji z funkcji dyrektora, Żabiński wykładał w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie.

Antonina i Jan Żabińscy otrzymali tytuł Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (1965).

Jan Żabiński jest patronem ulicy w Warszawie.

Jest mi całkowicie obojętne, czy mam do czynienia z Duńczykiem, Żydem czy Anglikiem [...] Cechę tę uważam za właściwą każdemu przyzwoitemu człowiekowi. Dlatego też nie traktowałem naszej pomocy [...] jako jałmużny, tylko jako obowiązek wobec najbardziej gnębionych i poniżonych, jakimi wówczas byli Żydzi – obowiązek podyktowany względami ludzkimi.

Jan Żabiński,
z relacji dla Żydowskiego Instytutu Historycznego

MARIAN REJEWSKI

* 16 SIERPNIA 1905 W BYDGOSZCZY

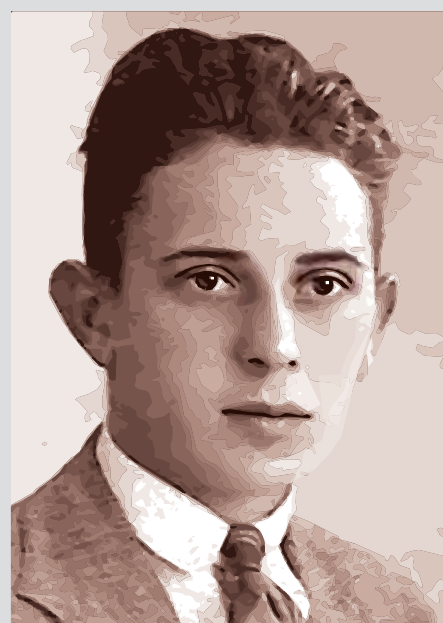
† 13 LUTEGO 1980 W WARSZAWIE

JERZY RÓŻYCKI

* 24 LIPCA 1909 W OLSZANIE

† 9 STYCZNIA 1942 NA MORZU ŚRÓDZIEMNYM

HENRYK ZYGALSKI

* 15 LIPCA 1908 W POZNANIU

† 30 SIERPNIA 1978 W LISS

Wszyscy trzej studiowali na Uniwersytecie Poznańskim. W roku 1929 znaleźli się w grupie 23 najzdolniejszych studentów matematyki, biegle znających język niemiecki, którzy rozpoczęli utajniony kurs podstaw kryptologii.

Pracowali w zespole kryptologów Biura Szyfrów Sztabu Głównego w Poznaniu, w 1932 roku przeniesionym do Warszawy. W styczniu 1933 roku złamali kod niemieckiej maszyny szyfrują-

cej Enigma, zbudowali jej działającą kopię oraz urządzenia deszyfrujące jej szyfrogramy – najpierw tzw. cyklometr, a po udoskonaleniu przez Niemców techniki szyfrowania tzw. bombę kryptologiczną. Praca Różyckiego to tzw. metoda zegara, pozwalająca określić wybór i ustawienie wirnika w maszynie Enigma.

Podczas II wojny światowej ewakuowani zostali do Francji, gdzie we współpracy z Francuzami i Anglikami prowadzili prace nad dekryptażem niemieckiej korespondencji. Po upadku Francji Rejewski i Zygałski pracowali na terenie Wielkiej Brytanii, natomiast Różycki zginął w zatopionym na Morzu Śródziemnym statku.

Ich praca umożliwiła odczytywanie przez Brytyjczyków zaszyfrowanej korespondencji niemieckiej, przyczyniając się do wygrania wojny przez aliantów.

Po zakończeniu wojny Rejewski powrócił do Polski, pracował w bydgoskich fabrykach. Zygałski pozostał na emigracji. Pracował jako nauczyciel matematyki w prowincjonalnej szkole.

W roku 2014 Institute of Electrical and Electronics Engineers Board of Directors przyznało im najwyższe odznaczenie IEEE „Milestone”.

To tylko im należy się cała zasługa i chwała za doprowadzenie pod względem specjalistycznym do końca tej niewiarygodnej historii. Nastąpiło to dzięki ich wiedzy i uporczywości, niemających sobie równych w świecie! Pokonali trudności, które Niemcy uważali za „niemożliwe do przezwyciężenia”.

**generał Gustave Bertrand,
były szef francuskiego wywiadu radiowego**

Polscy matematycy i kryptolodzy, od lewej: Henryk Zygałski, Jerzy Różycki i Marian Rejewski, Poznań, lata 30. XX wieku

Enigma – niemiecka przenośna elektromechaniczna maszyna szyfrująca, oparta na mechanizmie obracających się wirników, skonstruowana przez Artura Scherbiusa

GRAŻYNA BACEWICZ

GRAŻYNA BACEWICZ

* 5 LUTEGO 1909 W ŁODZI

† 17 STYCZNIA 1969 W WARSZAWIE

Urodziła się w polsko-litewskiej rodzinie o tradycjach muzycznych. Jej ojciec, Vincas (1875–1952), i brat, Vytautas (1905–1970), byli kompozytorami, używali nazwiska Bacevičius i uważali się za Litwinów. Drugi brat, Kiejstut (1904–1993), był kompozytorem i uważał się za Polaka. Matka,

Maria Modlińska, i siostra, Wanda (1914–2011), prozaiczka i dziennikarka, uważały się za Polki.

Gry na fortepianie i skrzypcach uczył Grażynę ojciec. Od roku 1919 doskonaliła grę na tych instrumentach oraz poznawała teorię muzyki w Konserwatorium Muzycznym Heleny Kijeńskiej-Dobkiewiczowej w Łodzi. W 1923 roku wraz z całą rodziną przeniosła się do Warszawy, gdzie podjęła studia w Państwowym Konserwatorium Muzycznym w Warszawie. Dzięki Ignacemu Janowi Paderewskiemu w latach 1932–1933 otrzymała stypendium na studia kompozytorskie w École normale de musique w Paryżu. Już w 1935 roku jako skrzypaczka uzyskała pierwsze wyróżnienie na I Międzynarodowym Konkursie Skrzypcowym im. Henryka Wieniawskiego.

Koncertowała w kraju i poza jego granicami, między innymi we Francji, Hiszpanii, na Litwie, a po 1945 roku także w Czechosłowacji, Związku Radzieckim, Rumunii i Węgrzech.

W latach 50. porzuciła karierę skrzypaczki (oraz pianistki), poświęcając się głównie komponowaniu. Tworzyła w stylu neoklasycznym, z czasem przechodząc w stronę muzyki bardziej ekspresyjnej. Nigdy natomiast nie ugięła się i nie skomponowała utworu socrealistycznego. Dzięki różnorodności utworów, ich klarowności i logice wypowiedzi zdobyła trwałą pozycję w klasycznym repertuarze koncertowym.

Grażyna Bacewicz jest autorką siedmiu koncertów skrzypcowych, dwóch wiolonczelowych i jednego altówkowego. Napisała także siedem kwartetów smyczkowych, pięć sonat na skrzypce i fortepian oraz dwie sonaty na skrzypce solo. Jest pierwszą kobietą zaliczaną przez krytyków do grona wybitnych kompozytorów.

Grażyna Bacewicz z hiszpańskim kompozytorem i wiolonczelistą Gasparem Cassadó podczas Warszawskiej Jesieni, 1963

Grażyna Bacewicz w ZKP na spotkaniu z rosyjskim kompozytorem, pianistą i dyrygentem Igorem Strawińskim, 1965

Popiersie Grażyny Bacewicz w Alei Sław w Kielcach

Była też członkinią jury w konkursach wykonawczych i kompozytorskich, między innymi w Poznaniu, Paryżu, Moskwie, Liège, Neapolu i Budapeszcie.

Prowadziła też działalność pedagogiczną w konserwatorium w Łodzi i Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Warszawie.

W latach 60. zajmowała się także pisarstwem. Jest autorką kilku powieści i nowel – pozostających jednak nadal w rękopisach – oraz tomu opowiadań *Znak szczególny*.

Grażyna Bacewicz jest patronką odbywających się w Łodzi międzynarodowych konkursów, skrzypcowego i kompozytorskiego, oraz międzynarodowego festiwalu; jej imię noszą szkoły muzyczne w Jaworznie, Limanowej i Nowej Soli oraz ulice w Częstochowie, Gdańsku i Warszawie.

Muzyka nie wyraża żadnych uczuć normalnych, życiowych. Wyraża po prostu siebie i swoje własne emocje. Tak odpowiedziałam Stefanowi Kisielewskiemu, gdy w 1964 roku pytał mnie o uczucia, jakie wzbudza we mnie muzyka. Brzmi to jak moje estetyczne credo. I jest nim w istocie.

Grażyna Bacewicz

ELŻBIETA ZAWACKA

ELŻBIETA ZAWACKA

* 19 MARCA 1909 W TORUNIU

† 10 STYCZNIA 2009 W TORUNIU

Urodziła się na terenie zaboru pruskiego. Ojciec, Władysław, był urzędnikiem sądowym w Toruniu, matka, Marianna z Nowaków, zajmowała się domem i wychowaniem ośmiorga dzieci. Z powodu zagrożenia represjami w domu Zawackich do dzieci mówiło się wyłącznie po niemiecku.

W roku 1920 zgodnie z decyzją układu wersalskiego Toruń został włączony w granice Rzeczypospolitej. Dzieci Zawackich kolejno zaczęły uczyć się w polskich szkołach. Elżbieta ukończyła gimnazjum w 1926 roku, następnie matematykę na Uniwersytecie

Poznańskim. Tam wstąpiła do Przynsposobienia Wojskowego Kobiet, organizacji przygotowującej Polki do obrony kraju i pomocy cywilom w razie wybuchu wojny. Pracowała jako nauczycielka. Tworzyła hufce szkolne PWK, organizowała wycieczki i pogadanki patriotyczne dla młodzieży. Od roku 1938 była komendantką Rejonu Śląskiego PWK.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku w szeregach Samodzielnego Batalionu Kobiecego broniła Lwowa. W październiku została zaprzysiężona do Służby Zwycięstwu Polski. W końcu 1940 roku przydzielona do Wydziału Łączności Zagranicznej Komendy Głównej Związku Walki Zbrojnej, przyjęła pseudonim „Zo”. Od połowy roku 1941 jeździła między Warszawą a Berlinem, przewożąc w obie strony pocztę. W sumie „Zo” granice europejskie przekroczyła sto razy.

W lutym 1943 roku jako emisariuszka komendanta głównego AK Stefana Roweckiego przez Niemcy, Francję, Andorę, Hiszpanię i Gibraltarc przedostała się do Londynu. W londyńskim sztabie zdała generałowi Władysławowi Sosnkowskiemu relację z sytuacji w okupowanym kraju,

Elżbieta Zawacka, lata 20. XX wieku

przekonała Sztab Naczelnego Wodza i przedstawicieli rządu do uregulowania praw kobiet-żołnierzy w Wojsku Polskim oraz starała się wpłynąć na usprawnienie łączności kurierskiej pomiędzy Warszawą a Londynem. Tam też jako jedyna kobieta przeszła pomyślnie szkolenie cichociemnych i w nocy z 9 na 10 września została zrzucona ze spadochronem do Polski. Od marca 1944 roku służyła w dowództwie Wojskowej Służby Kobiet. Uczestniczyła w powstaniu warszawskim (1944). Po jego upadku przedostała się do Krakowa, gdzie odbudowała łączność ze Sztabem Naczelnego Wodza w Londynie.

Po rozwiązaniu AK (19 stycznia 1945) pozostała w konspiracji w strukturze Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj, następnie w Zrzeszeniu Wolność i Niezawisłość.

W roku 1946 wycofała się z konspiracji i podjęła pracę w Państwowym Urzędzie Wychowania Fizycznego i Przynsposobienia Wojskowego przy Ministerstwie Obrony Narodowej, z której była zmuszona zrezygnować (1948).

Pracowała jako nauczycielka w Łodzi, Toruniu i Olsztynie. W roku 1951 została aresztowana przez funkcjonariuszy komunistycznego Urzędu Bezpieczeństwa i po brutalnym śledztwie skazana na 10 lat więzienia. Na fali „odwilży” zwolniona w 1955 roku, powróciła do pracy w szkolnictwie.

W roku 1965 uzyskała doktorat, w 1973 habilitację. Szykanowana przez władze, w 1978 roku przeszła na emeryturę.

Kolejnych 31 lat poświęciła pracy społecznej na rzecz upamiętniania AK. Działała w ruchu kombatanckim Solidarności, z jej inicjatywy w roku 1988 powstał Światowy Związek Żołnierzy AK, którego była wiceprezesem w pierwszym Zarządzie Głównym. W wolnej Polsce zainicjowała utworzenie Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” (1990) i uzyskała tytuł profesora (1996).

W roku 2006 jako druga kobieta w historii została awansowana do stopnia generała brygady Wojska Polskiego.

Dama Orderu Orła Białego.

Odznaka cichociemnych Elżbiety Zawackiej

Pomnik Elżbiety Zawackiej w parku Jordana w Krakowie

W obliczu Boga Wszechmogącego i Najświętszej Marii Panny, jako żołnierz powołany do służby specjalnej przysięgam, że poświęconego mi sprzętu, poczty i pieniędzy strzec będę nie tylko jako dobra państwowego, ale i jako środków i pieniędzy przeznaczonych dla odzyskania wolności Ojczyzny, a tajemnicy służby specjalnej dochoвам, nawet wobec moich przełożonych i kolegów w konspiracji i nie zdradzę jej nikomu, aż do końca wojny. Tak mi Panie Boże dopomóż.

tekst rotty cichociemnych,
elitarnej formacji Wojska Polskiego w II wojnie światowej

IRENA SENDEROWA

IRENA SENDEROWA

* 15 LUTEGO 1910 W WARSZAWIE

† 12 MAJA 2008 W WARSZAWIE

Studiowała polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim, zaliczała też dodatkowe kursy na Wydziale Pedagogiki. Należała do lewicowego Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej.

W 1932 roku rozpoczęła pracę w dziale prawnym w Obywatelskim Komitecie Pomocy Społecznej, gdzie prowadziła sekcję opieki nad matkami nieślubnych dzieci. Od 1935 roku jako opiekunka społeczna pracowała w Wydziale Opieki Społecznej i Zdrowia Publicznego Zarządu m. st. Warszawy. Opiekowała się bezrobotnymi i bezdomnymi.

Podczas II wojny światowej razem z koleżankami z Wydziału organizowała pomoc dla Żydów. Po utworzeniu getta w Warszawie, dzięki posiadanej przepustce, dostarczała żydowskim mieszkańcom żywność i lekarstwa, między innymi szczepionki przeciwko tyfusowi plamistemu; pomagała też w wyprzedawaniu dobytku. Z czasem zaczęła pomagać przy wyprowadzaniu dzieci z getta na aryjską stronę. W latach 1940–1942 pomogła wynieść na polską stronę kilkanaście niemowląt żydowskich.

W styczniu 1943 roku nawiązała współpracę Julianem Grobelnym „Trojanem”, prezesem konspiracyjnej Rady Pomocy Żydom „Żegota” przy Delegaturze Rządu na Kraj. Przyjęła pseudonim „Jolanta”. W sierpniu tego samego roku została szefową Referatu Dziecięcego Żegoty. Jej głównym zadaniem było umieszczanie oddzielonych od rodziców lub osieroconych dzieci żydowskich w bezpiecznych miejscach oraz świadczenie na ich rzecz stałej pomocy finansowej, materialnej i lekarskiej. Kierowany przez Sendlerową Referat Dziecięcy Żegoty udzielił pomocy ok. 2500 żydowskim dzieciom.

21 października 1943 roku Irena Sendlerowa została aresztowana przez Gestapo i skazana na karę śmierci. Żegota zdołała ją uratować, przekupując niemieckich strażników; po zwolnieniu Sendlerowa powróciła do służby w tej organizacji.

W powstaniu warszawskim 1944 roku służyła jako sanitariuszka.

Po wojnie dalej pracowała na rzecz dzieci. Tworzyła domy sierot, powołała Ośrodek Opieki nad Matką i Dzieckiem. W roku 1967 przeszła na emeryturę.

Żałuję tylko jednej rzeczy – mogłam zrobić więcej. To uczucie żalu będzie mi towarzyszyć aż do momentu śmierci.

Irena Sendlerowa, z wywiadu dla dziennika „Haarec”, 1995

Bezdomne dzieci w getcie warszawskim, 1941

Irena Sendlerowa została uhonorowana przez Instytut Yad Vashem tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (1967) i otrzymała honorowe obywatelstwo Izraela (1991). Prezydent RP odznaczył ją Orderem Orła Białego (2003). W latach 2007–2008 jej kandydatura była zgłoszona do Pokojowej Nagrody Nobla.

Chciałabym, żeby zachowała się pamięć o wielu szlachetnych ludziach, którzy narażając własne życie, ratowali żydowskich braci, a których imion nikt nie pamięta. Ale pamięć nasza i następnych pokoleń musi też zachować obraz ludzkiej podłości i nienawiści, która kazała wydawać wrogom swoich sąsiadów, która kazała mordować. Moim marzeniem jest, żeby pamięć stała się ostrzeżeniem dla świata, aby nigdy nie powtórzył się podobny dramat ludzkości.

Irena Sendlerowa

Irena Sendlerowa z córką Janiną

ZYGMUNT SZENDZIELARZ

ZYGMUNT SZENDZIELARZ

* 12 MARCA 1910 W STRYJU

† 8 LUTEGO 1951 W WARSZAWIE

Ukończył Szkołę Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu. Służył w 4 Pułku Ułanów Zaniemeńskich w Wilnie jako dowódca 2 szwadronu. Brał udział w licznych zawodach hipicznych, odnosząc sukcesy. Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku dowodził szwadronem macierzystego

pułku w składzie Wileńskiej Brygady Kawalerii Armii „Prusy”. Pod koniec walk dołączył do Grupy Operacyjnej Kawalerii dowodzonej przez generała Władysława Andersa. Po zakończeniu walk dostał się do niewoli sowieckiej, skąd po kilku dniach zbiegł.

Od początku 1940 roku służył w szeregach Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej, przyjmując pseudonim „Łupaszka”. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) pełnił służbę w komórce dalekiego wywiadu wschodniego (1941–1942). Od sierpnia 1943 roku dowodził sformowaną przez siebie 5 Brygadą Wileńską AK, zwaną Brygadą Śmierci. Boje toczył z Niemcami, wspierającymi ich formacjami litewskimi oraz partyzantami sowieckimi.

„Łupaszka” odmówił udziału V Brygady Wileńskiej w akcji „Burza” i współdziałania z Armią Czerwoną w operacji wileńskiej. Na czele Brygady wycofywał się z Wileńszczyzny ścigany przez sowieckie oddziały NKWD. Otoczony w Puszczy Grodzieńskiej, 23 lipca 1944 roku rozformował Brygadę, nakazując żołnierzom powrót do domów lub przebijanie się do lasów augustowskich. Sam z resztkami Brygady po przejściu linii frontu podporządkował się komendantowi Okręgu Białostockiego AK, który mianował go komendantem partyzantki Okręgu Białostockiego Armii Krajowej Obywatelskiej.

W kwietniu 1945 roku nastąpiła mobilizacja Brygady. Szendzielarz prowadził walki z oddziałami sowieckimi, „ludowego” Wojska Polskiego, Korpusu Bezpieczeństwa Publicznego, Urzędu Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej. Likwidowano agentów komunistycznych i członków Polskiej Partii Robotniczej, uważanych przez podziemie za zdrajców.

We wrześniu 1945 roku, na rozkaz dowództwa, Szendzielarz rozformował oddział. W kwietniu 1946 roku podjął decyzję o prowadzeniu dalszej walki z komunistami. Odtworzył 5 Bryga-

dę Wileńską, która prowadziła ofensywną działalność na terenie Pomorza oraz Warmii i Mazur.

Aresztowany 30 czerwca 1948 roku, więziony w Warszawie, był torturowany. Skazany na osiemnastokrotną karę śmierci, został stracony w więzieniu przy ul. Rakowieckiej.

Pośmiertnie awansowany do stopnia pułkownika. Jest patronem jednostki wojskowej i ulic w Krakowie, Łodzi i Opolu.

Koncentracja 5 Brygady Wileńskiej AK; gajówka Stoczek, 7 września 1945

Lidia Lwow, łączniczka i sanitariuszka 5 Brygady Wileńskiej AK – narzeczona „Łupaszki”

Nie jesteśmy żadną bandą, tak jak nas nazywają zdrajcy i wyrodni synowie naszej ojczyzny. My jesteśmy z miast i wiosek polskich. My chcemy, by Polska była rządzona przez Polaków oddanych sprawie i wybranych przez cały Naród, a ludzi takich mamy, którzy i słowa głośno nie mogą powiedzieć, bo UB wraz z kliką oficerów sowieckich czuwa. Dlatego też wypowiedzieliśmy walkę na śmierć lub życie tym, którzy za pieniądze, ordery lub stanowiska z rąk sowieckich, mordują najlepszych Polaków domagających się wolności i sprawiedliwości.

major Zygmunt Szendzielarz,
ulotka z marca 1946

Ryngraf 5 Brygady Wileńskiej AK; Matka Boska Ostrobramska

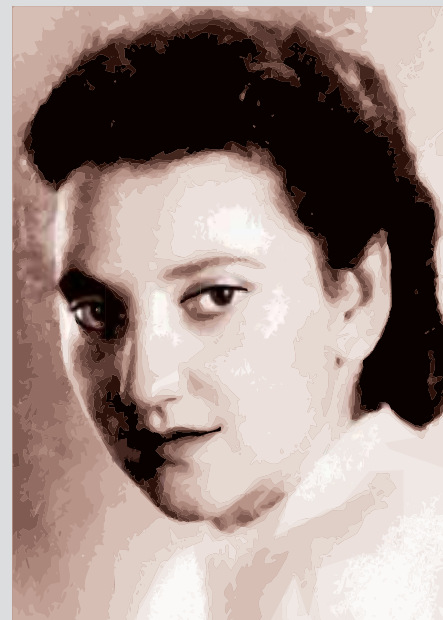

WANDA OSSOWSKA

WANDA OSSOWSKA

* 28 KWIETNIA 1912 W KUNICACH

† 26 KWIETNIA 2001 W WARSZAWIE

Uczyła się w Szkole Pielęgniarstwa PCK w Warszawie. Dyplom pielęgniarki otrzymała w roku 1936. Swoją pierwszą pracę podjęła w sanatorium PCK na Łyczakowie we Lwowie.

Po wybuchu II wojny światowej, we wrześniu 1939 roku jako pielęgniarka brała udział w obronie Lwowa. Po poddaniu miasta Armii Czerwonej, w październiku została zaprzysiężona do Służby Zwycięstwu Polski (później przekształconej w ZWZ-AK) i rozpoczęła służbę w komórce sanitarnej, kierowanej przez profesora Adama Grucę. Była członkinią Wydziału Wywiadu Ofensywnego „Stragan”, podległej bezpośrednio Komendzie Głównej.

Latem 1940 roku przyjechała do Warszawy, by nawiązać kontakt z Naczelnym Dowództwem. Podczas powrotu przez zieloną granicę została aresztowana przez NKWD i przeszła brutalne śledztwo. Siedziała w więzieniach na lwowskich Brygidkach i Zamarynowie.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) jako jedna z pięciu kobiet ocalała z masakry urządzonej przez NKWD. Mieszkańcy Lwowa uwolnili pozostałych przy życiu więźniów.

Wanda Ossowska ponownie podjęła działalność konspiracyjną i skierowana do Warszawy, rozpoczęła służbę w komórce wywiadu ofensywnego AK „Stragan”.

Aresztowana przez Niemców (z 26 na 27 sierpnia 1942), więziona w siedzibie Gestapo w izolatce, przeżyła 57 przesłuchań w ciągu trzech miesięcy. Z pękniętą czaszką i wyciekami płynu rdzeniowo-mózgowego z ucha próbowała popełnić samobójstwo, lecz została odratowana. W śledztwie nie załamała się i nie zdradziła nikogo.

Wywieziona do obozu koncentracyjnego na Majdanku, pracowała jako pielęgniarka. Poprzez kontakty z PCK sprowadzała do obozu leki, opatrunki i szczepionki. W lipcu 1944 roku została przewieziona do KL Auschwitz. 17 stycznia 1945 ewakuowana do KL Ravensbrück, później do Neustadt-Glewe. Tam, narażając własne życie, uratowała przed selekcją 15-letnią francuską Żydówkę. Oznajmiła esesmanowi, że to nie dziecko, tylko staruszka powracająca do zdrowia. Esesman popukał się w czoło, ale od-

Ofiary mordów NKWD we Lwowie, więzienie przy Łackiego, początek lipca 1941

szedł. Po wyzwoleniu obozu byli francuscy jeńcy wojenni zabrali dziecko do Paryża.

Po wyzwoleniu obozu przez Amerykanów (2 maja 1945) Ossowska powróciła do kraju.

Nie mogąc pogodzić się z nową okupacją, podjęła działalność w Zrzeszeniu Wolność i Niezawisłość. Aresztowana w listopadzie 1945 roku, po kilku tygodniach została zwolniona.

W latach 1946–1986 pracowała w Klinice Ortopedycznej w Warszawie, potem przeszła na emeryturę.

Po wojnie uratowana Ida Grinspan odnalazła swoją wybawicielkę. Na pogrzebie Wandy Ossowskiej powiedziała: „Dzięki tobie mogłam przeżyć więcej niż 15 lat”.

Ja przecież niczego nadzwyczajnego nie zrobiłam. Wykonywałam jedynie swój obowiązek, najpierw walki za Ojczyznę, potem pracy dla niej.
Wanda Ossowska

Nie przestawajcie być świadkami tamtych braci i sióstr, którzy tutaj zostawili swoje szczątki doczesne. Nie przestawajcie być przestroga, przestroga dla wszystkich pokoleń, które po was przychodzą...

Ojciec Święty Jan Paweł II,
z przemówienia do żyjących
więźniów obozów koncentracyjnych,
Majdanek, 9 czerwca 1987

WIKTORIA I JÓZEF ULMOWIE

WIKTORIA ULMA

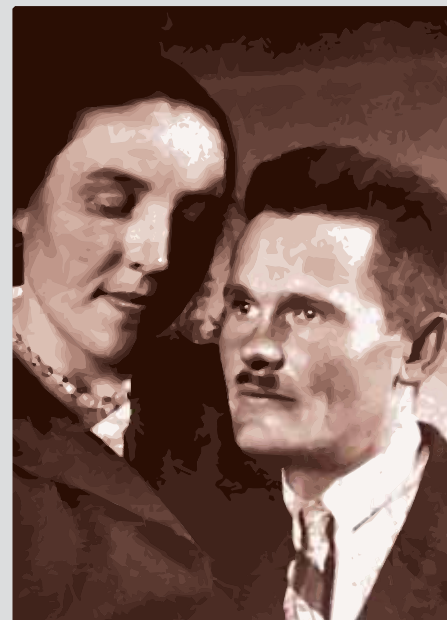
* 10 GRUDNIA 1912 W MARKOWEJ

† 24 MARCA 1944 W MARKOWEJ

JÓZEF ULMA

* 2 MARCA 1900 W MARKOWEJ

† 24 MARCA 1944 W MARKOWEJ

Józef Ulma pochodził z ubogiej rodziny chłopskiej. Ukończył szkołę rolniczą w Pilźnie. Był aktywny w lokalnej społeczności. Propagował ogrodnictwo i uprawę warzyw, zajmował się pszczelarstwem i hodowlą jedwabników. Działał w Kole Młodzieży Katolickiej i w Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Jego największą pasją była fotografia.

W roku 1935 ożenił się z Wiktorią Niemczak. Mieszkali z dala od gospodarstw innych mieszkańców wsi. Wiktoria zajmowała się domem i wychowaniem przychodzących na świat dzieci.

Podczas okupacji niemieckiej, mimo biedy i zagrożenia życia, rodzina Ulmów zaangażowała się w pomoc eksterminowanym Żydom. Pod koniec 1942 roku Ulmowie dali schronienie dwóm rodzinom żydowskim.

24 marca 1944 roku nad ranem do gospodarstwa Ulmów przyjechali z Łańcuta niemieccy żandarmi wraz z granatową policją. Zrobili rewizję i na poddaszu znaleźli ukrywających się Żydów. W ciągu kilkunastu minut z rąk żandarmów zginęła cała rodzina Ulmów: Józef, jego żona Wiktoria będąca w siódmym miesiącu ciąży, a także sześcioro ich małych dzieci: 8-letnia Stasia, 6-letnia Basia, 5-letnia Władzia, 4-letni Franuś, 3-letni Antoś i półtoraroczna Marysia. Zginęły także przechowywane dwie rodziny żydowskie: pochodzący z Łańcuta 70-letni Saul Goldman wraz z czterema nieznanymi z imienia dorosłymi synami (nazywanymi potocznie Szalami) oraz Gołda Grünfeld i Lea Didner z małą córeczką. Łącznie zamordowano 17 osób, w tym nienarodzone dziecko. Majątek Ulmów został przez Niemców rozgrabiony.

Na rodzinę Ulmów prawdopodobnie doniósł Włodzimierz Leś, granatowy policjant pochodzenia ukraińskiego. Kilka miesięcy po mordzie w Markowej polskie podziemie wykonało na nim wyrok śmierci.

Mimo pokazowej egzekucji mieszkańcy Markowej nie ulękli się i do końca okupacji niemieckiej ukrywali 21 Żydów.

Józef i Wiktoria Ulmowie ze swoimi dziećmi

Srebrna moneta kolekcjonerska o nominale 20 zł wyemitowana przez NBP w ramach serii „Polacy ratujący Żydów”, upamiętniająca rodziny Ulmów, Kowalskich i Baranków

Rodzina Ulmów jest patronem Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II Wojny Światowej. Małżonkowie zostali wyróżnieni tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata (1995). Od roku 2003 prowadzony jest proces beatyfikacyjny małżeństwa Ulmów oraz sześciorga ich dzieci i dziecka nienarodzonego.

W czasie rozstrzeliwania na miejscu egzekucji słychać było straszne krzyki, lament ludzi, dzieci wołały rodziców, a rodzice już byli rozstrzelani.

z relacji świadka zbrodni

JAN KARSKI

JAN KARSKI

* 24 CZERWCA 1914 W ŁODZI

† 13 LIPCA 2000 W WASZYNGTONIE

Pochodził z ubogiej rodziny rzemieślniczej; nosił nazwisko Kozielewski, które zmienił w okresie II wojny światowej. Ukończył studia na Wydziale Prawa oraz dyplomację na Uniwersytecie Lwowskim im. Jana Kazimierza. W 1935 roku uzyskał pierwszą nagrodę w konkursie krasomówczym. W styczniu 1939 roku został zatrudniony przez polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Przed wybuchem II wojny światowej zgłosił się do Wojska Polskiego; w wojnie obronnej 1939 roku walczył w 5 dywizjonie artylerii konnej. Od roku 1940 brał udział w działalności konspiracyjnej

w szeregach Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Służył w Biurze Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK jako kurier i emisariusz polityczny pseudonim „Witold”. Wraz z bratem Marianem Kozielewskim przygotowywał raporty o sytuacji politycznej i humanitarnej na terenie okupacji niemieckiej. Były one, oprócz raportów Witolda Pileckiego, pierwszym na świecie źródłem dotyczącym Holokaustu. Trzeci raport Karskiego (z grudnia 1942) został przekazany przywódcom alianckim.

28 lipca 1943 roku Jan Karski został przyjęty przez prezydenta USA Franklina Delano Roosevelta; przedstawił wówczas postulaty przywódców żydowskich w sprawie ratowania Żydów, co jednak nie spowodowało zainteresowania prezydenta tą kwestią. Raport ten,

Likwidacja warszawskiego getta, kwiecień 1943

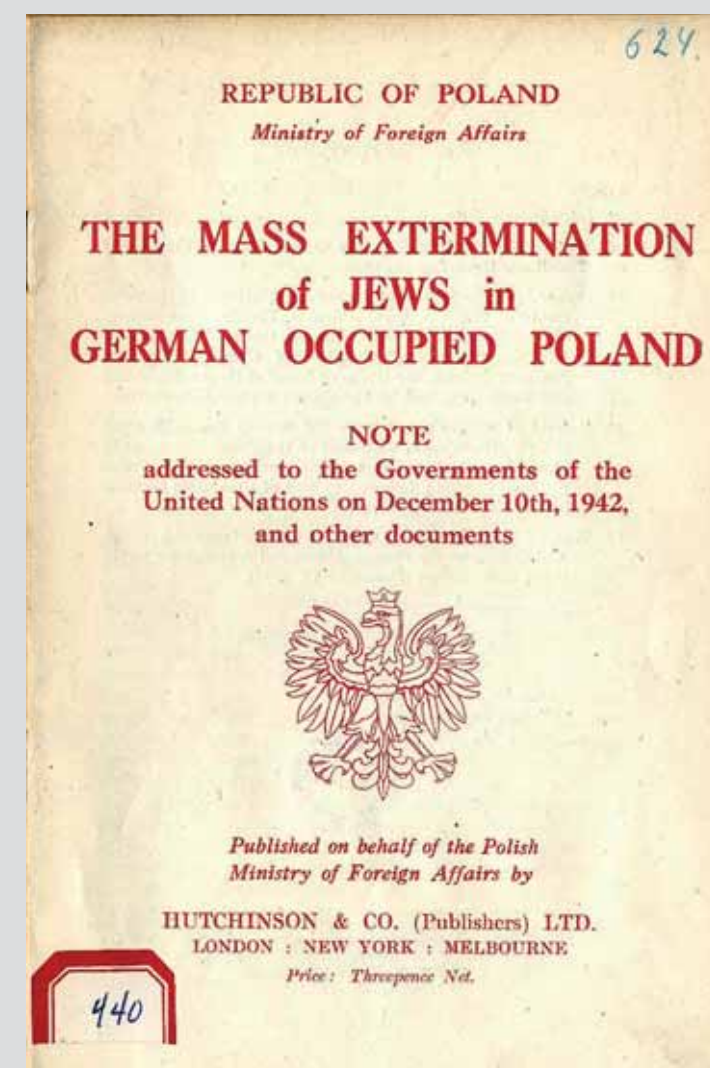

wielokrotnie przedstawiany przez Karskiego w różnych środowiskach amerykańskich, nie znalazł zainteresowania wśród jego odbiorców; niektórzy jego rozmówcy informacje uznawali za niewiarygodne.

W 1944 roku na polecenie rządu w Londynie, po nieudanej próbie nakręcenia filmu poświęconego swojej misji, Karski napisał książkę *Tajne państwo*, która stała się w USA bestsellerem. Z niej Amerykanie dowiedzieli się o walce i cierpieniach Polaków, o roli Polskiego Państwa Podziemnego, a także o zagładzie Żydów.

Po wojnie Karski pracował jako profesor na jezuickim Uniwersytecie Georgetown w Waszyngtonie. Wykładał stosunki międzynarodowe i teorię komunizmu.

Jan Karski został uhonorowany przez Instytut Yad Vashem medalem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, amerykańskim Medalem Wolności, pośmiertnie awansował na generała brygady Wojska Polskiego. Był honorowym obywatelem Izraela. W 1998 został nominowany do Pokojowej Nagrody Nobla. Był jedną z najwybitniejszych postaci XX wieku, a jego misja wojenna to jeden z moralnych kamieni milowych cywilizacji chrześcijańskiej.

W Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych o tym, co widziałem w getcie warszawskim, informowałem czołowe osobistości w rządach tych mocarstw. Rozmawiałem z przywódcami żydowskimi na obu kontynentach. Opowiadałem to, co widziałem, wybitnym pisarzom: Herbertowi G. Wellsovi i Arthurowi Koestlerowi oraz członkom PEN Clubu w Anglii i Ameryce. Oni mieli talent, byli znani. Mogli to opisać lepiej niż ja. Czy to zrobili? [...] Nic znaczącego się nie wydarzyło w rezultacie mojej misji, niczego dobrego nie przyniosła.

Jan Karski

Nota dyplomatyczna Rządu RP na Uchodźstwie, sygnowana przez ministra spraw zagranicznych Edwarda Raczyńskiego, dotycząca zbrodni dokonywanych przez Niemców na ludności żydowskiej w okupowanej Polsce; została wydrukowana w broszurze informacyjnej *The Mass Extermination of Jews in German Occupied Poland* i rozesłana 10 grudnia 1942 roku do rządów 26 krajów alianckich i neutralnych. Podstawę noty stanowił raport Jana Karskiego, emisariusza z kraju, dostarczony Rządowi RP na Uchodźstwie (w Londynie) w listopadzie 1942

JAN NOWAK-JEZIORAŃSKI

* 2 PAŹDZIERNIKA 1914 W BERLINIE

† 20 STYCZNA 2005 W WARSZAWIE

Uczył się w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Warszawie. W tym czasie wstąpił do harcerstwa. Następnie przeniósł się do Poznania, gdzie skończył studia ekonomiczne i rozpoczął pracę jako asystent na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza między innymi u boku wybitnego ekonomisty profesora Edwarda Taylora.

Po wybuchu II wojny światowej walczył w kampanii wrześniowej 1939 roku. Podczas walk nad Bugiem dostał się do niewoli niemieckiej, skąd zbiegł i wrócił do Warszawy.

Uczestniczył w działalności konspiracyjnej. Od roku 1941 służył w szeregach Związku Walki Zbrojnej, następnie w Armii Krajowej. Uczestniczył w akcji „N”, polegającej na rozprowadzaniu antynazistowskich materiałów propagandowych wśród niemieckich żołnierzy, które miały obniżyć ich morale.

W roku 1943 jako kurier AK („Jan Nowak”) wysłany został do poselstwa RP w Sztokholmie. Po sukcesie wyprawy został wysłany jako emisariusz Polskiego Państwa Podziemnego do rządu RP w Londynie, gdzie spotkał się między innymi z premierem Wielkiej Brytanii Winstonem Churchillem. W sumie na trasie Warszawa-Londyn odbył pięć wypraw.

W nocy z 25 na 26 lipca 1944 roku powrócił samolotem do kraju; był ostatnim emisariuszem, który przybył przed wybuchem powstania warszawskiego. W przeddzień kapitulacji oddziałów powstańczych na rozkaz komendanta głównego AK wyruszył do Londynu, wywożąc setki dokumentów i zdjęć.

W AK poznał łączniczkę Jadwigę Wolską „Grete” (1917–1999), z którą wziął ślub w czasie powstania warszawskiego.

Po wojnie pozostał na emigracji. Pracował w redakcji polskiej BBC. Jego działalność w Wielkiej Brytanii pomogła w uświadomieniu zachodniej opinii publicznej skali zbrodni niemieckich na terenie Polski.

W latach 1952–1975 kierował Rozgłośnią Polską Radia Wolna Europa w Monachium, która miała duży wpływ na kształtowanie opinii publicznej w Polsce, przez dziesięciolecia informując o niewygodnych dla komunistów faktach.

Po zakończonej misji w RWE zamieszkał w Stanach Zjednoczonych, gdzie aktywnie włączył się w życie Polonii. Był wieloletnim

dyrektorem Kongresu Polonii Amerykańskiej. Za prezydenturę Jimmy’ego Cartera i Ronalda Reagana był konsultantem amerykańskiej Rady Bezpieczeństwa Narodowego. Odegrał istotną rolę w przyjęciu Polski do NATO. Dzień ratyfikacji rozszerzenia Sojuszu nazwał „najważniejszym dniem w swoim życiu”. „Dożyłem Polski nie tylko niepodległej, ale i bezpiecznej”.

W roku 2002 powrócił na stałe do Polski. Zamieszkał w Warszawie. Żył sprawami ojczyzny: komentował wydarzenia polityczne, promował integrację Polski z Unią Europejską.

Był autorem książek *Kurier z Warszawy*, *Wojna w eterze*, *Polska z oddali*, *W poszukiwaniu nadziei*, *Rozmowy o Polsce* i *Fakty, wydarzenia, opinie* oraz niezliczonych audycji radiowych; jednocześnie był cenionym ekspertem w sprawach politycznych, aż do śmierci aktywnym w mediach.

Kawaler Orderu Orła Białego, odznaczony został także Prezydenckim Medalem Wolności – najwyższym amerykańskim odznaczeniem cywilnym. Otrzymał tytuły doktora honoris causa uniwersytetów: Jagiellońskiego, Warszawskiego i Wrocławskiego.

Jest patronem szkół w Łodzi, Poznaniu, Tarnowie, Warszawie, głównej auli wykładowej w Muzeum Powstania Warszawskiego; jego pomnik znajduje się w Warszawie.

Jan Nowak-Jeziorański, audycja dla Radia Wolna Europa, Monachium, 3 maja 1952

Order Orła Białego, jaki otrzymał Jan Nowak-Jeziorański [1994]

Nadejdzie jeszcze ten dzień, kiedy jutrzienka swobody zabłyśnie nad Warszawą. Będzie to dzień waszego zwycięstwa, waszego triumfu, triumfu narodu, który w najgorszych chwilach nie utracił wiary. Rodacy! Gdziekolwiek jesteście, pamiętajcie: Polska żyje, Polska walczy, Polska zwycięży!

**Jan Nowak-Jeziorański,
przemówienie na antenie Radia Wolna Europa,
Monachium, 3 maja 1952**

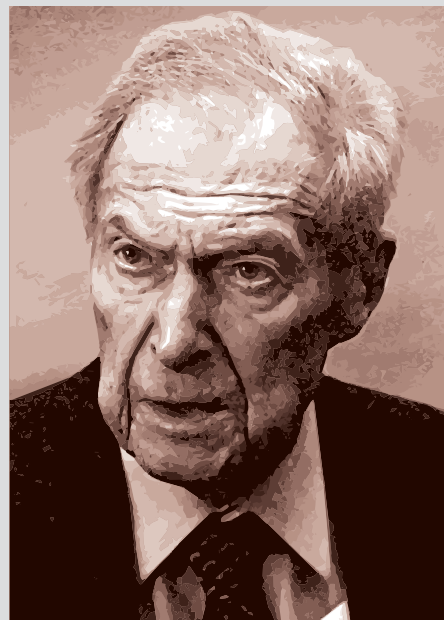
**Pesymizm jest
proroctwem,
które samo się
spełnia.
Jan
Nowak-Jeziorański**

HILARY KOPROWSKI

HILARY KOPROWSKI

* 5 GRUDNIA 1916 W WARSZAWIE

† 11 KWIETNIA 2013 W FILADELFI

Pochodził z rodziny o żydowskich korzeniach. Ukończył warszawskie Gimnazjum im. Mikołaja Reja. Uczęszczał do Konserwatorium Muzycznego w Warszawie, do klasy fortepianu. W latach 1934–1939 studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu im. Józefa Piłsudskiego. Ożenił się z koleżanką ze studiów medycznych Ireną Grasberg (1917–2012).

W 1939 roku wyjechał do Rzymu, aby kontynuować studia muzyczne. Tam zastał go wybuch wojny. Po upadku Francji w maju 1940 roku razem z żoną wyjechał do Brazylii. W Rio de Janeiro Irena Koprowska pracowała jako patolog w szpitalu, a Hilary wziął udział w badaniach nad żółtą febrą, których ostatecznym wynikiem było opracowanie szczepionki przeciwko tej chorobie.

W roku 1944 przeniósł się na stałe do Stanów Zjednoczonych. Był profesorem mikrobiologii i immunologii Uniwersytetu Pensylwanii w Filadelfii oraz dyrektorem Centrum Neurowirologii i Biotechnologii Uniwersytetu Tomasza Jeffersona w Filadelfii.

Pierwsze próby z nową szczepionką przeciwko polio przeprowadził sam na sobie. Następnie (27 lutego 1950) została podana dziecku, które wytworzyło swoiste przeciwciała. To dało podstawę do pierwszego grupowego szczepienia. Specyfik (łyżkę zakaźnej substancji rozpuszczonej w mleku czekoladowym) podano 20 dzieciom z państwowego schroniska dla ociężałych umysłowo i epileptyków w Letchworth. Po latach profesor przyznał: „Gdybyśmy teraz zrobili taki test, trafilibyśmy do więzienia, a firma zostałaby pozwana”. Na szczęście jego metoda okazała się skuteczna i bezpieczna. W styczniu 1952 roku Koprowski ogłosił pracę na temat prekursorskiej szczepionki.

Pierwsze masowe szczepienie miało miejsce w 1958 roku w Kongo. Dzięki wygodnej, doustnej formie podawania w ciągu sześciu tygodni zaszczepiono ponad 250 tysięcy dzieci.

Od jesieni 1959 roku rozpoczęto masowe szczepienia w Polsce (w 1958 chorowało ok. 6 tysięcy dzieci). Hilary Koprowski uzyskał za darmo 9 milionów dawek, które zużytkowano w czasie ośmiu miesięcy szczepień. Efekt był natychmiastowy, liczba zachorowań gwałtownie spadła (z ponad tysiąca w 1959 do 30

Profesor Hilary Koprowski w laboratorium

w 1963; liczba zgonów z kilkuset do dwóch).

Instytut Anatomii i Biologii im. Wistara pod kierownictwem profesora Koprowskiego opracował szczepionkę przeciw różyczce oraz skuteczniejszą szczepionkę przeciw wścieklicznie.

Profesor Koprowski opublikował ok. 900 prac naukowych. Założył Fundację im. Koprowskich, wspierającą rozwój nauki w Polsce oraz polsko-amerykańską współpracę naukową. Ufundował stypendium dla młodych naukowców z Polski na pobyty w czołowych instytutach badawczych w USA. W Polsce był członkiem Polskiej Akademii Nauk.

Uważał się za Polaka, który jedynie pracuje za granicą.

Osiągnięcia w dziedzinie wirusologii i immunologii, znaczone setkami publikacji naukowych, doktoratami honoris causa i prestiżowymi nagrodami, stawiają Pana w rzędzie najwybitniejszych współczesnych biologów na świecie. Choć większość Pańskiego życia upłynęła na emigracji, dawał Pan wyraz swojemu przywiązaniu do Ojczyzny. Dowodem tego było zapraszanie polskich badaczy i naukowców do odbycia praktyk i staży w kierowanych przez Pana instytucjach. Z myślą o rodakach stworzył Pan także fundację wspierającą polsko-amerykańską współpracę naukową.

Lech Kaczyński, prezydent Polski, na spotkaniu z uczonym, 28 listopada 2008

Znaczek Poczty Polskiej z wizerunkiem Hilarego Koprowskiego, 2016

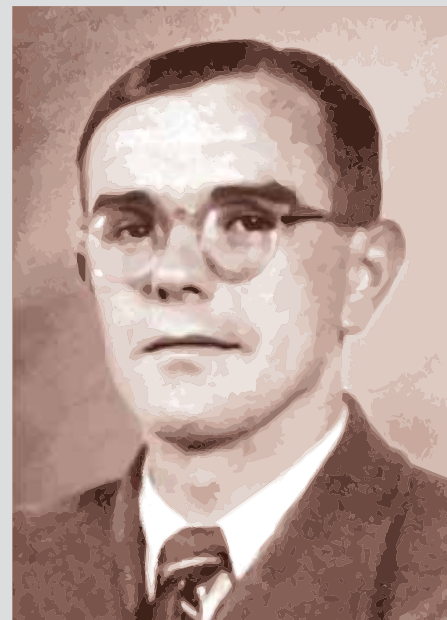

HIERONIM DEKUTOWSKI

HIERONIM DEKUTOWSKI

* 24 WRZEŚNIA 1918 W DZIKOWIE

† 7 MARCA 1949 W WARSZAWIE

Ukończył Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnobrzegu (1939). Był harcerzem Drużyny im. Jana Henryka Dąbrowskiego, członkiem Sodalicji Mariańskiej.

Po wybuchu II wojny światowej zgłosił się do Wojska Polskiego. Po agresji Związku Sowieckiego, 17 września przekroczył granicę z Węgrami, gdzie został internowany. Uciekł z obozu, przedostał się do Francji, gdzie walczył z Niemcami w szeregach 2 Dywizji Strzelców Pieszych. Po jej upadku przedostał się do Wielkiej Brytanii. Ukończył Szkołę Podchorążych.

Po dodatkowym przeszkoleniu jako cichociemny przyjął pseudonimy „Zapora” i „Odra”, został zrzucony do Polski (z 16 na 17 września 1943). Początkowo dowodził oddziałem AK w Inspektoracie Zamość, broniąc ludności Zamojszczyzny przed wysiedleniami. W styczniu 1944 roku mianowany szefem Kedywu AK w Inspektoracie Lublin-Puławy.

Oddziały podległe „Zaporze” przeprowadziły 83 akcje bojowe i dywersyjne. Brały udział w akcji „Burza” na Lubelszczyźnie. Na wieść o wybuchu powstania warszawskiego Dekutowski bezskutecznie próbował iść na pomoc walczącej Warszawie. W sierpniu 1944 roku rozwiązał oddział.

Po wejściu Sowietów nie ujawnił się. Poszukiwany przez NKWD i UB, pozostał w ukryciu. W odpowiedzi na komunistyczny terror w styczniu 1945 roku powrócił do konspiracji. Stworzył poakowski

Oddział majora Hieronima Dekutowskiego „Zapora”, 1946

Cichociemny major Hieronim Dekutowski „Zapora” z podkomendnymi, 1944

oddział samoobrony (liczący ok. 200 żołnierzy), który dokonał szeregu brawurowych akcji odwetowych przeciwko NKWD, UB, KBW i MO.

Latem 1945 roku, na rozkaz dowództwa, po ogłoszonej przez komunistyczną władzę amnestii rozwiązał oddział. Część jego żołnierzy ujawniła się. On sam nie zdecydował się na taki krok, zachował szczątkową strukturę organizacyjną. W październiku 1945 roku wraz z kilkunastoosobową grupą podkomendnych podjął nieudaną próbę przedostania się na Zachód. Pod koniec tego roku „Zapora” odtworzył zgrupowanie i podporządkował je Inspektoratowi Lubelskiemu Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość. Awansowany do stopnia majora, dowodził największym oddziałem partyzanckim, w którego akcjach dywersyjnych w latach 1945–1946 na terenie województw lubelskiego, rzeszowskiego i kieleckiego według oficjalnych danych zginęło ponad 400 żołnierzy, milicjantów, funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa i Armii Czerwonej.

W lutym 1947 roku zaprzestał działań zbrojnych, a we wrześniu starał się przedostać na Zachód. Zdradził „Zaporę” jego zastępca „Opal”, który ujawnił się i poszedł na współpracę z UB.

„Zapora” został aresztowany 16 września 1947 roku, przeszedł brutalne śledztwo. Został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie na karę śmierci, po czym zamordowany w więzieniu mokotowskim przy ul. Rakowieckiej 37.

W chwili śmierci wyglądał jak starzec z siwymi włosami, wybitymi zębami, połamanymi rękami, nosem i żebrami oraz zerwanymi paznokciami. Jego ostatnie słowa brzmiały: „Przyjdzie zwycięstwo! Jeszcze Polska nie zginęła!”

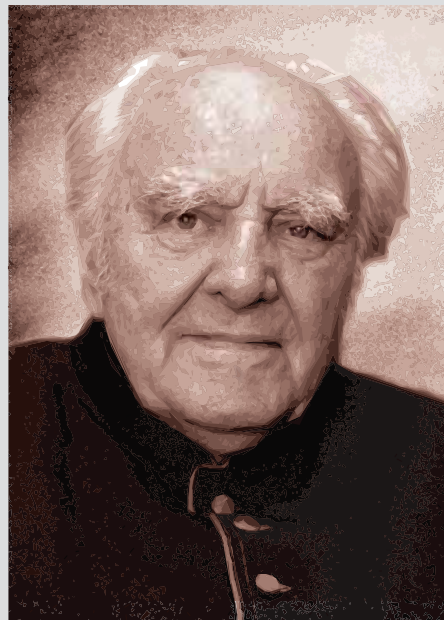
Pośmiertnie awansowano go do stopnia pułkownika.

Jest patronem ulic między innymi w Lublinie, Kraśniku i Tarnobrzegu, a także drużyn harcerskich.

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł upamiętniająca majora Hieronima Dekutowskiego „Zaporę”

KS. ZDZISŁAW PESZKOWSKI

KS. ZDZISŁAW PESZKOWSKI

* 23 SIERPNIA 1918 W SANOKU

† 8 PAŹDZIERNIKA 2007 W WARSZAWIE

Pochodził z rodziny szlacheckiej herbu Jastrzębiec. Był synem pochodzących z Limanowej Zygmunta i Marii z domu Kudelskiej herbu Ślepowron.

W Sanoku uczęszczał do szkoły powszechnej, następnie do Gimnazjum Męskiego im. Królowej Zofii. Należał też do wyróżniających się

pobożnością członków Sodalicji Mariańskiej. Wstąpił do harcerstwa. Przyrzeczenie Harcerskie złożył w listopadzie 1928 roku przed Krzyżem Powstańczym na cmentarzu w Sanoku. Reprezentował hufiec podczas uroczystości pogrzebowych marszałka Józefa Piłsudskiego w Krakowie. Uzyskał stopień podharcymistrza.

Po maturze wstąpił do Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu, po czym służył w 20 pułku ułanów.

Po wybuchu II wojny światowej, w kampanii wrześniowej 1939 roku ze swoim pułkiem walczył z Niemcami i Sowiecami; 20 września został wzięty do niewoli w Pomorzanach. Przetrzemywany był w obozie jenieckim w Kozielsku. Należał do nielicznej grupy jeńców, którym cudem udało się uniknąć kaźni w Katyniu. Był więziony w obozie w Griazowcu.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) i podpisaniu umowy Sikorski-Majski (30 lipca 1941) został zwolniony. Służył w Armii Polskiej w ZSRS generała Andersa, przechodząc z nią przez Irak, Iran, Indie, Egipt, Liban, Syrię, Liban, Włochy do Anglii.

Po wojnie pozostał na emigracji. Nieustannie jeździł po świecie jako naczelny kapelan Związku Harcerstwa Polskiego poza granicami kraju. Zaczął studiować psychologię i filozofię na Uniwersytecie w Oksfordzie. Decyzję o kapłaństwie podjął na drugim roku studiów. Przeniósł się na Papieski

Ksiądz prałat Zdzisław Peszkowski podczas ekshumacji w Katyniu, kiedy to zidentyfikowano zwłoki generałów Mieczysława Smorawińskiego i Bronisława Bohaterewicza, lata 90. XX wieku

Uniwersytet Gregoriański, następnie do Polskiego Seminarium Duchownego w Orchard Lake na Uniwersytecie Wisconsin w Detroit, gdzie uzyskał doktorat. W roku 1954 został wyświęcony na kapłana.

W roku 1989 powrócił na stałe do Polski. Został kapelanem Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie. W pierwszej połowie lat 90. XX wieku towarzyszył polskim specjalistom, którzy przeprowadzili ekshumacje grobów w Katyniu.

W kwietniu 1999 roku został założycielem i prezesem Fundacji „Golgota Wschodu”.

Spoczął w krypcie w Panteonie Wielkich Polaków w warszawskiej Świątyni Opatrzności Bożej.

Hitlerizm przynajmniej częściowo został nazwany, osądzony i potępiony. A bolszewizm? [...] Bezkarne pozostają tak straszne zbrodnie, jak Katyń, Miednoje, Bykownia, Kuropaty, Charków i tyle innych miejsc mordowania. W każdym z tych miejsc systematycznie strzałem w tył głowy zabijano po 250 osób każdej nocy. Następnie wrzucano do samochodów ciężarowych i zakopywano w dołach śmierci. Nikt tej zbrodni nie rozliczył.

ksiądz Zdzisław Peszkowski,
7 października 2004

Pomnik księdza prałata Zdzisława Peszkowskiego w parku Jordana w Krakowie

Papież Paweł VI i ksiądz Zdzisław Peszkowski, 21 października 1964

O. MARIAN ŻELAZEK

O. MARIAN ŻELAZEK

* 30 STYCZNIA 1918 W PAŁĘDZIE

† 30 KWIETNIA 2006 W PURI

Urodził się w rodzinie włościańskiej; był siódmym z szesnastorga dzieci Stanisława i Stanisławy z Szymkowiaków. W roku 1926 rodzina Żelazków przeprowadziła się do Poznania, gdzie przyszły misjonarz ukończył Gimnazjum Marii Magdaleny. Potem uczęszczał do Męskiego Gimnazjum Księży Werbistów w Górnej Grupie pod Grudziądzem.

W roku 1937 rozpoczął nowicjat w seminarium duchownym w Chłudowie, w zgromadzeniu ojców werbistów. Śluby zakonne złożył we wrześniu 1939 roku, tuż po wybuchu II wojny światowej.

Przez prawie całą okupację był więziony w obozach koncentracyjnych. Został aresztowany przez Niemców 20 maja 1940 roku; początkowo więziony w Forcie VII w Poznaniu, następnie wywieziony do Dachau i Gusen. „Jako kleryk w koncentracyjnych obozach Dachau i Gusen, w ciągu długich niekończących się 5 lat, kiedy mówiłem sobie: prawie już nie wierzę, że stąd wyjść mogę, chciałem zawsze, choćby na czworakach, wyjść z tego grobu obozowego i zostać misjonarzem. Ile razy któryś z moich kolegów seminaryjnych umierał w obozie [z grupy 26 zginęło 14], [...] stawiałem się jakby spadkobiercą jego powołania” – wspominał.

Po uwolnieniu z Dachau przez wojska amerykańskie (29 kwietnia 1945) ojciec Żelazek wyjechał do Rzymu studiować teologię na uniwersytecie Anselmianum. W roku 1948 złożył śluby wieczyste i przyjął święcenia kapłańskie.

W roku 1950 ojciec Żelazek rozpoczął pracę misyjną w Indiach. Po przyjeździe do Bombaju władze zakonne skierowały go do pracy wśród ludu Adiwasów w dżungli. W roku 1964 zorganizował placówkę misyjną w Bondamunda, gdzie zbudował kościół i został jego proboszczem. Od roku 1975 niósł pomoc trędowatym w leprozorium w świętym dla hin-

Puri, Centrum Duchowości św. Arnolda – ojciec Marian wraz z podopiecznymi

Rodzice, Stanisława i Stanisław Żelazkowie, z synami kapłanami, Marianem – werbistą i Stanisławem – chrystusowcem, Poznań 1949

duistów mieście Puri nad Zatoką Bengalską. W 1985 roku nastąpiła konsekracja kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP w Puri.

W styczniu 2006 roku spełniło się marzenie ojca Mariana Żelazka. Po wielu latach zabiegów i starań zostało otworzone i poświęcone Centrum Duchowości św. Arnolda, czyli pustelnia w stylu indyjskich aśram.

Duchowny zmarł w opinii świętości. Został pochowany na cmentarzu werbistów w miejscowości Jharsuguda w Indiach.

W roku 2002 był zgłoszony do Nagrody Nobla. Otrzymał honorowe obywatelstwo Poznania.

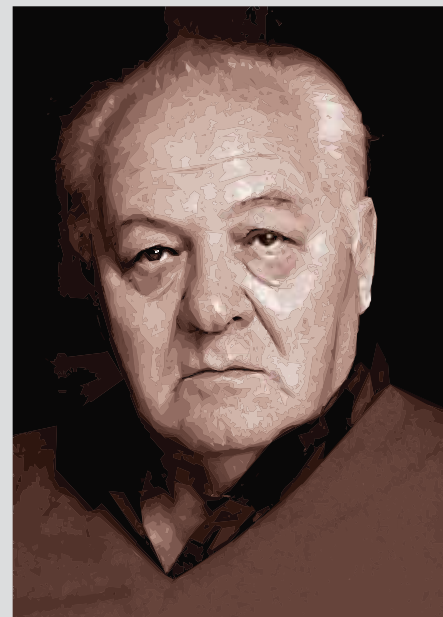
Od roku 2018 trwa jego proces beatyfikacyjny.

Największym zagrożeniem dla naszego życia jest to, że możemy pracować dla Chrystusa, ale bez Chrystusa. Modlitwa dla nas, misjonarzy, jest niezbędna. Gdy ją zaniedbamy, wszelkie nasze wysiłki będą bezowocne.
ojciec Marian Żelazek

GUSTAW HERLING-GRUDZIŃSKI

* 20 MAJA 1919 W KIELCACH

† 4 LIPCA 2000 W NEAPOLU

Pochodził ze zasymilowanej rodziny żydowskiej. Ukończył Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Kielcach. Studiował filologię polską na Uniwersytecie Warszawskim.

Publikował w czasopismach „Ateum”, „Pion”, „Nowy Wyraz”, redagował tygodnik „Orka na Ugorze”.

Podczas II wojny światowej, w październiku 1939 roku założył wraz z kolegami Polską Ludową Akcję Niepodległościową, jedną z pierwszych polskich organizacji konspiracyjnych. Następnie przedostał się na teren okupacji sowieckiej – do Lwowa, a potem do Grodna. W marcu 1940 roku usiłował przedostać się na Litwę, ale wynajęci przez niego przemytnicy okazali się agentami NKWD. Został aresztowany i skazany na pięć lat łagrów.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej (22 czerwca 1941) i podpisaniu umowy Sikorski-Majski rozpoczął głodówkę protestacyjną o zwolnienie do polskiej armii. 20 stycznia 1942 roku został zwolniony. Wstąpił do Armii Polskiej w ZSRS. Razem z nią przeszedł do Iranu, a potem na Bliski Wschód. W składzie 2 Korpusu Polskiego brał udział w kampanii włoskiej 1944–1945, między innymi w bitwie o Monte Cassino.

Po wojnie został emigrantem politycznym. Wraz z żoną Krystyną (z domu Stojanowską) przeniósł się z Włoch do Londynu, gdzie był publicystą emigracyjnego tygodnika „Wiadomości”. Był współ-

Deportacja ludności polskiej w głąb Związku Sowieckiego

Gustaw Herling-Grudziński, zdjęcie NKWD, Grodno 1940

twórcą i redaktorem miesięcznika „Kultura”, członkiem Instytutu Literackiego.

Socjalista, w latach 1946–1960 należał do Polskiej Partii Socjalistycznej na Uchodźstwie. W latach 1952–1955 pracował dla Radia Wolna Europa w Monachium, następnie zamieszkał na stałe w Neapolu.

Podpisał list pisarzy emigracyjnych solidaryzujących się z sygnatariuszami protestu przeciwko zmianom w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1975–1976). Współpracował z Komitetem Obrony Robotników i Polskim Porozumieniem Niepodległościowym, organizacjami opozycji demokratycznej w PRL.

Pisarz, eseista, jego książka *Inny świat. Zapiski sowieckie* (1951) była jednym z pierwszych wydanych w języku angielskim utworów opisujących wstrząsającą rzeczywistość łagrów. Jego twórczość w PRL podlegała całkowitej cenzurze.

Laureat Nagrody Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie (1965) i Nagrody Polskiego PEN Clubu (1990).

Kawaler Orderu Orła Białego.

W 1998 roku powstał o nim film *Rozważania o cnotach*. We wrześniu 2009 w Jercewie, na północy Rosji, odsłonięto kamień z tablicą upamiętniającą pobyt pisarza w łagrze. Uchwałą Sejmu RP rok 2019 został ustanowiony Rokiem Gustawa Herlinga-Grudzińskiego.

Dobrze jest stanąć przed śmiercią na ziemi, w której tkwią nasze korzenie.

**Gustaw Herling-Grudziński,
Biała noc miłości. Opowiadania, 2002**

W strumieniu omijającego nas życia płynęliśmy jak martwy skrzep ku bijącemu coraz słabiej sercu wolnego świata.

**Gustaw Herling-Grudziński,
Inny świat. Zapiski sowieckie, 1953**

RYSZARD KACZOROWSKI

RYSZARD KACZOROWSKI

* 26 LISTOPADA 1919 W BIAŁYMSTOKU

† 10 KWIETNIA 2010 W SMOLEŃSKU

Pochodził z rodziny szlacheckiej pieczętującej się herbem Jelita. Działacz harcerski, należał do drużyn Andrzeja Małkowskiego, twórcy polskiego skautingu. Studiował w białostockiej Szkole Handlowej.

Po wybuchu II wojny światowej brał udział w działalności konspiracyjnej skierowanej przeciwko okupantowi sowieckiemu. Tworzył harcerskie Szare Szeregi w Białymstoku, sprawował funkcję komendanta ich okręgu. W roku 1940 aresztowany przez Sowieców, w 1941 skazany na karę śmierci (przesiedział w celi śmierci ponad trzy miesiące), zamienioną na 10 lat łagrów. Więziony był na Kołymie.

Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej i podpisaniu polsko-sowieckiego układu Sikorski-Majski został zwolniony. W marcu 1942 roku wstąpił do Armii Polskiej w ZSRS. Razem z nią przeszedł na Bliski Wschód. W składzie 2 Korpusu Polskiego brał udział w kampanii włoskiej 1944–1945; walczył w bitwie o Monte Cassino.

Po wojnie zamieszkał w Wielkiej Brytanii. Ukończył Szkołę Handlu Zagranicznego. Przez 35 lat pracował jako księgowy.

W latach 1955–1967 był naczelnikiem harcerzy; do roku 1988 przewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego na Uchodźstwie, był komendantem Światowego Zlotu Harcerstwa na Monte Cassino (1969) i w Belgii (1982).

Działacz polityczny: minister bez teki w rządzie Kazimierza Sabbata (1986) i minister do spraw krajowych w gabinecie Edwarda Szczepanika (1986–1989). 25 stycznia 1988 roku wyznaczony na następcę prezydenta RP po śmierci Kazimierza Sabbata, 19 lipca 1989 roku objął jego stanowisko.

22 grudnia 1990 roku zakończył działanie swojego urzędu oraz rządu na obczyźnie i na Zamku Królewskim w Warszawie przekazał insygnia prezydenckie II Rzeczypospolitej (pieczęcie, chorągiew

i oryginał konstytucji kwietniowej) wybranemu w wolnych wyborach prezydentowi Lechowi Wałęsie.

Po przekazaniu urzędu Ryszard Kaczorowski brał aktywny udział w życiu kulturalnym Polski, patronując wielu przedsięwzięciom społecznym. Był między innymi sekretarzem honorowym Funduszu Pomocy Krajowej, przewodniczącym Rady Dziedzictwa Archiwalnego w Warszawie, członkiem Głównej Kwatery Harcerzy Związku Harcerstwa Polskiego poza granicami kraju w Londynie, członkiem Rady Programowej Towarzystwa Naukowego im. Stanisława ze Skarbimierza, patronem Fundacji Ochrony Zabytków Militarynych w Londynie oraz honorowym członkiem Polish American Youth w Chicago.

Posiadał doktorat honoris causa Uniwersytetu Wrocławskiego, Akademii Medycznej w Białymstoku, Uniwersytetu w Białymstoku, Uniwersytetu Opolskiego i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz kilkadziesiąt honorowych obywatelstw ziem i miast Rzeczypospolitej.

Ostatni prezydent RP na uchodźstwie zginął 10 kwietnia 2010 roku w katastrofie prezydenckiego samolotu pod Smoleńskiem, którym udawał się na obchody 70. rocznicy zbrodni katyńskiej. Pochowany został w Świątyni Opatrzności Bożej w warszawskim Wilanowie.

Warta honorowa przy trumnie Ryszarda Kaczorowskiego, kwiecień 2010

Mam dwie takie pamiątki, bardzo dla mnie ważne, które czekają na to, żebym zabrał je ze sobą do grobu. To skała z Monte Cassino i garść ziemi spod dębów w parku na Zwierzyńcu. Tych dębów, które tworzą pomnik Konstytucji 3 Maja i pod którymi kilkadziesiąt lat temu składałem przyrzeczenie harcerskie.

Ryszard Kaczorowski

Ryszard Kaczorowski podczas audyencji u papieża Jana Pawła II, Watykan, 1989

MATT URBAN

MATT URBAN

* 25 SIERPANIA 1919 W BUFFALO

† 4 MARCA 1995 W HOLLAND

Jego ojciec, Stanley, był polskim imigrantem i przedsiębiorcą wodno-kanalizacyjnym. Matka, Helen, pochodziła ze stanu Nowy Jork. Matt urodził się jako Mateusz Urbanowicz. Miał trzech braci.

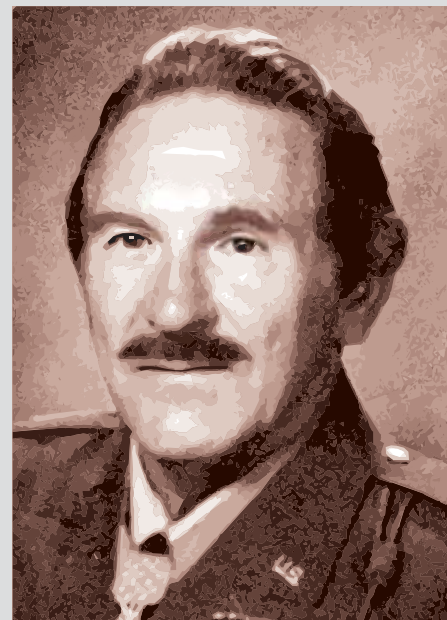
Uczęszczał do East High School w Buffalo, którą ukończył w 1937 roku. Uzyskał licencjat z historii na Uniwersytecie Cornella w Nowym Jorku.

W lipcu 1941 roku wstąpił do armii amerykańskiej i po odbyciu przeszkolenia w Fort Bragg w Karolinie Północnej został dowódcą plutonu kompanii D, należącej do 60 pułku piechoty w składzie 9 Dywizji Piechoty.

Po nalocie japońskiego lotnictwa 7 grudnia 1941 roku na Pearl Harbour Stany Zjednoczone przystąpiły do II wojny światowej. Matt Urban ze swoim 60 pułkiem piechoty brał udział w sześciu kampaniach w północnej Afryce (Algierii, Tunezji) oraz Europie (na Sycylii, we Francji i Belgii), awansował do stanowiska dowódcy batalionu.

Pod koniec lutego 1943 roku brał udział w walkach w Tunezji przeciwko armii feldmarszałka Erwina Rommla. Wyróżnił się w bitwie na przełęczy Kasserine.

Po zwycięstwie aliantów w Afryce Północnej 9 Dywizja Piechoty została przeniesiona do Wielkiej Brytanii i uczestniczyła w inwazji na Normandię (operacja Overlord). 14 czerwca 1944 roku jednostka Urbana walczyła w pobliżu osady Renouf we Francji, tuż przy plaży „Utah”, gdzie Urban odniósł poważne obrażenia lewej nogi. Następnego dnia został postrzelony w prawe przedramię i ewakuowany do Wielkiej Brytanii. W połowie lipca powrócił na front. Pro-

Żołnierze 60 pułku piechoty wkraczają do belgijskiego miasta pod ochroną czołgu Sherman, 1944

wadząc swój batalion do boju, w następnych miesiącach został ranny jeszcze trzykrotnie, między innymi w klatkę piersiową oraz w szyję (do końca życia miał uszkodzone struny głosowe).

We wrześniu 1944 roku został odesłany do Stanów Zjednoczonych, a w 1946 przeniesiony w stan spoczynku. Służbę zakończył w stopniu podpułkownika.

Po wojnie zamieszkał w Michigan. Pracował do roku 1989, głównie jako dyrektor centrów rekreacyjnych.

Jest uznany za najwaleczniejszego żołnierza amerykańskiego podczas II wojny światowej. Otrzymał łącznie 29 odznaczeń wojskowych amerykańskich, belgijskich i francuskich, wśród nich Medal Honoru, który jest najważniejszym odznaczeniem przyznawanym żołnierzom amerykańskim za wyjątkową ofiarność i odwagę na polu walki.

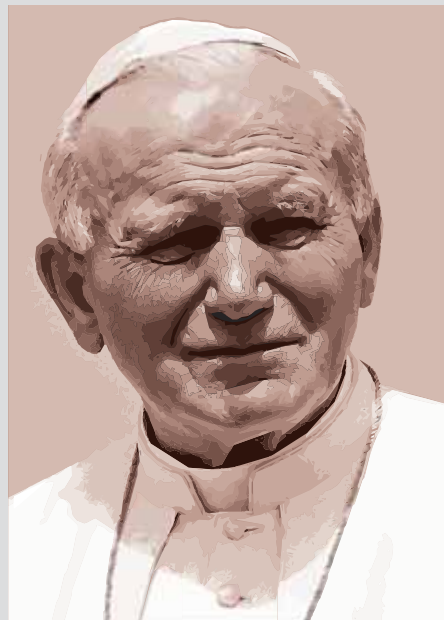
Matt Urban przyznawał się do swojego polskiego rodowodu, należał do Polskiego Legionu Weteranów Amerykańskich, był dwukrotnie marszałkiem polskiej parady w Hamtramck.

Osobiste dowództwo kapitana Urbana oraz jego nieograniczona odwaga, jak również częste, niezwykle wystawianie się na ogień wroga, służyły jako inspiracja dla całego batalionu. Jego szlachetność i dokonania wystawiają mu najlepsze świadectwo oraz podtrzymują szlachetne tradycje Armii Stanów Zjednoczonych. Dlatego zasłużył na najwyższą nagrodę.

**Jimmy Carter,
prezydent Stanów Zjednoczonych,
z wniosku o przyznanie Mattowi Urbanowi Medalu Honoru**

Odnaczenie Matta Urbana Medalem Honoru przez prezydenta Stanów Zjednoczonych Jimmy'ego Cartera. Medal Honoru to tak niezwykle rzadko przyznawane odznaczenie, że na ponad 40 milionów Amerykanów służących w siłach zbrojnych USA otrzymało je zaledwie niespełna 3600

ŚW. JAN PAWEŁ II

* 18 MAJA 1920 W WADOWICACH

† 2 KWIETNIA 2005 W WATYKANIE

Urodził się jako Karol Wojtyła. Od 1938 roku studiował polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

Podczas II wojny światowej pracował jako robotnik. W 1942 roku wstąpił do tajnego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Krakowie.

wie. Już po wojnie, w 1946 wyświęcony został na kapłana. Studiował na papieskim uniwersytecie w Rzymie (1946–1948), gdzie uzyskał doktorat. Następnie pracował jako wikariusz. Później wykładał w seminarium duchownym i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

W 1958 roku został mianowany biskupem pomocniczym, a w 1964 arcybiskupem metropolitą krakowskim. Jako biskup przyjął hasło przewodnie swej posługi, które brzmiało „Totus Tuus” (łac. Cały Twój). Dewizę tę kierował do Matki Bożej. Inspiracją była dla niego duchowość maryjna francuskiego pisarza ascetycznego epoki baroku, Świętego Ludwika Marii Grigniona de Montforta.

Z jego książki *Traktat o prawdziwym nabożeństwie do Najświętszej Maryi Panny* przejął koncepcję niewolnictwa duchowego, rozumianego jako dobrowolne, ufne i całkowite poddanie swego życia, wiary i posługi w Kościele duchowemu macierzyństwu Matki Bożej. W 1967 roku uzyskał godność kardynała. Był uczestnikiem soboru watykańskiego II. Mimo zwalczania Kościoła przez władze komunistyczne potrafił budować jego autorytet w Polsce.

16 października 1978 roku został wybrany na papieża jako jeden z najmłodszych w historii.

Jego wybór na Stolicę Piotrową miał szczególny wpływ na wydarzenia w Europie Wschodniej i Azji w latach 80. i 90. XX wieku, zwłaszcza na przemiany demokratyczne w Polsce i w innych krajach bloku wschodniego. Za główny cel papieża Jan Paweł II przyjął transformację i zmianę położenia Kościoła katolickiego; chciał postawić swój Kościół w sercu nowego sojuszu religijnego, który zgromadziłby żydów, muzułmanów i chrześcijan w wielkiej religijnej armadzie. Przypominał nauczanie Kościoła w takich kwestiach jak utrzymanie celibatu, potępienie antykoncepcji oraz niedopuszczenie kobiet do święcenia.

Charakterystycznym elementem jego pontyfikatu były podróże zagraniczne, których odbył 104, odwiedzając wszystkie zamieszkałe kontynenty.

Z jego inicjatywy odbywają się Światowe Spotkania Młodzieży. Był ciężko ranny w zamachu w Rzymie (13 maja 1981). Uznawany jest za niekwestionowany autorytet wśród setek milionów ludzi na świecie.

Autor 14 encyklik, ponad 40 listów apostolskich, 14 adhortacji i 12 konstytucji apostolskich.

Był poetą i poliglota, dramaturgiem i pedagogiem, aktorem niezawodowym, filozofem historii, fenomenologiem, mistykiem i przedstawicielem personalizmu chrześcijańskiego. Jego utwory literackie były tłumaczone na wiele języków.

Beatyfikowany został w 2011 roku, kanonizowany w 2014.

Jest patronem między innymi rodzin, Światowych Dni Młodzieży, polsko-ukraińskiego pojednania i Akcji Katolickiej w Polsce.

Uzyskał miano Świętego Jana Pawła II Wielkiego.

Wierni oczekujący na Ojca Świętego Jana Pawła II na płycie lotniska Katowice-Muchowice, 20 czerwca 1983

Złota moneta kolekcjonerska 100 zł upamiętniająca Ojca Świętego Jana Pawła II

Polska jest matką szczególną. Niełatwe są jej dzieje, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich stuleci. Jest matką, która wiele przecierpiała i wciąż na nowo cierpi. Dlatego też ma prawo do miłości szczególnej.

**Jan Paweł II,
z przemówienia powitalnego na lotnisku Okęcie
w Warszawie, 16 czerwca 1983**

**Nie lękajcie się.
Otwórzcie
na oścież drzwi
Chrystusowi!**

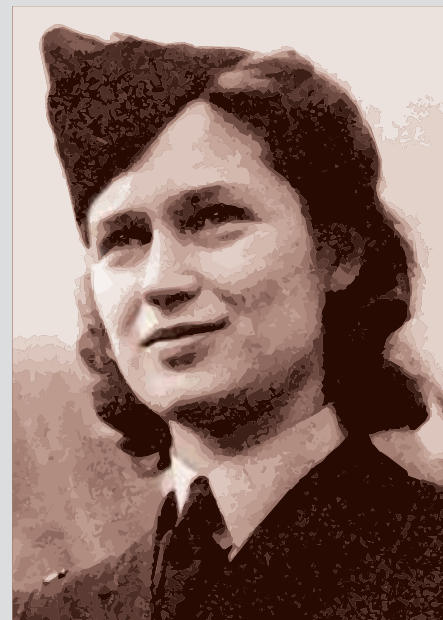
**Jan Paweł II,
22 października
1978**

JADWIGA PIŁSUDSKA

JADWIGA PIŁSUDSKA

* 28 LUTEGO 1920 W WARSZAWIE

† 16 LISTOPADA 2014 W WARSZAWIE

Córka Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Latanie fascynowało ją od najmłodszych lat. W roku 1937 odbyła pierwsze szkolenie szybowcowe. W roku 1939 uzyskała maturę w Gimnazjum Żeńskim im. Wandy z Posseltów Szachtmajerowej. Tego roku latem za sterami szybowca Delfin pokonała trasę liczącą 270 kilometrów w zaledwie pięć godzin. Należała do Przynależności Wojskowej Kobiet.

Po wybuchu II wojny światowej wraz z matką Aleksandrą i starszą siostrą Wandą pracowała w stacji ratunkowej na warszawskiej Pradze. Po 17 września 1939 roku zostały ewakuowane przez Litwę, Łotwę i Szwecję do Wielkiej Brytanii, gdzie Jadwiga rozpoczęła studia architektoniczne na Uniwersytecie w Cambridge.

Równoległe podjęła starania o przyjęcie do ATA – Air Transport Auxiliary – służby pomocniczej Royal Air Force. Dopiero 15 lipca 1942 roku rozpoczęła naukę w szkole pilotażu początkowego (Initial Flying Training School), gdzie uzyskała pierwszą klasę pilota ATA. Później uzyskała drugą i trzecią klasę pilota ATA. Transportowała różne rodzaje samolotów z fabryk na lotniska bojowe w Wielkiej Brytanii. Za sterami wylatała 312 godzin, wykonując przeciętnie dwa loty dziennie. Dostarczyła ok. 230 samolotów 21 różnych typów. Jej ulubionym typem samolotu był myśliwiec Spitfire. Była

Air Transport Auxiliary – ATA – wojskowa naszywka z haftem bulionowym

Jadwiga Piłsudska za sterami samolotu Spitfire, 1943

Jadwiga Piłsudska przy samolocie Spitfire, 1943

jedną z trzech Polek służących w ATA. Jej przełożeni w końcu 1943 roku ocenili ją jako niezwykle obiecującą pilotkę o umiejętnościach powyżej przeciętnej.

Ze służby odeszła w styczniu 1944 roku w stopniu second officer (odpowiednik porucznika), na znak protestu przeciw postanowieniom podjętym na spotkaniu wielkiej trójki w Teheranie. W grudniu 1944 roku wyszła za oficera Marynarki Wojennej kapitana Andrzeja Jaraczewskiego.

Po odejściu z ATA powróciła na studia architektoniczne, uzyskała dyplom inżyniera architekta w Polskiej Szkole Architektury przy Uniwersytecie w Liverpoolu (1946). Studiowała też urbanistykę i psychologię.

Po wojnie pozostała na emigracji w Wielkiej Brytanii. Pracowała jako architekt, a także prowadziła z mężem firmę.

Jednocześnie była zaangażowana w działalność polskiego wychodźstwa powojennego. W latach 80. ubiegłego wieku wspierała opozycję demokratyczną i Solidarność, uczestniczyła w kampaniach na rzecz uwolnienia więźniów politycznych.

W roku 1989 razem z siostrą podjęła skuteczne działania na rzecz odzyskania willi w Sulejówku i utworzenia w niej Muzeum Marszałka Piłsudskiego.

W roku 1990 powróciła do Polski na stałe. Spoczęła na Starych Powązkach.

Odnaka weterana ATA

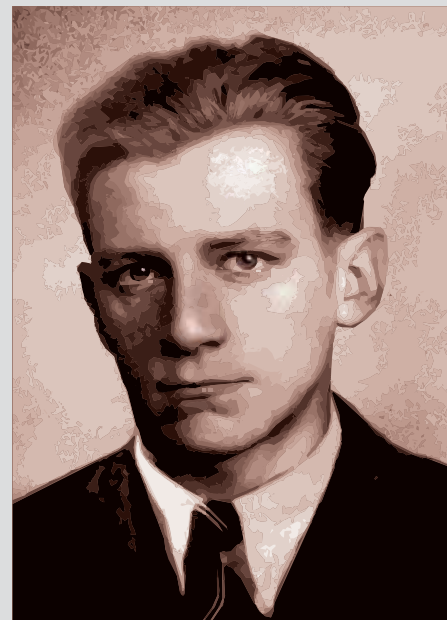
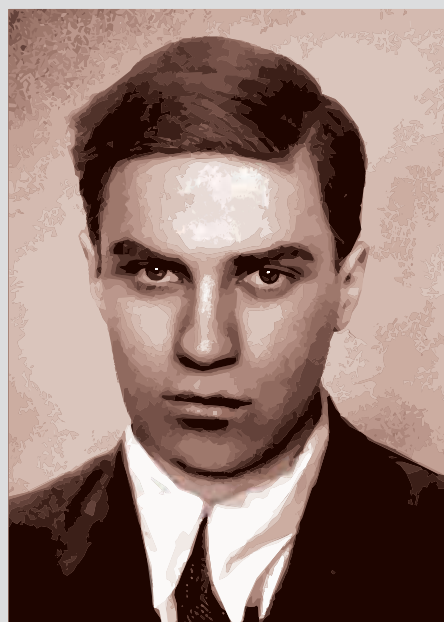

BOHATEROWIE KAMIENI NA SZANIEC

JAN BYTNAR

* 6 MAJA 1921 W KOLBUSZOWEJ

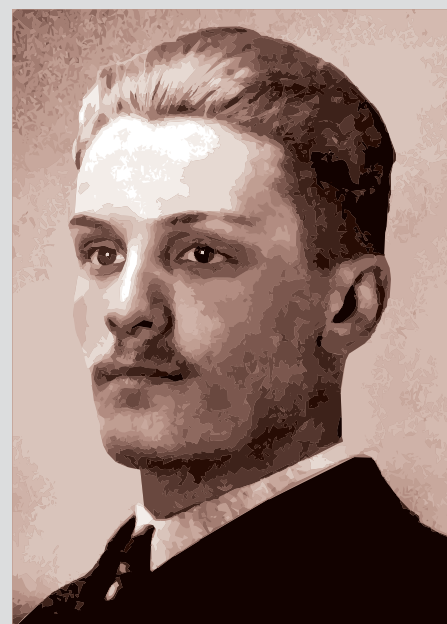
† 30 MARCA 1943 W WARSZAWIE

TADEUSZ ZAWADZKI

* 24 STYCZNIA 1921 W WARSZAWIE

† 20 SIERPNIA 1943 POD SIECZYCHAMI

ALEKSY DAWIDOWSKI

* 3 LISTOPADA 1920 W DROHOBYCZU

† 30 MARCA 1943 W WARSZAWIE

Pochodzili z rodzin o niepodległościowym rodowodzie. Przed wojną uczyli się w Liceum im. Stefana Batorego w Warszawie. Byli harcerzami z 23 WDH.

W czasie II wojny światowej brali udział w działalności konspiracyjnej. Służyli w Związku Walki Zbrojnej, później w Szarych Szeregach, uczestniczyli w kilkudziesięciu akcjach sabotażowych. Dawidowski usunął niemieckie płyty zakrywające polskie napisy na pomniku Mikołaja Kopernika. Bytnar zerwał wielką hitlerowską flagę z gmachu warszawskiej Zachęty. Byli elewami Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty Armii Krajowej, uczestnikami akcji zbrojnych.

23 marca 1943 roku Jan Bytnar „Rudy” został aresztowany przez Niemców w Warszawie. Torturowany w śledztwie, nie wydał nikogo. 26 marca został odbity w wyniku akcji zbrojnej, podczas której Aleksy Dawidowski „Alek” został ciężko ranny. Była to pierwsza tego typu akcja w okupowanej Warszawie.

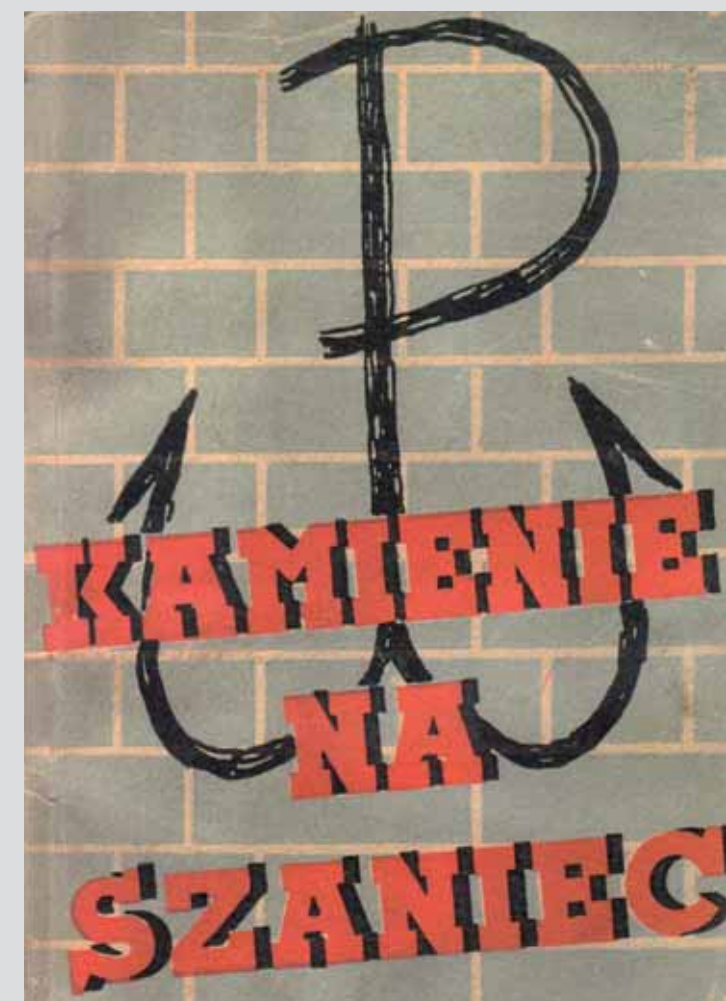
30 marca „Rudy” zmarł w wyniku odniesionych podczas śledztwa obrażeń; tego samego dnia zmarł z ran „Alek”, który pośmiertnie – jako pierwszy harcerz Szarych Szeregów – otrzymał najwyższe polskie odznaczenie wojskowe – Order Virtuti Militari.

Ich przyjaciel Tadeusz Zawadzki „Zośka”, uczestnik akcji pod Arsenalem, poległ kilka miesięcy później, podczas ataku na strażnicę graniczną. Pozostawił spiswane wspomnienia.

Ich losy opisał Aleksander Kamiński w wydanej w lipcu 1943 roku książce *Kamienie na szaniec*.

Pod koniec sierpnia 1943 roku utworzono harcerski batalion AK „Zośka”, w skład którego wchodziły między innymi kompania „Rudy” i pluton „Alek”.

Okładka pierwszego wydania książki Aleksandra Kamińskiego *Kamienie na szaniec* z sierpnia 1943 roku

Gdy wszyscy więźniowie wysypali się na ulicę, z głębi wozu ukazał się Janek, gramoląc się na czworakach przez ławki. Ogolona głowa, twarz zielono-żółta, zapadnięte policzki, olbrzymi siniec pod okiem, sine uszy. Wielkie oczy szeroko rozwarte, patrzące na nas. Porwaliśmy go na ręce. Każde dotknięcie go przez nas wywoływało krzyk bólu. Na ramionach dowleliśmy go do samochodu, wsadzili obok rannego Tadeusza i jazda [...]

Z trudem wynieśliśmy go z samochodu na łóżko, nie można go było dotknąć w żadną część ciała. Rozebraliśmy go i przykryli [...] Całe ciało od pasa w dół miał koloru jak b. silnie opalone i spuchnięte, w wielu miejscach strupy i zakrzepła krew. Nie było widać sińców, całe ciało było równomiernie rozbite. Po chwili powiedział nam, że nie jadł od poniedziałku, daliśmy sucharki i herbatę, ale jeść nie bardzo mógł.

Tadeusz Zawadzki, ze wspomnień *Kamienie rzucone na szaniec*, 1943

CZESŁAW SŁANIA

CZESŁAW SŁANIA

* 22 PAŹDZIERNIKA 1921 W CZELADZI

† 7 MARCA 2005 W KRAKOWIE

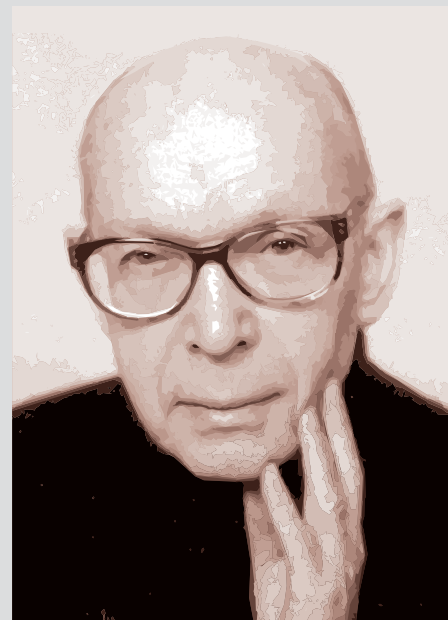
Urodził się w rodzinie górniczej. Dzieciństwo spędził w Osmolicach pod Lublinem. Tu rysował pierwsze miniatury. W rzemiośle grawerskim zaczynał od podrabiania legitymacji szkolnych.

Po wybuchu II wojny światowej służył w komunistycznej Armii Ludowej, gdzie w komórce fałszowania dokumentów podrabiał kenkarty i ausweisy. Służbę w partyzantce zakończył w stopniu porucznika.

Po wojnie studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie pod okiem profesora Witolda Chomicza. Na drugim roku grafiki pracował przy siedmiotomowym podręczniku dla studentów medycyny *Anatomia człowieka*. Wykonał w nim większość wykresów i rysunków, wiernie oddających budowę człowieka. Ostatnie lata studiów poświęcił wymagającej technice miedziorytu i stalorytu. Za pracę *Bitwa pod Grunwaldem* według obrazu Jana Matejki, wykonaną stalorytem w formie znaczka pocztowego, otrzymał dyplom z odznaczeniem. Zachwycający detalami projekt nie trafił niestety do obiegu.

Po studiach, od 1950 roku pracował w Wytwórni Papierów Wartościowych, gdzie szlifował talent pod okiem znanego grawera Mariana Polaka. W marcu 1951 roku wydano pierwszy oficjalny znaczek Słania, przygotowany z okazji 80-lecia Komuny Paryskiej. W latach 1951–1956 „czarodziej rylca” wykonał dla Poczty Polskiej 22 znaczki i 14 projektów.

Ze względu na stan zdrowia w roku 1956 wyjechał do Szwecji, gdzie po kilku latach starań, dopiero w roku 1960 został zatrudniony w biurze znaczków pocztowych. Pierwszym zaprojektowanym przez niego znaczkiem był wizerunek poety Gustafa Frödinga z okazji 100-lecia jego urodzin. Później posypały się zamówienia, wyróżnienia i nagrody. Dla poczty szwedzkiej Słania zaprojektował ponad 300 znaczków.

Tysięczny znaczek wykonany przez Czesława Słania

Czesław Słania wykonał łącznie ok. 1070 projektów znaczków dla poczt 31 krajów i ONZ, między innymi dla Australii, Belgii, Chin, Danii, Francji, Grenlandii, Islandii, Monako, Niemiec, Polski, San Marino, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Tajlandii, Watykanu i Wysp Owczych. Jego ostatni stempel był grawerowany dla Organizacji Narodów Zjednoczonych z okazji 60. rocznicy Zgromadzenia Ogólnego i wydany w lutym 2005 roku, półtora miesiąca przed śmiercią artysty.

Tematyka prac filatelistycznych Czesława Słania była różnorodna. Obejmowała historię i kulturę, florę i faunę, portrety panujących, noblistów, aktorów i inne.

Nakład znaczków zaprojektowanych przez „czarodzieja rylca” przekroczył 25 miliardów egzemplarzy. Słania był najpopularniejszym polskim artystą – jego miniaturowe wielkie dzieła dotarły niemal do każdego zakątka świata.

Obok projektów filatelistycznych zajmował się projektami banknotów dla Argentyny, Belgii, Brazylii, Dominikany, Iranu, Izraela, Kanady, Kazachstanu, Litwy, Portugalii i Wenezueli. Grawerował ekslibrisy, plakietki, medale; wykonywał też prace dla związków i organizacji polonijnych.

Kluby miłośników jego prac działają między innymi w Danii, Szwecji, USA i Polsce. W Wisconsin powstała nawet grupa badawcza Czesław Słania Study Group, wydająca poświęcony mu periodyk.

Jest patronem pierwszej Szwedzkiej Akademii Sztuki Filatelistycznej.

W wolnych chwilach Czesław Słania wykonywał w formie znaczków – bez nazwy kraju i bez nominału – miniaturowe portrety monarchów, bokserów czy gwiazd filmowych, takich jak Marilyn Monroe, Sophia Loren, Doris Day i Brigitte Bardot

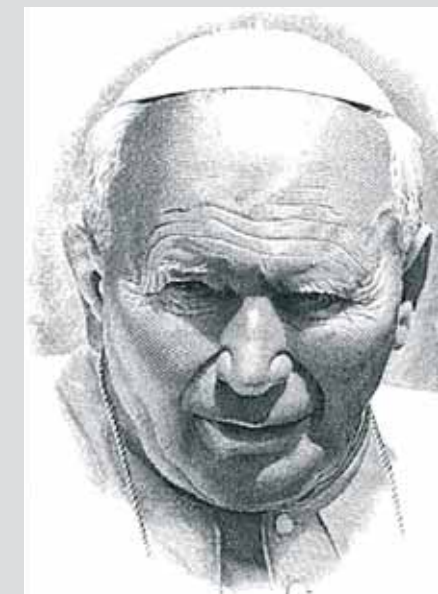
17 mars 2000
CZESŁAW SŁANIAS 1000:€ FRIMÄRKE

Mittpartiet ur
David Klöcker Ehrenstrahls målning från 1695
"Svenska konungars berättliga bedrifter"
i Drottningholms slott.

© 2000 POSTEN FRIMÄRKEN

Ojciec Święty Jan Paweł II, staloryt z 1998 roku, później ukazał się w formie znaczka pocztowego

ZBIGNIEW HERBERT

ZBIGNIEW HERBERT

* 29 PAŹDZIERNIKA 1924 WE LWOWIE

† 28 LIPCA 1998 W WARSZAWIE

Należał do rodziny o tradycjach niepodległościowych, jego ojciec służył w Legionach, był też obrońcą Lwowa w listopadzie 1918 roku.

Dzieciństwo i młodość poeta spędził w wielokulturowym Lwowie, gdzie uczył się w państwowym gimnazjum.

W czasie II wojny światowej uzyskał maturę na tajnych kompletach, po czym studiował polonistykę na konspiracyjnym Uniwersytecie Jana Kazimierza. Od roku 1943 należał do Armii Krajowej.

W marcu 1944 roku wyjechał z rodziną do Krakowa, tuż przed wkroczeniem do Lwowa Armii Czerwonej. W Krakowie ukończył studia w Akademii Ekonomicznej, uczęszczał na wykłady w Akademii Sztuk Pięknych, rozpoczął też studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, które kontynuował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dyplom uzyskał w roku 1949. Tam też studiował filozofię u Henryka Elzenberga, jego mistrza i mentora.

Do Warszawy przeniósł się w październiku 1951 roku. W tym samym roku opublikował pierwsze wiersze, ale za właściwy debiut poetycki uważał tom *Struna światła*, wydany w 1956 roku. Dwa lata później uzyskał stypendium Związku Literatów Polskich, umożliwiające podróż zagraniczną.

Zafascynowany kulturą śródziemnomorską, nie mógł się przystosować do realiów komunistycznej Polski. W 1974 roku stworzył postać Pana Cogito – tytułowego bohatera tomu wierszy.

Zafascynowany kulturą śródziemnomorską, nie mógł się przystosować do realiów komunistycznej Polski. W 1974 roku stworzył postać Pana Cogito – tytułowego bohatera tomu wierszy.

Przez tę postać poeta wyrażał swoje obawy i obserwacje dotyczące kondycji współczesnego świata.

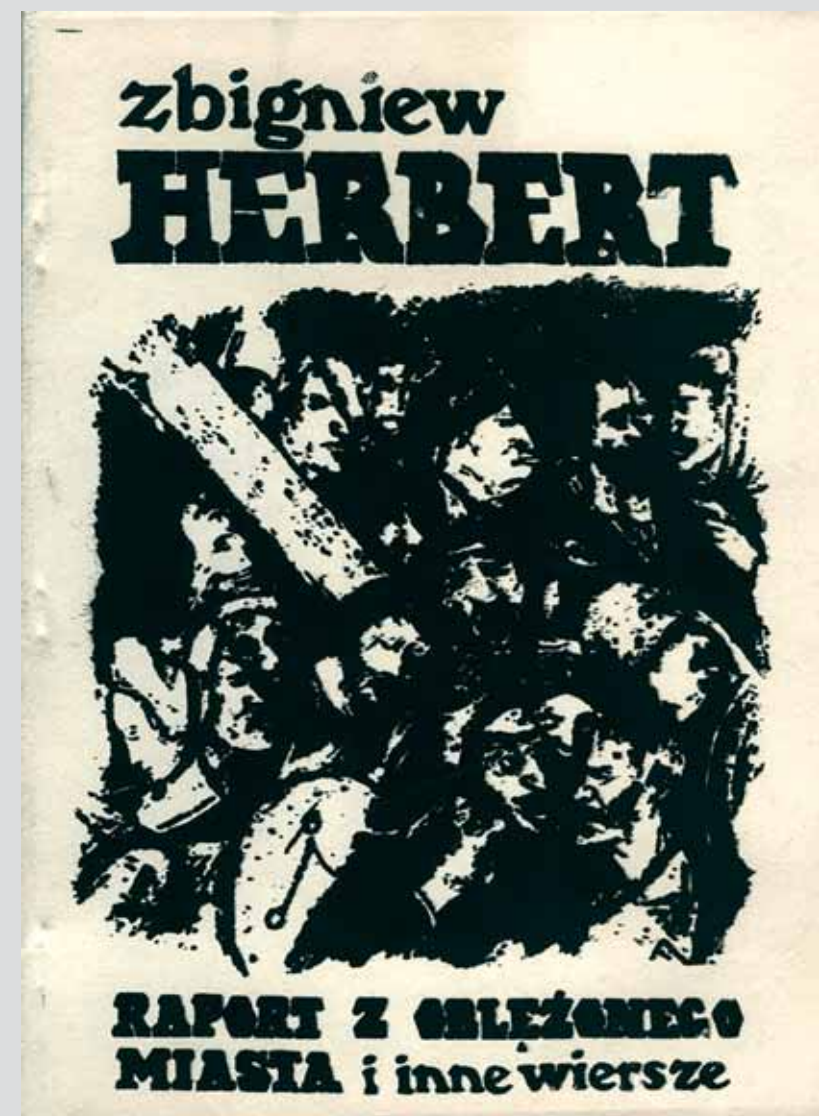
Działacz opozycji demokratycznej w Polsce – sygnatariusz Listu 17 w obronie członków organizacji „Ruch”, Listu 15 w sprawie praw Polaków w Związku Sowieckim (1974) oraz Memoriału 59 przeciwko zmianom w Konstytucji PRL (1975). Zakazany przez cenzurę, publikował w podziemiu. Od roku 1981 należał do zespołu redakcyjnego podziemnego pisma „Zapis”.

Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce (13 grudnia 1981) wspierał działania opozycji. Jego twórczość stała się manifestem wolności, a postać poety – symbolem bezkompromisowego sprzeciwu.

W roku 1986 wyemigrował do Paryża, skąd wrócił w 1991, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości.

Krytykował porozumienia Okrągłego Stołu i obraz życia publicznego w III RP. Postawa Herberta wywołała liczne ataki przeciwników ideowych, trwające także po jego śmierci.

Wiersze Herberta przetłumaczono na 38 języków. Był laureatem wielu prestiżowych nagród przyznanych za granicą. Od końca lat 60. był jednym z najpoważniejszych kandydatów do Literackiej Nagrody Nobla, której jednak nie otrzymał z powodu działań komunistycznych władz PRL.

Okładka tomiku Zbigniewa Herberta *Raport z oblężonego miasta*, wydanej przez drugoobiegowe Wydawnictwo Dobra Powszechnego w 1984 roku

17 IX

Moja bezbronna ojczyzna przyjmie cię najeżdźco
a droga którą Jaś Małgosia dreptali do szkoły
nie rozstąpi się w przepaść

Rzeki nazbyt leniwe nieskore do potopów
rycerze śpiący w górach będą spali dalej
więc łatwo wejdiesz nieproszony gościu

Ale synowie ziemi nocą się zgromadzą
śmieszni karbonariusze spiskowcy wolności
będą czyścili swoje muzealne bronie
przysięgali na ptaka i na dwa kolory

A potem tak jak zawsze – łuny i wybuchy
malowani chłopcy bezsenni dowódcy
plecaki pełne klęski rude pola chwały
krzepiąca wiedza że jesteśmy – sami

Moja bezbronna ojczyzna przyjmie cię najeżdźco
i da ci sążeń ziemi pod wierzbą – i spokój
by ci co po nas przyjdą uczyli się znowu
najtrudniejszego kunsztu – odpuszczania win

Potęga smaku (fragment)

To wcale nie wymagało wielkiego charakteru
nasza odmowa niezgoda i upór
mieliśmy odrobinę koniecznej odwagi
lecz w gruncie rzeczy była to sprawa smaku
Tak smaku
w którym są włókna duszy i chrząstki sumienia

JÓZEF LITYŃSKI

JÓZEF LITYŃSKI

* 18 LISTOPADA 1928 W WARSZAWIE

† 20 SIERPNIA 2013 W KANADZIE

Rodzina ojca pochodziła ze Stanisławowa. Ojciec, Stanisław, był zawodowym oficerem Wojska Polskiego w II RP. We wrześniu 1939 był szefem sztabu Armii „Poznań”. Matka, Julia Sztolcmanówna, była warszawianką.

Dzieciństwo spędził na Wileńszczyźnie. Podczas II wojny światowej mieszkał w Warszawie. Uczył się na tajnych kompletach. Należał do konspiracyjnego harcerstwa. W powstaniu warszawskim (1944) był kurierem na Mokotowie oraz kolporterem dla ludności cywilnej „Biuletynu Informacyjnego” AK.

Po wojnie studiował na Uniwersytecie Wrocławskim i Uniwersytecie Warszawskim. Po studiach otrzymał nakaz pracy w Obserwatorium Meteorologicznym Instytutu Hydrologiczno-Meteorologicznego w Legionowie. Odbił staż w Moskwie (1956) i w Paryżu (1961).

W lipcu 1957 otrzymał paszport i udał się do Wielkiej Brytanii, gdzie po raz pierwszy od czasu II wojny światowej spotkał się z ojcem, który rok później zmarł.

W ramach kontraktu ze Światową Organizacją Meteorologiczną pracował jako meteorolog w Léopoldville w dawnym Kongu Belgijskim (1964–1966).

W roku 1968 uzyskał doktorat. Jego praca (*Liczbowa klasyfikacja typów cyrkulacji i typów pogody dla Polski*) była przez wiele dekad stosowana przez polskich klimatologów.

Pracował w Instytucie Matematyki Politechniki Warszawskiej. Przebywając w Kalifornii, po inwazji państw Układu Warszawskiego na Czechosłowację w sierpniu 1968 roku postanowił nie wracać do kraju.

Zamieszkał w Kanadzie, gdzie początkowo pracował na Uniwersytecie Laval. W latach 1969–1993 wykładał klimato-

„Malownicze” tornado w stanie Wyoming w USA, 2018

logię, meteorologię i geografę regionalną Europy na Wydziale Geografii Université du Québec à Trois-Rivières. Prowadził badania północnych rejonów Kanady. Jako ekspert Światowej Organizacji Meteorologicznej pracował na Madagaskarze (1975–1976), w Gabonie (1979) oraz na wyspach południowego Pacyfiku – Polinezji i Nowej Kaledonii (1985–1986).

W roku 1984 Światowa Organizacja Meteorologiczna opublikowała *Klasyfikację klimatów świata* Lityńskiego, która stosowana jest w wielu krajach, od Kanady po Polinezję Francuską, a także w Chinach.

Lityński żywo interesował się sprawami swojej ojczyzny. Po podpisaniu porozumień sierpniowych w 1980 roku założył w Montrealu Grupę Działania na rzecz NSZZ „Solidarność”, której był wiceprezesem. Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce przemawiał na wiecach pod konsulatami PRL i Związku Sowieckiego w Kanadzie. Był działaczem Kongresu Polonii Kanadyjskiej, koordynował pomoc finansową dla polskiego podziemia antykomunistycznego.

W latach 1985–2009 pełnił funkcję prezesa Polskiego Instytutu Naukowego w Kanadzie.

W latach 1987–1990 był delegatem Rządu RP na Uchodźstwie na teren Kanady.

Zjawiska atmosferyczne u jednych wzbudzają zachwyty, u innych strach

DANUTA SIEDZIKÓWNA

DANUTA SIEDZIKÓWNA

* 3 WRZEŚNIA 1928 W GUSZCZEWINIE

† 28 SIERPNIA 1946 W GDAŃSKU

Uczyła się w szkole sióstr salezjanek w Różanymstoku koło Dąbrowy Białostockiej. Miała dwie siostry: Wiesławę (1927) i Irenę (1931).

Po wybuchu II wojny światowej jej ojciec – Waclaw Siedzik, został aresztowany przez NKWD w lutym 1940 roku i wywieziony do kopalni złota w rejonie Nowosybirsk. Po zawarciu układu Sikorski–Majski został zwolniony. Związek Sowiecki opuścił wraz z Armią Andersa. Zmarł w Teheranie w 1942 roku. Matka, Eugenia z Tymińskich, za działalność konspiracyjną w szeregach AK została zamordowana przez Gestapo w 1943 roku. W grudniu 1943 roku wraz z siostrą Wiesławą Danuta wstąpiła do Armii Krajowej, gdzie przeszła przeszkolenie sanitarne. Pełniła funkcję łączniczki, pracując w Nadleśnictwie Narewka. W czerwcu 1945 roku została aresztowana przez grupę operacyjną NKWD-UB, wraz ze wszystkimi pracownikami Nadleśnictwa Hajnówka, pod zarzutem współpracy z podziemiem antykomunistycznym. Podczas konwoju została uwolniona przez patrol 5 Wileńskiej Brygady AK majora Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” i jako sanitariuszka „Inka” pozostała w lesie w jednym ze szwadronów – do rozwiązania Brygady we wrześniu 1945 roku.

Po powtarznej mobilizacji Brygady, w kwietniu 1946 roku, jako łączniczka i sanitariuszka podjęła służbę w szwadronie podporucznika Zdzisława Badochy „Żelaznego”. Uczestniczyła w wielu akcjach przeciwko grupom operacyjnym UB, KBW i NKWD. Wyróżniła się ofiarnością i poświęceniem. Opatrywała także rannych wrogów – żołnierzy KBW i milicjantów.

W lipcu 1946 roku „Inka” została wysłana do Gdańska po lekarstwa i środki opatrunkowe dla szwadronu. W lokalu kontaktowym we Wrzeszczu została aresztowana 20 lipca 1946 roku i osadzona w więzieniu w Gdańsku. Torturowana w śledztwie, nikogo nie zdradziła. 3 sierpnia została skazana na karę śmierci przez rozstrzelanie. Odmówiła podpisania prośby do Bolesława Bieruta o ułaskawienie. Mimo niepełnoletności została stracona (sześć dni przed osiemnastymi urodzinami). Przed śmiercią krzyknęła „Niech żyje Polska!”, „Niech żyje Łupaszko!”. Wraz z „Inką” rozstrzelany został dowódca jednego z patroli „Łupaszki”, porucznik Feliks Selmanowicz „Zagończyk”.

Orzełek Armii Krajowej

Żołnierze 4 szwadronu 5 Brygady Wileńskiej AK; w górnym rzędzie od lewej: podporucznik Marian Pluciński „Mścista”, podporucznik Henryk Wieliczko „Lufa”, Stanisław Lipowski „Lipa”, podporucznik Zdzisław Badocha „Żelazny”; w drugim rzędzie: Jerzy Lejkowski „Szpagat”, Zbigniew Fijałkowski „Pędzelek”, NN; leżą: Danuta Siedzikówna „Inka”, Bohdan Śmiałkowski „Beduin”, NN, Edward Klimiuk „Ostatni”

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł upamiętniająca Danutę Siedzikówną „Inkę”

Postanowieniem z 10 czerwca 1991 sąd III RP zrehabilitował „Inkę” i uznał wykonanie wyroku za zbrodnię sądową.

Pośmiertnie „Inka” została przez prezydenta Andrzeja Dudę awansowana na pierwszy stopień oficerski. Jest patronką szkół w Kielcach, Ostrołęce, Sopocie i Wrocławiu oraz kilkunastu drużyn harcerskich. Jej pomniki znajdują się w Białymstoku, Gdańsku, Gruszkach, Krakowie, Krzeszycach, Miłomłynie, Narewce, Sopocie i Warszawie.

Jest mi smutno, że muszę umierać. Powiedzcie mojej babci, że zachowałam się, jak trzeba....

**więzienny gryps „Inki”
do sióstr Haliny i Jadwigi Mikołajewskich**

STEFAN KUDELSKI

STEFAN KUDELSKI

* 27 LUTEGO 1929 W WARSZAWIE

† 26 STYCZNIA 2013

W CHESEAUX-SUR-LAUSANNE

Pochodził z rodziny o tradycjach niepodległościowych. Dziadkowie prowadzili dom „otwarty”, goszcząc między innymi Jana Kasprowicza i Stanisława Przybyszewskiego. Ojciec, Tadeusz, był jednym z Orłąt Lwowskich broniących miasta przed Ukraińcami w listopadzie 1918 roku, adiutantem profesora Politechniki Lwowskiej (a wówczas żołnierza) Kazimierza Bartla, późniejszego trzykrotnego premiera. Dziadek, Jan Tomasz, pełnił funkcję architekta miejskiego Stanisławowa. Ojcem chrzestnym był Stefan Starzyński, prezydent Warszawy w latach 1934–1939.

Po wybuchu II wojny światowej rodzina Kudelskich ewakuowała się z Warszawy jedną z pierwszych kolumn rządowych; przez Rumunię i Węgry dotarli do Francji. Ojciec pozostał w Paryżu, a żonę i Stefana wysłał przez zieloną granicę do Szwajcarii.

Młody Stefan naukę rozpoczął w Collège Florimont w Genewie. Jeszcze przed jej ukończeniem zainteresował się techniką i elektroniką. Zbudował własne laboratorium, w którym zajmował się między innymi urządzeniami do ekstrakcji pyłów z powietrza za pomocą generatora wysokiej częstotliwości lub mierzenia dokładności zegarów za pomocą generatorów kwarcowych.

Od roku 1948 studiował fizykę i inżynierię fizyczną na Politechnice Federalnej w Lozannie. Porzucił studia po dwóch latach, gdyż doszedł do wniosku, że niczego więcej już się na nich nie nauczy, i postanowił realizować własne pomysły.

Opracował prototypową, ważącą niecałe 5 kilogramów, wersję przenośnego magnetofonu Nagra (1951), który rok później zdobył pierwszą nagrodę na wystawie The First International Amateur Recording Contest w Lozannie. Kudelski stale udoskonalał swój produkt; tranzystorowa wersja Nagra III (1957) w latach 60. stanowiła technologiczną rewelację i wkrótce stała się podstawowym typem magnetofonu używanego przez reporterów radiowych

i telewizyjnych oraz studia filmowe na całym świecie. Rejestratory nagry były na Mount Evereście, w Rowie Mariańskim i na Księżycu.

Mieszkał w Szwajcarii, ożenił się z Polką, pochodzącą ze Stanisławowa Lilką Ulbrich. W roku 1943 jej rodzina uciekła przed Ukraińcami na Zachód. Przeżyli razem ponad 50 lat i dochowali się pięciorga dzieci: André, Isabelle, Marguerite, Henri oraz Irene. Firmę założoną przez Kudelskiego w latach 50. przejął w latach 90. najstarszy syn André.

Za wkład do rozwoju sztuki filmowej Kudelski został nagrodzony czterema nagrodami amerykańskiej Akademii Filmowej: dwiema naukowo-technicznymi (1965 i 1977) oraz dwiema statuetkami Oscara (1978 i 1990). Na Festiwalu Filmu Polskiego w Ameryce (2008), podczas którego wyróżniani są za swoje osiągnięcia Polacy i osoby polskiego pochodzenia, otrzymał nagrodę Skrzydła.

Stefan Kudelski w roku 1998 znalazł się w gronie stu największych geniuszy Szwajcarii. Został doktorem honoris causa Politechniki Federalnej w Lozannie.

Pierwszy egzemplarz swego magnetofonu Nagra I Stefan Kudelski opracował w roku 1951

Stefan Kudelski prezentuje dwa Oscary przyznane przez amerykańską Akademię Filmową

Stefan Kudelski z magnetofonem Nagra

ANNA WALENTYNOWICZ

ANNA WALENTYNOWICZ

* 15 SIERPNI 1929 W SIENNYCH

† 10 KWIETNIA 2010 W SMOLEŃSKU

Urodziła się w rodzinie chłopskiej pochodzenia ukraińskiego. Ukończyła cztery klasy szkoły powszechnej, potem pracowała u polskich zarządców majątku. Razem z nimi w roku 1945 przyjechała w okolice Warszawy.

Po wojnie pracowała w gospodarstwie rolnym w okolicach Gdańska, potem w piekarni i fabryce margaryny, od 1950 roku jako spawaczka w Stoczni Gdańskiej im. Lenina. Była przodownicą pracy. Ze względu na stan zdrowia przekwalifikowała się ze spawaczki na suwnicową. W roku 1968, gdy domagała się wyjaśnienia sprawy defraudacji pieniędzy z funduszu zapomogowego, władze podjęły próbę wyrzucenia jej z pracy, co ze względu na postawę innych pracowników się nie powiodło.

Podczas robotniczego protestu w grudniu 1970 roku przygotowywała strajkującym posiłki. W roku 1971 została wydelegowana na spotkanie z I sekretarzem KC PZPR Edwardem Gierkiem. Od 1978 należała do Wolnych Związków Zawodowych Wybrzeża. Weszła też w skład redakcji niezależnego pisma WZZ „Robotnik Wybrzeża”. Kolportowała ulotki, współorganizowała obchody rocznic Grudnia '70, jej mieszkanie stało się punktem kontaktowym i miejscem zebrań członków WZZ Wybrzeża.

Była zatrzymywana na 48 godzin, przeprowadzano jej domowe rewizje, grożono zwolnieniem z pracy. 8 sierpnia 1980 roku, na pięć miesięcy przed osiągnięciem wieku emerytalnego, zwolniono

Anna Walentynowicz wśród strajkujących robotników Stoczni Gdańskiej im. Lenina, Gdańsk, sierpień 1980

Proces Anny Walentynowicz, oskarżonej o organizowanie strajku w grudniu 1981; na pierwszym planie obrońcy: mecenas Władysław Siła-Nowicki, mecenas Anna Bogucka-Skowrońska, mecenas Jacek Taylor, Grudziądz, 9 marca 1983

ją dyscyplinarnie. Decyzja dyrekcji przesądziła o wybuchu strajku (14 sierpnia), w wyniku którego powstał NSZZ „Solidarność”. Pierwszym postulatem protestujących robotników było przywrócenie do pracy Anny Walentynowicz, co wkrótce nastąpiło. W roku 1981 SB próbowała ją otruć. W tym czasie inwigilowało ją ponad stu funkcjonariuszy i tajnych współpracowników SB. Ze względu na jej etos i zwiążanie z ideą Solidarności otrzymała miano Anna Solidarność.

W stanie wojennym (od 13 grudnia 1981) była internowana w Fordonie, następnie w Gołdapi. W grudniu 1983 roku została aresztowana w Katowicach – między innymi z Kazimierzem Świtoniem – za próbę wmurowania przy kopalni Wujek tablicy upamiętniającej zabitych górników; później (1983–1984) więziona.

Przeciwniczka porozumień Okrągłego Stołu i Lecha Wałęsy, po 1989 roku nie utożsamiała się z polityką rządzących partii postsolidarnościowych.

Anna Walentynowicz zginęła 10 kwietnia 2010 roku w katastrofie rządowego samolotu TU-154 pod Smoleńskiem, w drodze na uroczystości 70. rocznicy zbrodni katyńskiej. Pochowana została na gdańskim cmentarzu Srebrzysko.

Została uznana przez amerykański tygodnik „Time” za jedną ze stu kobiet, które zdefiniowały ostatnie stulecie.

Była osobą głęboko wierzącą i ta wiara ją chroniła. Była wierna niezłomnym zasadom i nigdy od nich nie odstępowała, niezależnie od proponowanych jej apanaży i od ceny, jaką za to musiała zapłacić.

Andrzej Gwiazda

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca Annę Walentynowicz

RYSZARD KUKLIŃSKI

RYSZARD KUKLIŃSKI

* 13 CZERWCA 1930 W WARSZAWIE

† 11 LUTEGO 2004 W TAMPIE

Pochodził z warszawskiej katolickiej rodziny robotniczej o tradycjach patriotycznych. Jego ojciec został zamęczony w 1943 roku w niemieckim obozie koncentracyjnym Sachsenhausen, do którego trafił za działalność w podziemiu.

Wstąpił do wojska w wieku 17 lat. W latach 1950–1953 studiował w Oficerskiej Szkole Piechoty, w latach 1961–1964 – w Akademii Sztabu Generalnego; był współpracownikiem kontrwywiadu i wywiadu wojskowego. Po studiach służył w Sztabie Generalnym, ostatecznie został zastępcą szefa Zarządu I Operacyjnego.

Znając agresywne plany Związku Sowieckiego, jako doświadczony oficer sztabowy wiedział, że w przypadku błyskawicznego ataku armii bloku komunistycznego na Zachód ten będzie musiał użyć broni nuklearnej, by powstrzymać uderzenie, a wówczas terytorium Polski zamieniłoby się w atomową pustynię. Postanowił ostrzec dowództwo najsilniejszej armii NATO – Stanów Zjednoczonych. W roku 1972 z pobudek ideowych nawiązał współpracę z amerykańską Centralną Agencją Wywiadowczą (CIA), przyjmując pseudonim „Jack Strong”. Planował zawiązać w Wojsku Polskim spisek przeciw ZSRR, jednak CIA odwiodła go od tego jako od działania skazanego na niepowodzenie. Zamiast tego poproszono go o przekazywanie informacji mogących zaszkodzić Związkowi Sowieckiemu.

Do roku 1981 przekazał na Zachód ponad 40 tysięcy stron dokumentów dotyczących planów ZSRR użycia broni nuklearnej, danych technicznych najnowszych typów broni, rozmieszczenia sowieckich jednostek przeciwlotniczych na terenach Polski i Niemieckiej Republiki Demokratycznej, metod stosowanych przez armię sowiecką w celu uniknięcia namierzenia jej obiektów przez satelity szpiegowskie oraz planów wprowadzenia stanu wojennego w Polsce.

W listopadzie 1981 roku, miesiąc przed wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego, Amerykanie potajemnie wywieźli pułkownika Kuklińskiego z rodziną na Zachód. W roku 1984 został skazany zaocznie przez komunistyczny sąd wojskowy na karę śmierci. W latach 90. XX wieku prawdopodobnie sowieckie

Pułkownik Ryszard Kukliński stoi przy generale Wojciechu Jaruzelskim w moskiewskiej kwaterze głównej Układu Warszawskiego, luty 1980

Miłość żąda ofiary i wierności, wierności dla jednego Boga i jednej, jedynej ojczyzny – Polski.

pułkownik Ryszard Kukliński, przemówienie w czasie sesji Rady Miasta Krakowa, 29 kwietnia 1998

Ryszard Kukliński prezentuje szablę, którą otrzymał od premiera RP Jerzego Buzka za szczególne zasługi dla wejścia Polski do NATO

służby zemściły się na nim, zabijając jego synów w USA. Młodszy zginął, a jego ciała nigdy nie odnaleziono; starszy zginął pod kołami samochodu, którego kierowca uciekł, a porzucone auto było wyczyszczone z linii papilarnych.

W III RP, w związku z akcesją Polski do NATO, pułkownik Kukliński został zrehabilitowany.

Ryszard Kukliński był „pierwszym polskim oficerem w NATO”, jako pierwszy cudzoziemiec otrzymał wysokie odznaczenie CIA – Distinguished Intelligence Medal.

Jego prochy spoczęły w Alei Zasłużonych na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. Pośmiertnie został awansowany na stopień generała brygady przez prezydenta RP Andrzeja Dudę (2016).

Nikt na świecie w ciągu ostatnich 40 lat nie zaszkodził komunizmowi tak jak ten Polak. Narażając się na wielkie niebezpieczeństwo, Kukliński konsekwentnie dostarczał niezwykle cenne, wysoce tajne informacje na temat Armii Sowieckiej, planów operacyjnych i zamierzeń Związku Sowieckiego, przez co przyczynił się w bezprecedensowy sposób do utrzymania pokoju. Ci, którzy znają Kuklińskiego osobiście, widzą w nim człowieka wielkiego charakteru, odwagi, polskiego patriotę i bohatera.

William Casey,
szef Centralnej Agencji Wywiadowczej (CIA)

BOHDAN PACZYŃSKI

BOHDAN PACZYŃSKI

* 8 LUTEGO 1940 W WILNIE

† 19 KWIETNIA 2007 W PRINCETON

Będąc uczniem liceum, Bogdan Paczyński uczestniczył w praktykach studentów Uniwersytetu Warszawskiego w Obserwatorium Astronomicznym UW w Ostrowiku koło Warszawy. W latach 1959–1962 studiował astronomię na tej uczelni. Pierwszą pracę astronomiczną opublikował jako student pierwszego roku. W 1964 uzyskał doktorat, w 1967 habilitację, w 1974 otrzymał tytuł profesora; w 1976 został najmłodszym członkiem Polskiej Akademii Nauk w historii tej instytucji.

Od roku 1962 prowadził badania w Zakładzie Astronomii Polskiej Akademii Nauk, przekształconym w 1975 w Centrum Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika PAN w Warszawie, którym kierował w latach 1976–1977.

Już w latach 60. światowe uznanie przyniosły mu prace poświęcone teorii ewolucji gwiazd należących do ciasnych układów podwójnych. Paczyński był jednym z pionierów stosujących metody numeryczne do modelowania ewolucji gwiazd. W latach 70. XX wieku stał się światowym liderem teorii ewolucji gwiazd. Dzięki jego pracom wiadomo, jaka jest droga życiowa gwiazdy i jakie są powiązania między jej masą początkową i postacią końcową.

Wprowadzenie stanu wojennego w Polsce (13 grudnia 1981) zastało go w Kalifornii. Postanowił pozostać w USA. Rozpoczął pracę na Uniwersytecie Princeton, gdzie w roku 1989 otrzymał tytuł profesora astrofizyki teoretycznej i kierował Katedrą im. Lymana Spitzera Jr.

Na podstawie idei profesora Paczyńskiego polscy astronomowie z obserwatorium warszawskiego zbudowali specjalny teleskop w Las Campanas (Chile) i od roku 1992 pod kierownictwem tego naukowca rozpoczęli realizację projektu badawczego OGLE (Optical Gravitational Lensing Experiment), mającego na celu wykrywanie i obserwację zjawisk mikrosoczewkowania grawitacyjnego oraz wszelkich typów gwiazd zmiennych w okolicy centrum naszej galaktyki i w Obłokach Magellana.

Droga Mleczna nad teleskopem OGLE w obserwatorium Las Campanas w Chile

W roku 2005 polscy astronomowie z OGLE za pomocą mikrosoczewkowania odkryli małomaszyną planetę OGLE-2005-BLG-390Lb.

Od roku 1997 Paczyński współpracował także z warszawskim zespołem ASAS (All Sky Automated Survey), zajmującym się wykrywaniem i monitorowaniem wszelkich typów gwiazd zmiennych na całej południowej półkuli.

Był wielokrotnie nagradzany za osiągnięcia naukowe, między innymi otrzymał Medal Henry'ego Drapera Narodowej Akademii Nauk USA (1997), Złoty Medal Królewskiego Towarzystwa Astronomicznego w Londynie (1999), Złoty Medal Catherine Wolfe Bruce Astronomicznego Towarzystwa Pacyfiku 2002 oraz najwyższe wyróżnienie Amerykańskiego Towarzystwa Astronomicznego – Henry Norris Russell Lectureship, nagrodę przyznaną za życiowy dorobek w dziedzinie astronomii (2006).

Już pośmiertnie ukazał się artykuł, którego Paczyński był współautorem, informujący o odkryciu wokół OGLE-2006-BLG-109 układu planetarnego przypominającego Układ Słoneczny.

Jego nazwiskiem nazwano planetoidę.

Profesor Bogdan Paczyński, lider teorii ewolucji gwiazd

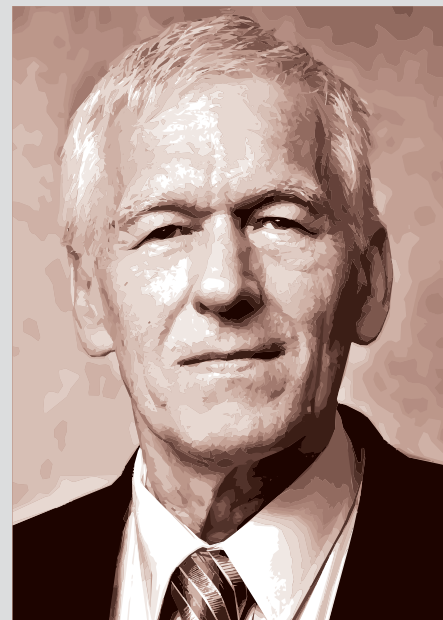
Artystyczna wizja planety OGLE-2005-BLG-390Lb

KORNEL MORAWIECKI

* 3 MAJA 1941 W WARSZAWIE

† 30 WRZEŚNIA 2019 W WARSZAWIE

Ukończył studia na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Wrocławskiego, w roku 1970 uzyskał doktorat; został pracownikiem naukowym tej uczelni. W latach 1973–2009 zatrudniony był w Instytucie Matematyki i Informatyki Politechniki Wrocławskiej (z przerwami).

Uczestnik strajków studenckich (1968), po ich stłumieniu drukował i kolportował ulotki potępiające ówczesne władze komunistyczne za represje wobec protestujących. Wydał też ulotki przeciwko interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji (1968) i stłumieniu przez władze komunistyczne protestów robotniczych w 1970 roku. Od roku 1979 uczestniczył w wydawaniu drugoobiegowego wrocławskiego pisma „Biuletyn Dolnośląski”.

W sierpniu 1980 roku brał udział w organizacji strajków we Wrocławiu. We wrześniu tworzył regionalne struktury Solidarności. Wraz z Nikołajem Iwanowem i zespołem „Biuletynu Dolnośląskiego” drukował po rosyjsku odezwy do żołnierzy sowieckich stacjonujących w Polsce. Został zatrzymany przez SB, zwolniono go po poręczeniu udzielonym przez rektora Politechniki Wrocławskiej i groźbie strajku powszechnego w regionie dolnośląskim. Był delegatem na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku (1981), współinicjatorem przyjęcia przez Zjazd Posłania do ludzi pracy Europy Wschodniej.

Po wprowadzeniu stanu wojennego (13 grudnia 1981) uniknął internowania i podjął działalność konspiracyjną. Już od nocy z 13 na 14 grudnia wydawał drugoobiegowe pismo „Z Dnia na Dzień”. W 1982 roku założył organizację Solidarność Walcząca, której zadaniem była walka o odzyskanie niepodległości i budowa Rzeczypospolitej Solidarnej. Odrzucano ugodę z władzą i reformowanie systemu, deklarowano walkę na wszystkich poziomach i różnymi metodami. 9 listopada 1987 roku został zatrzymany we Wrocławiu przez funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa. Przewieziony do Warszawy i osadzony w areszcie na Rakowieckiej, był przetrzymywany w całkowitej izolacji.

Wobec Boga i Ojczyzny przysięgam walczyć o wolną i niepodległą Rzeczpospolitą Solidarną, poświęcać swe siły, czas – a jeśli zajdzie potrzeba – swe życie dla zbudowania takiej Polski. Przysięgam walczyć o solidarność między ludźmi i narodami. Przysięgam rozwijać idee naszego Ruchu, nie zdradzić go i sumiennie spełniać powierzone mi w nim zadania.

Tekst przysięgi
Solidarności Walczącej

Grupa działaczy Solidarności; od lewej: Hanna Łukowska-Karniej, Krzysztof Miedziak (za nią), Tadeusz Wrona, Kornel Morawiecki, Wojciech Myślecki, Dariusz Gustab, Krzysztof Maziakowski i Kazimierz Nawrocki (na dole), 1981

W marcu 1988 roku Zbigniew Romaszewski wystosował w jego sprawie list do Amnesty International w Londynie, ale organizacja ta nie wciągnęła go na listę więźniów sumienia, gdyż stwierdziła, że musi wyjaśnić, czy nie był związany z działalnością terrorystyczną. Z inicjatywy Konfederacji Polski Niepodległej w USA powstał Komitet na rzecz Uwolnienia Kornela Morawieckiego. Jan Olszewski (który miał być jego obrońcą w planowanym procesie) namówił go do wyjazdu wraz z Andrzejem Kołodziejem do Włoch. Zwolniony, 30 kwietnia 1988 roku opuścił Polskę. Po trzech dniach, podczas próby powrotu, został zatrzymany i deportowany do Wiednia. W końcu sierpnia powrócił nielegalnie do kraju. Ujawnił się w czerwcu 1990 roku.

Przeciwnik porozumień Okrągłego Stołu, był założycielem Partii Wolności, działał w Ruchu Odbudowy Polski. W roku 2015 został wybrany do Sejmu RP, został marszałkiem seniorem.

Kawaler Orderu Orła Białego.

Jego imię nosi skwer we Wrocławiu.

Niosę Ciebie Polsko, jak żagiew, jak płomień, gdzie cię doniosę, nie wiem – to słowa z podziemia, autor nieznan. Po latach 80. donieśliśmy Polskę do naszych dni. Niesiemy Ciebie Polsko, jak żagiew, jak płomień, gdzie cię doniesiemy? My, Polacy, jesteśmy wielkim, dumnym narodem. Mamy wielką przeszłość. Jesteśmy narodem z pokoleń przed nami, w pokolenia, które przyjdą po nas. Jesteśmy częścią dziejów. Rośliśmy z chrześcijańskiego, z europejskiego ducha, z naszej mowy i kultury, z umiłowania wolności, z pracy i walki o niepodległość, z fenomenu „Solidarności”.

Kornel Morawiecki,
Fragment mowy inauguracyjnej Sejmu RP VIII kadencji, 12 listopada 2015

Ulotka Solidarności Walczącej

WANDA RUTKIEWICZ

WANDA RUTKIEWICZ

* 4 LUTEGO 1943 W PŁUNGIANACH

† 13 MAJA 1992 W HIMALAJACH

Urodziła się na polskich Kresach (obecnie Litwa). Rodzice, Zbigniew Błaszkiwicz i Maria z domu Pietkun, po II wojnie światowej wyjechali na Ziemię Odzyskaną i zamieszkali we Wrocławiu. Pierwszą wspinaczkę górską mała Wanda odbyła z ojcem na Ślężę koło Wrocławia.

Należała do 18 Drużyny Harcerskiej im. Batalionu „Zośka”. Ukończyła II Liceum Ogólnokształcące, następnie Politechnikę Wrocławską, uzyskując dyplom inżyniera elektronika.

Na studiach z grupą młodych ludzi, których pasją była wspinaczka, jeździła w Góry Sokole, później w Karkonosze. Wstąpiła do Wrocławskiego Koła Klubu Wysokogórskiego, a po przeprowadzce do stolicy (1973) należała do Klubu Wysokogórskiego w Warszawie.

W lipcu 1962 roku w szkółce taternickiej na Hali Gąsienicowej zaczęła swą przygodę z górami. Poprowadziła kilka nowych dróg w polskiej i słowackiej części Tatr. Później wspiniała się w Alpach, Pamirze, Hindukuszu i Himalajach. Była zdecydowaną rzeczniczką i realizatorką wspinaczkowej samodzielności kobiet, pionierką himalaizmu kobiecego.

W latach 1978–1990 zdobyła sześć ośmiotysięczników: Mount Everest (8848) – 16 października 1978, jako pierwsza Polka i Europejka, a trzecia kobieta na świecie; Nanga Parbat (8125) – 15 lipca 1985, w pierwszym samodzielnym zespole kobiecym; K2 (8611) – 23 czerwca 1986, jako pierwsza kobieta na świecie; Sziszapangmę (8013 lub 8027) – 18 września 1987; Gasherbrum II (8035) – 12 lipca 1989; Gasherbrum I (8068) – 16 lipca 1990.

24 lipca 1990 roku Wanda Rutkiewicz straciła bardzo bliską sercu osobę. Jej partner życiowy, jednocześnie uczestnik wypraw wysokogórskich, neurolog Kurt Lyncke-Krüger, który wspinął się zaledwie kilkanaście metrów poniżej Wandy, odpadł od ściany Broad Peak (8047) i spadł w 400-metrową przepaść.

Wanda Rutkiewicz podczas jednej ze swoich pierwszych wspinaczek, wczesne lata 60. XX wieku

Wanda Rutkiewicz, w tle K2

Dobry Bóg tak chciał, abyśmy tego samego dnia zaszli tak wysoko.

Jan Paweł II do Wandy Rutkiewicz, 10 czerwca 1979

Kilkanaście miesięcy po tym wypadku Wanda postanowiła zostać trzecią osobą na świecie – po Reinholdzie Messnerze i Jerzym Kukuczce – która zdobędzie Koronę Himalajów i Karakorum (14 szczytów powyżej 8000 metrów n.p.m.). Pozostałe 8 szczytów zaplanowała zdobyć w kilkanaście miesięcy. To miała być jej „Karawana do marzeń”. Już w 1991 roku w szybkiej solowej akcji zdobyła Czo Oju (8188 lub 8201). Niespełna miesiąc później weszła na Annapurnę (8091) – trudną drogą środkiem południowej ściany.

Zginęła podczas próby wejścia na Kan-czendzongę (8598), trzecią co do wysokości górę Ziemi. Jej ciała nigdy nie odnaleziono. Chociaż nie udało się Wandzie Rutkiewicz zrealizować „Karawany do marzeń”, jej osiągnięcia stawiają ją w gronie najlepszych himalaistek w historii. Jej marzenie – zdobycie Korony Himalajów i Karakorum – zrealizowała Hiszpanka Edurne Pasaban dopiero w 2010 roku.

Imię Wandy Rutkiewicz noszą ulice wielu miast Polski, szkoły w Warszawie, Łodzi i we Wrocławiu oraz drużyny harcerskie w Gdańsku, Warszawie i we Wrocławiu.

Wanda Rutkiewicz wręcza Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II kamień z Mount Everestu, 10 czerwca 1979

Nie chcę umierać, ale nie mam nic przeciwko śmierci w górach. Jestem z nią obeznana, byłoby to dla mnie łatwe po tym wszystkim, co przeżyłam. Większość moich przyjaciół czeka tam na mnie, w górach.

Wanda Rutkiewicz

IGOR MITORAJ

IGOR MITORAJ

* 26 MARCA 1944 W OEDERAN

† 6 PAŹDZIERNIKA 2014 W PARYŻU

Urodził się w małej osadzie koło Drezna. Był synem polskiej robotnicy wywiezionej z kraju na przymusowe roboty i francuskiego oficera o imieniu Georges, jeńca wojennego z pobliskiego obozu. Po wojnie jego ojciec wrócił do Francji, a matka, Zofia Makina, do Polski i nigdy już

się nie spotkali. Zofia wyszła potem za Czesława Mitoraja, który adoptował jej syna.

Dzieciństwo i młodość Igor Mitoraj spędził w miejscowości Grojec. Ukończył Liceum Plastyczne w Bielsku-Białej, następnie od 1963 roku studiował w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, gdzie malarstwa uczył go Tadeusz Kantor. To on powiedział mu: „Musisz wyjechać, zaczepić się w którejś ze stolic sztuki, jeśli chcesz sobie zapewnić przyszłość. Masz szansę, przecież nie chcesz pozostać kimś anonimowym...”. Przyszły rzeźbiarz posłuchał rady, w roku 1968 porzucił akademię i wyjechał do Francji, by studiować w École nationale supérieure des beaux-arts.

Zamieszkał w Paryżu, gdzie zaczął pracę jako malarz i grafik. Następnie zajmował się rzeźbą. W związku z propozycją wystawy dla galerii ArtCurial w Paryżu wyjechał na rok do centrum artystycznych odlewni pracujących w brązie oraz kamieniarzy tworzących w marmurze w miejscowości Pietrasanta w Toskanii we Włoszech. Tam powstał pierwszy jego brąz oraz monumentalne rzeźby z białego marmuru. Artysta zakochał się we Włoszech. W Pietrasancie od 1983 roku miał swoją pracownię.

Rzeźba Igora Mitoraja z drzwi rzymskiej bazyliki Matki Bożej Anielskiej i Męczenników, zaprezentowanych na wystawie „Lux in Tenebris” [Światło w ciemności] na skwerze Hoovera w Warszawie, 2009

Od czasu wystawy ArtCurial (1977) rzeźby i rysunki Igora Mitoraja pokazywano na indywidualnych wystawach na całym świecie.

Głównym tematem rzeźb artysty jest ludzkie ciało, jego piękno i kruchość, a także głębsze aspekty ludzkiej natury, które pod wpływem czasu i okoliczności ulegają wynaturzeniu. Styl Mitoraja, polegający na interpretacji antyku z wprowadzeniem wyraźnych akcentów nowoczesności, jest obecnie rozpoznawany przez miłośników sztuki na całym świecie.

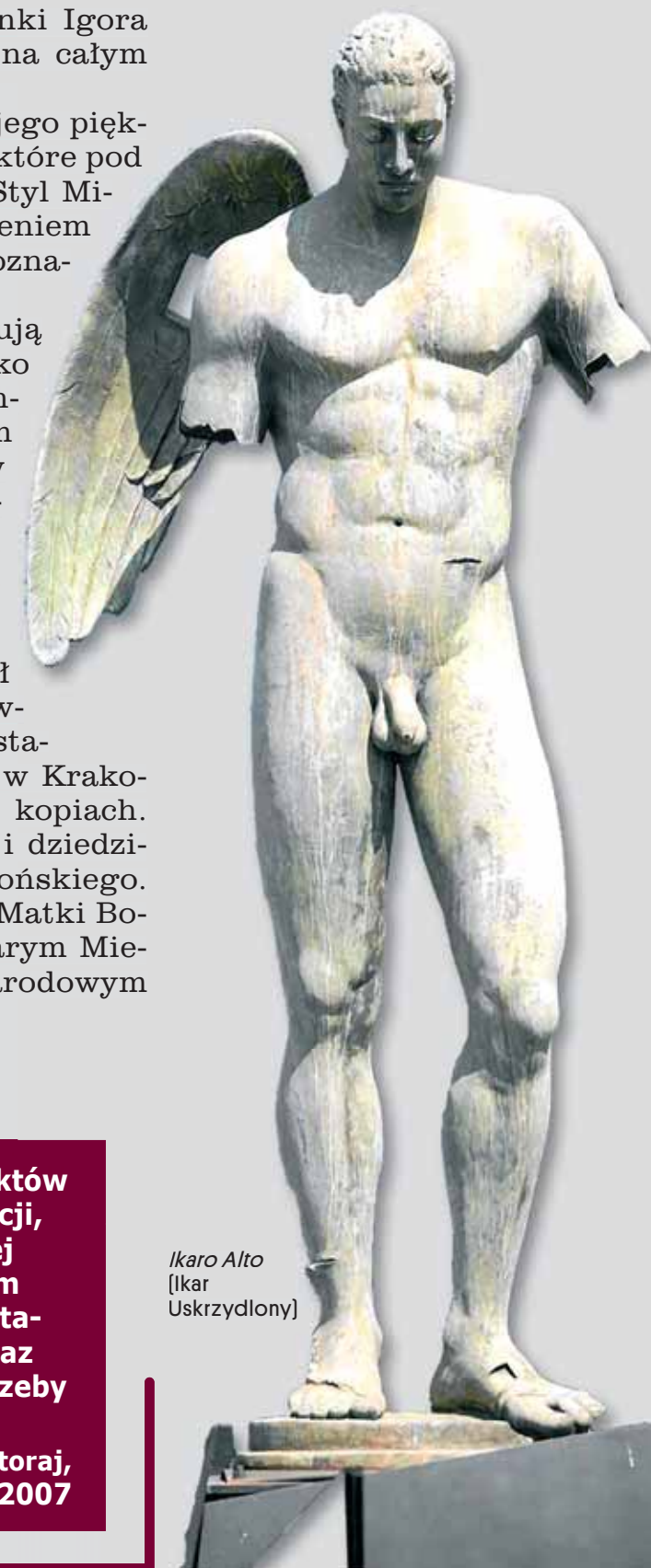
Rzeźby Igora Mitoraja, często gigantyczne, znajdują się w reprezentacyjnych punktach wielu miast, nie tylko Europy, między innymi w paryskiej dzielnicy La Défense, na rzymskim Piazza Monte Grappa, przed kościołem Santa Maria del Carmine w Mediolanie, na placu Cudów w Pizie, w mediolańskiej La Scali i florenckich ogrodach Boboli, w Parku Olimpijskim w Lozannie, na placu przed British Museum w Londynie, w muzeum Prado w Madrycie, a także w Abuta na wyspie Hokkaido w Japonii czy w Los Angeles w Stanach Zjednoczonych.

Choć Mitoraj tworzył poza Polską, nie zapomniał o swojej ojczyźnie. Ojczyzna też nie zapomniała o sławnym artyście. W 2005 roku jego rzeźba *Eros bendato* stała się w okolicy Wieży Ratuszowej na Rynku Głównym w Krakowie. Rzeźbiarz przygotował ją w 1999 roku w trzech kopiach. Inne jego rzeźby zdobią plac przed Operą Krakowską i dziedzińiec Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W roku 2009 zainstalowano *Anielskie drzwi* do kościoła Matki Bożej Łaskawej, patronki Warszawy, na warszawskim Starym Mieście. Wystawy rzeźb Mitoraja odbyły się w Muzeum Narodowym w Poznaniu, Krakowie i Warszawie.

Artysta spoczął na cmentarzu w Pietrasancie.

Odczuwam silną potrzebę odnalezienia trwałych punktów odniesienia, niezmiennych wartości, korzeni cywilizacji, w której wzrastałem. Sztuka klasyczna pozwala lepiej żyć w tym głupkowanym świecie [...] Już w pierwszym kontakcie z dziełem powinny wyzwalać się emocje. Staram się używać prostego języka znaczeń i symboli oraz skojarzeń, tak by dotarły do każdego widza, bez potrzeby wyjaśniania na piśmie, o co też autorowi chodziło.

**Igor Mitoraj,
z wywiadu dla tygodnika „Polityka”, 2007**

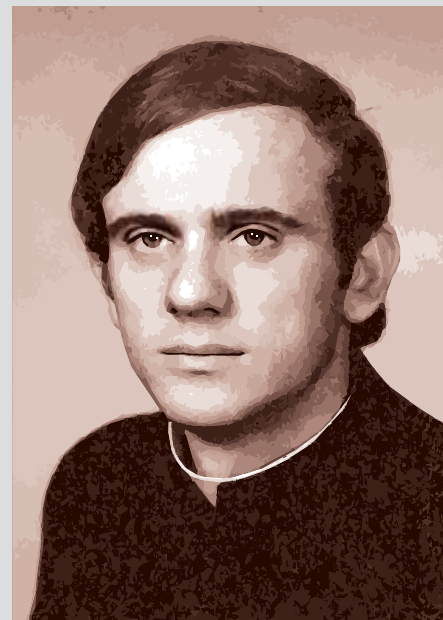
Ikaro Alto
[Ikar
Uskrzydłony]

BŁ. JERZY POPIEŁUSZKO

BŁ. JERZY POPIEŁUSZKO

* 14 WRZEŚNIA 1947 W OKOPACH

† 19 PAŹDZIERNIKA 1984 WE WŁOCŁAWKU

Pochodził z rodziny chłopskiej. Kształcił się w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie.

W latach 1966–1968 odbywał zasadniczą służbę wojskową w specjalnej jednostce dla kleryków o zastrzyżonym rygorze.

Ukończył seminarium w roku 1972, po czym przyjął święcenia kapłańskie. Służył jako wikariusz w parafiach w Ząbkach, Aninie i Warszawie. Był duszpasterzem przy kościele akademickim Świętej Anny w Warszawie. Ze względu na stan zdrowia w roku 1980 został rezydentem w parafii Świętego Stanisława Kostki na warszawskim Żoliborzu. Od sierpnia 1980 roku związany był ze środowiskiem robotniczym. W czasie strajku w Hucie Warszawa 31 sierpnia odprawiał tam mszę świętą polową. Po powstaniu Solidarności stał się jej duchowym przywódcą, kapelanem warszawskich hutników, duszpasterzem krajowym ludzi pracy oraz służby zdrowia.

Po wprowadzeniu stanu wojennego (13 grudnia 1981) ksiądz Popiełuszko organizował działania charytatywne dla osób prześladowanych i ich rodzin. Od lutego 1982 roku w kościele Świętego Stanisława Kostki co miesiąc odprawiał Mszę za Ojczyznę. Swoją

działalnością duszpasterską i nauczaniem opartym na przesłaniu: „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj”, nauczaniu papieża Jana Pawła II i prymasa Stefana Wyszyńskiego, odwagą osobistą, wsparciem dla prześladowanych robotników i działaczy podziemia zyskał autorytet i popularność. We wrześniu 1983 roku zorganizował pierwszą Pielgrzymkę Ludzi Pracy na Jasną Górę.

Działalność duszpasterską księdza Jerzego władze PRL uznały za wrogą wobec systemu komunistycznego. Był stale nękany i prześladowany przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. 19 października 1984 roku został porwany przez oficerów Służby Bezpieczeństwa z IV Departamentu MSW zwalczającego Kościół katolicki i po okrut-

Msza święta pogrzebowa księdza Jerzego Popiełuszki w kościele Świętego Stanisława Kostki, w której uczestniczyło ok. pół miliona ludzi, Warszawa, 4 listopada 1984

Srebrna moneta kolekcjonerska 10 zł wyemitowana przez NBP, upamiętniająca księdza Jerzego Popiełuszkę

nych torturach zamordowany. Jego ciało oprawcy obciążyli kamieniami i wrzucili do Zalewu Włocławskiego.

Ksiądz Popiełuszko został pochowany przy kościele Świętego Stanisława Kostki.

W roku 2010 został beatyfikowany; jest prowadzony jego proces kanonizacyjny. Jego relikwie znajdują się w Austrii, Brazylii, Czechach, Filipinach, we Francji, w Hiszpanii, Niemczech, Słowacji i we Włoszech.

Jest patronem NSZZ „Solidarność”.

Nadzieje z Sierpnia '80 żyją. A my mamy moralny obowiązek pielęgnować je w sobie i z odwagą umacniać w naszych braciach. Trzeba wyzbyć się lęku, który paraliżuje i zniewala umysł i ludzkie serce. Tu powtarzam często wypowiedane z tego miejsca zdanie, że bać się trzeba tylko zdrady Chrystusa za parę srebrników jałowego spokoju. Mamy obowiązek dawania świadectwa prawdzie o Sierpniu '80, tak jak to świadectwo dawali prawie przez trzy lata przywódcy związku zawodowego „Solidarność”.

**ksiądz Jerzy Popiełuszko,
Fragment homilii wygłoszonej podczas Mszy Świętej za Ojczyznę, 26 sierpnia 1984**

Msza za Ojczyznę w kościele pw. Świętego Stanisława Kostki, 1984

JERZY KUKUCZKA

JERZY KUKUCZKA

* 24 MARCA 1948 W KATOWICACH
† 24 PAŹDZIERNIKA 1989 NA LHOTSE

Pochodził z rodziny beskidzkich górali z Istebnej. W szkole średniej uprawiał podnoszenie ciężarów.

Od roku 1965 należał do Harcerskiego Klubu Taternickiego im. gen. Mariusza Zaruskiego w Katowicach. W 1966 wstąpił do Koła Katowickiego Klubu Wysokogórskiego, w którym ukończył tatrzański kurs wspinaczkowy w rejonie Morskiego Oka. Tam też pokonał swoją pierwszą drogę wspinaczkową na północno-zachodniej ścianie Mnicha.

W latach 1970–1976 Kukuczka wspinał się w Tatrach, Alpach, Dolomitach, na Alasce, w Nowej Zelandii i w górach Hindukuszu, gdzie zdobył Kohe Tez (7015).

Kukuczka jako drugi człowiek na świecie – w ciągu zaledwie ośmiu lat (1979–1987) – zdobył Koronę Himalajów i Karakorum, kolejno: Lhotse (8516) – 4 października 1979, Mount Everest (8848) – 19 maja 1980, Makalu (8481) – 15 października 1981, Broad Peak (8047) – 30 lipca 1982, Gasherbrum II (8035) – 1 lipca 1983, Gasherbrum I (8068) – 23 lipca 1983, Dhaulagiri (8167) – 21 stycznia 1985, Czo Oju (8153) – 15 lutego 1985, Nanga Parbat (8125) – 13 lipca 1985, Kanczendzongę (8598) – 11 stycznia 1986, K2 (8611) – 8 lipca 1986, Manaslu (8156) – 10 listopada 1986, Annapurnę (8091) – 3 lutego 1987, Sziszapangmę (8027) – 18 września 1987. Pierwszemu zdobywcy Korony, Reinholdowi Messnerowi, zajęło to ponad 16 lat.

Wyczyn, którego dokonał Kukuczka, jest wyjątkowy. Na jedenaście ośmiotysięczników wszedł nowymi drogami, na jednym stanął samotnie, cztery zdobył zimą, w tym trzy to pierwsze wejścia zimowe. Kiedy wszedł na ostatni z ośmiotysięczników, otrzymał depezę: „Nie jesteś drugi, jesteś wielki”.

Lhotse, ściana południowa, widok z Chukhung Ri

Monument nazywany czorteniem Kukuczki u podnóża południowej ściany Lhotse, na której zginął

W roku 1988 na Igrzyskach Olimpijskich w Calgary wraz z Reinholdem Messnerem został nagrodzony srebrnym medalem olimpijskim. Reinhold Messner odmówił przyjęcia medalu, uzasadniając to tym, że alpinizm nie jest rywalizacją, tylko twórczością. Kukuczka medal przyjął, bo uznał że „w alpinizmie, jak w szachach jest miejsce na swego rodzaju twórczość i sportową rywalizację. Gdyby jej zabrakło – stwierdził – być może nigdy bym się nie wspinał”.

Ożenił się z Cecylią Ogrodzińską, z którą miał dwóch synów: Macieja i Wojciecha. Rodzinie obiecywał, że po zdobyciu Korony Himalajów zrezygnuje z wypraw. Słowa nie dotrzymał, natura zwyciężyła.

Kukuczka zginął podczas próby przejścia niepokonanej wówczas południowej ściany Lhotse w Nepalu. Odpadł od ściany na wysokości 8300 metrów; lina nie wytrzymała.

Jerzy Kukuczka jest patronem osiedla w Katowicach, ulic między innymi w Częstochowie, Lublinie, we Wrocławiu i w Warszawie, licznych szkół, np. w Bielsku-Białej, Katowicach, i Akademii Wychowania Fizycznego w tym mieście. Jego postać upamiętnia też Maraton Kukuczki, który odbywa się w Katowicach.

Widziałem w górach ludzi, którzy nigdy nie chodzą do kościoła. A tam się modlili.

**Jerzy Kukuczka,
Na szczytach świata, 1990**

Wiedziała, że kocha góry i że od nich nie odstąpi. Góry to była jego wielka pasja. Nie wyobrażał sobie życia bez nich. Rozumiałam go doskonale i nigdy nie starałam się odebrać mu tego, co dla niego było najcenniejsze.

**Cecylia Kukuczka, małżonka himalaisty,
wywiad dla Onet Sport, 21 października 2019**

Pomnik Jerzego Kukuczki znajduje się przed głównym wejściem do Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach

LECH KACZYŃSKI

LECH KACZYŃSKI

* 18 CZERWCA 1949 W WARSZAWIE

† 10 KWIETNIA 2010 W SMOLEŃSKU

Jego ojciec, Rajmund, służył w Armii Krajowej, walczył w powstaniu warszawskim. Matka, Jadwiga z domu Jasiewicz, potomkini rodów szlacheckich, z wykształcenia była filologiem polskim. Był bratem bliźniaczym Jarosława Kaczyńskiego.

Ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim, pracował na Uniwersytecie Gdańskim (1971–1999), w roku 1990 uzyskał habilitację. Od 1999 pracownik naukowy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – był profesorem nadzwyczajnym, specjalistą w zakresie prawa pracy.

Działacz opozycji demokratycznej w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Działał w Wolnych Związkach Zawodowych i w Biurze Interwencyjnym Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”. Prowadził szkolenia z zakresu prawa pracy dla robotników. Działacz NSZZ „Solidarność”.

Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce (13 grudnia 1981) został internowany; zwolniony w październiku 1982 roku. Działacz solidarnościowego podziemia, od 1985 wchodził w skład Rady Pomocy Więźniom Politycznym w Gdańsku. Doradca Solidarności podczas strajków w roku 1988.

W maju 1990 roku został wiceprzewodniczącym Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. W 1991 był ministrem stanu ds. bezpieczeństwa w kancelarii prezydenta Lecha Wałęsy. Odszedł z tej funkcji po konflikcie z Wałęsą i szefem jego gabinetu Mieczysławem Wachowskim.

Senator (1889–1991) i poseł RP (1991–1993, 2000–2001), w latach 1992–1995 prezes Najwyższej Izby Kontroli, a w latach 2000–2001 minister sprawiedliwości. Zasłynął jako urzędnik bezwzględnie zwalczający przestępczość.

Współzałożyciel i pierwszy prezes partii Prawo i Sprawiedliwość (2001–2003).

W latach 2002–2005 zajmował stanowisko prezydenta m. st. Warszawy. Za jego kadencji otwarto pierwsze trasy Szybkiej Kolei Miejskiej, rozstrzygnięto konkurs na projekt budynku Centrum Nauki Kopernik; był inicjatorem utworzenia Muzeum Powstania Warszawskiego.

Złota moneta kolekcjonerska 100 zł upamiętniająca Marię i Lecha Kaczyńskich

Maria i Lech Kaczyński w pałacu prezydenckim

W 2005 roku został wybrany na urząd prezydenta RP. Zwolennik prowadzenia czynnej (samodzielnej) polityki zagranicznej przez Polskę, w 2008 roku, podczas agresji rosyjskiej na Gruzję zorganizował wyjazd przywódców krajów Europy Środkowej i Wschodniej do Tbilisi na demonstrację solidarności z Gruzją, przez co uratował niepodległość napadniętego kraju. Zwolennik akcesji Ukrainy i Gruzji do NATO.

Z jego inicjatywy został ustanowiony Narodowy Dzień Pamięci Powstania Warszawskiego i Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych.

Prezydent Lech Kaczyński zginął 10 kwietnia 2010 roku w katastrofie rządowego samolotu TU-154 pod Smoleńskiem, w drodze na uroczystości 70. rocznicy zbrodni katyńskiej.

Mając za sobą dwukrotną utratę niepodległości, wiemy, co znaczy trwać jako naród pozbawiony prawa do samodzielnego decydowania, kształtowania przyszłości wedle swoich celów i zamierzeń, swobodnego manifestowania uczuć patriotycznych i rozwijania własnej kultury. Wiemy, że wspólne dobro – państwo – jest dla narodu wartością najwyższą. Wiemy, że osłabić, zdeformować, odebrać państwo znaczy wyrządzić narodowi jedną z największych krzywd. I że żadna namiastka nie może zastąpić tej gwarancji bezpieczeństwa i suwerenności, tej szkoły samodzielnności i odpowiedzialności, tego źródła dumy, jakim jest własne państwo.

Lech Kaczyński,
27 września 2009

List na obchody 70. rocznicy powstania Polskiego Państwa Podziemnego,

SPIS TREŚCI

SŁOWO WSTĘPNE	5	JAN MATEJKO	82
ŚW. WOJCIECH	6	ZYGMUNT MINEYKO	84
BOLESŁAW CHROBRY	8	HELENA MODRZEJEWSKA	86
ŚW. STANISŁAW ZE SZCZEPANOWA	10	JÓZEF BRANTD	88
KAZIMIERZ WIELKI	12	MARIA KONOPNICKA	90
WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO	14	STEFAN DRZEWIECKI	92
ŚW. JADWIGA ANDEGAWEŃSKA	15	KAROL OLSZEWSKI I ZYGMUNT WRÓBLEWSKI	94
MIKOŁAJ KOPERNIK	18	HENRYK SIENKIEWICZ	96
STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI	20	WŁADYSŁAW BEŁZA	98
ŚW. STANISŁAW KOSTKA	22	BŁ. JAN BEYZYM	100
ŚW. ANDRZEJ BOBOLA	24	WŁADYSŁAW ZAMOYSKI	102
KRZYSZTOF ARCISZEWSKI	26	JOSEPH CONRAD (JÓZEF KONRAD KORZENIOWSKI)	104
MICHAŁ BOYM	28	WACŁAW SIEROSZEWSKI	106
JAN III SOBIESKI	30	LUDWIK ZAMENHOF	108
KAZIMIERZ PUŁASKI	32	IGNACY JAN PADEREWSKI	110
MAURYCY BENIOWSKI	34	RUDOLF MODRZEJEWSKI	112
TADEUSZ KOŚCIUSZKO	36	WŁADYSŁAW HORODECKI	114
JÓZEF WYBICKI	38	ROMAN DMOWSKI	116
JAN HENRYK DĄBROWSKI	40	ŚW. URSZULA LEDÓCHOWSKA	118
JÓZEF PONIATOWSKI	42	BRONISŁAW PIŁSUDSKI	120
ADAM JERZY CZARTORYSKI	44	TADEUSZ ROZWADOWSKI	122
EMIR WACŁAW SEWERYN RZEWUSKI	46	JÓZEF PIŁSUDSKI	124
EDWARD RACZYŃSKI	48	MARIA SKŁODOWSKA-CURIE	126
IGNACY PRĄDZYŃSKI	50	STANISŁAW PRZYBYSZEWSKI	128
JÓZEF BEM	52	STANISŁAW WYSPIAŃSKI	130
EDMUND STRZELECKI	54	HENRYK BRONISŁAW ARCTOWSKI	132
ADAM MICKIEWICZ	56	JAN SZCZEPANIK	134
IGNACY DOMEYKO	58	JÓZEF HALLER	136
EMILIA PLATER	60	JANUSZ KORCZAK	138
WŁADYSŁAW BROEL-PLATER	62	JAN ŁUKASIEWICZ	140
FRYDERYK CHOPIN	64	FERDYNAND OSSENDOWSKI	142
ERNEST MALINOWSKI	66	ZOFIA SOKOLNICKA	144
STANISŁAW MONIUSZKO	68	STANISŁAW KASZUBSKI	146
IGNACY ŁUKASIEWICZ	70	ZYGMUNT LUBICZ-ZALESKI	148
KORNEL UJEJSKI	72	KAROL SZYMANOWSKI	150
ROMUALD TRAUUTT	74	RUDOLF WEIGEL	152
BENEDYKT DYBOWSKI	76	LUDWIK HIRSZFELD	154
ŚW. RAFAŁ KALINOWSKI	78	KAZIMIERZ SOSNKOWSKI	156
HENRYK WIENIAWSKI	80	ADA SARI	158
		ARTUR RUBINSTEIN	160
		EUGENIUSZ KWIATKOWSKI	162
		WŁADYSŁAWA MACIESZA	164

ANDRZEJ MAŁKOWSKI	166	WANDA OSSOWSKA	250
ZOFIA KOSSAK-SZCZUCKA	168	WIKTORIA I JÓZEF ULMOWIE	252
ALEKSANDER ŁADOŚ	170	JAN KARSKI	254
EDWARD RACZYŃSKI	172	JAN NOWAK-JEZIORAŃSKI	256
WŁADYSŁAW ANDERS	174	HILARY KOPROWSKI	258
STEFAN BANACH	176	HIERONIM DEKUTOWSKI	260
STANISŁAW MACZEK	178	KS. ZDZISŁAW PESZKOWSKI	262
STANISŁAW SOSABOWSKI	180	O. MARIAN ŻELAZEK	264
STEFAN STARZYŃSKI	182	GUSTAW HERLING-GRUDZIŃSKI	266
WANDA PEŁCZYŃSKA	184	RYSZARD KACZOROWSKI	268
O. MAKSYMILIAN KOLBE	186	MATT URBAN	270
HENRYK SŁAWIK	188	ŚW. JAN PAWEŁ II	272
AUGUST EMIL FIELDORF	190	JADWIGA PIŁSUDSKA	274
TADEUSZ KOMOROWSKI	192	BOHATEROWIE <i>KAMIENI NA SZANIEC</i>	276
FRANCISZEK ŻWIRKO I STANISŁAW WIGURA	194	CZESŁAW SŁANIA	278
STEFAN ROWECKI	196	ZBIGNIEW HERBERT	280
JÓZEF CZAPSKI	198	JÓZEF LITYŃSKI	282
STANISŁAWA LESZCZYŃSKA	200	DANUTA SIEDZIKÓWNA	284
HENRYK DOBRZAŃSKI	202	STEFAN KUDELSKI	286
KAROLINA LANCKOROŃSKA	204	ANNA WALENTYNOWICZ	288
HENRYK LEIWA-ROYCEWICZ	206	RYSZARD KUKLIŃSKI	290
BEATA OBERTYŃSKA	208	BOHDAN PACZYŃSKI	292
MARIA WITTEK	210	KORNEL MORAWIECKI	294
EUGENIUSZ BODO	212	WANDA RUTKIEWICZ	296
HALINA KONOPACKA	214	IGOR MITORAJ	298
JERZY BAJAN	216	BŁ. JERZY POPIEŁUSZKO	300
STEFAN KORBOŃSKI	218	JERZY KUKUCZKA	302
KAZIMIERZ MICHAŁOWSKI	220	LECH KACZYŃSKI	304
WITOLD PILECKI	222		
STEFAN WYSZYŃSKI	224		
ŚW. FAUSTYNA KOWALSKA	226		
JERZY GIEDROYC	228		
JANUSZ KUSOCIŃSKI	230		
KRYSTYNA SKARBK	232		
JANINA LEWANDOWSKA	234		
WITOLD URBANOWICZ	236		
ANTONINA I JAN ŻABIŃSCY	238		
BOHATEROWIE <i>TAJEMNICY ENIGMY</i>	240		
GRAŻYNA BACEWICZ	242		
ELŻBIETA ZAWACKA	244		
IRENA SENDLEROWA	246		
ZYGMUNT SZENDZIELARZ	248		

© Oficyna Wydawnicza VOLUMEN, 2021

Redakcja
Anna Matysiak

Współpraca redakcyjna i korekta
Małgorzata Pilecka

Wybór fotografii
Adam Borowski

Konsultacja
dr Tomasz Borowski

Projekt graficzny
Katarzyna Rawska

Skład i łamanie
Robert Sobociński

Fotografie ze zbiorów:
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Zamek Królewski,
Narodowe Archiwum Cyfrowe, Muzeum Wojska Polskiego, AIPN,
Polska Agencja Prasowa, Agencja Forum,
Instytut Literacki w Maisons-Laffitte,
dr Krzysztof Ulaczyk, Archiwum Oficyny Wydawniczej Volumen,
Nowa Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona, Tomasz Borowski,
Stanisław Markowski, Domena Publiczna, Wikimedia Commons,
Wikipedia, Biblioteka Watykańska, Muzeum Narodowe w Warszawie,
Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Narodowe w Poznaniu,
Muzeum Narodowe w Kielcach,
Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego,
Muzeum im. Marii Konopnickiej Oddział Muzeum Okręgowego
w Suwałkach, Pałacyk Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku,
Getty Images/Flash Press Media, Misyjnym-szlakiem.pl

Współpraca
Fundacja Obchodów 100. Rocznicy Odzyskania przez Polskę Niepodległości

ISBN 978-83-64708-52-07

Oficyna Wydawnicza Volumen
www.owvolumen.pl
e-mail: volumen@owvolumen.pl